

PRAKTIČNI UVOD U EVROPSKE STANDARDE PROTIV DISKRIMINACIJE

Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ) je podržala štampanje ove knjige, a gledišta sadržana u knjizi ne podrazumevaju nužno i stav IRZ-a.

Izdavač:
IRZ (Deutsche Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit e.V.)
„Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju”

Za izdavača:
dr Stefan Pürner

Redakcija:
Dragana Radisavljević, Dana Trajčev, Milena Ušćebrka

Štampa:
ATC, Beograd

Tiraž:
1000

Beograd, 2013

Prevod za pojedine delove publikacije:
Ines Meštrović, Zagreb

Stručno lektorisanje prevedenih delova:
prof. dr. Zlatan Meškić

Publikacija je objavljena u okviru projekta „Uvođenje evropskih standarda protiv diskriminacije u Crnoj Gori i drugim državama u regionu”, u saradnji sa savetnikom predsednika Vlade Crne Gore za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije, i uz podršku nemačkog Ministarstva za inostrane poslove.

**PRAKTIČNI UVOD U EVROPSKE
STANDARDE PROTIV
DISKRIMINACIJE**

IRZ
Beograd, 2013.

SADRŽAJ

UVODNA NAPOMENA	13
PREDGOVOR	15
POGLAVLJE A	21
ZNAČAJ TEME „ZAŠTITA OD POVREDE LJUDSKIH PRAVA I DISKRIMINACIJE“ <i>(prof. dr Zlatan Meškić/dr Stefan Pürner)</i>	
I Antidiskriminacijska politika je zadaća države na svim razinama	21
II Opseg zaštite antidiskriminacijskog prava	22
III Antidiskriminacijsko pravo je zaštita ljudskih prava	23
Sažetak uz poglavlje A	24
POGLAVLJE B	27
RAZGRANIČENJE ODREĐABA O ZABRANI DISKRIMINACIJE EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA U ODNOSU NA DRUGE MEHANIZME ZAŠTITE <i>(prof. dr Zlatan Meškić/dr Stefan Pürner)</i>	
I Uvodna napomena	27
II Pregled razvoja na području zaštite ljudskih prava u drugog polovici 20. vijeka	28
1. Opća deklaracija o pravima čovjeka Ujedinjenih nacija	28
2. Sustav zaštite ljudskih prava Vijeća Evrope	28
<i>a) Osnivanje Vijeća Evrope</i>	28
<i>b) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda</i> <i>(skraćeno: EKLJP)</i>	29

<i>c) Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)</i>	31
<i>aa) Općenito o ulozi Evropskog suda za ljudska prava</i>	31
<i>bb) Suci Evropskog suda za ljudska prava</i>	31
<i>cc) Ustroj Evropskog suda za ljudska prava</i>	31
<i>dd) Tri vrste postupaka pred Evropskim sudom za ljudska prava</i>	32
<i>ee) Učinci presuda Evropskog suda za ljudska prava</i>	32
<i>ff) Evropski sud za ljudska prava kao „žrtva vlastitog uspjeha”</i>	32
<i>gg) Visoka stopa neuspješnih zahtjeva pred ESLJP-om</i>	33
<i>hh) Države regiona i Evropski sud za ljudska prava</i>	33
3. Evropska unija i Povelja temeljnih prava Evropske unije	34
4. Zaštita ljudskih prava kroz nacionalno pravo	36
Sažetak uz poglavlje B	37
POGLAVLJE C	41
ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA PREMA EVROPSKOJ KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA <i>(prof. dr Zlatan Meškić/dr Stefan Pürner)</i>	
I Postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava	41
1. Uvodni komentar i napomene o praktičnoj obradi slučajeva	41
<i>a) Značenje postupka pred Evropskim sudom za ljudska prava</i>	41
<i>b) Daljnja prevedena i besplatna pomagala za rad koja se mogu naći na internetu</i>	41
<i>c) Pomagala za rad iz priloga ove publikacije</i>	42
II Odabrane napomene o dopuštenosti pojedinačnih zahtjeva	43
1. Član 34. Evropske konvencije o ljudskim pravima	43
2. Iscrpljivanje pravnih sredstava	43
3. Rok od šest mjeseci	44
4. Obrazac za zahtjev pred Evropskim sudom za ljudska prava	44
5. Napomene o ostalim formalnostima (zastupanje, jezik, besplatna pravna pomoć itd.)	45

III Napomene o osnovanosti pojedinačnih zahtjeva zbog diskriminacije	46
1. Primjenjivost Evropske konvencije o ljudskim pravima	46
2. Područje primjene prava iz Konvencije	46
<i>a) Opseg zabrane diskriminacije prema čl. 14 EKLJP-a</i>	46
<i>b) Diskriminacija s obzirom na Konvencijom priznata materijalna prava kao „prethodno činjenično stanje” ili „Voraustatbestand” („načelo akcesornosti”)</i>	47
<i>c) O pojedinim zaštićenim osnovama</i>	47
<i>d) Uvođenje opće zabrane diskriminacije Protokolom br. 12 u pojedinim državama</i>	48
<i>aa) Općenito o Protokolu br. 12.</i>	48
<i>bb) Protokol br. 12 i države regiona</i>	49
3. Zadiranje u prava ili neispunjavanje pozitivnih obveza	50
4. Različiti oblici diskriminacije	50
<i>a) Pregled različitih oblika diskriminacije</i>	50
<i>b) Direktna diskriminacija</i>	51
<i>c) Indirektna diskriminacija</i>	52
<i>d) Uznemiravanje</i>	53
<i>e) Seksualno uznemiravanje</i>	53
5. Dopušteno nejednako postupanje zbog objektivnih razloga (opravdanja)	53
IV Pitanja tereta dokazivanja u antidiskriminacijskom pravu	55
1. Općenito o pitanju dokazivanja u antidiskriminacijskom pravu	55
2. Podijeljeni teret dokazivanja	55
3. Okolnosti koje ne treba dokazivati	56
<i>a) Subjektivna namjera diskriminacije</i>	56
<i>b) Pravno značenje statistika i iskustvenog znanja kod dokazivanja</i>	56
V Odabrana literatura iz regiona	58
Sažetak o pitanjima povezanim s dokazivanjem	60

POGLAVLJE D	63
NEKOLIKO ODABRANIH PRIMJERA ZAŠTIĆENIH OSNOVA	
I ZAŠTITA RODNE RAVNOPRAVNOSTI	63
<i>(Prof. dr Zorica Mršević)</i>	
<i>a) Koje su zaštićene pravne vrednosti</i>	63
<i>b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu</i>	63
<i>c) Dodatne informacije o slučajevima</i>	64
<i>d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeveva šta presuda donosi novo</i>	64
<i>e) Rezime najvažnijih činjenica</i>	65
<i>f) Lista referentnih presuda ESLJP o zaštiti rodne ravnopravnosti</i>	68
II ZAŠTITA PRAVA TRANSSEKSUALNIH OSOBA	69
<i>(Prof. dr Zorica Mršević)</i>	
<i>a) Koje su zaštićene pravne vrednosti</i>	69
<i>b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu</i>	69
<i>c) Dodatne informacije o slučajevima</i>	70
<i>d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeveva šta presuda donosi novo</i>	71
<i>e) Rezime najvažnijih činjenica</i>	71
<i>aa) Promena imena i pravnog statusa u skladu sa novostečenim polom</i>	71
<i>bb) Naknada troškova za operativno prilagođavanje pola</i>	74
<i>cc) Porodičnopravni odnosi transseksualnih osoba</i>	75
<i>f) Lista referentnih presuda ESLJP o zaštiti prava transseksualnih osoba</i>	76
III ZAŠTITA OD RASIZMA I ANTIROMSKIH AKTIVNOSTI	78
1. Uvodna napomena	78
2. Informativni letaci o sudskoj praksi	78
<i>a) Rasna diskriminacija</i>	78
<i>b) Romi i putujući narodi</i>	86

3. Dodatne informacije o zaštiti od rasizma i antiromskih aktivnosti (Prof. dr Zorica Mršević)	96
a) Koje su zaštićene pravne vrednosti	96
b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu	96
c) Dodatne informacije o slučajevima	97
d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeve šta presuda donosi novo	98
e) Rezime najvažnijih činjenica	100
aa) Napadi na romska sela i uništavanje imovine	100
bb) Rasne predrasude kod policijskih istraga	102
cc) Odvojena nastava u školama	103
dd) Nemogućnost Roma da se kandiduju na izborima	104
ee) Nevaženje romskog braka: uskraćivanje prava na porodičnu penziju	104
ff) Prisilna sterilizacija	104
gg) Zabrana aktivnosti ekstremno desničarskih organizacija	105
hh) Prinudno iseljavanje	106
f) Lista referentnih presuda ESLJP o zaštiti od rasizma i antiromskih aktivnosti	107
IV SEKSUALNA ORIJENTACIJA I RODNI IDENTITET	108
1. Uvodna napomena	108
2. Informativni leci o sudskoj praksi	108
a) Informativni letak o sudskoj praksi o pitanju rodnog identiteta	108
b) Informativni letak o sudskoj praksi o pitanju homoseksualnosti	113
c) Informativni letak o sudskoj praksi o pitanju seksualne orijentacije	116
3. Dodatne informacije o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu (dr Jovan Kojičić)	124
a) Zabrana diskriminacije	124
aa) Lisabonski ugovor i zabrana diskriminacije	125
b) Društvena kontrola i vladavina prava	126
c) Seksualna orijentacija: ključni aspekti međunarodnog prava	127

<i>aa) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i slobodama</i>	128
- <i>Young protiv Australije</i>	129
- <i>Irina Fedotova protiv Ruske Federacije</i>	129
<i>bb) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima</i>	133
<i>cc) Konvencija o pravima djeteta</i>	133
<i>d) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda</i>	134
<i>aa) Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života</i>	135
<i>aaa) Krivična odgovornost</i>	135
- <i>Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	135
- <i>Norris protiv Irske</i>	136
- <i>Modinos protiv Kipra</i>	136
- <i>A.D.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	136
<i>bbb) Zapošljavanje</i>	137
- <i>Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	137
- <i>Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	137
- <i>Perkins i R. protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	137
- <i>Beck, Copp i Bazeley protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	138
<i>ccc) Starateljstvo</i>	138
- <i>Salguero da Silva Mouta protiv Portugala</i>	138
<i>ddd) Pravo na poštovanje porodičnog života</i>	140
- <i>Schalk i Kopf protiv Austrije</i>	140
<i>bb) Pravo na brak</i>	143
- <i>Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	143
<i>cc) Zabrana diskriminacije</i>	145
<i>aaa) Starosna granica</i>	148
- <i>S.L. protiv Austrije</i>	148
- <i>L. i V. protiv Austrije</i>	148
<i>bbb) Diskriminacija nevjenčanih istopolnih parova</i>	149
- <i>Karner protiv Austrije</i>	149
- <i>Kozak protiv Poljske</i>	149
<i>ccc) Usvajanje djece</i>	151
- <i>E.B. protiv Francuske</i>	151

<i>ddd) Sloboda okupljanja i udruživanja</i>	152
<i>- Alekseyev protiv Rusije</i>	152
<i>e) Referentna literatura</i>	157
POGLAVLJE E	165
PRILOZI	
I Uvodna napomena	165
II Adrese relevantnih tela	167
1. Adrese institucija, organizacija i nezavisnih tela u Bosni i Hercegovini	167
2. Adrese institucija, organizacija i nezavisnih tela u Crnoj Gori	173
3. Adrese institucija, organizacija i nezavisnih tela u Srbiji	204
III Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda <i>(prijevod na crnogorski jezik)</i>	225
IV Dodatne informacije o podnošenju predstavke pred Evropskim sudom za ljudska prava	267
1. Uputstvo za lica koja žele da podnesu predstavku Evropskom sudu za ljudska prava	267
2. Evropski sud za ljudska prava – obrazac predstavke	272
3. Evropski sud za ljudska prava – obrazac punomoćja	280
4. Opšta šema za provjeru pojedinačnog zahtjeva prema Konvenciji	281
5. Napomene o sastavljanju zahtjeva koji se podnosi Evropskom sudu za ljudska prava	284
6. Napomene o tijeku postupka kod pojedinačnog zahtjeva	292
7. Pravne posljedice odluke Evropskog suda za ljudska prava	298
8. Uvod u rad pomoću baze podataka HUDOC Evropskog suda za ljudska prava	301
AUTORI	309

UVODNA NAPOMENA

Ova publikacija sadrži praktične informacije za one koji su pogođeni diskriminacijom, njihove pravne zastupnike i nevladine organizacije koje su se posvetile borbi protiv diskriminacije, što bi trebalo omogućiti uspješno podnošenje zahtjeva pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Osim toga, namjera je i da se državni službenici ili djelatnici u državnim službama (suci, tužioc, upravni i policijski službenici) upoznaju s evropskim antidiskriminacijskim propisima, kako bi doprinijeli izbjegavanju diskriminacije od strane državnih tijela i službi.

Upravo zbog toga se odustalo od navođenja opsežnih znanstvenih izvora u fusnotama. Tamo, gdje je to moguće, upućuje se na publikacije Evropskog suda za ljudska prava, Vijeća Evrope i Agencije Evropske unije za temeljna prava (FRA), koje se besplatno mogu naći na internetu prevedene na jezike regiona.

Kod daljnje literature posebice se upućuje na onu na jezicima regiona.

Upravo stoga se većim dijelom odustalo od navođenja literature na drugim jezicima. (Literatura na stranim jezicima se, premda većini čitatelja već i zbog jezičnih razloga nije lako dostupna, spominje ako se to činilo nužnim zbog znanstvene metodologije.)

Na taj smo način praktičarima omogućili učinkovito upoznavanje s tematikom i brzi pristup daljnjim informacijama.

Kod spomenutih publikacija Evropskog suda za ljudska prava, Vijeća Evrope i Agencije Evropske unije za temeljna prava (FRA) radi se o „Priručniku o evropskim antidiskriminacijskom pravu“ i „Praktičnom vodiču kroz uvjete dopuštenosti“

Možete ih pronaći na internetskoj stranici Evropskog suda za ljudska prava pod:

http://echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discrim_law_HRV.pdf

(Priručnik, hrvatski)

http://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_HRV.pdf

(Praktični vodič, hrvatski)

http://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_SRP.pdf

(Praktični vodič, srpski)

Za daljnje informacije na jezicima regiona vidi:

<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=languagedoc>

Na izradi ove publikacije surađivali su autori i prevoditelji iz raznih država regije. Jezična raznolikost koja iz toga proizlazi je stoga bila svjesna intencija, jer odražava i važnost ove teme za regiju.

PREDGOVOR

Uvod u evropsko antidiskriminatorno pravo i antidiskriminatornu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava

Predgovor

Ova publikacija nastala je u okviru projekta „Implementacija evropskih antidiskriminatornih standarda u Crnoj Gori i drugim državama regiona“, koji je finansiran sredstvima njemačkog Ministarstva vanjskih poslova i koji su zajednički inicirali Njemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ) i savjetnik predsjednika Vlade Crne Gore za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije. Projekat je namijenjen i drugim državama regiona.

Projekat „Implementacija evropskih antidiskriminatornih standarda u Crnoj Gori i drugim državama regiona“

Ciljevi projekta su:

- Podizanje svijesti o značenju antidiskriminatornog prava za civilno društvo i zaštitu ljudskih prava;
- Promocija znanja o evropskom antidiskriminatornom pravu;
- Prenošnje sažetih, praktično usmjerenih informacija o najvažnijim činjenicama vezanim za zaštitu od diskriminacije;
- Prenošnje znanja o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava u oblasti zaštite od diskriminacije.

Sredstva za ostvarivanje tih ciljeva u okviru ovog projekta su:

- Izrada uvodne publikacije, koja se ubuduće može koristiti u obrazovanju i daljem usavršavanju u državnim institucijama i nevladinim organizacijama u regionu;

- Distribucija štampane verzije publikacije odabranim državnim institucijama i nevladinim organizacijama kao multiplikatorima;
- Objavljivanje publikacije na internetu na web stranicama raznih državnih institucija i nevladinih organizacija;
- Informacije o publikaciji i antidiskriminatornom pravu na informativnim skupovima u raznim državama regiona.

Održivost projekta garantuje se time što će se ova publikacija i po isteku projekta u štampanom izdanju i kao internet verzija moći koristiti u obrazovanju i daljem usavršavanju pravnika, ali i uopšte za informisanje građana.

Sadržaj ove publikacije

Kod izrade ove publikacije svjesno smo se odlučili da ona neće predstavljati detaljan priručnik za evropsko antidiskriminatorno pravo, već dopunu postojećem Priručniku o evropskom antidiskriminatornom pravu koji je objavila Agencija Evropske unije za temeljna prava (FRA), koja se može naći na internetu (i na jezicima regiona). Cilj ove publikacije je dati kratak, sažet uvod u najvažniju jurisdikciju ESLJP-a o zaštiti od diskriminacije, te praktične savjete za osobe i grupe pogođene diskriminacijom i njihove pravne savjetnike.

Polazište za prikaz sudske prakse su bile „Informacije o sudskoj praksi” Evropskog suda za ljudska prava (fact sheets), koje se mogu naći na web stranici ESLJP-a <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=> na engleskom i drugim jezicima. (Osim toga, prevod informativnih letaka, koji je nastao u okviru ovog projekta, u budućnosti će biti dostupan na stranicama ESLJP-a.) Skraćeni prikaz presuda, predstavljenih prema zaštićenoj osnovi, biće dopunjen komentarima s pojašnjenjima. Komentarji će posebno sadržati osvrt na značenje pojedinih presuda za region.

Glavnom dijelu će prethoditi uvod, u kojem će se u najznačajnijim crtama prikazati evropsko antidiskriminatorno pravo. Takođe, u uvodu će se razraditi i zajednička struktura zabranjenih osnova diskriminacije.

Na kraju, u prilogu se mogu naći informacije koje će osobama pogođenim ovom problematikom olakšati da u praksi preduzmu akcije protiv diskriminacije: počevši s izvodima iz Evropske konvencije o ljudskim pravima, preko shema za provjeru i referenci za dalju literaturu i online izvore o toj temi, koje će u završnom dijelu biti dopunjene adresama državnih institucija i nevladinih organizacija koje se u državama regiona bave zaštitom od diskriminacije.

Pokretači projekta željeli bi da ova publikacija bude distribuirana i nađe širu primjenu u cijelom regionu. Tome će doprinijeti i njeno objavljivanje na internetu, na stranicama raznih organizacija. Organizacije koje bi ovu publikaciju željele postaviti na svoje stranice na internetu, molimo da se obrate na adresu puerner@irz.de.

Zahvalnice

Organizatori bi željeli zahvaliti svima koji su u različitim svojstvima doprinijeli objavljivanju ove publikacije:

- U prvom redu želimo zahvaliti Ministarstvu vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke koje je, stavivši na raspolaganje finansijska sredstva za promovisanje ljudskih prava, omogućilo projekat „Implementacija evropskih antidiskriminatornih standarda u Crnoj Gori i drugim državama regiona“, u okviru kojeg je objavljena ova publikacija.
- Dalje, zahvaljujemo Evropskom sudu za ljudska prava i Savjetu Evrope za saradnju i dozvolu za korišćenje i štampanje prevoda Evropske konvencije o ljudskim pravima i informativnih letaka.
- Fondacija IRZ zahvalna je Saveznom ministarstvu pravde i Ministarstvu vanjskih poslova, koji su podržali rad fondacije IRZ u Jugoistočnoj Evropi sredstvima Pakta za stabilnost. Takođe želimo zahvaliti i njemačkim ambasadama u zemljama regiona, koje aktivno prate i podržavaju rad fondacije IRZ.
- Posebno želimo zahvaliti gospođi prof. dr Zorici Mršević iz Beograda i prof. dr Zlatanu Meškiću iz Zenice, koji su zajedno s autorima predgovora napisali uvodne tekstove.
- Osim toga, autori predgovora takođe se zahvaljuju svim saradnicima i prevodiocima koji su radili na ovom projektu. To su Renata Branković, iz kabineta predsjednika Vlade Crne Gore, te Dragana Radisavljević i Dana Trajčev-Božić, obje projektni menadžeri u fondaciji IRZ u Bonu, te Ines Meštrović iz Zagreba, koja je radila na prevodu, i prof. dr Zlatanu Meškiću iz Zenice zaslužnom za stručnu redakтуру.

Mješovit nacionalni sastav (koji se ogleda i u korištenim jezičkim verzijama) i raznolikost kompetentnosti osoba koje su radile na ovom uvodu, odražava i značenje teme:

Projekat „Implementacija evropskih antidiskriminatornih standarda u Crnoj Gori i drugim državama regiona” nastao je kao njemačko-crnogorski projekat na zajedničku inicijativu savjetnika predsjednika Vlade Crne Gore za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije, te Njemačke fondacije za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ) iz Bona.

No kako je borba protiv diskriminacije ipak internacionalni zadatak, njome bi se trebalo baviti – kao u predmetnom slučaju – prekogranično i u okviru partnerske saradnje.

Podgorica, septembar 2013.

dr Jovan Kojičić,

savjetnik predsjednika Vlade
Crne Gore za ljudska prava i
zaštitu od diskriminacije

Bon, septembar 2013.

dr Stefan Pürner,

voda projektnog odjeljenja „Jugoistočna
Evropa“ (Bosna i Hercegovina, Makedonija,
Crna Gora i Srbija) Njemačke fondacije za
međunarodnu pravnu saradnju (IRZ)

**ZNAČAJ TEME „ZAŠTITA OD POVREDE
LJUDSKIH PRAVA I DISKRIMINACIJE”**

A large, white, serif capital letter 'A' is centered on a solid gray rectangular background. The letter is bold and has a classic, slightly flared design.

PROF. DR SC. ZLATAN MEŠKIĆ*

DR STEFAN PÜRNER**

POGLAVLJE A

ZNAČAJ TEME „ZAŠTITA OD POVREDE LJUDSKIH PRAVA I DISKRIMINACIJE”

Zabrana diskriminacije je neizostavan sastavni dio ljudskih prava.¹ Jedino se država u kojoj i oni koji se razlikuju od većine, primjerice, svojim porijeklom, svjetonazorom, jezikom, zdravstvenim stanjem ili seksualnom orijentacijom, a uživaju ista prava kao i pripadnici većine, može uistinu smatrati pravnom državom. „Sloboda drugih osoba” je bitno mjerilo po kojemu se vidi do koje mjere vlada sloboda u nekoj državi. No sloboda je ugrožena tamo gdje se diskriminira pojedince ili grupe.

I Antidiskriminacijska politika je zadaća države na svim razinama

Već iz tih nekoliko razmišljanja proizlazi da su evropsko antidiskriminacijsko pravo područje koje je od najvećeg značaja za sve djelatnike u javnim službama koji imaju posla s građanima, primjerice službenike u upravi i policijske službenike, ali i za suce i tužioce. To posebice vrijedi za države Zapadnog Balkana. Tamo je još dosta rašireno shvaćanje da bi određeni način života trebao biti obvezujući za sve građane, te da određene etničke zajednice i vjeroispovijesti (dakako uvijek ona vlastita) imaju primat nad drugima. U nedavnoj povijesti regije, nažalost, postoje tužni primjeri kamo nas može odvesti takav način razmišljanja.

* prof. dr sc. Zlatan Meškić je šef Katedre za građansko pravo na Pravnom fakultetu u Zenici i prodekan tog fakulteta.

** Odvjetnik dr Stefan Pürner je voditelj projektnog odjela „Jugoistočna Evropa“ (Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora i Srbija) Njemačke fondacije za međunarodnu pravu saradnju (IRZ) u Bonnu.

¹ Citat preuzet od *Nine Althoff*, Diskriminierungsschutz aus den Menschenrechten – Chance und Verantwortung für die Anwaltschaft / *Zaštita od diskriminacije na temelju ljudskih prava – Šansa i odgovornost za odvjetništvo*, Anwaltsblatt / *Odvjetnički časopis* br. 6/2011, str. 482 i dalje.

Međutim, diskriminacija određenih grupa (a ne samo manjina!) i u drugim evropskim državama još uvijek predstavlja problem, koji nipošto još nije prevladan. To nam s jedne strane dokazuje već i postojanje posebnog evropskog antidiskriminacijskog prava, koje je doneseno kao reakcija na nužnu praktičnu potrebu u svim zemljama Evrope. S druge strane, to nam dokazuje i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (institucije koju je uspostavilo Vijeće Evrope) i Evropskog suda pravde (Suda Evropske unije) te presude koje su donijeli protiv raznih evropskih država zbog diskriminacije određenih grupa i pripadnika tih grupa.

II Opseg zaštite antidiskriminacijskog prava

Države ne smiju kršiti ljudska prava niti diskriminirati ljude. Međutim, tijekom povijesnog razvoja uvriježila se spoznaja da obveze države sežu još dalje. Prvobitno se koncepcija ljudskih prava² razvila u odnosu između pojedinca i države, odnosno suverena u monarhiji (Magna Charta).³ No zaštita ljudskih prava koja bi pojedinca štitila samo od povreda ljudskih prava od strane države sama po sebi ne bi bila dovoljna. Naposljetku, ljudska prava mogu ugroziti ili kršiti i privatna treća lica. Taj aspekt igra posebno važnu ulogu u antidiskriminacijskom pravu. U nekim slučajevima, u antidiskriminacijskom pravu ponašanje privatnih lica važnije je od postupanja države. Primjeri sežu od diskriminacije određenih grupa od strane poslodavca (npr. žene iste kvalifikacije slabije su plaćene od muškaraca, ili odluka da se nekoga ne zaposli radi njegove etničke pripadnosti ili invaliditeta) pa sve do nasilničkih napada privatnih lica na određene etničke i vjerske grupe ili pripadnike grupe određene seksualne orijentacije.

Zbog takvih okolnosti pomalo se razvila svijest o tome da ljudska prava (a time i zaštita od diskriminacije) mogu biti efektivno zajamčena samo onda, ako se državu obaveže da aktivno postupa protiv ponašanja privatnih lica kojima se krše ljudska prava ili koja predstavljaju diskriminaciju (tzv. horizontalni ili treći učinak ljudskih prava, njem. „Drittwirkung“). Na taj je način opseg zaštite ljudskih prava i zaštite od diskriminacije značajno proširio.

² Prikaz koji slijedi je, dakako, znatno skraćen. Stoga ne navodimo značajne daljnje razvoje na području humanističkih znanosti (od Aristotela preko predodžbe o čovjeku u tri velike monoteističke religije pa sve do Rosseaua i Kanta, da navedem samo neke od njih).

³ Opsežan pregled dokumenata o povijesnom razvoju ljudskih prava može se naći u knjizi *Željka Tomovića i Čedomira Bogičevića*, Ljudska prava – međunarodni dokumenti, Podgorica, 2003.

ren: prema tom shvaćanju zadaća države, naime, nije samo da sama poštuje ljudska prava i ne vrši diskriminaciju, već se ona mora pobrinuti i da treće osobe u domeni utjecaja države ne krše nečija ljudska prava ili nekoga ne diskriminiraju. Stoga se smatra da odredbe o zabrani diskriminacije koje su uređene raznim pravnim dokumentima, premda to nije eksplicitno tako formulirano, obuhvaćaju i državnu zaštitu od diskriminacije od strane „osoba, organizacija i (privatnih) preduzeća“.

Međutim, situacija je drugačija kad se radi o općoj zabrani diskriminacije iz Protokola br. 12 prikazanog u daljnjem slijedu, koji ne obvezuje države stranke da spriječe diskriminaciju između privatnih osoba, jer ta zabrana sukladno Protokolu, kao što se izričito napominje u pojašnjenjima uz Protokol, služi samo zaštiti od diskriminacije od strane javnih tijela.⁴

III Antidiskriminacijsko pravo je zaštita ljudskih prava

Antidiskriminacijsko pravo je jedno od područja kojima se bavi pravna disciplina Ljudska prava. Ljudska prava su univerzalna i nedjeljiva. Posljedica je toga da se od prošlog vijeka na raznim razinama, kako unutar pojedinih država, tako i na međunarodnom planu, radi na zaštiti ljudskih prava. No zbog te, same po sebi pozitivne okolnosti izvori prava koji se bave temom zaštite ljudskih prava, a time i zaštitom od diskriminacije nisu tako pregledni.

Naime, različita nastojanja da se zaštite ljudska prava rezultirala su brojnim pravnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava, koji su nepregledni kako za građane, tako i za pravnike koji se tom materijom ne bave svakodnevno. To ide tako daleko da čak i na evropskom nivou postoje različiti pravni izvori koje valja međusobno jasno razlikovati, a sadrže antidiskriminacijske propise, te institucije koje su uspostavljene kako bi nadzirale poštivanje vlastitih standarda.

⁴ Vidi marg. br. 4 uz čl. 14, Europäische Menschenrechtskonvention, Jens Meyer-Ladewig, 2. izdanje Baden-Baden 2006

Sažetak uz poglavlje A „Značaj teme”

- Antidiskriminacijski propisi su sastavni dio ljudskih prava.
- Zaštita od diskriminacije je zadaća države na svim razinama, pa time i zadaća svih djelatnika u državnim službama.
- Antidiskriminacijsko pravo ne služi samo zaštiti od države, već i zaštiti od diskriminacije od strane trećih privatnih lica.
- Stoga je zadaća države da štiti građane i od diskriminacije od strane trećih privatnih lica.
- Ljudska prava štite se na nacionalnoj i međunarodnoj razini.
- Iz toga proizlazi veliki broj raznih pravnih normi na tim razinama (koji je u međuvremenu već pomalo nepregledan).

**RAZGRANIČENJE ODREĐABA O ZABRANI
DISKRIMINACIJE PREMA EVROPSKOJ
KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA U
ODNOSU NA DRUGE MEHANIZME ZAŠTITE**

A large, white, serif capital letter 'B' is centered on a solid gray rectangular background that occupies the lower half of the page.

PROF. DR SC. ZLATAN MEŠKIĆ*

DR STEFAN PÜRNER**

POGLAVLJE B

RAZGRANIČENJE ODREDABA O ZABRANI DISKRIMINACIJE PREMA EVROPSKOJ KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA U ODNOSU NA DRUGE MEHANIZME ZAŠTITE

I Uvodna napomena

Predmet ove publikacije je prvenstveno antidiskriminacijsko pravo prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (skraćeno: EKLJP). Stoga ćemo u uvodnom dijelu predstaviti prednosti tih antidiskriminacijskih propisa, najvažnije institucije koje su nadležne za njihovu implementaciju, te najvažnije pravne instrumente koji su doneseni u tu svrhu.

Stoga na samom početku valja razgraničiti evropsko antidiskriminacijsko pravo prema EKLJP-u od drugih srodnih mehanizama zaštite i pravnih područja. To će nam razgraničenje biti najlakše shvatiti, ako se kratko prisjetimo povijesnog razvoja ljudskih prava. To je važno prije svega zato što se koncepcija ljudskih prava kao subjektivnih prava koja pripadaju svakom čovjeku - bez obzira na njegovo porijeklo, nacionalnu pripadnost, spol, jezik, vjeroispovijest ili ostale okolnosti ili svojstva - morala razviti tijekom povijesti.

*prof. dr sc. Zlatan Meškić je šef Katedre za građansko pravo na Pravnom fakultetu u Zenici i prodekan tog fakulteta.

** Odvjetnik dr Stefan Pürner je voditelj projektnog odjela „Jugoistočna Evropa“ (Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora i Srbija) Njemačke fondacije za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ) u Bonnu.

II Pregled razvoja na području zaštite ljudskih prava u drugoj polovici 20. vijeka

1. Opća deklaracija o pravima čovjeka Ujedinjenih nacija

Jedna je od karakteristika zaštite ljudskih prava da su bitne odredbe kojima se štite ljudska prava često bile potaknute upravo povredama ljudskih prava. Najbolji primjer za to je Opća deklaracija o pravima čovjeka koju je usvojila generalna skupština Ujedinjenih nacija 1948. godine, što je bila reakcija na povrede ljudskih prava u Drugom svjetskom ratu. Opća deklaracija o pravima čovjeka sljedećih je godina poslužila kao uzor za brojne ustave. Među njima posebno valja navesti njemački ustav (Grundgesetz = Temeljni zakon) koji je za razliku od brojnih ustava mnogih drugih zemalja počinjao sa detaljnom regulacijom ljudskih prava (koja se u Njemačkoj zovu „temeljna prava“). Njemačka, koja je u doba nacističkog režima i Drugog svjetskog rata bila odgovorna za povrede ljudskih prava neopisivih razmjera, ubrzo nakon Drugog svjetskog rata ljudska je prava postavila u središte svog cjelokupnog pravnog sustava.

2. Sustav zaštite ljudskih prava Vijeća Evrope

a) Osnivanje Vijeća Evrope

Strašna iskustva Drugog svjetskog rata u tadašnjoj su Zapadnoj Evropi potaknula brojna nastojanja koja su bila usmjerena na to da se spriječi da se ponovo dogodi tako nešto. U to se ubraja i osnivanje Vijeća Evrope 1949. (dakle 4 godine nakon Drugog svjetskog rata) koje su inicirale Belgija, Danska, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Savezna Republika Njemačka dvije godine kasnije, dakle 1951. godine, također postaje članica Vijeća Evrope. Države regiona postale su članice Vijeća Evrope sljedećim redoslijedom:

- Slovenija 1993.
- Makedonija 1995.
- Hrvatska 1996.
- Bosna i Hercegovina 2002.

- Srbija 2003.
- Crna Gora 2007.

Ciljevi Vijeća Evrope, koje danas ima 47 država članica, su prije svega borba za ljudska prava i osiguranje demokratskih načela kao i načela vladavine prava.

*b) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda
(skraćeno: EKLJP)*

Već godinu dana nakon osnivanja Vijeća Evrope, naime 1951. godine, usvojena je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP), pod utjecajem Opće deklaracije o pravima čovjeka UN-a. Konvencija je obvezujuća za sve članice Vijeća Evrope. Međutim, kad se radi o dodatnim protokolima to vrijedi samo ako su im pojedine države članice pristupile. (To je posebno važno za opću zabranu diskriminacije prema Protokolu br. 12).

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda podijeljena je na tri odjeljka. Najvažniji je Odjeljak I „Prava i temeljne slobode”, koji u 17 članaka (čl. 2-18) sadrži Katalog ljudskih prava koja se jamče Konvencijom. To su:

- Pravo na život (čl. 2)
- Zabrana mučenja (čl.3)
- Zabrana ropstva i prisilnog rada (čl. 4)
- Pravo na slobodu i sigurnost (čl. 5)
- Pravo na pošteno suđenje (čl. 6)
- Načelo „Nema kazne bez zakona” (čl. 7)
- Pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8)
- Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti (čl. 9)
- Sloboda izražavanja (čl. 10)
- Sloboda okupljanja i udruživanja (čl. 11)
- Pravo na brak (čl. 12)
- Pravo na djelotvoran pravni lijek (čl. 13)
- te Zabrana diskriminacije, koja u kontekstu ove publikacije zauzima središnje mjesto (čl. 14)

U daljnjim člancima tog odjeljka uređuje se derogiranje u slučaju izvanrednog stanja (čl. 15), ograničenje političke djelatnosti stranaca (čl. 16), zabrana zlouporabe prava (čl. 17) i granice primjene ograničenja prava (čl. 18).

U Odjeljku II. se uređuje pravna zaštita u pogledu prava zajamčenih Konvencijom od strane Evropskog suda za ljudska prava (čl. 19 -51. EKLJP).

Odjeljak III. (čl. 52-59. EKLJP) nadalje sadrži odredbe kojima se uređuju različite oblasti.

Evropska konvencija o ljudskim pravima međutim nije statičan dokument, već se tijekom više od šest desetljeća svog postojanja stalno dalje razvijala, prije svega Dodatnim protokolima, kojih u međuvremenu već ima 14, a jednim se dijelom odnose na postupovne odredbe, ali sadrže i materijalne pravne propise, te su njima uvedena i nova ljudska prava (primjerice pravo vlasništva, pravo na obrazovanje, i pravo na slobodne izbore tajnim glasanjem prvim dodatnim Protokolom od 20. 3. 1952).

Sa gledišta procesnog prava, najznačajnija novina uvodi se Protokolom br. 11 (1994), kojim je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) uspostavljen kao stalni sud, a ukinuta dotadašnja Komisija za ljudska prava.¹

Dodatni protokoli nisu automatski obvezujući za države članice Vijeća Evrope, već ih one najprije moraju potpisati i ratificirati, kako bi nakon toga mogli stupiti na snagu. To znači da ako prava i odredbe ne proizlaze neposredno iz Konvencije već iz nekog od dodatnih protokola, za svaku državu zasebno treba provjeriti je li predmetni Dodatni protokol stvarno obvezujući za tu državu.

Osobe i skupine pojedinaca pogođeni povredom ljudskih prava mogu podnijeti zahtjev pred ESLJP-om zbog tih povreda, ako su to već bezuspješno pokušali učiniti sudskim putem u dotičnoj zemlji (uvjet iscrpljenosti pravnih lijekova). Presude Evropskog suda za ljudska prava obvezuju države protiv kojih je presuda donesena da otklone ustanovljene povrede ljudskih prava. To će često polučiti pozitivan učinak i za druge građane, a ne samo za podnositelja zahtjeva. Presude ESLJP-a u prošlosti su u brojnim državama dovele do ukidanja pravnih propisa kojima su kršena ljudska prava ili diskriminirajućih propisa.²

¹ Agencija Evropske unije za temeljna prava /Vijeće Evrope (izd.), Priručnik o evropskom antidiskriminacijskom pravu, Luxemburg, 2010, (u daljnjem slijedu: Priručnik), str. 13.

² Nažalost, u regionu zbog presude protiv Bosne i Hercegovine u slučaju *Sejdić i Finci* postoji i tužan primjer za to da se presude Evropskog suda za ljudska prava ne izvršavaju. Na tu temu vidi (na njemačkom jeziku) *Sabina Wölkner* Bosna i Hercegovina, EU i presuda

c) *Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)*

aa) *Općenito o ulozi Evropskog suda za ljudska prava.* Odredbe o ljudskim pravima i zabrani diskriminacije Konvencije ne bi ostvarile svoj cilj, ako istovremeno ne bi postojao učinkovit sudski mehanizam zaštite, koji pogođenim osobama i grupama pojedinaca omogućava da se zaštite od povreda ljudskih prava i diskriminacije. Taj mehanizam predstavljaju pojedinačni zahtjevi pred Evropskim sudom za ljudska prava (skraćeno: ESLJP). ESLJP ima sjedište u Strasbourgu u Francuskoj. ESLJP pruža mogućnost, uz ispunjenje odgovarajućih pretpostavki, sudskog preispitivanja zakonodavnih akata, sudske prakse i upravnih postupaka kojima se krše ljudska prava ili vrši diskriminacija u svih 47 država članica Vijeća Evrope (koje su ujedno i potpisnice Konvencije).

Evropski sud za ljudska prava u današnjem obliku postoji od 1989. godine, kada je Dodatnim protokolom br. 11. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima znatno poboljšana sudska zaštita prava iz Konvencije i dodatnih protokola.

bb) *Suci Evropskog suda za ljudska prava.* Budući da svaka država potpisnica Konvencije ima pravo odaslati jednog suca u Evropski sud za ljudska prava (čl. 20. Dodatnog protokola br. 14, u daljnjem slijedu DP), sud se sastoji od 47 sudaca. Međutim, te suce ne imenuju direktno države potpisnice Konvencije. Umjesto toga, države potpisnice imaju samo pravo da za upražnjeno mjesto suca predlože popis s troje kandidata. S tog popisa Parlamentarna skupština Vijeća Evrope bira suca (čl. 22, DP 14). Posljedica takvog imenovanja je da su suci izabrani od većina država članica Vijeća Evrope u demokratskoj proceduri. Suci se imenuju na razdoblje od 9 godina, bez mogućnosti reizbora (čl. 23 st. 1, DP 14). Suci nisu predstavnici svojih domicilnih zemalja i potpuno su neovisni u svom radu (ne primaju ničije naloge).³

cc) *Ustroj ESLJP-a.* Sud se sastoji od pet (5) takozvanih odjela koji se sazivaju za razdoblje od tri godine. Pri tom se vodi računa o ravnomjernoj geografskoj distribuciji i podjednakoj zastupljenosti muškaraca i žena. Odluke

„Sejdić-Finci”, Izvještaj fondacije Konrad Adenauer za BiH od 2. aprila 2013, na internetu pod <http://www.kas.de/bosnien-herzegowina/de/publications/33984/>; O izazovima implementacije presude u zakonodavstvo BiH vidi: *N. Kulenović/ I. Hažialić-Bubalo/M. Korajlić*, „Presuda Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine: Konkretno posljedice – prvi pregled, Sveske za javno pravo, Fondacija Centar za javno pravo, 1-2/2010, str. 18.

³ Č. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo 2001, str. 136.

ili presude donosi sudac pojedinac, Odbor, Vijeće ili Veliko vijeće. Odbor se sastoji od 3 suca, Vijeće od 7 sudaca, a Veliko vijeće od 17 sudaca.

dd) Tri vrste postupaka pred Evropskim sudom za ljudska prava. Sud vodi tri vrste postupaka:

- pojedinačni zahtjevi
- međudržavne tužbe
- zahtjevi za savjetodavno mišljenje.

Kod međudržavne tužbe ESLJP se bavi sporom između dvije države, a kod zahtjeva za savjetodavno mišljenje daje mišljenje o pravnom pitanju. Oba postupka su u praksi od manjeg značaja i nisu povezana sa temom antidiskriminacije kojom se ovdje bavimo. Zbog toga se u nastavku na njih nećemo pobliže osvrnati.

ee) Učinci presuda Evropskog suda za ljudska prava. Države potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima obavezale su se da će se pridržavati konačnih presuda Evropskog suda za ljudska prava u postupcima u kojima su stranka u postupku (čl. 46. EKLJP). Time presude ESLJP-a imaju obvezujući učinak za države protiv kojih je presuda donesena. To znači da se svi državni organi moraju pridržavati presuda ESLJP-a i kod usporedivih budućih slučajeva. Ovaj obvezujući učinak ne vrijedi samo za državu protiv koje je u konkretnom slučaju donesena presuda, već (u situacijama koje su usporedive s onima koje su bile predmet postupka pred ESLJP-om) i za sve ostale ugovorne stranke Konvencije. Poput drugih međunarodnih sudova, Evropski sud za ljudska prava nema mogućnost izvršenja svojih presuda u odnosu na države. Stoga ESLJP može samo odrediti naknadu koju država protiv koje je donesena presuda mora platiti i nametnuti joj obaveze, koje izvršni organi ne mogu provesti.

Neovisno o tome, osuđene države uglavnom se pridržavaju presuda ESLJP-a. Presude ESLJP-a u prošlosti su znale dovesti do puštanja na slobodu uhapšenika ili pritvorenika u državama članicama Vijeća Evrope ili do ukidanja diskriminirajućih zakona.

ff) Evropski sud za ljudska prava kao „žrtva vlastitog uspjeha”. Kad se govori o Evropskom sudu za ljudska prava, najčešće se koristi formulacija „žrtva vlastitog uspjeha” zbog toga što mu se zbog njegova dobrog renomea stranke tako često obraćaju da u međuvremenu više nije u stanju donijeti odluke u svim tim postupcima. Unatoč tomu što pokušaji reformi vode do

smanjenja broja postupaka koji su u tijeku⁴, opterećenje Evropskog suda za ljudska prava još uvijek je ogromno. Dana 31. 3. 2011. na sudu je u tijeku bilo ni više ni manje nego 149.000 postupaka.⁵

To dovodi do toga da se posebno odbacivanje nedopuštenih pojedinačnih zahtjeva (koji čine glavninu postupaka pred ESLJP-om) sve više pojednostavljuje. Tako je Dodatnim protokolom br. 14 između ostalog predviđeno da će o dopuštenosti zahtjeva u budućnosti odlučivati sudac pojedinac, koji će imati podršku izjavitelja koji nije sudac, umjesto odbora koje se sastoji od tri suca kako je to bilo ranije.⁶ Osim toga, tim je Protokolom koji je stupio na snagu 1. 6. 2010. godine, uveden novi kriteriji dopuštenosti, koji se odnosi na težinu pretrpljene štete. Zahtjevi podnositelja koji povredom Evropske konvencije o ljudskim pravima nisu pretrpjeli značajnu štetu u skladu s time mogu se odbaciti kao nedopušteni.⁷

gg) Visoka stopa neuspješnih zahtjeva pred ESLJP-om: Većina zahtjeva, naime više od 95 %, odbacuje se bez provjere osnovanosti, jer ne ispunjavaju jedan od kriterija iz Konvencije za dopuštenost tužbe.⁸

hh) Države regiona i Evropski sud za ljudska prava. Statističke informacije o postupcima protiv država regiona te drugim državama članicama Vijeća Evrope mogu se naći u Godišnjem izvještaju Evropskog suda za ljudska prava⁹ te u brošuri „Statistics on judgements by states“ (Statistika presuda prema državama)¹⁰. Osim toga, presude protiv pojedinih država objavljuju se na internetskim stranicama dotične države.¹¹

⁴ Vidi platformu s informacijama o ljudskim pravima: *ESLJP može značajno smanjiti broj postupaka u tijeku* na stranici http://www.humanrights.ch/de/Instrumente/Nachrichten/Europarat/idart_9828-content.html.

⁵ Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti str. 8.

⁶ Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti loc. cit.

⁷ Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, str. 8.

⁸ Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, str. 8.

⁹ http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2012_ENG.pdf.

¹⁰ http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2010_ENG.pdf.

¹¹ Tako se primjerice presude protiv Bosne i Hercegovine mogu naći na stranici http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/default.aspx?id=170&langTag=bs-BA, presude protiv Hrvatske na strani http://www.vlada.hr/hr/uredi/ured_zastupnika_rh_pred_europskim_sudom_za_ljudska_prava, presude protiv Crne Gore na stranici <http://sudovi.me/vrhs/evropski-sud-esljp/odluke-protiv-crne-gore/> a presude protiv Srbije na stranici <http://www.zastupnik.mpravde.gov.rs/cr/articles/presude/>

3. Evropska unija i Povelja temeljnih prava Evropske unije

Paralelno s razvojem Vijeća Evrope počinje i razvoj današnje Evropske unije osnivanjem triju Evropskih zajednica (Evropska zajednica za ugljen i čelik, Evropska ekonomska zajednica i Evropska zajednica za atomsku energiju) od 1951. godine. Pritom je od središnjeg značaja bilo ekonomsko povezivanje država članica, čime se htjelo izbjeći da se ponove strahote Drugog svjetskog rata. U skladu s time, kod razvoja prava Evropskih zajednica u prvom su planu najprije bila pitanja povezana sa stvaranjem jedinstvenog unutarnjeg tržišta.

Tijekom povijesnog razvoja Evropske zajednice dobile su daljnje kompetencije i zadaće. Razvoj koji je vodio ka antidiskriminacijskom pravu Evropskih zajednica počinje 1957. godine, kada je u Ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (UoEEZ) uvrštena jedna odredba o zabrani diskriminacije na temelju spola kod zapošljavanja.¹²

Pozadina te odredbe nisu bila razmišljanja povezana s ljudskim pravima, već težnja da se isključi sve što bi moglo ometati slobodan promet robe, kapitala, osoba i usluga. Tom zabranom diskriminacije htjelo se spriječiti da države članice imaju konkurentsku prednost u odnosu na druge države uslijed toga što bi žene bile lošije plaćene. Ta je zabrana, dakle, motivirana zaštitom tržišnog natjecanja, a ne ljudskih prava.

Tek više od četiri decenije kasnije, naime 2000. godine, donesene su daljnje Direktive o zabrani diskriminacije, naime:

- Direktiva 2000/78/EZ Evropskog Vijeća od 27. novembra 2000. godine o uspostavi okvira za jednak tretman na području zapošljavanja i odabira zvanja (Službeni list br. L 303 od 2. 12. 2000, str. 0016 - 0022) i
- Direktiva 2000/43/EZ o primjeni načela ravnopravnosti osoba bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo (Direktiva o zabrani rasizma, Službeni list br. L 180 od 19.07.2000 str. 0022 - 0026).

Zatim je 2004. godine usvojena:

- Direktiva 2004/113/EZ Evropskog Vijeća od 13. decembra 2004. o primjeni načela ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobivanja i nabave roba, odnosno pružanja usluga (Službeni list br. L 373/37 od 21.12.2004).

¹² Za detaljnije informacije vidi Priručnik, str. 14 i dalje.

Kao i do tada, obrazloženje za donošenje tih direktiva prvenstveno je povezano s uspostavljanjem neometanog ekonomskog prometa. Naime, povod za donošenje tih direktiva bio je taj da se spoznalo da radnici na tržištu rada mogu ispoljiti čitav svoj potencijal, samo ako imaju jednaki pristup zdravlju, obrazovanju i stambenom prostoru.¹³

Treba voditi računa i tome da osobe ovim direktivama nisu zaštićene od svake diskriminacije na temelju svoje seksualne orijentacije, vjeroispovijesti ili svjetonazora, invaliditeta ili dobi, jer to kod spomenutih direktiva predstavlja zaštićenu osnovu samo u kontekstu zapošljavanja. Zbog toga iz tih direktiva ne proizlazi zaštita od diskriminacije u drugim životnim sferama¹⁴. Stoga te direktive niti ne pružaju sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije.¹⁵

Razvoj evropskog prava na području ljudskih prava svoj je vrhunac doživio donošenjem Povelje temeljnih prava Evropske unije (na koju je, između ostalog, utjecala EKLJP), koja je prvobitno predstavljala samo tzv. *soft law* Evropske unije, ali od Ugovora iz Lisabona, koji je stupio na snagu 1. 12. 2009. godine, na istoj je razini kao i primarno pravo pa je stoga i pravno obvezujuća (čl. 6 UoEU, nova verzija).

Tako se zbog povrede temeljnih prava iz Povelje Evropske unije sada može podići tužba i pred Evropskim sudom pravde (Sud Evropske unije koji se ne smije miješati sa Evropskim sudom za ljudska prava koji je institucija Vijeća Evrope). Relativno brzo nakon što je Povelja temeljnih prava postala primarnim pravom to se odrazilo na sudsku praksu Evropskog suda pravde koji je čl. 5 st. 2. Direktive o jednakom tretmanu proglasio nespojivim sa čl. 21. i 23. Povelje temeljnih prava. Time je nejednaki tretman spolova u ugovorima o osiguranju proglašen protupravnim (presuda Evropskog suda pravde od 1.3.2011. u predmetu C-236/09). Ta je odluka imala znatne ekonomske posljedice za osiguravajuća društva koja sada moraju nuditi iste tarife osiguranja za muškarce i za žene (tzv. uniseks tarife).

¹³ Priručnik: str. 15

¹⁴ Priručnik: str. 15.

¹⁵ Vidi i Priručnik, str. 15.

4. Zaštita ljudskih prava putem nacionalnog prava

Osim toga, građani se od povrede ljudskih prava i diskriminacije štite i propisima nacionalnog prava. Kod tumačenja tih propisa valjalo bi koristiti iskustva i razmišljanja iz pravne prakse tzv. evropskih izvora prava. Na to obavezuje i tzv. „harmonizirajuća klauzula“ iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, prema kojoj je nužno obezbijediti propisnu primjenu i provođenje postojećeg i budućeg zakonodavstva preuzetog iz EU.¹⁶ Već stoga bi nacionalni sudovi i nacionalna tijela trebali biti upoznati sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog suda pravde. Vrijedi naglasiti da se „harmonizirajuća klauzula“ iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju odnosi i na presude ESLJP, a ne samo na pisane pravne izvore EU i odluke Suda EU. Kako pokazuje negativni primjer neprovođenja presude „Sejdić-Finci“ od strane Bosne i Hercegovine, neizvršavanje presuda ESLJP predstavlja povredu (Privremenog) Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, i može kao u slučaju Bosne i Hercegovine, uzrokovati potpuni zastoj procesa stabilizacije i pridruživanja za datu zemlju regiona. Za Hrvatsku, kao zemlju članicu EU, obaveza poštivanja presuda ESLJP u pravu EU izravno proizilazi iz čl. 6. St. 3. Ugovora o Evropskoj uniji i općih načela prava EU.

U svim zemljama regiona u proteklih pet godina usvojeni su zakoni koji uređuju područje zabrane diskriminacije, a nastali su primarno kao rezultat transpozicije gore navedenih Direktiva EU (prvenstveno Direktive 2000/43/EZ i 2000/78/EZ).¹⁷ Kako je gore opisano, ovo nacionalno zakonodavstvo treba tumačiti i provoditi u svjetlu evropskih pravnih izvora. Za razliku od Direktiva EU, nacionalni propisi o zabrani diskriminacije pružaju sveobuhvatnu zaštitu, jer sadrže otvorenu listu zaštićenih osnova koja nije ograničena na područje zapošljavanja. U skladu sa trenutnim razvojem područja zabrane diskriminacije, nacionalni propisi o zabrani diskriminacije u zemljama regiona u većem opsegu pružaju zaštitu i od povreda od strane trećih privatnih lica (tzv. „Drittwirkung“).

¹⁶ Vidi npr. Čl. 72. st. 1. SSP između Srbije, EU i njenih država članica odnosno čl. 70. St. 1. SSP između Bosne i Hercegovine, EU i njenih država članica.

¹⁷ Vidi npr. Zakon o zabrani diskriminacije BiH, *Sl. Glasnik* 59/09; Zakon o zabrani diskriminacije Crne Gore, *Sl. list* 46/10; Zakon o suzbijanju diskriminacije Republike Hrvatske, *NN br. 85/08*; Zakon o zabrani diskriminacije Republike Srbije, *Sl. glasnik br. 22/2009*.

Sažetak poglavlja B „Razgraničenje odredaba o zabrani diskriminacije EKLJP-a u odnosu na druge mehanizme zaštite”

- Konceptija ljudskih prava najprije je morala proći povijesni razvoj.
- Presudni koraci ka većoj zaštiti ljudskih prava u 20. vijeku bili su donošenje Deklaracije o ljudskim pravima UN-a i osnivanje Vijeća Evrope, što je dovelo do usvajanja Evropske konvencije o ljudskim pravima.
- Evropska konvencija o ljudskim pravima obvezujuća je za članice Vijeća Evrope.
- Sve države regiona članice su Vijeća Evrope (od 1993. Slovenija; od 1995. Makedonija; od 1996. Hrvatska; od 2002. Bosna i Hercegovina; od 2003. Srbija; od 2007. Crna Gora)
- EKLJP sadrži katalog ljudskih prava.
- Osobe čija su prava povrijeđena mogu podnijeti zahtjev pred Evropskim sudom za ljudska prava, ako se otklananje te povrede nije moglo postići pred sudovima u dotičnoj članici Vijeća Evrope (pretpostavka iscrpljenosti pravnih lijekova).
- Evropska konvencija o ljudskim pravima razvija se dalje dodatnim protokolima. Ti dodatni protokoli nisu automatski obvezatni za države članice Vijeća Evrope.
- Ako u odnosu na neku državu članicu Vijeća Evrope treba primijeniti odredbe dodatnog protokola, najprije treba provjeriti vrijedi li taj dodatni protokol u dotičnoj zemlji.
- U Evropskoj uniji također postoje pravni propisi koji štite od diskriminacije.
- To su s jedne strane razne direktive EU. Međutim, one ne štite općenito od diskriminacije, već samo od diskriminacije u privrednoj sferi i u kontekstu zapošljavanja.
- S druge strane postoji Povelja temeljnih prava Evropske unije, koja je u međuvremenu postala primarno pravo EU.
- Stoga su antidiskriminacijsko pravo EU i sudska praksa u vezi s njime značajni i za sudove te službena tijela država koje još nisu članice EU.
- Osim toga, i u nacionalnom pravu raznih zemalja postoje pravni propisi koji služe zaštititi ljudskih prava i zaštititi od diskriminacije.

**ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA PREMA
EVROPSKOJ KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA**

A large, white, serif capital letter 'C' is centered on a solid gray rectangular background. The letter is the primary visual element of the lower half of the page.

PROF. DR SC. ZLATAN MEŠKIĆ*

DR STEFAN PÜRNER**

POGLAVLJE C

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA PREMA EVROPSKOJ KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA

Postoji, dakle, pluralizam pravnih izvora o ljudskim pravima i zaštiti od diskriminacije. Također i u pogledu postupka zaštite tih prava postoje različite mogućnosti. Upravo je stoga nužno osvrnuti se na posebnosti zaštite ljudskih prava i zaštite od diskriminacije prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, te posebice na pravnu zaštitu pred Evropskim sudom za ljudska prava u odnosu na pravnu zaštitu pred nacionalnim sudovima.

I Postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava

1. Uvodni komentar i napomene o praktičnoj obradi slučajeva

a) Značaj postupka pred Evropskim sudom za ljudska prava. Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija nisu članice EU, ali su već nekoliko godina članice Vijeća Evrope. Zbog toga je postupak zbog povreda EKLJP-a pred Evropskim sudom za ljudska prava za te države posebno važan.

b) Daljnja prevedena i besplatna pomagala za rad koja se mogu naći na internetu. U okviru ove kratke, praktične publikacije ograničene na antidiskriminacijsko pravo ne možemo sveobuhvatno prikazati rad Evropskog suda za ljudska prava i postupak pred tim sudom. Također nije moguće u cijelosti

*prof. dr sc. Zlatan Meškić je šef Katedre za građansko pravo na Pravnom fakultetu u Zenici i prodekan tog fakulteta.

** Odvjetnik dr Stefan Pürner je voditelj projektnog odjela „Jugoistočna Evropa“ (Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora i Srbija) Njemačke fondacije za međunarodnu pravu saradnju (IRZ) u Bonnu.

se osvrnuti na sve aspekte pojedinačnog zahtjeva. U pogledu dopuštenosti takvih zahtjeva, zainteresirane čitatelje upućujemo na publikaciju *Agencije Evropske unije za temeljna prava / Vijeće Evrope (izd.): Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti*, Luxemburg, 2011. (u daljnjem tekstu: *Praktični vodič*).

Taj se vodič može besplatno skinuti s dolje navedene internetske stranice na hrvatskom (*Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti*)¹, srpskom (*Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti*)² i makedonskom jeziku (*Praktičen vodič za kriteriumite za dopuštenost*),³ makedonski prijevod napravljen je u okviru zajedničkog projekta fondacije IRZ i Evropskog suda za ljudska prava). Internetska verzija vodiča sadrži metatag-ove. Uz pomoć njih se jednostavnim klikom direktno iz teksta može doći do presuda koje se spominju. Međutim, presude - osim nekoliko iznimaka – nisu prevedene na prethodno navedene jezike regiona.

Osim toga, na internetskoj stranici Evropskog suda pravde mogu se naći razna pomagala za rad prevedena na hrvatski⁴, srpski⁵, crnogorski⁶ i bosanski⁷ jezik (na neke od tih materijala upućujemo i kasnije u kontekstu stručnih pitanja). Kako bi se pronašli ti dokumenti, trebalo bi donekle znati engleski, budući da su linkovi uglavnom na engleskom jeziku.

c) Pomagala za rad iz priloga ove publikacije. Još neka pomagala za rad mogu se naći u prilogu ove publikacije (Poglavlje E). U to se ubraja tekst s pojašnjenjima kako se (i sa slabijim znanjem engleskog jezika) mogu naći presude i drugi tekstovi na jezicima regiona, te nekoliko pregleda i popisa za provjeru (check listi) dopuštenosti pojedinačnih zahtjeva, o kojima u praksi obavezno treba voditi računa.

¹ http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_HRV.pdf

² http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_SRP.pdf

³ http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_MKD.pdf

⁴ [http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:\[%22hr%22\]}](http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:[%22hr%22]})

⁵ [http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:\[%22sr%22\]}](http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:[%22sr%22]})

⁶ [http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:\[%22me%22\]}](http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:[%22me%22]})

⁷ [http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:\[%22bs%22\]}](http://www.echr.coe.int/sites/search_eng/pages/search.aspx#%22contentlanguage%22:[%22bs%22]})

II Odabrane napomene o dopuštenosti pojedinačnih zahtjeva

1. Član 34. Evropske konvencije o ljudskim pravima

Razlog zbog kojeg se više od 95 % pojedinačnih zahtjeva predanih Evropskom sudu za ljudska prava odbacuje zbog nedopuštenosti, često je nepoznavanje ili nepridržavanje uvjeta za dopuštenost zahtjeva (upravo zbog toga se preporučuje da se kod sastavljanje zahtjeva za ESLJP koriste popisi za provjeru (check liste) i radna pomagala koje ćete naći na kraju ove publikacije, a prije toga pročitati Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti). Osim toga, čini se da mnogi podnositelji zahtjeva (odnosno njihovi procesni opunomoćenici) često pogrešno shvaćaju zadaću ESLJP-a i njegov položaj u odnosu na nacionalne sudove.

Glavna odredba koja se odnosi na pojedinačne zahtjeve je član 34. Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji u prijevodi glasi:

Član 34. Pojedinačni zahtjevi - Sud može primati zahtjeva bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtva povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprečavati djelotvorno vršenje tog prava.

2. Iscrpljivanje pravnih sredstava

Prema tekstu te odredbe nužno je da podnositelj zahtjeva tvrdi da je jedna od visokih ugovornih stranaka (dakle, jedna od članica EKLJP-a) povrijedila neko od (njegovih) prava iz Konvencije (ili nekog od protokola uz Konvenciju). Iz toga proizlazi uvjet dopuštenosti zahtjeva da su iscrpljena sva raspoloživa (nacionalna) pravna sredstva.

Naime, o povredi „od strane neke od visokih ugovornih stranaka” u pravilu se radi onda kada je podnositelj zahtjeva bezuspješno pokušavao ostvariti svoje pravo u državi koja je ugovorna stranka. Taj uvjet nije ispunjen, ako u državi koja je ugovorna stranka nisu iscrpljena sva raspoloživa pravna sredstva. Stoga prije nego što se neki predmet uputi ESLJP moraju biti iscrpljene sve mogućnosti koje nudi nacionalno pravo, a prije svega svi pravni lijekovi. Tek je tada ispunjen uvjet tzv. „vertikalnog iscrpljivanja svih pravnih sredstava”. Osim toga, postoji i zahtjev „horizontalnog iscrpljivanja pravnih sredstava”, u skladu s kojim se podnositelj zahtjeva već pred nacionalnim sudovima u bitnim crtama mora pozvati na isto pravo koje nastoji ostvariti

pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ukoliko jedan od tih preduvjeta nije ispunjen, zahtjev je u pravilu nedopušten. Nešto je drugačija pravna situacija ako, primjerice, postupak pred nacionalnim sudom traje nesrazmjerno dugo.⁸

3. Rok od šest mjeseci

Daljnji uvjet dopuštenosti utvrđen je čl. 35. st. 1. Konvencije, koji u prijevodu glasi:

„Sud može razmatrati predmet samo ... i unutar razdoblja od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke”.

Rok od šest mjeseci počinje teći dostavom konačne odluke⁹, a o tom roku vodit će se računa po službenoj dužnosti, čak i onda ako se tužena država nije pozvala na njega¹⁰. Smatra se da je zahtjev predan onoga dana kada je podnositelj zahtjeva Sudu, makar u sažetom obliku, izložio cilj svojeg zahtjeva. Podnositelj zahtjeva, dakle, prilikom te prve komunikacije ne mora Sudu iznijeti sve svoje činjenične navode. Međutim, nakon toga (ako to već nije učinio) unutar roka koji je utvrdio Sud, mora predati uredno ispunjen obrazac zahtjeva (vidi sljedeću točku).¹¹

4. Obrazac zahtjeva

Zahtjev se predaje na obrascu koji je propisao ESLJP. Taj obrazac na srpskom jeziku možete naći u prilogu ove publikacije.

⁸ U vezi iznimaka kod iscrpljivanja svih pravnih sredstava vidi Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, str. 15.

⁹ U vezi pojedinosti vidi Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, str. 21.

¹⁰ Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, str. 20, točka 69.

¹¹ Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, str. 22.

5. Napomene o ostalim formalnostima (zastupanje, jezik, besplatna pravna pomoć itd.)¹²

Formalni kriteriji za pojedinačni zahtjev definirani su u članu 34. Konvencije, te čl. 45. i 47. Poslovnika ESLJP-a. U skladu s njima zahtjev se podnosi u pisanom obliku, a potpisuje ga podnositelj ili njegov zastupnik (čl. 45. st. 1 Poslovnika). Podnositelja može zastupati odvjetnik, no na početku to nije nužno (čl. 36. st. 1 Poslovnika). Ako podnositelj ima zastupnika, treba predložiti pismenu punomoć (čl. 45. st. 3 Poslovnika). Zahtjev se može predati na jednom od službenih jezika države na čije se ponašanje ili postupanje zahtjev odnosi. Međutim, postupak će se nakon toga u pravilu voditi na jednom od službenih jezika suda (engleski ili francuski).

Prilikom predaje zahtjeva ne nastaju nikakvi troškovi. Postoji mogućnost da se Sudu preda zahtjev za besplatnu pravnu pomoć za zastupanje na Sudu (čl. 91. i dalje Poslovnika). Besplatna pravna pomoć odobrava se najranije nakon očitovanja tužene države o zahtjevu (čl. 91. st. 1. Poslovnika). Ako je odobrena besplatna pravna pomoć, honorar zastupnika podnositelja zahtjeva u biće isplaćen od strane Suda.

Na obrascu zahtjeva mora se navesti predmet zahtjeva. To znači da podnositelj zahtjeva u skladu sa čl. 47. st. 1 toč. g) Poslovnika mora kratko navesti što želi postići zahtjevom. U praksi se preporučuje da se formulira konkretan zahtjev, koji će u pravilu glasiti da se od Suda traži da utvrdi povredu određenog člana Konvencije. Osim toga, trebalo bi postaviti i zahtjev za pravičnom naknadom.

¹² Prikaz na ovome mjestu uglavnom slijedi navode Jensa Meyer-Ladewiga, vidi marg. br. 52 uvoda.

III Napomene o osnovanosti pojedinačnih zahtjeva zbog diskriminacije

Kao što je prethodno već rečeno, 95% zahtjeva podnesenih Evropskom sudu za ljudska prava odbacuje se zbog nedopuštenosti, tako da se uopće ne odlučuje o njihovom sadržaju. U preostalim slučajevima Sud provjerava korake navedene u daljnjem slijedu (zbog čega se svakako preporučuje da se u obrazloženju pojedinačnog zahtjeva koji se podnosi Sudu vodi računa o tim točkama, odnosno navede nešto o njima):

1. Primjenjivost Evropske konvencije o ljudskim pravima

Sud će najprije provjeriti može li se uopće primijeniti Evropska konvencija o ljudskim pravima. To npr. nije slučaj ako se u zahtjevu navodi povreda prava koja se dogodila prije pristupanja dotične države Vijeću Evrope, a povreda je u međuvremenu okončana.

2. Područje primjene za prava iz Konvencije

Kod prava iz Konvencije valja razlikovati područje primjene *ratione materiae* i *ratione personae*. Područje primjene *ratione materiae* (stvarno područje primjene) ispunjeno je kada se navodna povreda prava odnosi na neki član Konvencije, odnosno nekog od dodatnih protokola uz Konvenciju. Ako se tvrdi da su povrijeđena neka druga prava, primjerice kada se radi o isključivoj povredi vlastitog nacionalnog prava, tada ne spada u područje primjene *ratione materiae* (ESLJP nije „supervizijska instanca” za odluke nacionalnih sudova!). Prema čl. 34. Konvencije pojedinačne zahtjeve mogu podnijeti fizičke i pravne osobe, skupine ili udruge pojedinaca. U skladu s time, područje primjene *ratione personae* za prava iz Konvencije često seže jako daleko. Područje primjene prava iz EKPLJ-a prije svega nije ograničeno samo na državljane članica Vijeća Evrope. Međutim, neka od prava iz EKLJP-a (i dodatnih protokola) mogu se primijeniti samo na fizičke osobe.

a) Opseg zabrane diskriminacije prema čl. 14. EKLJP

Zabrana diskriminacije utemeljena je članom 14. EKLJP koji u prijevodu glasi: „Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik,

vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.”

Cijeli prijevod Evropske konvencije o ljudskim pravima na hrvatskom¹³, srpskom¹⁴, bosanskom¹⁵ i crnogorskom¹⁶ jeziku može se naći na internetskoj stranici ESLJP-a.

b) Diskriminacija s obzirom na Konvencijom priznata materijalna prava kao „prethodno činjenično stanje” ili „Voraustatbestand” („akcesornost”)

Iz formulacija člana 14. EKPLJ-a – za razliku od drugih pravnih dokumenata – ne proizlazi univerzalna zasebna zabrana diskriminacije. Naime, zabranjena je jedino diskriminacija po pitanju „prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji „. To znači da slučajevi diskriminacije u okolnostima kada se ne radi o pravima i slobodama priznatih Konvencijom, ne predstavljaju povredu zabrane diskriminacije iz člana 14. EKLJP-a. Zabrana diskriminacije iz člana 14. EKLJP-a stoga je „akcesorna”, budući da pretpostavlja povredu prava i sloboda priznatih Konvencijom kao „činjenično stanje koje je prethodilo povredi (njem. „Voraustatbestand“).

Naime, član 14. EKLJP-a jamči jednako postupanje samo s obzirom na ostvarivanje materijalnih prava priznatih u Konvenciji.

c) O pojedinim zaštićenim osnovama

Član 14. EKLJP-a kao razloge za diskriminaciju koja je zabranjena izričito navodi samo spol, rasu, boju kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinu ili rođenje. Međutim, to ne znači da član 14. EKLJP-a ne zabranjuje diskriminaciju i iz drugih razloga. Navedeno nabranjanje, naime, nije konačno. To slijedi kako iz korištenja riječi „posebice” prije nabranjanja eksplicitno navedenih zaštićenih osnova kao i iz formulacije „...ili druga okolnost”, iz koje jasno proizlazi da postoje i druge zaštićene osnove koje nisu eksplicitno navedene u članu 14. EKLJP-a.

¹³ http://echr.coe.int/Documents/Convention_HRV.pdf

¹⁴ http://echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

¹⁵ http://echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf

¹⁶ http://echr.coe.int/Documents/Convention_MNE.pdf

U sudskoj praksi ESLJP-a kao druge okolnosti (druge zaštićene osnove koje nisu eksplicitno navedene u članu 14. EKLJP-a) između ostalog su priznate:

- seksualna orijentacija¹⁷,
- invaliditet¹⁸,
- dob¹⁹,
- očinstvo²⁰,
- bračno stanje²¹,
- članstvo u nekoj organizaciji²²,
- vojni čin / rang²³,
- status roditelja vanbračnog djeteta²⁴ i
- prebivalište²⁵.

No i u tim je slučajevima nužno da se diskriminacija odnosi na „uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji“ (pitanje „akcesornosti“ ili ovisnosti diskriminacije o pravima i slobodama priznatih Konvencijom ne smije se brkati s pitanjem taksativno navedene zaštićene osnove ili drugih osnova koje nisu navedene).

*d) Uvođenje opće zabrane diskriminacije Protokolom
br. 12 u pojedinim državama*

aa) Općenito o Protokolom br. 12. Budući da se pretpostavka akcesornosti tijekom godina sve više smatrala nezadovoljavajućom, potkraj devedesetih godina počelo se sa izradom novog dodatnog protokola (Protokol br. 12 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od 3. novembra 2000), koji u svom čl. 1 sadrži takvu opću zabranu diskriminacije.

¹⁷ Vidi Priručnik, str. 117 i dalje.

¹⁸ Vidi Priručnik, str. 121 i dalje.

¹⁹ Vidi Priručnik, str. 123.

²⁰ Vidi Priručnik, str. 142 i dalje.

²¹ Vidi Priručnik, str. 142 i dalje.

²² Vidi Priručnik, str. 142 i dalje.

²³ Vidi Priručnik, str. 142 i dalje.

²⁴ Vidi Priručnik, str. 142 i dalje.

²⁵ Vidi Priručnik, str. 142 i dalje.

Član 1. Protokola br. 12 u prijevodu glasi:

Član 1. Opća zabrana diskriminacije.

(1) Uživanje svih prava određenih zakonom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status.

(2) Nitko ne smije biti diskriminiran od strane javnih tijela na bilo kojoj osnovi kako je navedeno u stavku 1.

U skladu s time, u onim državama koje su već ratificirale taj protokol i u kojima je već stupio na snagu, sada vrijedi opća zabrana diskriminacije na temelju EKLJP-a, koja općenito zabranjuje diskriminaciju. U tim zemljama sada postoji neakcesorna zabrana diskriminacije prema Konvenciji.²⁶

bb) Protokol br. 12 i države regiona. Taj je Protokol u Bosni i Hercegovini, Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji, Hrvatskoj i Srbiji stupio na snagu 1. aprila 2005. U Crnoj Gori je stupio na snagu 6. juna 2006, a u Sloveniji 1. novembra 2010. Njemačka je taj DP doduše potpisala 2000. godine, ali ga do sada nije ratificirala, dok neke zemlje kao što su Bugarska, Francuska, Poljska, Švedska, Švicarska i Ujedinjeno Kraljevstvo nisu htjele potpisati taj dodatni protokol. U skladu s time, pravna situacija u pogledu opće zabrane diskriminacije u državama članicama Vijeća Evrope trenutačno nije ujednačena.

U državama članicama Vijeća Evrope koje su nekoć bile u sklopu Jugoslavije, taj je Protokol stupio na snagu, tako da u njima vrijedi opća zabrana diskriminacije na temelju EKLJP-a.

²⁶ Tvrdi i Rainer Hofmann § 12, http://www.jura.uni-frankfurt.de/43680295/_-12-Menschenrechtsschutz.pdf na Internetu, Sveučilište Frankfurt

3. Zadiranje u prava ili neispunjavanje pozitivnih obveza

Kako bi zahtjev predan Evropskom sudu za ljudska prava bio osnovan, podnositelj zahtjeva morao je biti diskriminiran zbog određene karakteristike koja predstavlja zaštićenu osnovu. Diskriminacija znači pravno nedopustivo nejednako postupanje. Radi li se o pravno nedopustivom nejednakom postupanju, utvrđuje se na temelju postulata

Prema istome se ne smije u bitnom postupati kao da nije isto, prema onome što nije isto se ne smije u bitnom postupati kao da je isto!

Obrnuto formulirano to znači da se prema svemu ne mora jednako postupati, te da u slučajevima koji nisu isti, jednako postupanje može čak predstavljati diskriminaciju.

O nedopuštenom nejednakom postupanju se, dakle, radi onda kad se ono što je u bitnim crtama isto bez objektivnog opravdanja tretira različito, ili ako se ono što je u bitnim crtama različito tretira kao da je isto. Prema osobama koje se nalaze u sličnim situacijama, dakle, treba slično postupati, dok prema osobama koje se nalaze u različitim situacijama, treba postupati različito u onoj mjeri u kojoj je to nužno da im se osigura korištenje određenih mogućnosti, primjerice da mogu koristiti neku državnu instituciju ili ostvarivati određena prava na isti način kao i druge osobe.

4. Različiti oblici diskriminacije

a) Pregled različitih oblika diskriminacije

Postoje razni oblici diskriminacije, naime:

- direktna diskriminacija i
- indirektna diskriminacija.

S druge strane, postoje i drugi oblici diskriminacije kao što su:

- uznemiravanje,
- seksualno uznemiravanje i
- dovođenje u nepovoljniji položaj

b) Direktna diskriminacija

O direktnoj diskriminaciji se radi uvijek onda kada se nekoga zbog pripadnosti određenoj grupi izričito, odnosno nedvojbeno zbog pripadnosti toj grupi dovodi u nepovoljniji položaj. O direktnoj diskriminaciji se, dakle, radi onda kad je neka osoba zbog određene karakteristike u usporedivoj situaciji dovedena u nepovoljniji položaj od osobe koja nema tu karakteristiku. Evropski sud za ljudska prava u tom kontekstu koristi formulaciju: da se „prema osobama u analognim ili dovoljno usporedivim situacijama, koje se temelje na određenom prepoznatljivom obilježju, mora postupati jednako”.²⁷

Posljedica takve diskriminacije mora biti dovođenje u nepovoljniji položaj. Ono može sezati od zabrane pristupa nekom restoranu, preko manje plaće, pa se do veće ili niže dobi za odlazak u mirovinu koja vrijedi za pripadnike određene grupe.

Iz toga proizlazi da u slučajevima direktne diskriminacije nejednako postupanje utvrđuje na temelju usporedbe između barem dvije osobe, odnosno na temelju usporedbe postupanja prema osobi koja ima određenu karakteristiku s postupanjem prema osobi koja nema tu karakteristiku. Osobe koje se uspoređuju ne moraju nužno biti stvarne osobe. Moguća je i usporedba s hipotetičkom osobom koja služi kao usporednik.

Osim toga za direktnu diskriminaciju je karakteristično da razlog za dovođenje u nepovoljniji položaj leži upravo u s pripadnosti određenoj grupi.

Primjeri²⁸: U nekom poduzeću ženama se redovito dodjeljuju poslovi različiti od onih koje dobivaju muškarci. Muškarci, primjerice, rade isključivo u proizvodnji, dok žene smiju raditi samo u kantini ili kao čistačice. To se obrazlaže time da su žene „upravo stoga tu da bi radile takve poslove”.

Zakon zabranjuje poslodavcima da zapošljavaju žene u noćnoj smjeni.

U predmetu *Sejdić Finci* pred ESLJP Bosna i Hercegovina neposredno je diskriminirala pripadnike romske i jevrejske nacionalne manjine, zbog nemogućnosti da se kandiduju za članove Doma naroda Parlamentarne skupštine i Predsjedništva BiH. Naime, odredbe odeljaka IV i V Ustava BiH

²⁷ Usporedi Priručnik str. 26 i dalje.

²⁸ Izbor primjera u ovom odlomku (koji su rekonstruirani na temelju presuda ESLJP-a) uglavnom polazi od primjera navedenih na stranici <http://www.hawk-hhg.de/hochschule/media/diskriminierung.pdf>.

predviđaju da se u ove državne organe mogu kandidovati samo pripadnici bošnjačkog, hrvatskog ili srpskog naroda.

Direktna diskriminacija u određenim slučajevima može biti dopuštena, ako se njome želi ostvariti određena opravdana svrha.

c) Indirektna diskriminacija

Diskriminacija zbog određenog obilježja (npr. spola) nije uvijek tako očita kao u prethodnim primjerima. Diskriminacija može proizaći i iz propisa koji su neutralno formulirani, a teoretski se podjednako primjenjuju na pripadnike najrazličitijih grupa, ako je u praksi situacija takva da se te prividno neutralne odredbe isključivo ili pretežito primjenjuju na određenu grupu (npr. žene).

Tipičan primjer na indirektnu diskriminaciju su odredbe kojima se osobe koje rade skraćeno tretiraju drugačije od osoba koje rade puno radno vrijeme. To su u praksi prije svega odredbe prema kojima su radnici koji su radili skraćeno, uzevši u obzir stvarno odrađene radne sate, stekli pravo na znatno manju mirovinu od radnika koji su radili puno radno vrijeme.

Takve su odredbe formulirane neutralno, dakle, za razliku od zabrane noćnog rada žena u prethodnom odlomku, primjenjuju se podjednako na muškarce i na žene, ako su ispunjene odgovarajuće pretpostavke. S druge strane, u većini zemalja je situacija u praksi takva da uglavnom žene rade skraćeno. U konačnici to vodi do toga da se takve odredbe gotovo isključivo primjenjuju na žene. To pak vodi do toga da su uglavnom samo žene pogođene negativnim (diskriminatornim) posljedicama takvih odredbi. Radi se, dakle, o dovođenju u nepovoljniji položaj na temelju propisa koji je neutralno formuliran, ali „zaobilazno“ (indirektno) pogađa prije svega jednu određenu grupu.

Kako bi se ustanovila indirektna diskriminacija, opet je nužna usporedba.

Kao i kod direktne diskriminacije, i indirektna diskriminacija u nekim slučajevima može biti dopuštena, ako se njome želi ostvariti određena opravdana svrha.

d) Uznemiravanje

Daljnji oblik diskriminacije je uznemiravanje. Ono je definirano kao nepoželjno ponašanje koje se ispoljava prema osobama koje su pripadnici određene grupe. O uznemiravanju se radi posebice onda kada takvo ponašanje vrijeđa dostojanstvo dotične osobe, i/ili je ona izložena zastrašivanju, netrpeljivosti i uvredama.

e) Spolno uznemiravanje

Podoblik uznemiravanja je spolno uznemiravanje.

Primjer: Poslodavac ne poduzima ništa protiv postera pornografskog sadržaja koje su muškarci koji tamo rade objesili u velikom uredu.

Ono što je zajedničko uznemiravanju i spolnom uznemiravanju je da su oba oblika uznemiravanja zabranjena bez iznimke. Dakle, za razliku od direktne i indirektno diskriminacije tu nema opravdanja. Također, kod ocjene radi li se o uznemiravanju ili spolnom uznemiravanju nije potrebna usporedba s nekom drugom grupom. Razlog je taj da ovdje nije nepoželjno samo nejednako postupanje, već samo uznemiravanje (i njezin učinak na dostojanstvo druge osobe) predstavlja nepoželjan oblik ponašanja.

5. Dopušteno nejednako postupanje zbog objektivnih razloga (opravdanja)²⁹

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda je pravni dokument koji je napisan na nekoliko jezika. Kad pročitamo formulaciji „sans distinction aucune” u francuskoj verziji, mogli bismo zaključiti da je članom 14. EKLJP-a bez iznimke isključeno svako nejednako postupanje. Međutim, čak i prema shvaćanju Evropskog suda za ljudska prava takvo bi tumačenje išlo predaleko. Različite okolnosti često iziskuju različita rješenja. Osim toga, pravnom diferencijacijom često se nastoje kompenzirati faktičke razlike. Stoga je različito postupanje prema osobama u sličnoj ili usporedivoj situaciji diskriminacija samo onda, ako nema objektivnog ili razumnog opravdanja za takvo postupanje.

²⁹ Prikaz uglavnom slijedi navode Jensa Meyer-Ladewiga, loc. cit. (vidi Komentar xxx) marg. br. 8 i dalje uz čl. 14.

To znači da nejednako postupanje nije diskriminirajuće, ako

- iza njega stoji opravdani cilj i
- postoji srazmjeran odnos između primijenjenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti.

Evropski sud pravde je to formulirao na sljedeći način³⁰:

„Različito postupanje prema osobama koje se nalaze dovoljno sličnoj situaciji (...) je diskriminirajuće, ako se ne može opravdati objektivnim i primjerenim razlogom, drugim riječima, ako se njime ne slijedi legitiman cilj ili ne postoji primjerena proporcionalnost sredstava i u odnosu na cilj kojemu se teži. „

Države imaju diskreciono pravo po pitanju određivanja ciljeva koje žele postići nejednakim postupanjem. Međutim, nije uvaženo opravdanje koje se odnosilo na propis kojim se osobe koje su bile kažnjavane isključilo iz zvanja revizora. U slučaju o kojem je odlučivao Evropski sud za ljudska prava taj je propis doveo do toga da osoba koja je zbog vjerskih razloga odbila služenje vojnog roka (zbog čega joj je izrečena kazna) nije mogla postati revizor. Evropski sud za ljudska prava smatrao je da opravdanje u tom slučaju nije bilo dovoljno objektivno, ni razumno. Zakonodavac je ovdje trebao predvidjeti iznimke za kaznena djela koja nemaju nikakve veze s poslom revizora.³¹

³⁰ Citat prema Priručniku str. 52 i dalje.

³¹ Vidi Meyer-Ladewig marg. br. 10 uz član 14.

IV Pitanja tereta dokazivanja u antidiskriminacijskom pravu³²

1. Općenito o pitanju dokazivanja u antidiskriminacijskom pravu

Tko započne sudski postupak, ne mora se informirati samo o uvjetima dopuštenosti i materijalnoj osnovanosti prava na koje se poziva, već i o tome što će eventualno morati faktički dokazati kako bi Sud, u slučaju da su ispunjene sve ostale pretpostavke, stvarno donio presudu u njegovu korist. To vrijedi posebice za slučajeve diskriminacije, budući da u tim predmetima često nije dovoljno pojašnjen razlog nejednakog postupanja ili se pak objašnjava drugim okolnostima, a ne odgovarajućom zaštićenom osnovom. Zbog toga bi mnogi pojedinačni zahtjevi bili neuspješni, jer bi objektivno nejednako postupanje bilo dokazivo, ali ne i (subjektivna) motivacija, dakle okolnost da se prema nekome nejednako postupalo upravo zbog određenog statusa ili određene karakteristike.

2. Podijeljeni teret dokazivanja

Stoga je u evropskom antidiskriminacijskom pravu dokaz nejednakog postupanja olakšan podijeljenim teretom dokazivanja. U skladu s time podnositelj zahtjeva mora dokazati samo da se prema njemu nejednako postupalo, iz čega proizlazi zaključak da bi se moglo raditi o diskriminaciji. Zatim njegov protivnik u postupku ima zadaću dokazati da se faktički ne radi o diskriminaciji. Podnositelj zahtjeva, dakle, ne mora iznijeti potpuni dokaz o diskriminaciji.

Primjer: U predmetu Brunnhofer³³ podnositeljica zahtjeva, stanovita gospođa Brunnhofer, iznijela je da je bila izložena diskriminaciji na temelju spola.

Kao obrazloženje je navela da ju poslodavac zbog toga što je žena plaća slabije od muškog kolege koji obavlja jedanko vrijedan posao. Evropski sud pravde (dakle radilo se o presudi Suda EU, a ne Evropskog suda za ljudska prava, no navodi se mogu primijeniti i na sudsku praksu ESLJP-a) zauzeo je stav da je dovoljno da podnositeljica zahtjeva s jedne strane dokaže da prima manju plaću od svog muškog kolege, a s druge strane dokaže da radi

³² U okviru ovog prikaza možemo se samo kratko osvrnuti na pitanja tereta dokazivanja u antidiskriminacijskom pravu. U vezi drugih detalja, vidi Priručnik, str. 150 i dalje.

³³ Vidi Priručnik, str. 152.

jednako vrijedan posao kao i on. Na taj bi način bila osnovana pretpostavka da se nejednako postupanje temelji isključivo na njezinom spolu.

U toj bi situaciji zadaća protivnika u postupku bila opovrgnuti da je to razlog za nejednako postupanje, odnosno dokazati da za to postoji drugi razlog. Ako u tome ne uspije, poći će se od toga da razlog nejednakog postupanja – kao što je tvrdila podnositeljica zahtjeva – leži u njezinom svojstvu žene, pa se dakle radi o diskriminaciji.

3. Okolnosti koje ne treba dokazivati

a) *Subjektivna namjera diskriminacije.* Za podnositelje zahtjeva koji iznose da su bili izloženi diskriminaciji postoje i druga olakšanja kod dokazivanja. To vrijedi posebice za subjektivne namjere neke osobe (koje se teško mogu dokazati).

Kao primjer navodimo slučaj Feryn³⁴ gdje je tuženi poslodavac namjeravao zaposliti isključivo „svjetlopute Belgijanke“. Kao objašnjenje je naveo da to nije bila njegova želja, već želja njegovih kupaca. Evropski sud pravde (ponovo se radi o presudi Suda EU, a ne Evropskog suda za ljudska prava, no navedeno podjednako vrijedi i za sudsku praksu ESLJP-a) to je smatrao irelevantnim, te došao do zaključka da u pravilu ne treba dokazati diskriminatornu motivaciju, kako bi se na pitanje je li se radilo o diskriminaciji dobio pozitivan odgovor.

b) *Pravno značenje statistika i iskustvenog znanja kod dokazivanja.* Kod dokazivanja diskriminacije statistike igraju posebnu ulogu. Ukoliko statistike potvrđuju da je određena grupa osoba nekom mjerom bila *pogođena u znatno većoj mjeri* nego druge grupe osoba, time je dokazano da se radilo o diskriminaciji.³⁵

Primjer za to je predmet *Schönheit* gdje se žena zaposlena na skraćeno radno vrijeme žalila na diskriminaciju na temelju spola. Pozadina je bila ta da su zaposlenici koji su radili skraćeno razmjerno svome radu (dakle, kad se on dovede u korelaciju sa odrađenim radnim satima) stjecali manje mirovine od zaposlenika na puno radno vrijeme. Budući da to nije ovisilo o spolu zaposlenika sa skraćenim radnim vremenom, radilo se o mjeri koja se na prvi pogled činila neutralnom. Međutim, iz statistika je proizašlo da

³⁴ Vidi Priručnik, str. 153 i dalje.

³⁵ U vezi detalja, vidi Priručnik, str. 156 i dalje.

su 87,9 % osoba zaposlenih na skraćeno radno vrijeme upravo žene. To je Evropskom sudu pravde bio dovoljan dokaz da se radi o indirektnoj diskriminaciji na temelju spola. U takvim je slučajevima presudno da se statistikama potvrdi da je određena grupa posebno jako pogođena takvom mjerom. A to je u situacijama ove vrste uvijek slučaj kada je procentualni udio veći od 80%.

Međutim, ne bi bilo dovoljno da je dotična grupa osoba nekom mjerom pogođena neznatno češće od neke druge grupe. Sud je stoga zaniijekao diskriminaciju³⁶ u slučajevima u kojima je udio žena u grupi koja je bila pogođena određenom mjerom iznosio 60 %. Također ni okolnost da neki kriterij u 77,4 % slučajeva vrijedi za muškarce, a u 68,9 % slučajeva za žene, ne dokazuje diskriminaciju. U oba slučaja su, naime, procentualna odstupanja još u granici statistički uobičajenih odstupanja.

Ukoliko nisu raspoložive statistike, mogu se koristiti i druge informacije, ako su pouzdane i predstavljaju iskustvene spoznaje. Primjer za to je okolnost da su žene češće žrtve obiteljskog nasilja od muškaraca.

³⁶ U vezi detalja, vidi Priručnik, str. 157.

V Odabrana literatura iz regiona

Kako se ne radi o naučnom djelu, nije se kod svake rečenice upućivalo na daljna djela koja se bave problematikom zabrane diskriminacije. Umjesto toga se na ovom mjestu daje osnovi pregled literature u regionu, čiji je odabir je vršen u okviru literature dostupne na internetu:

I. Crnić i dr., Primjena antidiskriminacijskog zakonodavstva u praksi, Centar za mirovne studije, Zagreb 2011, dostupno na:
www.cms.hr/dokument/128

M. Kosanić/S. Gajin/D. Milenković, Zabrana diskriminacije u Srbiji i ranjive društvene grupe, Beograd 2010, dostupno na:
http://cups.rs/wp-content/uploads/2012/12/Zabrana_diskriminacije_u_Srbiji_i_ranjive_drustvene_grupe.pdf

M. Laković/N. Sindik, Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije, CEDEM, Podgorica 2012, dostupno na:
<http://www.cedem.me/sr/publikacije/viewdownload/13-publikacije/359-vodi-kroz-zakon-o-zabrani-diskriminacije.html>

D. Milenković, Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2010, dostupno na:
<http://www.helsinki.org.rs/hrlawyers/doc/Vodic%20kroz%20zakon%20o%20zabrani%20diskriminacije.pdf>

J. Omejec, Zabrana diskriminacije u praksi Evropskog suda za ljudska prava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2009, str. 873-979.

Š. Pavlović, Komentar Zakona o suzbijanju diskriminacije, Informator, Zagreb 2009, dostupno na:
http://www.organizator.hr/documents/utills.php?action=download&filename=PRAVO_59.pdf

Z. Pažin i dr., Zabrana diskriminacije-propisi i praksa u Crnoj Gori, CEDEM, Podgorica 2012, dostupno na:
<http://www.cedem.me/sr/publikacije/viewdownload/13-publikacije/379-zabrana-diskriminacije-propisi-i-praksa-u-crnoj-gori.html>

S. Vasiljević/B. Balen, Zakon o suzbijanju diskriminacije u svjetlu evropskog prava: sadržaj i sankcije, Policija i sigurnost, 2/2009, str. 213-221, dostupno na:
<http://hrcak.srce.hr/79341>

F. Vehabović/M. Izmirlija/A. Kadribašić, Komentar zakona o zabrani diskriminacije, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2010, dostupno na:
<http://antidiskriminacija.ba/propis.php?id=366>

Sažetak o pitanjima povezanim s dokazivanjem

- Motivacija kao subjektivna okolnost ne mora se dokazati, tako da u antidiskriminacijskom pravu vrijedi podijeljeni teret dokazivanja.
- Podnositelj zahtjeva mora dokazati okolnosti iz kojih proizlazi zaključak da bi se moglo raditi o diskriminaciji.
- Ukoliko u tome uspije, protivnik u postupku mora iznijeti protudokaz da se unatoč tomu ne radi o diskriminaciji.
- U pravilu ne treba dokazati diskriminatornu motivaciju kako bi se potvrdno odgovorilo na pitanje radi li se o diskriminaciji. Dovoljno je dokazati da je učinak bio diskriminirajući.
- Diskriminacija se kod mjera, koje na prvi pogled izgledaju neutralno, može dokazati i na temelju statistika. Te statistike moraju potvrditi da je određena grupa osoba nekom mjerom pogođena u znatno većoj mjeri od druge grupe osoba. Uobičajena procentualna odstupanja u tom slučaju nisu dovoljna.
- Ukoliko nisu raspoložive statistike, mogu se koristiti i druge informacije, ako su pouzdane, te iskustvene spoznaje.

**NEKOLIKO ODABRANIH PRIMJERA
ZAŠTIĆENIH OSNOVA**

A large, white, serif capital letter 'D' is centered on a gray rectangular background. The letter is a classic, slightly stylized font with a thick vertical stem and a curved top and bottom. The background is a solid, medium-gray color.

POGLAVLJE D

NEKOLIKO ODABRANIH PRIMJERA ZAŠTIĆENIH OSNOVA

I ZAŠTITA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

a) Koje su zaštićene pravne vrednosti

Presudama Evropskog suda za ljudska prava naglašena je zaštita žena od porodičnog i seksualnog nasilja, zaštita njihovog telesnog integriteta, zaštita samohranih majki od diskriminacije, pravo udatih žena na zadržavanje devojačkog prezmena, i zaštita od trgovine ljudim bićima.

b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu

Najveća pretnja s kojom se suočavaju žene u regionu dolazi od porodičnog nasilja koje vlasti još smatraju privatnim problemom u koji nisu voljni da se mešaju. Zato je od izuzetnog značaja što su 2009. donete dve presude povodom slučajeva porodičnog nasilja sa smrtnim ishodom, Tomašić protiv Hrvatske i Opuz protiv Turske, obe završene donošenjem osuđujućih presuda protiv pomenutih država. ESLJP stao na stanovište da postoji odgovornost država zbog nepreduzimanja odgovarajućih radnji i mera od strane nadležnih državnih organa prinude u slučajevima porodičnog nasilja. Slični postupci i presude istog Suda protiv drugih zemalja regiona su vrlo mogući jer su ovake situacije česte. Važno je i što je Sud naglasio potrebu da država, odnosno javni tužilac, nastavi gonjenje učinioca krivičnog dela koje je po karakteru porodično nasilje iako se žrtva povukla iz postupka, odnosno oduzela od krivičnog gonjenja. Po mišljenju Suda, država mora da posveti dužnu pažnju činjenici da se žrtva iz postupka često povlači protiv svoje volje i pod pretnjom učinioca. Sud se pritom pozvao na međunarodnu praksu koja prepoznaje više raznih obaveznih aktera a ne samo žrtvu, koji imaju dužnost da prijave i iniciraju istragu u slučajevima porodičnog nasilja.

c) Dodatne informacije o slučajevima

U slučaju Tomašič protiv Hrvatske, M.M. je osuđen je na kaznu zatvora od pet meseci i meru obaveznog psihijatrijskog lečenja zbog porodičnog nasilja. Mesec i po dana po izdržanoj kazni ubio je iz puške svoju bivšu suprugu, njihovu zajedničku kćer kojom prilikom je izvršio i samoubistvo. Najbliži srodnici ubijene žene tužili su državu Hrvatsku ESLJP koji je doneo osuđujuću presudu protiv Hrvatske.

U slučaju protiv Turske, H.O. je u periodu 1995-2002. šest puta ozbiljno napao svoju suprugu i/ili njenu majku, uključujući pritom i nanošenje teških telesnih povreda opasnih po život. Istraga je tri puta obustavljena zbog povlačenja tužbe žene, a dva puta zbog nedostatka dokaza. Slučaj je rezultirao ubistvom majke žene od strane H.O. iz vatrenog oružja. Ubistvo je rezultat je višegodišnjeg nasilja, mirenja pod prinudom (koje je obično rezultiralo povlačenjem krivične tužbe) i ponovnog nasilja. Nakon sprovedenog postupka ESLJP je jednoglasno presudio da je Turska povredila članove 2, 3, i član 14 u vezi sa članovima 2. i 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima (pravo na život, zabrana torture i zabrana diskriminacije u vezi sa ovim članovima).

d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeva šta presuda donosi novo

Sud je u slučajevima Opuz protiv Turske i Tomašič protiv Hrvatske utvrdio je država obavezna da kroz aktivnosti nadležnih institucija efikasno zaštititi žrtve porodičnog nasilja, tako da njihova eventualna pasivnost i neefikasnost dovodi do odgovornosti države za neispunjenje te obaveze.

U slučaju M. C. protiv Bugarske, Sud je odlučio da se u slučajevima silovanja dokazuje nedostatak saglasnosti umesto dokazivanja postojanja fizičke prinude napadača i fizičkog otpora žrtve.

U slučaju Marks protiv Belgije, Sud je odlučio da država mora da izbegne svaku diskriminaciju na osnovu rođenja i mora da omogući sva prava deci rođenoj van braka.

U slučaju Tekeli protiv Turske, Sud je odlučio da iako države imaju pravo da regulišu porodične zajednice svojim unutrašnjim zakonima, one njima ne smeju da različito tretiraju žene i muškarce.

U slučaju I.P. protiv Turske, Sud je odlučio da je zabranjena svaka povreda telesnog integriteta medicinskim pregledom protiv volje pregledane osobe.

U slučaju Rancev protiv Kipra i Rusije, Sud je odlučio da države destinacije imaju obavezu da svojim propisima i institucionalnim procedurama spreče trgovinu ljudima i kao opštu pojavu i u smislu zaštite pojedinačnih žrtvi trgovine ljudima kada postoje indicije da se radi o takvom slučaju. Dužne su takođe da istraže takve slučajeve i sankcionišu počinioce. Države porekla žrtvi trgovine ljudima imaju dužnost da istraži načine njihovog regrutovanja i identifikuje počinioce.

e) Rezime najvažnijih činjenica

M.C. protiv Bugarske (2003): Bugarska državljanka M.C koja je bila silovana od strane dva muškarca kada je imala 14 godina, 1997. se obratila ESLJP navodeći da bugarski zakoni i praksa u slučajevima silovanja i vođenja istrage u tim slučajevima nije u saglasnosti sa pozitivnom obavezom države da obezbedi efektivnu pravnu zaštitu od silovanja i seksualnog zlostavljanja. Sud je utvrdio da države shodno obavezi sadržanoj u članovima 3. (pravo da se ne bude podvrgnut torturi, nečovečnom i degradirajućem tretmanu) i 8. (pravo na privatni život), treba da usvoje takve krivičnopravne odredbe kojima se efektivno kažnjava silovanje, kao i da ih primene u praksi putem delotvornih pravnih odredaba i putem krivičnog progona. Sud je smatrao da je istorijski gledano, u zakonima i praksi mnogih zemalja u slučajevima silovanja, dokazivanje fizičke prinude i fizičkog otpora i dalje konstitutivni elemenat krivičnog dela silovanja, iako postoji opšti trend da se postupcima dokazuje nedostatak saglasnosti a ne upotreba sile. Takođe je naglašeno da žrtve seksualnog zlostavljanja često ne pružaju nikakav fizički otpor usled čitavog niza psiholoških faktora, ili jednostavno usled straha od pretnji nasiljem od strane silovatelja, što je delovalo na promenu shvatanja prirode tog dela. Sud je utvrdio da je istraga vođena od strane bugarskih vlasti i pristup koji su u tom slučaju imali istražni sudija i javni tužilac koji su se fokusirali na utvrđivanje nedostatka dokaza o postojanju fizičkog otpora aplikantkinje, nije dovoljan da ispuni obavezu koju ima država da uspostavi u praksi efikasan sistem krivičnog pravosuđa u kome se kažavaju svi vidovi silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Marks protiv Belgije (1979) je slučaj diskriminacije samohrane majke. Pola Marks, belgijska novinarka koja je 1973. rodila je kćer Aleksandru u vreme kada nije bila udata, obratila se 1974. ESLJP u svoje ime i u ime svoje kće-

ri, jer su odredbe belgijskog Građanskog zakonika u pogledu upostavljanja roditeljskog odnosa majke sa „nezakonitim” detetom predstavljale kršenje Konvencije, kako u pogledu uspostavljanja porodičnih odnosa i prava deteta na odnos sa ocem, tako i u pogledu regulisanja odnosa deteta sa majkom. Ona je takođe dovela u pitanje i neophodnu proceduru po kojoj majke treba da usvoje sopstveno dete ako žele da povećaju detetova prava. Sud je utvrdio više kršenja čl. 8 i 14. Konvencije. Sud je odlučio da radi omogućavanja normalnog razvoja porodičnog života nevenčane majke i njenog deteta, država mora da izbegne svaku diskriminaciju na osnovu rođenja, i da razmotri zahtev nametnut majci da dobrovoljno prizna ili sudski oglasi sebe kao majku, jer to krši pravo na privatni i porodični život. Sud je takođe našao da je diskriminativna odredba po kojoj postoji ograničena mogućnost majke da donosi odluke u korist svoga deteta pre nego što ga usvoji.

Ünal Tekeli protiv Turske (2004) je slučaj zaštite prava na zadržavanje devojačkog prezimena. Gospođa Ayten Ünal Tekeli se 1995. obratila ESLJP navodeći da je odbijanje turskih sudova da joj omoguće da zadrži samo svoje devojačko prezime neopravdano mešanje u njeno pravo na zaštitu privatnosti. Ona je takođe navela da je diskriminisana time što je samo muškarcu dozvoljeno da zadrži svoje porodično prezime posle venčanja. Aplikantkinja je uzela muževljevo prezime posle svog venčanja. Kako je već bila u profesionalnim krugovima poznata po svom devojačkom prezimenu, nastavila je da ga koristi u poslovnoj komunikaciji. Ipak, ona nije mogla da koristi oba prezimena u svojim službenim dokumentima. Sud je jednoglasno odlučio da tu postoji kršenje čl. 14 (zabrana diskriminacije) zajedno sa kršenjem čl. 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Cilj da se porodična zajednica ogleda kroz zajedničko porodično prezime ne može da opravda rodno zasnovano razlikovanje u tretmanu koje je istakla aplikantkinja. Sud je takođe utvrdio da iako države imaju po Konvenciji mogućnost sopstvenog donošenja mera kojima se reguliše porodična zajednica, čl. 14. zahteva da se te mere primenjuju ravnopravno na muškarce i žene, osim u slučaju postojanja ubedljivih razloga koji opravdavaju različitost tretmana.

Y.F protiv Turske (2003) je slučaj zaštite fizičkog integriteta. Gospodin Y. F. se 1998. obratio ESLJP navodeći da je prisilni ginekološki pregled njegove supruge predstavljao kršenje njenog prava na poštovanje privatnosti. Aplikant i njegova supruga su 1993. bili uhapšeni zbog sumnje da su pomagali i podržavali ilegalnu terorističku organizaciju, Radničku partiju Kurdistana. G-dja F. zadržana je u pritvoru dva dana za koje vreme su je policajci udarali, vređali i pretili joj silovanjem. Za vreme trajanja pritvora nju je pregledao

doktor. Na zahtev policije da medicinski nalaz mora da sadrži i podatak da li je je imala seksualni odnos dok je bila u pritvoru, ona je na silu podvrgnuta ginekološkom pregledu čime je utvrđeno da to nije bio slučaj. Sud je našao postojanje kršenja prava na privatnost. Iako je usvojio stav turske vlade da je medicinski pregled pritvorenih lica neophodna zaštita od lažnih optužbi za postojanje seksualnog nasilja, sud je ipak smatrao da sva zadiranje u fizički integritet moraju da bude propisana zakonski i da se pritom zahteva saglasnost konkretne osobe. Sud je takođe podsetio da je i po turskim zakonima, zabranjena svaka povreda ličnog fizičkog integriteta, izuzev u slučaju medicinske neophodnosti i pod okolnostima koje su definisane zakonski.

Rancev protiv Kipra i Rusije (2010)¹ je slučaj zaštite od trgovine ljudskim bićima. G. Nikolaj Rancev, ruski državljani se 2004. obratio Sudu zbog više kršenja ljudskih prava njegove kćeri Oksane Ranceve koja je otišla na Kipar 2001. da radi u jednom kabareu i izgubila život pod neobjašnjenim okolnostima, usled pada kroz prozor. Ranceva je stigla na Kipar sa „umetničkom” vizom i počela je da radi u jednom kabareu, ali je posle tri dana napustila svoje radno mesto i mesto gde je stanovala. Upravnik kabarea je našao u jednoj diskoteci nekoliko dana kasnije i odveo je u policiju tražeći od njih da je proglase ilegalnim imigrantom, očigledno sa namerom da je izbace sa Kipra da bi on mogao da je u svom kabareu zameni nekim drugom devojkom. Policija je smatrala da za njih njeno prisustvo na Kipru nije ilegalno. Tražili su od upravnika da se vrati sa njom sledećeg jutra da bi se obavile dalje istražne radnje o njenom imigrantskom statusu. Rancevu je upravnik odveo kući jednog zaposlenog u tom kabareu, gde odvedena u sobu na šestom spratu. Sledećeg jutra nađena je mrtva na ulici ispod tog stana. Sud je zaključio da je Ranceva bila žrtva trgovine ljudima i da postoje više kršenja Konvencije: kršenje čl. 2. kao rezultat propusta kiparskih vlasti da efikasno istraže smrt Ranceve; kršenje čl. 4. pošto je Kipar propustio da ustanovi odgovarajuću pravnu i administrativnu mrežu za borbu protiv trgovine ljudima, što je rezultiralo u postojanju režima izdavanja tzv. umetničkih viza, i propusta da zaštiti Rancevu od trgovine ljudima uprkos okolnostima koje su imale dovoljno elemenata za osnovanu sumnju da bi ona mogla biti žrtva takve trgovine. Sud je utvrdio da je trgovina ljudskim bićima slična ropstvu po svojoj samoj prirodi i da ima za cilj eksploataciju, na osnovu primene sile povezane sa pravom vlasništva. Time se ljudska bića tretiraju kao roba koja se kupuje i prodaje, prinuđavaju se na rad, podvrgnuti su strogoj kontroli, kretanje im se najčešće ograničava i obuhvata upotrebu sile

¹ Još nije doneta konačna odluka.

i pretnji silom. Kršenje čl. 4. (zabrana ropstva i prinudnog rada) izvršeno je i od strane Rusije zbog propuštanja da istraži kako je i gde Ranceva bila regrutovana i posebno, da preduzme korake radi identifikovanja onih koji su uvučeni u njeno regrutovanje ili metode koje su to prilikom bili korišćeni. Utvrđeno je i kršenje čl. 5. (pravo na slobodu i bezbednost) koje se odnosi na zadržavanje Ranceve oko jednog sata u policijskoj stanici iako je odmah bilo utvrđeno da ona nije ilegalni imigrant, kao i zbog njenog naknadnog zatvaranja u privatni stan.

f) Lista referentnih presuda Evropskog suda za ljudska prava o zaštiti rodne ravnopravnosti:

- Tomašič protiv Hrvatske, 2009
- Opuz protiv Turske, 2009
- M. C. protiv Bugarske, 2003
- Marks protiv Belgije, 1979
- Ünal Tekeli protiv Turske, 2004
- Y.F protiv Turske, 2003
- Rancev protiv Kipra i Rusije, 2010

II ZAŠTITA PRAVA TRANSSEKSUALNIH OSOBA²

a) Koje su zaštićene pravne vrednosti

Sud je u više presuda presuđivao u korist transseksualnih zahtevajući od država da omoguće operacije potpunog prilagođavanja pola, kao i da zdravstveno osiguranje snosi toškove „medicinski neophodnih tretmana od kojih je operacija prilagođavanja pola samo jedan deo”. Osim omogućavanja transrodnim osobama operacije pune genitalne rekonstrukcije (prilagođavanja pola), oni treba da imaju mogućnost korišćenja hormonske terapije, psihološkog savetovanja i drugih medicinskih intervencija (npr. trajno odstranjivanje maljavosti). Rešava se i nezadovoljavajuća i neodrživa pravna situacija da transseksualne osobe koje su putem operacije prilagodile pol, nastavljaju da žive u nekakvom pravnom međuprostoru, ne pripadajući u potpunosti ni jednom ni drugom polu. Time su zaštićena pre svega dva osnovna prava transseksualnih osoba, pravo da dobiju odgovarajući medicinski tretman transseksualnosti u vidu prilagođavanja pola, kao i pravo da to bude praćeno adekvatnom službenom promenom pravnog statusa u skladu sa novostečenim polom.

b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu

Začajno za region je da se pravo transseksualnih osoba na lični razvoj i fizičku i moralnu sigurnost, kakvu u punom smislu uživaju ostali članovi društva, ne može više posmatrati kao nešto nepotrebno ili još uvek kontroverzno. Sud je u pogledu tih prava transseksualnih osoba naglasio da je od „suštinskog značaja” da Konvencija bude tumačena i primenjena na način koji omogućuje da njena prava zaista budu efikasno praktično primenjavana a ne da budu iluzorna ili da ostanu u domenu teorije. Od društva se opravdano očekuje da toleriše određen, eventualni stepen nelagode u suočavanju sa novom situacijom sa ciljem da se pojedincima omogući da vode dostojanstven i častan život s polnim identitetom za koji su se, uz velike lične žrtve opredelili. Ni u jednom slučaju nije dokazano da postoji bilo kakva verovatnoća

² Transrodnim osobama se nazivaju osobe čiji se rodni identitet razlikuje od njihovog biološkog pola. Transseksualne (transpolne) osobe su one osobe koje su se odlučile na hormonalno operativni zahvat prilagođavanja (promene) pola. Pojam „prilagođavanje pola“ aktivistkinje i aktivisti za prava transrodnih osoba i transrodne osobe radije koriste nego mediski popularan pojam „promena pola“ smatrajući da se urgenitalnom rekonstrukcijom njihovo telo samo prilagođava, dovodi u sklad sa njihovim unutrašnjim doživljajem njihovoga identiteta.

da će promena pravnog statusa transseksualaca prouzrokovati konkretne, suštinske nevolje ili štetu javnom interesu, niti bilo kakav porast kriminaliteta ili teškoće u otkrivanju nezakonitih radnji.

Gde zakoni obezbeđuju pokrivanje troškova potrebne zdravstvene zaštite od strane javnih ili privatnih sistema osiguranja, takvo pokrivanje treba da bude obezbeđeno na razuman, nearbitraran i nediskriminatoran način, uzimajući u obzir takođe pristupačnost izvora finansiranja. Države imaju pozitivnu obavezu da pravno priznaju novi identitet transseksualne osobe koja se podvrgla operaciji potpunog prilagođavanja pola. To obuhvata izdavanje službenih dokumenata kao što su izvod iz matične knjige rođenih, ličnih identitetskih dokumenata, vozačkih dozvola, pasoša, karti socijalnog osiguranja i brojeva, upis u izborne spiskove, zemljišne knjige i poreska dokumenta.

Donošenje posebnog zakona o regulisanju pravnog statusa transseksualnih osoba npr. Zakona o priznanju rodne pripadnosti 2004. u Ujedinjenom Kraljevstvu je najbolje rešenje za niz potencijalno diskriminišućih situacija u kojima se transseksualne osobe nalaze posle procesa hormonalno operativnog prilagođavanja pola, a koje inače ne mogu da se reše analogno postojećim pravnim institutima. Porodičnopravni odnosi nalaze svoje rešenje takođe i u širenju ozakonjenja istopolnih zajednica, bilo kao registrovanih partnerstava ili istopolnih brakova. Za zemlje regiona je važno da ne moraju da i same prođu višedecenijski put sazrevanja shvatanja načina regulisanja pravnog statusa transseksualnih osoba, već mogu, oslanjajući se na odluke ESLJP da preuzmu gotova rešenja.

c) Dodatne informacije o slučajevima

Sud se niz godina bavio pitanjem pravnog priznanja novog polnog identiteta postoperativnih transseksualnih osoba. U slučajevima B. protiv Francuske 25. marta 1992. a posebno u Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva 2002, Sud je konačno zauzeo stanovište koje ima i danas, i afirmisao ga u nizu narednih presuda, a to je da odbijanje države da pravno prizna završeno prilagođavanje pola predstavlja kršenje odredaba člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Pravno shvatanje bazirano na slučajevima ESLJP je da je pravo na polno samoodređenje jedan od aspekata prava na poštovanje svačijeg privatnog života koje je garantovano članom 8. Konvencije. Na osnovu toga se zahteva od država članica da transrodnim osobama obezbede mogućnost podvrgavanja operaciji potpunog prilagođavanja pola.

Donošenje Zakona o priznanju roda 2004. u Ujedinjenom Kraljevstvu rezultat je upozorenja ESLJP sadržanih u odlukama donetih tokom osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog veka, i posebno odluke u slučajevima Gudvin i I protiv Ujedinjenog kraljevstva, da se transseksualnim osobama pravno prizna novostečeni pol. A dalji razvoj ozakonjenja istopolnih zajednica u mnogim zemljama SE, omogućio je praktično rešavanje drugih porodično-pravnih situacija transseksualnih osoba.

d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučaja šta presuda donosi novo

Presude ESLJP u korist transseksualnih osoba predstavljaju deo kontinuiranog međunarodnog trenda povećavanja vidljivosti i društvene prihvatljivosti transseksualnih osoba, kao i formiranja shvatanja o neophodnosti pravnog priznanja novostečenog polnog identiteta postoperativnih transseksualnih osoba i pravnog regulisanja istopolnih porodičnih zajednica.

e) Rezime najvažnijih činjenica

Posle niza slučajeva tokom osamdesetih i devedesetih, kao što su npr Rees protiv Ujedinjenog kraljevstva 1986, Cossey v Ujedinjenog kraljevstva 1990, X. Y i Z protiv Ujedinjenog kraljevstva 1997, Sheffied i Horsham v Ujedinjenog kraljevstva 1998, R. i F. protiv Ujedinjenog kraljevstva 2006, u kojima je Sud odbio zahteve transseksualnih osoba, nemajući tada pravnog osnova da im da za pravo, Sud je upozorio na „ozbiljnosti problema transseksualnih osoba“ u pogledu pravnog priznanja njihovog novostečenog pola, postojećih porodičnopravnih odnosa i njihove mogućnosti budućeg zasnivanja braka. Zbog toga je preporučio „da se razmotri nužnost donošenja mera s obzirom na savremeni razvoj nauke i društva“. Tada je bilo naglašeno da države članice SE ubuduće moraju pratiti razvoj na tom području i to u kontekstu sve veće društvene prihvaćenosti fenomena i boljeg prepoznavanja problema, kojima su izloženi transseksualne osobe posle operacije.

aa) Promena imena i pravnog statusa u skladu sa novostečenim polom

B protiv Francuske (1992) je prvi slučaj rešen u korist transseksualne osobe, u kome je ESLJP omogućio promenu imena i priznanje novog pravnog statusa postoperativne transseksualne osobe, pošto je utvrdio da odbijanje

francuskih vlasti da preprave izvod iz matične knjige rođenih unošenjem novog imena transseksualne osobe posle operacije predstavlja kršenje čl. 8. ECHR (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Aplikantkinja je prošla operativno prilagođavanje pola 1972, i posle toga je zatražila da joj se promeni polno određenje i ime u izvodu iz matične knjige rođenih, kao i u drugim dokumentima. Njen zahtev je bio odbijen, pa se aplikantkinja zbog toga suočavala sa ponovljenim slučajevima ponižavanja jer je mogla da pokazuje samo dokumenta koja su sadržala njeno ime i polnu identifikaciju koju je imala prilikom rođenja, dakle pre tranzicije (operativnog prilagođavanja). U tom slučaju Sud je uočio da je posebno teška situacija transseksualnih osoba u Francuskoj i takođe je konstatovao da tretiranje tog pitanja kao marginalnog, dakle pitanja koje nije od velikog državnog značaja, dovodi do gubljenja ravnoteže između opšteg interesa i interesa pojedinaca. Odlučeno je da Francuska treba da omogući priznanje promene pola u ličnim identifikacionim dokumentima transseksualnih osoba. Taj slučaj je uspostavio shvatanje po kojem je pravo na privatnost prekršeno odbijanjem promene u dokumentima, i da je to ključno pravo redovno kršeno u svakodnevnom životu transseksualnih osoba.

Kristin Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva (2002) je presuda kojom se omogućava i promena imena i priznanje novog pravnog statusa postoperativne transseksualne osobe koja je putem operacije prilagodila pol iz muškog u ženski operacijom oktobra 1986. Njeno lečenje i operaciju obezbedila je i finansirala Nacionalna zdravstvena služba. Pošto je u pravnom smislu ostala lice muškog pola, nije mogla da ostvari državnu penziju pre navršenih 65 godina života, što je starosna granica za sticanje tog prava za muškarce. I dalje je imala obavezu da plaća skuplje premije za osiguranje vozila koja važe za muškarce, nije imala pravo na besplatan prevoz gradskim autobusom u Londonu sa navršenih 60 godina, kao što to mogu druge žene, i sl. Sud je zauzeo stanovište da može da dođe do ozbiljnog ugrožavanja privatnog života onda kada stanje domaćeg prava dolazi u sukob s jednim važnim aspektom ličnog identiteta. Po mišljenju Suda, stres i otuđenje proistekli iz nesklada između položaja u društvu koji zauzima transseksualna osoba koji je putem operacije prilagodila pol i položaja koji joj nameće zakon koji odbija da prizna takav, prilagođeni pol, ne može se smatrati nekakvom malom neprijatnošću nestalom zbog jedne formalnosti. Sukob između fizičke/faktičke društvene realnosti i pravnog statusa, transseksualne osobe stavlja u specifično neprirodan položaj koji može da izazove osećanje poniženja. Kako bi se postigla što veća asimilacija s polom kome transseksualna osoba smatra da stvarno

pripada, pravno priznanje je korak koji predstavlja kulminaciju dugotrajnog i mukotrpnog procesa transformacije kroz koji je transseksualna osoba prošla. Sud je presudio jednoglasno da je došlo do povrede člana 8. Konvencije i takođe jednoglasno da je došlo do povrede člana 12. Konvencije.

I. protiv UK (odluka Velikog veća 2002) je slučaj priznanja prava na brak u skladu sa postignutim polom. Aplikantkinja je navela da nije bila u stanju da se venča, kao rezultat odbijanja unošenja promena u njen izvod iz matične knjige rođenih. ESLJP je ustanovio da nepriznavanje prava postoperativne transseksualne osobe na brak predstavlja kršenje čl. 8. i čl. 12. ECHR (pravo na brak). Obrazloženje se oslanja i na kontinuirani međunarodni trend u korist ne samo povećanja društvene prihvatljivosti transseksualnih osoba, nego i pravnog priznanja novog polnog identiteta postoperativnih transseksualnih osoba.

Grant protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2006) je slučaj koji oslanjajući se na slučaj Gudvin i I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva iz 2002, sadrži priznanje prava na penziju u skladu sa ostvarenim polom. Gospođa Grant je zatražila je da se njen slučaj ponovo otvori, pošto u vreme traženja penzije nije imala mogućnost da bude pravno priznata kao žena pa je bila odbijena. Kršenje njenih prava međutim je postalo rešivo od kada je stupio na snagu Zakon o priznanju roda 2004. (Gender Recognition Act), čime je stekla sredstvo da u domaćim uslovima pribavi pravno priznanje svoga statusa. Posledično, njena žalba zbog uskraćivanja penzije onako kako je priznato biološkim ženama, je postala opravdana. Njena prava su prekršena usled pravnog nepriznavanja faktičke situacije njenog operacijom stečenog pola tek pošto je doneta presuda u slučaju Kristin Gudvin, dakle od momenta kada su vlasti odbile da prihvate njenu ponovljenu žalbu, tačnije od 5. septembra 2002. ESLJP je na osnovu toga konstatovao da postoji kršenje prava gospođe Grant na poštovanje njene privatnosti na osnovu člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

L. protiv Litvanije (2007) je slučaj promena imena i priznanje novog pravnog statusa postoperativne transseksualne osobe. Posle hormonalne terapije aplikant, transmuškarac, je tražio je 1999. od Univerziteta u Viljnusu da mu izda diplomu sa muškim imenom što je bilo prihvaćeno sa razumevanjem. Ipak, njegov zahtev iste te godine da mu se sva službena dokumenta promene i da u njih bude uneto njegovo muško ime, bio je odbijen. Posle delimične genitalne rekonstrukcije aplikant se suočio sa velikim brojem svakodnevnih neprijatnosti i teškoća, jer je izgledao kao muškarac dok se u službenim dokumentima jasno identifikovao kao žena, npr: nemoguće mu je bilo da se zaposli, plati socijalno osiguranje, ima zdravstvenu knjižicu, obrati se vla-

stima u raznim povodima, dobije bankarski kredit, ili izađe iz zemlje tj. uopšte pređe državnu granicu, bez da se njegov ženski zvanični identitet nađe u faktičkoj suprotnosti sa njegovim muškim izgledom. Posledica te situacije je da je doživeo društveni ostrakizam i da živi u izolaciji. Takvo stanje ostavilo ga je kontinuirano u permanentom stanju depresije i samoubilačkih sklonosti. ESLJP je septembra 2007. doneo presudu u slučaju L. protiv Litvanije u kome Sud konstatuje da litvansko pravo, iako omogućava fizičko prilagođavanje pola, ne omogućava i promenu građanskog statusa, što predstavlja pravnu prazninu usled koje je proces rodne transformacije prekida ostajući nezavršen. Potpuna hirurška genitalna rekonstrukcija treba da bude praćena adekvatnim zakonskim odredbama o promeni pravnog identiteta i statusa, a pošto to u Litvaniji nije bio slučaj, Sud je presudio da je time prekršen čl 8. (pravo na poštovanje privatnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Tom presudom Sud je potvrdio ranije uspostavljen princip da transseksualne osobe imaju pravo na kompletan proces prilagođavanja pola kao i odgovarajuću promenu dokumenata koja bi odražavala to prilagođavanje pola.

U slučaju P. protiv Portugalije (2011) aplikantkinja se obratila ESLJP zbog nemogućnosti pravnog priznanja njenog novostečenog pola, jer u Portugaliji nije postojao odgovarajući zakon. Zahtev aplikantkinje je ipak u međuvremenu usvojen od strane nacionalnih sudova, pa je ESLJP odlučio da se ova zahtev briše iz registra Suda.

bb) Naknada troškova za operativno prilagođavanje pola

Van Kuk protiv Nemačke (2003) je slučaj priznavanja prava na nadoknadu troškova za operativno prilagođavanje pola. Nakon što je nemačka državljanka, transžena³, iz sopstvenih sredstava finansirala prilagođavanje pola, i nakon što su nemački sudovi odbili nadoknadu tih troškova smatrajući da ona nije autentična transseksualna osoba, ona se obratila ESLJP. Sud joj je dao za pravo, bazirajući svoju odluku na činjenici da pojam „transseksualna osoba” treba da se primeni na one osobe koje se osećaju kao da pripadaju drugom polu i koje zbog toga nastoje da se što više integrišu u identitet tog drugog pola, preduzimajući operativni zahvat da bi što više približili svoj fizički izgled svojoj psihološkoj prirodi. Ne vidi se ni jedan arbitraran element u tužiljinoj konačnoj odluci da se posle hormonalnog tretmana, podvrgne i operaciji, pošto joj je i njen lekar to preporučio. Po stavu tog Suda, jedino

³ Pojm „transžena“ se koristi za transseksualne osobe koje su tranzitirale od muškarca u ženu. „Transmuškarac“ je osoba koja je tranzitirala od žene u muškarca.

relevantno pitanje je da li je aplikantkinja provela poslednje tri godine živeći u skladu sa tendencijom da prilagodi pol, i na to pitanje nemački sudovi su odgovorili potvrdno. Suštinski predmet regulisanja čl. 8. je zaštita pojedinca od arbitrarnog mešanja u privatnu sferu od strane javnih vlasti tako da države imaju obavezu da efektivno poštuju privatnost i porodični život. Sud je odlučio da je aplikantkinja nedvosmisleno pretprela štetu kao rezultat nefer sudskog postupka u Nemačkoj i nepoštovanju njenog privatnog života. Prekršeni su članovi 6. st 1, čl. 8. i 14.

Šlumpf protiv Švajcarske (2009) je slučaj priznavanja prava na nadoknadu troškova za operaciju prilagođavanja pola. Po švajcarskim propisima, urogenitalna rekonstrukcija, ili operativno prilagođavanje pola, je intervencija koju plaća državno socijalno osiguranje, ali od momenta traženja te operacije do njenog izvršenja treba da protekne minimum dve godine. Suština tog propisa je da se omogući dovoljno dug period za preispitivanje sopstvene odluke. Aplikantkinja, Švajcarska državljanka, transžena stara 70 godina, nije čekala da prođu dve godine već je sama platila tu intervenciju a onda je tražila da joj država nadoknadi taj trošak. Kada je bila odbijena zbog nepoštovanja zakonskog roka od dve godine, obratila se ESLJP. Sud je odlučio u njenu korist, iako je švajcarski zakon jasan u pogledu obaveznosti roka od dve godine. Sud je naime, smatrao da je suština tog propisa da se omogućiti nesumnjivo formiranje odluke trans osobe da želi da se izvrši operaciju. Kako je aplikantkinja time što je sama platila operaciju jasno demonstrirala svoju nedvosmisleno formiranu volju da operacijom prilagodi svoj pol i postane žena, nikakav dodatni rok onda nije potreban da bi se ta volja još jasnije formirala, učvršćivala ili demonstrirala.

cc) Porodičnopravni odnosi transseksualnih osoba

R. i F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2006): aplikanti su pre operativnog prilagođavanja pola bili venčani i sa svojim supružnicima su imali decu. Posle prilagođavanja pola ostali su da žive sa svojim bračnim drugovima. Prema UK Zakonu o priznavanju rodne pripadnosti iz 2004. oboje su zatražili službenu potvrdu o priznavanju svoga novostečenog pola, što su po tom Zakonu mogli dobiti samo pod uslovom razvoda prethodnih brakova. U aplikaciji su se pozvali na povredu člana 8. (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice). Sud je to odbio jer brak između pripadnika istog pola prema engleskom pravu tada nije bio dopušten. Ujedinjeno Kraljevstvo omogućilo je pravno priznavanje prilagođenje pola, pa su aplikanti stoga

mogli nastaviti svoju vezu i registrovati je kao partnerstvo, iz koje veze proizlaze gotovo ista prava i obaveze kao i kod braka.

P. protiv Španije (2010): Aplikantkinja je transžena koja je imala je sina sa svojom suprugom od koje se razvela. Obratila se ESLJP zbog sudskog ograničenja prava posećivanja sina obrazloženo aplikantkinjinom emotivnom neuravnoteženošću posle prilagođavanja pola što može izazvati konfuziju kod deteta. Sud je odlučio da nema povrede člana 8. u vezi s povredom člana 14: Ograničenja prava viđanja sa detetom ne predstavlja diskriminaciju na osnovu transseksualnosti aplikantkinje. Presudni razlog za ograničenja tog prava bila je dobrobit deteta. Nacionalni sudovi su stoga odredili postepeno širenje kontakata sa detetom kako bi se dete moglo postepeno naviknuti na očevu promenu.

H. protiv Finske (2012): Aplikantkinja se 2010. obratila Sudu zbog okolnosti da priznavanje njenog novostečenog pola nužno iziskuje pretvaranje njenog postojećeg braka u životnu zajednicu, što je aplikantkinji izgledalo neprihvatljivo. Sud je jednoglasno odlučio da nema kršenja čl. 8. i čl. 14.

Y. Y. protiv Turske (2010): Aplikantkinja se obratila ESLJP jer joj po turskom zakonu hormonalno operativno prilagođavanje pola može biti odobreno samo ako bi joj bila dijagnosticirana trajna neplodnost. Postupak je još u toku.

f) Lista referentnih presuda Evropskog suda za ljudska prava o zaštiti prava transseksualnih osoba:

- Rees protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1986
- Cossey protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1990
- X. Y i Z protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1997
- Sheffied i Horsham protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1998
- R. i F. protiv Ujedinjenog kraljevstva, 2006
- B protiv Francuske, 1992
- Kristin Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva, 2002
- I. protiv Ujedinjenog kraljevstva, 2002
- Grant protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2006
- L. protiv Litvanije, 2007

- P. protiv Portugalije, 2011
- Van Kuk protiv Nemačke, 2003
- Šlumpf protiv Švajcarske, 2009
- R. i F. protiv Ujedinjenog kraljevstva 2006
- P. protiv Španije, 2010
- H. protiv Finske, 2012
- Y. Y. protiv Turske, 2010

III ZAŠTITA OD RASIZMA I ANTIROMSKIH AKTIVNOSTI

1. Uvodna napomena

Objašnjenja vezana uz zaštitu od rasne diskriminacije i aktivnosti usmjerenih protiv Roma sastoje se od dva dijela:

U daljnjem slijedu se pod točkom 2) u bitnim crtama prikazuju najvažnije odluke Evropskog suda za ljudska prava u takvim slučajevima. Radi se o prijevodu informativnih materijala objavljenih na internetskim stranicama ESLJP-a (Factsheets) na tu temu. Pod točkom 3) slijede daljnja pojašnjenja vezana uz predmetnu tematiku.

2. Informativni letci o sudskoj praksi vezano sa razismom i antiromskim aktivnostma⁴

a) *Rasna diskriminacija*

Rasna diskriminacija

Član 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja)

35 istočnoafričkih Azijata protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Odluka od 06.03.1978.

Ujedinjeno Kraljevstvo ograničilo je ulazak u zemlju ili prava boravka za osobe porijeklom iz Azije koje su prebivalište imale u bivšim britanskim kolonijama (Kenija, Uganda ili Tanzanija). Komisija je odlučila da nisu potrebne daljnje mjere, jer su podnositelji zahtjeva u daljnjem tijeku dobili pravo ulaska u Ujedinjeno Kraljevstvo.

Međutim, Komisija je s obzirom na njihov zahtjev u kojem se žale na povredu člana 3. (Zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) ustanovila da su tretirani kao „građani drugog reda“ te da **diskriminacija na temelju rasne pripadnosti pod određenim okolnostima može predstavljati ponižavajuće postupanje.**

⁴ Ovaj informativni letak se na drugim jezicima nalazi na internet stranici Evropskog suda za ljudska prava na <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=>. Izdavač se zahvaljuje Sudu za dozvolu za javno objavljivanje ovog prevoda.

Cipar protiv Turske

10.05.2001.

S obzirom na ovu tužbu države protiv druge države, koju je Cipar uložio 1994. godine zbog situacije na Sjevernom Cipru nakon podjele ciparskog teritorija, Sud je ustanovio da se radi o povredi člana 3: „S obzirom na promatrani period diskriminirajući oblici ponašanja dosegli su stupanj težine koji se može nazvati ponižavajućim postupanjem“ (st. 310).

U svojoj presudi Sud je zaključio:

Diskriminacija grčkih stanovnika Cipra iz Karpasa „samo zbog toga što pripadaju toj grupi osoba“ može se objasniti samo „posebnostima po kojima se razlikuju od turskih stanovnika Cipra, naime njihovim etničkim porijeklom, te rasnom i vjerskom pripadnošću“.

Inzistiranje Turske na principu podjele na dvije države s obzirom na teritorij i stanovništvo odrazilo se na uvjete, u kojima je živjelo grčko stanovništvo iz Karpasa, koji su bili „protivni dostojanstvu i vrijeđali su (ili još uvijek vrijeđaju) sam pojam poštivanja ljudskog dostojanstva u odnosu na pripadnike te grupe stanovnika“.

Zlouporaba prava (član 17.)

Glimmerveen i Hagenbeek protiv Nizozemske

Odluka od 11.10.1979.

Podnositelji zahtjeva žalili su se, jer su uhapšeni zbog posjedovanja i planirane distribucije letaka u kojima se poziva na rasnu diskriminaciju, a osim toga spriječeni su u kandidaturi na lokalnim izborima. Pozvali su se na član 10. Konvencije (Sloboda izražavanja mišljenja) i član 3. Protokola 1 (Pravo na slobodne izbore).

Nedopušten zahtjev, uz obrazloženje da „su podnositelji zahtjeva pokušali poslužiti se [Evropskom konvencijom o ljudskim pravima] kako bi se bavili aktivnostima koje su protivne Konvenciji“, odnosno konkretno „kako bi širili ideje rasne diskriminacije“.

Član 14. u vezi sa povredama drugih članova

Član 14: „Uživanje prava i sloboda priznatih ovom Konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno

ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“

Zabrana ulaska u zemlju

Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva

28.05.1985.

U skladu s propisima o useljavanju koji su u to doba bili na snazi, muževima podnositeljica zahtjeva uskraćena je dozvola useljenja, odnosno dozvola boravka, u Ujedinjenom Kraljevstvu, gdje su podnositeljice legitimno imale trajan boravak. Podnositeljice žalbe – porijeklom iz Indije, s Filipina i iz Egipta – pozvale su se na to da su žrtve diskriminirajuće prakse na rodnoj i rasnoj osnovi. Gospođa Abdulaziz upoznala je muža, portugalskog državljanina, dok je on živio u Velikoj Britaniji i imao ograničenu dozvolu boravka za turiste. Gospođa Cabales udala se za svog muža na Filipinima gdje ga je upoznala tijekom godišnjeg odmora. Muž gospođe Balkandali bio je državljanin Turske koji je također imao turističku boravišnu dozvolu, a zatim kao student živio u Ujedinjenom Kraljevstvu, te se oženio njome nakon što su dobili dijete.

Sud je ustanovio da se radi o povredi člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života) kao posljedica diskriminacije na osnovu roda (različit tretman useljenika i useljenica s obzirom na dozvole ulaska u zemlju i dozvole boravka za supružnike iz drugih zemalja), ali da se ne radi o rasnoj diskriminaciji.

Načova i dr. protiv Bugarske (43577/98 i 43579/98)

06.07.2005 (Veliko Vijeće)

Podnositelji zahtjeva tvrdili su da su predrasude i netrpeljivost prema osobama romskog porijekla odigrali presudnu ulogu neposredno prije nego što je oficir vojne policije pri pokušaju hapšenja dvojice mladića u dobi od 21 godine, koji su bili njihovi rođaci, na njih ispalio smrtonosne hlice.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 2, jer su nadležna tijela propustila provesti istragu o tomu jesu li događaji koji su doveli do smrti mladića bili motivirani rasnom netrpeljivošću.

Vidi napomene o diskriminaciji Roma u informativnom letku „Romi i putujući narodi“.

Timišev protiv Rusije (55762/00 i 55974/00) 13.12.2005.

Protivljenje nadležnih tijela da podnositelju zahtjeva dopuste ulazak u Republiku Kabardino-Balkarija zbog njegova čečenskog porijekla.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2. Protokola br. 4 (Sloboda kretanja): Budući da je podnositelju zahtjeva sloboda kretanja ograničena samo zbog njegova etničkog porijekla, takvo nejednako postupanje tretman predstavlja rasnu diskriminaciju.

Povreda člana 2 Protokola br. 1 (Pravo na obrazovanje) zbog protivljenja da se djecu podnositelja zahtjeva primi u školu.

„Diskriminacija do koje dolazi, između ostalog, na temelju etničkog porijekla neke osobe jedan je oblik rasne diskriminacije. Rasna diskriminacija je krajnje neprihvatljiv oblik diskriminacije i traži, s obzirom na svoje opasne posljedice, posebnu pažnju nadležnih tijela i jasnu reakciju. Stoga nadležna tijela moraju koristiti sva raspoloživa sredstva kako bi suzbila rasizam i pritom ojačala demokratsko shvaćanje koje raznolikost u društvu ne vidi kao prijatnu, već kao izvor bogatstva (Načova i dr. protiv Bugarske; Timišev protiv Rusije). Sud je, osim toga, zaključio da u modernom demokratskom društvu, koje se oslanja na načela pluralizma i poštivanja različitih kultura (Timišev st. 58; D. H. i dr. protiv Češke Republike, st. 176), niti za jedan oblik nejednakog postupanja koji isključivo ili većim dijelom počiva na etničkom porijeklu, ne postoji objektivno opravdanje.“

S obzirom na teret dokaza u takvim predmetima, Sud je odlučio da od trenutka kad podnositelj zahtjeva dokaže da se radilo o nejednakom postupanju, vlada mora dokazati da je to nejednako postupanje bilo opravdano. (Vidi: Timišev, st. 57).

Pravo na slobodne izbore

22.06.2004.

Aziz protiv Cipra (69949/01)

Protivljenje nadležnih službi da podnositelja zahtjeva uvrste u Popis birača za parlamentarne izbore uz obrazloženje da članovi turske zajednice na Cipru ne mogu biti registrirani u Popisu birača grčkog dijela Cipra.

Povreda člana 14. U vezi s povredom člana 3. Protokol br. 1 (Pravo na slobodne izbore):

Nejednako postupanje temeljilo se na okolnosti da je podnositelj zahtjeva bio Cipranin turskog porijekla; to se nejednako postupanje nije moglo opravdati razumnim i objektivnim razlozima, posebice s obzirom na činjenicu da turski stanovnici Cipra, u istoj situaciji kao podnositelj zahtjeva, nisu mogli sudjelovati niti na jednim parlamentarnim izborima.

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine (27996/06 i 34836/06)

22.12.2009. (Veliko Vijeće)

Radilo se o zabrani osobama romskog i židovskog porijekla da se kandidiraju na izborima za Dom naroda Parlamentarne skupštine i funkciju člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 3 Protokola br. 1 s obzirom na nedozvoljenost kandidature za Dom naroda Parlamentarne skupštine.

Povreda člana 1 Protokola br. 12 (Opća zabrana diskriminacije) s obzirom na nedozvoljenost kandidature za funkciju člana Predsjedništva.

Vidi presudu u slučaju Sampanis i drugi protiv Grčke, od 05.06.2008, u kojoj je Sud ustanovio povredu člana 14. u vezi s povredom člana 2. Protokola br. 1 zbog odbijanja upisa djece podnositelja zahtjeva u školu te njihova kasnijeg razmještaja u posebne razrede zbog njihovog romskog porijekla.

Dok član 14. zabranjuje diskriminaciju s obzirom na „uživanje prava i sloboda zajamčenih Konvencijom“, član 1. Protokola br. 12 tu zaštitu definira šire i obuhvaća „sva prava određena zakonom“. Time se uvodi opća zabrana diskriminacije.

Pravo na pravično suđenje

Remli protiv Francuske

23.04.1996.

Podnositelj zahtjeva porijeklom iz Alžira tvrdio je da sudski postupak koji se vodio protiv njega nije bio pravičan, jer je jedan od porotnika izjavio da je rasist.

Povreda člana 6. stav 1: Nije bila osigurana nepristranost sudaca porotnika, premda „Konvencija obavezuje svaki nacionalni sud da provjeri, je li – po svom sastavu – nepristran sud, ako se postavi to pitanje, a ono se ne može odbaciti kao sasvim neozbiljno“ (st. 48).

Gregory protiv Ujedinjenog Kraljevstva

25.02.1997.

Prigovor da su porotnici u postupku protiv podnositelja zahtjeva, koji je porijeklom bio iz Afrike, bili rasisti, zbog čega se on žalio na diskriminaciju.

Nema povrede člana 6. stav 1: Sudac „je poduzeo dostatne korake kako bi provjerio je li sud nepristrani sud u skladu sa čl. 6. st. 1“ i „učinio sve što je nužno kako bi se po tom pitanju isključila svaka sumnja“. Posebno valja istaći da je nanovo, izričito i opširno poučio porotnike o njihovim obavezama i pravima te savjesno odvagao „je li efektivno isključen svaki rizik pristranosti“.

Sander protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Podnositelj zahtjeva azijskog porijekla naveo je da su osuđujuću presudu protiv njega donijeli porotnici koji su bili rasisti.

Povreda člana 6. stav 1: U toku postupka jedan od porotnika dostavio je sucu poruku u kojoj je iskazao svoju bojazan da ostali porotnici, od kojih je čuo rasističke komentare te su otvoreno pričali rasističke viceve, nisu nepristrani. Sud je zaključio da su te optužbe bile dovoljne kako bi kod podnositelja zahtjeva i svakog objektivnog promatrača pobudile opravdanu sumnju u sudačku neovisnost, koje se nisu mogle otkloniti niti zajedničkim pismom koje su potpisali svi porotnici, niti opomenom suda da budu nepristrani.

09.05.2000.

Postupci u tijeku

Abdu protiv Bugarske (26827/08)

Dostavljeno u septembru 2010.

Podnositelj zahtjeva, koji je iz političkih razloga pobjegao iz Sudana, tvrdio je da je u Sofiji bio žrtva rasističkog napada od strane dvojice muškaraca koje je opisao kao „skinheadse“. Nadležna tijela odbila su pokretanje krivičnog procesa, jer su smatrali da nije dokazano da su tučnjavu započela ta dvojica muškaraca, a ne podnositelj zahtjeva i njegov prijatelj, te nije bilo indicija za rasistički motivirano nasilje prema podnositelju zahtjeva i njegovom prijatelju. Podnositelj zahtjeva pozvao se na član 3. i član 14. te tvrdio da nadležna tijela nisu ispunila svoju obavezu da istraže je li postojao rasistički motiv za taj napad i prigovorio da je odbijanje provođenja te istrage samo po sebi rasistički motivirano.

Perinçek protiv Švicarske (27510/08)

Dostavljeno u septembru 2010.

Osuda podnositelja zahtjeva zbog diskriminacije na rasnoj osnovi. Podnositelj zahtjeva, inače doktor prava i predsjednik Turske radničke partije, sudjelovao je na raznim konferencijama u Švicarskoj, na kojima je u javnosti negirao da je u Osmanskom carstvu 1915. i kasnijih godina počinjen genocid nad armenkim narodom. Podnositelj je prigovorio da su švicarski sudovi govoreći o njemu u svojim presudama koristili diskriminirajuće kvalifikacije.

Srodne teme

Sloboda mišljenja i rasizam

Jersild protiv Danske

23.09.1994.

Osuđujuća presuda protiv novinara nakon TV intervjua sa članovima jedne grupe mladih radikala („Greenjackets“).

Povreda člana 10. (Sloboda izražavanja mišljenja)

Féret protiv Belgije

16.07.2009.

Sud nije ustanovio povredu člana 10. Kod osuđujuće presude protiv podnositelja zahtjeva, predsjednika stranke *Front National*, zbog javnog poticanja na diskriminaciju ili mržnju, nakon pritužbi pristiglih zbog letaka koje je njegova stranka dijelila tokom predizborne kampanje.

Postupak u tijeku

CICAD protiv Švicarske

Dostavljeno u novembru 2010.

Udruga podnositeljica zahtjeva (*Coordination Intercommunautaire Contre l'Antisémitisme et la Diffamation*) smatra da je njezina sloboda mišljenja u skladu sa članom 10. povrijeđena osuđujućom presudom u parničnom procesu, nakon što je ta udruga jednog profesora političkih znanosti na sveučilištu u Ženevi zbog knjige „Izrael i drugi“ koju je objavio 2005. nazvala antisemitom.

Državljanstvo

16.09.1996.

Gaygusuz protiv Austrije

Protivljenje nadležnih tijela da se nezaposlenom podnositelju zahtjeva dodijeli dodatna naknada za nezaposlene (koja se plaća nakon pomoći za nezaposlene) uz obrazloženje da nije austrijski državljanin.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine):

„Nejednako postupanje prema Austrijancima i onima koji nisu državljani Austrije kod prava na dodatnu naknadu za nezaposlene ne temelji se na ‚objektivnom i primjerenom opravdanju‘.“

Jezik

Belgijski jezični slučaj

23.07.1968.

Povreda člana 14. U vezi s povredom člana 2. Protokola br. 1 (Pravo na obrazovanje):

Nekolicini djece je samo zbog mjesta stanovanja njihovih roditelja onemogućeno da pohađaju škole u kojima se nastava odvija na francuskom jeziku, a nalaze se u šest općina na periferiji Bruxellesa i uživaju poseban status.

Postupci koji su se odnosili na korištenje kurdskog jezika u Turskoj: Ulu-soyi dr. protiv Turske (03.05.2007, zabrana izvođenja kazališne predstave na kurdskom jeziku u gradskim kazalištima), Temel i dr. protiv Turske (03.03.2009, isključenje 18ero studenata s fakulteta u trajanju od dva semestra zato što su tražili uvođenje fakultativnog predmeta kurdski jezik).

Postupci koji se odnose na transkripciju imena kurdskog porijekla: Güzel Erdagöz protiv Turske (21.10.2008) i Kemal Taşkın i dr. protiv Turske (02.02.2010).

Birk-Lévy protiv Francuske

Nedopušten zahtjev, koji se odnosi na zabranu da se u parlamentu Francuske Polinezije obraćanja drže na tahićanskom jeziku.

Sud je ustanovio da Evropska konvencija o ljudskim pravima automatizmom ne štiti „slobodu jezika“.

Odluka od 06.10.2010.

b) Romi i putujući narodi

Član 14 (Zabrana diskriminacije)

Uživanje prava i sloboda priznatih ovom Konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 1 Protokol br. 12 (Opća zabrana diskriminacije)

Uživanje svih prava određenih zakonom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi.

(Vidi presudu u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, str. 4)

Antiromski stavovi navodno izneseni u publikacijama

Aksu protiv Turske (4149/04 i 41029/04)

15.03.2012. (Veliko Vijeće)

Podnositelj zahtjeva, koji je porijeklom bio Rom, iznio je prigovor da su tri publikacije koje je financirala država (knjiga o Romima i dva rječnika) sadržavale primjedbe i pojmove u kojima do izražaja dolazi netrpeljivost prema Romima.

Član 14. (Zabrana diskriminacije)

Sud je istaknuo da diskriminaciju u smislu člana 14. treba shvatiti kao nejednako postupanje prema osobama u usporedivim situacijama bez objektivnog i prihvatljivog opravdanja. Međutim, gospodin Aksu nije mogao dokazati da je iza tih publikacija stajala namjera diskriminacije, ili da su imale takav učinak. U njegovom slučaju se, dakle, nije se radilo o nejednakom postupanju te je Sud odlučio da će ga ispitati samo sa aspekta povrede člana 8.

Nema povrede član 8 (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Sud je zauzeo stav da ni publikacija o Romima, ni rječnici nisu bili diskriminirajući. Posebno je istakao da su nadležne turske institucije poduzele sve nužne korake kako bi ispunile svoje obveze u skladu sa članom 8. da se zaštititi pravo na privatni život gospodina Aksua kao pripadnika Romske zajednice. Međutim, Sud je zaključio da bi bilo poželjno da se pod drugim značenjem pojma „Ciganin“ t.j. „škrť“ navelo da se radi o pežorativnom ili uvredljivom, a ne o metaforičkom izrazu.

Prisilna sterilizacija Romkinja

V. C. protiv Slovačke (18968/07)

08.11.2011.

Podnositeljica zahtjeva romskog porijekla u javnoj bolnici nakon rođenja drugog djeteta 2000. sterilizirana je bez da je u potpunosti informirana ili dala suglasnost za taj zahvat. Potpisala je odobrenje dok je još imala trudove, ne shvativši što se pod time podrazumijeva i da je taj zahvat ireverzibilan. Osim toga, prethodno joj je rečeno da će, ako treći put zatrudni, umrijeti ili ona ili dijete.

Kršenje člana 14. stoga treba uvijek preispitati u vezi s povredom nekog drugog člana Konvencije.

Njezina neplodnost bila razlog za rastavu od muža.

Povreda člana 3 (Zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8 (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Sud je zauzeo stav da je V. C. zbog sterilizacije i načina na koji je dobivena njezina suglasnost bila izložena strahu, anksioznosti i osjećaju manje vrijednosti. Tijekom duljeg perioda morala je pretrpjeti fizičku i psihičku bol, posebno u odnosu na svog tadašnjeg supruga i romsku zajednicu. Nije, doduše, bilo dokaza da su je liječnici namjerno zlostavljali, no postupili su u najmanju ruku na način koji je predstavlja grubo nepoštivanje njezina prava na samoodređenje i slobodu izbora kao pacijenta. Sterilizacija predstavlja povredu člana 3. Nadalje je ustanovljena povreda člana 8, jer nisu postojale zakonske mjere kojima bi se posebno zaštitile Romkinje u situacijama poput one u kojoj se našla podnositeljica zahtjeva. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2004. godine uvedena je nova odredba u skladu s kojom se sterilizacija smije provesti tek 30 dana nakon pismenog zahtjeva. Osim toga, nužno je da se dotična žena unaprijed informira o alternativnim metodama kontracepcije, planiranju obitelji i medicinskim posljedicama.

Slični postupci u tijeku

I. G., M. K. i R. H. protiv Slovačke – zahtjev je 22.09.2010. proglašen dopuštenim

N. B. protiv Slovačke – 09.11.2010. odluka / presuda dostavljena strankama

R. K. protiv Češke Republike – 14.12.2009. odluka / presuda dostavljena strankama

Korištenje zemlje za kamp kućice za stanovanje

Buckley protiv Ujedinjenog Kraljevstva

Šest slučajeva u daljnjem slijedu odnosi se na tužbe britanskih obitelji Roma zbog toga što im nisu dozvoljavali da na svojoj vlastitoj zemlji žive u kamp kućicama.

25.09.1996.

Sud je bio uvjeren da su nadležna tijela odvagala suprotstavljene interese i dostatno obrazložila svoje odluke, naime time da su mjere pokrenute radi provedbe politike prostornog planiranja, sigurnosti cestovnog prometa, zaštite okoliša i javnog zdravlja.

Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Coster protiv Ujedinjenog Kraljevstva,

Beard protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Jane

Smith protiv Ujedinjenog Kraljevstva

18.01.2001.

U ovih pet slučajeva Sud je ustanovio da su mjere poduzete protiv podnositelja zahtjeva „bile predviđene zakonom“ i da su slijedile „legitimni cilj“ zaštite okoliša, budući da je zemlja korištena bez građevinske dozvole i u nekim je slučajevima bio zaposjednut „zeleni pojas“ ili „područje pod zaštitom prirode“. Sud nije bio uvjeren da je Ujedinjeno Kraljevstvo (ili neka druga država potpisnica Europske konvencije o ljudskim pravima) obavezno zajednici Roma staviti na raspolaganje dovoljan broj adekvatno uređenih lokacija, jer član 8. ne sadrži pravo na stavljanje stana na raspolaganje (pitanje hoće li se svakom pojedincu osigurati sredstva za stan je političko, a ne pravno pitanje).

Ni u jednom slučaju Sud nije ustanovio povredu člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma) ili člana 14. (Zabrana diskriminacije) Konvencije.

Connors protiv Ujedinjenog Kraljevstva

27.05.2004.

Izgon podnositelja zahtjeva i njegove obitelji iz romskog kampa Cottingley Springs u Leedsu (Engleska), koji su uredile lokalne vlasti, gdje su oni bili trajno naseljeni oko 13 godina. Izgon je obrazložen time da su se loše ponašali i tako uvelike doveli do remećenja mira u kampu.

Sud je ustanovio da izgon u skraćenim (sumarnim) postupcima nije bio praćen nužnim procesnim jamstvima, te posebno istaknuo da teško zadiranje u prava podnositelja zahtjeva nije bilo dostatno opravdano.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma)

Winterstein i dr. protiv Francuske – postupak u tijeku

Dostavljen 09.09.2008.

Žalba francuskih državljana, većim dijelom pripadnika putujuće grupe, radi izгона sa zemljišta u mjestu Herblay (Val d'Oise u Francuskoj) na kojem su postavili svoje kamp kućice ili dugi niz godina živjeli u kućama („chalets“). Podnositelji zahtjeva su nadalje naveli da im nije ponuđen nikakav alternativni smještaj.

Pozvali su se na član 3. (Zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja), član 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma) i član 14. (Zabrana diskriminacije).

Yourdanova i dr. protiv Bugarske

Dana 14.09.2010 zahtjev proglašen dopuštenim

Odnosi se na planove nadležnih službi da raspuste jedno Romsko naselje u Sofiji. Podnositelj se pozvao na član 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), član 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma), član 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek), član 14. (Zabrana diskriminacije) i član 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine)

Rasne predrasude kod policijskih istraga

Nachova i dr. protiv Bugarske

06.07.2005.

Slučaj se odnosio na obvezu pokretanja istrage u vezi mogućih rasističkih motiva policijskih službenika koji su na dvojicu Roma u bijegu ispalili smrtonosne hlice (Članovi porodice podnositelja zahtjeva).

Povreda člana 2. (Pravo na život)

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2, zato što nadležna tijela nisu pokrenula istragu kako bi ispitala moguću rasističku motivaciju za pucnje na članove porodice podnositelja zahtjeva (ali nema povrede člana 14. s obzirom na tvrdnju da je smrt članova porodice podnositelja zahtjeva posljedica rasistički motiviranog nasilnog čina).

Slični slučajevi

Bekos i Koutropoulos protiv Grčke

13.12.2005.

Šečić protiv Hrvatske

31.05.2007.

Cobzaru protiv Rumunjske

26.07.2007.

Angelova i Iliev protiv Bugarske

26.7.2007.

Petropoulou-Tsakiris protiv Grčke

06.12.2007.

04.03.2008.

Stoica protiv Rumunjske

Zlostavljanje četrnaestogodišnjaka od strane policije prilikom sukoba policijskih službenika i grupe Roma ispred jednog bara; događaji nakon toga nisu istraženi na primjeren način. Podnositelj zahtjeva se žalio da su njegovo zlostavljanje te odluka da se ne pokrene istražni postupak protiv policajaca koji su ga udarali, motivirani rasnim predrasudama.

Dvije povrede člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja; nije provedena efikasna istraga)

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) zbog istrage koja je bila obilježena rasnim predrasudama

Napadi na romska sela i uništavanje imovine

Moldovan i dr. protiv Rumunjske (br. 2)

12.07.2005.

U septembru 1993. godine trojicu Roma u selu Hădăreni napala je veća grupa stanovnika tog sela, koji nisu bili Romi, među njima šef policije i nekoliko policijskih službenika. Jednog su Roma zapalili tako da je živ izgorio, a drugu dvojicu okupljeno mnoštvo pretuklo je na smrt. Prema navodima podnositelja zahtjeva policija je ohrabivala okupljeno mnoštvo da unište imovinu Roma: u selu je potpuno uništeno ukupno 13 romskih kuća. Kao grupa protjerani iz sela i svojih domova, podnositelji zahtjeva su nakon toga živjeli u neprimjerenim uvjetima, na ekstremnoj hladnoći – u podrumima, kokošinjcima i svinjcima. Na temelju kaznenih prijavi koje su podnijeli podnositelji zahtjeva neki od njih deset godina kasnije su oštećeni. Sud nije mogao provjeriti njihove zahtjeve s obzirom na okolnost uništenja njihovih kuća i imovine, odnosno njihova protjerivanja iz sela, jer se to dogodilo u septembru 1993. godine, dakle prije nego što je Rumunjska ratificirala Konvenciju u junu 1994. Međutim, Sud je s obzirom iznesene prigovore koji su se ticali životnih uvjeta ustanovio da je došlo do povrede Konvencije. Osim toga, Sud je ustanovio da je etnička pripadnost podnositelja zahtjeva bila presudan razlog za nerazmjerno dugo trajanje i ishod postupka pred nacionalnim sudovima.

Povreda člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja),

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma)

Povreda člana 6. st. 1 (Pravo na pošteno suđenje u razumnom roku)

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 6. st. 1 i člana 8.

Moldovan i 29 drugih protiv Rumunjske – Zahtjev dana 15.02.2011. proglašen nedopuštenim

Ovaj slučaj odnosio se na poteškoće u izvršenju presude, odnosno općih mjera za izvršenje presude u slučaju *Moldovan i. dr. protiv Rumunjske (br. 2)* od 12.07.2005.

26.04.2007.

Tanase i dr. protiv Rumunjske

Brisanje slučaja zbog izjave rumunjske vlade kojom je priznala povredu člana 3, 6, 8, 13. i 14. te člana 1. Protokola br. 1. (Pravo na mirno uživanje imovine) te se obvezala da će svim podnositeljima zahtjeva isplatiti odštete radi gubitka imovine i poduzeti sve nužne mjere da bi se ubuduće osiguralo poštivanje njihovih prava.

Koky i dr. protiv Rumunjske – postupak u tijeku

Dana 22.09.2009. zahtjev proglašen dopuštenim

26.05.2009.

Nije bilo efikasne istrage u slučaju napada na Romsko naselje podnositelja zahtjeva u kojem je sudjelovalo 30 mladih muškaraca naoružanih bejzbojskim palicama i željeznim štapovima, pri čemu su podnositelji zahtjeva bili izloženi nasilju i uništena im je imovina.

Podnositelji zahtjeva pozvali su se na povredu člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života i doma), člana 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek), člana 14. (Zabrana diskriminacije) i člana 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine)

D.H. i dr. protiv Češke Republike

13.11.2007.

Odvojena nastava u školama

Podnositelji zahtjeva, đaci romskog porijekla, neopravdano su smješteni u posebne škole predviđene za djecu s poteškoćama u učenju. Osim toga, češki propisi, koji su bili na snazi u to vrijeme, imali su takav učinak da su zajednicu Roma, pa time i podnositelje zahtjeva, dovodili u nerazmjerno nepovoljan položaj.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2. Protokol br. 1

(Pravo na obrazovanje).

Sampanis i dr. protiv Grčke

05.06.2008

Grčke službe jednu grupu grčke djece romskog porijekla godinu dana nisu htjele upisati u školu. Više od 50ero djece zatim je smješteno u sporedni trakt škole u posebne razrede, u kojima je čak navodno trebalo pripremiti za (ponovno) uključenje u redovnu nastavu.

Sud je odlučio da nije na primjereni način provjereno je li uopće bilo nužno da romska djeca pohađaju tečajeve za pripremu, odnosno jesu li već dovoljno napredovala kako bi mogla pohađati redovnu nastavu. Sud je ustanovio povredu člana 2. Protokola br. 1 i člana 14. kako po pitanju odbijanja upisa u školu, tako i po pitanju izvanredne nastave. Osim toga, Sud je ustanovio i povredu člana 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek).

Oršuš i dr. protiv Hrvatske

16.03.2010.

Petnaest Hrvata romskog porijekla žalilo se da su bili žrtve rasne diskriminacije, kada su odvojeni od druge djece morali pohađati nastavu u razredu predviđenom samo za Rome, pa su stoga zakinuti u pedagoškom, psihološkom i emotivnom smislu te dovedeni u nepovoljniji položaj.

Sud je ustanovio da su u dotičnim školama samo Romska djeca upućivana u posebne razrede. Hrvatska vlada to je razdvajanje čaka tumačila nedovoljnim poznavanjem hrvatskog jezika; međutim testovi nisu bili usmjereni posebno na znanje jezika. Osim toga, pedagoški program uz nastavu također nije bio usmjeren na poboljšanje jezičnog znanja, niti se kontrolirao napredak djece. Upućivanje podnositelja zahtjeva na nastavu u romske razrede stoga nije bilo opravdano, te predstavlja povredu člana 2. Protokola br. 1 i člana 14.

Horváth i Vadászi protiv Mađarske

Dana 09.11.2010. zahtjev proglašen nedopuštenim

Kod oboje podnositelja zahtjeva ustanovljeno je lakši oblik mentalne retardacije, te su kao djeca upućeni u razred za djecu s posebnim potrebama, premda njihov nastavnik nije završio defektologiju. Žalili su se da se odluka

da ih se uputi u poseban razred svodi na njihovo etničko podrijetlo te je stoga diskriminirajuća. Ishod postupka pred nacionalnim sudovima nije bio u njihovu korist.

Sud je zahtjev proglasio nedopuštenim. Podnositelji nisu uložili tužbu koja se referira na mađarski Zakon o javnom obrazovanju; svoj zahtjev nisu uputili Evropskom sudu za ljudska prava u roku od 6 mjeseci po konačnosti presude mađarskih pravosudnih tijela u postupku koji se vodio na tamošnjim sudovima, a u svojoj žalbi pred mađarskim tijelima ne spominju pitanje diskriminacije.

Nevaženje romskog braka: uskraćivanje prava na obiteljsku mirovinu

Muñoz Díaz protiv Španjolske

08.12.2009.

Podnositeljica zahtjeva, španjolska državljanka romskog porijekla, vjenčala se 1971. u skladu s običajima romske zajednice. Sud je ustanovio da je odluka Španjolske da se ne prizna brak podnositeljice zahtjeva sklopljen prema romskim običajima nerazmjerna, a zbog toga joj je poslije smrti supruga uskraćena obiteljska mirovina, premda su podnositeljica zahtjeva i njezina obitelj imali zdravstveno osiguranje, a suprug je 19 godina uplaćivao doprinose za mirovinsko i zdravstveno osiguranje.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 1. Protokola br. 1 (Pravo na mirno uživanje imovine).

Nemogućnost Roma da se kandidiraju na izborima

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine

22.12.2009.

Sud je zaključio da su ustavnopravne odredbe koje su stupile na snagu Dejtonskim mirovnim sporazumom² diskriminirajuće. Prema njima samo se osobe koje su pripadnici jednog od triju „konstitutivnih naroda“ (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) smiju kandidirati za mandate u tročlanom Predsjedništvu i Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom čl. 3 Protokola br. 1 (Pravo na slobodne izbore) Povreda člana 1. Protokola br. 12 (Opća zabrana diskriminacije) (Sud je prvi put u ovom slučaju ustanovio povredu tog člana Konvencije).

Dana 14. decembra 1995. godine na snagu je stupio Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (“Dejtonski mirovni sporazum”), čime je dovršen rat koji je u Bosni i Hercegovini trajao od 1992. do 1995.

Ostali slučajevi

Paraskeva Todorova protiv Bugarske

25.03.2010.

Slučaj se odnosio na protivljenje bugarskih sudova da se zatvorska kazna, na koju je osuđena podnositeljica zahtjeva, zamjeni uvjetnim otpustom zbog njezina romskog porijekla.

Nacionalni sudovi ovdje su posebno ukazali na „dojam o nekažnjivosti, posebno raširen među pripadnicima manjina koji smatraju da uvjetna kazna zapravo nije kazna“.

3. Dodatne informacije o zaštiti od rasizma i antiromskih aktivnosti

a) Koje su zaštićene pravne vrednosti

Presudama ESLJP zaštićene su pravne vrednosti ljudska prava i ljudsko dostojanstvo Roma, kao i svih drugih osoba izloženih rasistički motivisanoj diskriminaciji i nasilju.

b) Koji je značaj zaštite tih pravnih vrednosti u regionu

U regionu se prečesto, gotovo kao paradigma, dešavaju slučajevi zbog kojih je neophodna zaštita od rasno motivisane mržnje i nasilja koje često prolazi nekažnjeno usled neažurnosti nadležnih državnih organa. Posebno je potrebna pravna i institucionalna zaštita od ekstremno brutalnih vidova grupnog nasilja prilikom masovnih napada na romska naselja, ali i zaštita od od zastrašivanja i drugih aktivnosti ekstremno desničarskih, antiromskih organizacija, prekomerne upotrebe sile od strane policije, zaštita od dugotrajnih, neefikasnih institucionalnih procedura kada Romi i druge rasno diskriminirane osobe pokreću sudske i upravne postupke protiv onih koji im krše ljudska prava. Potrebno je da romska deca zajedno pohađaju škole sa neromskom decom a ne da budu po automatizmu smeštana u posebna odeljenja u školama, da romske porodice ne budu nasilno preseljavane, da se nad Romkinjama ne vrši prinudna sterilizacija. Pravo Roma da učestvuju u političkom životu i kandiduju se na izborima takođe je još uvek neostvareno pravo u nekim zemljama regiona, kao i pravo na nediskriminativnu primenu istih pravnih normi i pravnih standarda prema Romima kao i prema neromskom stanovništvu.

Nadležna tela moraju koristiti sva raspoloživa sredstva kako bi suzbila rasizam i pritom ojačala demokratsko shvatanje koje različitost u društvu ne vidi kao pretnju, već kao izvor bogatstva⁵. Sud je, osim toga, zaključio da u modernom demokratskom društvu, koje se oslanja na načela pluralizma i poštovanja različitih kultura⁶, ni za jedan oblik nejednakog postupanja koji isključivo ili većim delom počiva na etničkom poreklu, ne postoji objektivno opravdanje.

⁵ Načova i dr. protiv Bugarske; Timišev protiv Rusije

⁶ Timišev st. 58; D. H. i dr. protiv Češke Republike

c) Dodatne informacije o slučajevima

Neki slučajevi predstavljaju važne prekretnice i u pravnom smislu, doprinose promeni praksi u svim državama. Sud je ipak bio vrlo oprezan u konstatacijama da postoji rasistički i aniromski motivisano ponašanje državnih službenika, i radije se zadržavao na utvrđivanju postojanja nerazumno dugog trajanja sudskog postupaka⁷. Ipak nije ostalo mnogo prostora za verovanje da se takvo držanje vlasti prema Romima može neometano nastaviti.

Sud je u slučaju Oršuš protiv Hrvatske jasno identifikovao sledeće mere zaštite, odnosno garancije koja su u ovom slučaju nedostajala, a koja moraju biti korišćena onda kada deca koja pripadaju jednoj etničkoj grupi treba da budu raspoređena u zasebna odeljenja formirana u svrhu njihovog podučavanja jeziku na kome se odvija nastava: specifičan osnov u zakonu (na primer, osnovni zakon ili administrativni propis opšte namene) za različito postupanje prema đacima koji jezik ne poznaju dovoljno; specifični jezički testovi (nasuprot testovima koji omogućuju opštu ocenu) na osnovu kojih se prema đacima različito postupa; neodložno i automatsko raspoređivanje dece u standardna odeljenja onog trenutka kada u dovoljnoj meri ovladaju jezikom na kome se odvija nastava (što zahteva često testiranje jezičkog znanja i jasne rokove za sticanje jezičkih znanja tako da se đaci mogu ocenjivati sa stanovišta onoga što je postignuto u zadatim rokovima); specifičan nastavni program usredsređen na učenje jezika namenjen specijalnim odeljenjima.

Važno je napomenuti da je u jednom slučaju (Tanase protiv Rumunije) država priznala sve navode aplikanata i istom prilikom se obavezala da će sprečavati iskrsavanje sličnih problema u budućnosti time što će sprovesti adekvatne i delotvorne istrage i što će usvojiti odgovarajuće smernice u socijalnoj, ekonomskoj, obrazovnoj i političkoj oblasti, radi poboljšanja uslova u kojima živi romska zajednica, u skladu sa postojećom vladinom strategijom na tom planu. Država se u slučaju Tanase obavezala da će izdati odgovarajuća uputstva i da će preduzeti sve neophodne mere kako bi se obezbedilo da u budućnosti budu poštovana individualna prava zajemčena članovima 3, 6, 8, 13 i 14. Konvencije kao i član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Takođe se obavezala da će u okrugu u kome je došlo do masovnog napada na romsko stanovništvo biti donete sledeće opšte mere: intenzifikacija obrazovnih programa za sprečavanje diskriminacije i borba protiv diskriminacije Roma u nastavnim planovima i programima; izrada programa javnog informisanja i borba protiv stereotipa,

⁷ Načova i dr. protiv Bugarske, Moldovan i dr. protiv Rumunije, Tanase dr. Rumunije, Oršuš dr. Hrvatske, Šečić i dr. Hrvatske

predrasuda i negativne prakse prema romskoj zajednici u javnim ustanovama nadležnim za zajednicu Bolintindel; pokretanje programa pravnog obrazovanja zajedno sa pripadnicima romskih zajednica; pružanje podrške pozitivnim promenama javnog mnjenja u zajednici u Bolintindelu koje se tiču Roma, na osnovu tolerancije i načela društvene solidarnosti; podsticanje učešća Roma u privrednom, društvenom, obrazovnom, kulturnom i političkom životu lokalne zajednice, unapređivanjem uzajamne pomoći i razvojnih projekata od značaja za celu zajednicu; primena programa za obnovu kuća i životne sredine u zajednici; identifikovanje, sprečavanje i aktivno rešavanje konflikata iz kojih bi moglo proisteći porodično, međuetničko nasilje ili nasilje u zajednici.

d) Dodatne informacije o pravnom značaju slučajeva šta presuda donosi novo

Predugi i neefikasni postupci u slučajevima u kojima Romi pokušavali da dobiju pravdu i zaštitu pred domaćim sudovima je okolnost na koju je Sud posebno obratio pažnju zahtevajući promenu takve prakse. Tako je npr. konstatovano da postupati prema rasno motivisanom nasilju i brutalnosti jednako kao u predmetima koji nemaju rasne konotacije, znači ne videti specifičnu pravnu prirodu tih dela koja su posebno destruktivna u odnosu na osnovna prava. Ako se ne napravi razlika u načinu na koji se postupa sa situacijama koje su bitno različite, to može dovesti do neopravdanog postupanja prema žrtvi koje je u suprotnosti sa članom 14. Konvencije⁸. Sud je u slučaju Šečić smatrao neprihvatljivim da je policija, iako svesna da je napad bio najverovatnije motivisan etničkom mržnjom, dozvolila da istraga traje više od sedam godina bez preduzimanja bilo kakvih ozbiljnih koraka radi identifikovanja ili kaznenog progona učinioca zbog čega je jednoglasno presudio da je došlo do povrede člana 14. zajedno s članom 3. Konvencije;

Kada su u pitanju aktivnosti desničarskih organizacija Sud je konstatovao da je nedopušteno pozvati se na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima kako bi opravdali bavljenje aktivnostima koje su protivne Konvenciji, odnosno konkretno „kako bi širili ideje rasne diskriminacije“⁹. Aplikanti su se naime, žalili Sudu jer su uhapšeni zbog posedovanja i planirane distribucije letaka u kojima se poziva na rasnu diskriminaciju, a osim toga sprečeni su u kandidaturi na lokalnim izborima.

⁸ Načova i dr. protiv Bugarske

⁹ Glimmerveen i Hagenbeek protiv Nizozemske, 11.10.1979

Kada je u pitanju pravo na pravično suđenje, Sud je našao da nije bila obezbeđena nepristranost porotnika a samim tim i pravičnost postupka, ako su neki od njih prethodno davali rasističke izjave¹⁰. Npr. aplikant poreklom iz Alžira tvrdio je da sudski postupak koji se vodio protiv njega nije bio pravičan, jer je jedan od porotnika izjavio za sebe da je rasista. Sud je utvrdio da je time povređen član 6. stav 1. po kome „Konvencija obavezuje svaki nacionalni sud da proveri, je li po svom sastavu – nepristran sud, ako se postavi to pitanje, a ono se ne može odbaciti kao sasvim neozbiljno“. U toku jednog drugog postupka¹¹ jedan od porotnika dostavio je drugom poruku u kojoj je iskazao svoju bojazan da ostali porotnici nisu nepristrani jer je čuo rasističke komentare i otvoreno pričanje rasističkih viceva. Sud je zaključio da su te optužbe bile dovoljne kako bi kod aplikanta i svakog objektivnog posmatrača pobudile opravdanu sumnju u nepristrasnost sudija, koje se nisu mogle otkloniti niti zajedničkim pismom koje su potpisali svi porotnici, niti opomenom suda da budu nepristrasni. Konstatovana je povreda člana 6. stav 1. Konvencije.

Pravo na pravično suđenje povredili su bugarski sudovi¹² protivljenjem da se zatvorska kazna, na koju je osuđena aplikantkinja, zameni uslovnom kaznom zbog njenog romskog porekla. Nacionalni sudovi su u ovom slučaju obrazložili odbijanje zbog postojanja „utiska o nekažnjivosti, posebno raširen među pripadnicima manjina koji smatraju da uslovna kazna zapravo nije kazna“. Utvrđena je povreda čl. 14 (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 6. stav 1. (pravo na pravično suđenje)

Interesantna je presuda Suda¹³ da je protivljenje nadležnih austrijskih tela da se nezaposlenom aplikantu dodeli dodatna naknada za nezaposlene (koja se plaća nakon pomoći za nezaposlene) uz obrazloženje da nije austrijski državljanin, predstavlja povredu člana 14. u vezi s povredom člana 1. Protokola br. 1 (pravo na mirno uživanje imovine): „Nejednako postupanje prema Austrijancima i onima koji nisu državljanji Austrije kod prava na dodatnu naknadu za nezaposlene ne temelji se na objektivnom i primerenom opravdanju.“

¹⁰ Remli protiv Francuske, 23.04.1996

¹¹ Sander protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 09.05.2000.

¹² Paraskeva Todorova protiv Bugarske, 25.03.2010

¹³ Gaygusuz protiv Austrije, 16.09.1996

e) Rezime najvažnijih činjenica

aa) Napadi na romska sela i uništavanje imovine

Moldovan i dr. protiv Rumunije 2005. U septembru 1993. godine trojicu Roma u selu Hadareni napala je veća grupa stanovnika tog sela, koji nisu bili Romi, među njima šef policije i nekoliko policijskih službenika. Jednog su Roma zapalili tako da je živ izgoreo, a drugu dvojicu je okupljeno mnoštvo pretuklo na smrt. Prema navodima aplikanta policija je ohrabivala okupljeno mnoštvo da unište imovinu Roma: u selu je potpuno uništeno ukupno 13 romskih kuća. Kao grupa proterani iz sela i svojih domova, aplikanti su nakon toga živeli u neprimjerenim uslovima, na ekstremnoj hladnoći – u podrumima, kokošinjcima i svinjcima. Na temelju kaznenih prijava koje su podneli aplikanti neki od njih deset godina kasnije su obeštećeni. Sud nije mogao proveriti njihove zahteve s obzirom na okolnost uništenja njihovih kuća i imovine, odnosno njihova proterivanja iz sela, jer se to dogodilo u septembru 1993. godine, dakle prije nego što je Rumunija ratifikovala Konvenciju u junu 1994. Međutim, Sud je s obzirom iznesene prigovore koji su se ticali životnih uslova ustanovio da je došlo do povrede Konvencije. Osim toga, Sud je ustanovio da je etnička pripadnost aplikanta bila presudan razlog za nerazmerno dugo trajanje i ishod postupka pred nacionalnim sudovima. Sud je utvrdio povredu člana 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma), člana 6. st. 1 (pravo na pošteno suđenje u razumnom roku) i člana 14. (zabrana diskriminacije).

Tanase protiv Rumunije 2009. Pošto je jedan Rom iz sela Bolintindel ubio lice neromske nacionalnosti iz istog sela u noći 6-7. aprila 1991, masa od 2 hiljade ne-Roma iz toga i susednog sela, zajedno sa sveštenikom i gradonačelnikom, spalili su i uništili kuće Roma aplikanta, i sve što se u njima nalazilo. Cela romska zajednica je pobešla zbog toga i mesec dana lutala. Kada su pokušali da se sa vlastima dogovore oko povratka, neromska zajednica se ponovo skupila i spalila sve što je još preostalo od romskih kuća i njihovog vlasništva, a aplikanti su bili evakuisani iz sela uz pomoć policije u vojnom transporteru. Napadi su se nastavili i sledećih dana tako da je Romima je bio potpuno onemogućen pristup selu, crkvi i groblju. Kako više nisu mogli da se vrate u svoje selo, menjali su adrese više puta, i nisu imali dokumenta o svom mestu boravka. Gradonačelnik se u međuvremenu obratio nekolicini Roma nudeći da otkupi njihove kuće i zemlju, što su oni, u očajničkoj po-

trebi za novcem prihvatili. Bukureštanski okružni sud je doneo presudu 19. maja 1998. kojom su trinaest osoba osuđeno za nedozvoljeni upad u tuđu imovinu i uništenje tuđe imovine na uslovnu osudu od tri do šest meseci. Okružni sud je dodelio tužiocima nadoknadu za njihove kuće koja se osni-vala na proceni iz 1994. i odbacili su tužilačke zahteve da uzmu u obzir in-flaciju. Određjena suma je onda prepolovljena zbog olakašavajuće okolnosti navodnog postojanja provokacije od strane napadnutih Roma. Okružni sud nije dosudio nikakvu nadoknadu za pokretnu imovinu, jer nije mogla da se dokaže da je postojala, a kasnije uništenje se nije smatralo dokazanim. Tuži-oci su tokom celog postupka u raznim prilikama označavani kao „Cigani“. Kako nisu dobili zadovoljenje pred domaćim sudovima, oštećeni Romi su se obratili ESLJP, na šta je rumunska Vlada priznala propuste i istakla je da iskreno žali zbog okolnosti koje su dovele do uništenja kuća i imovi-ne aplikanata, što je dovelo do toga da žive u neodgovarajućim uslovima i bili onemogućeni da uživaju svoje pravo na poštovanje doma, privatnog i porodičnog života. Vlada takođe žali zbog nedostatnih pravnih sredstava da se tužiteljima omogući uživanje prava iz Konvencije od strane domaćih sudova kao i zbog određenih načina označavanja tužilaca od strane nekih predstavnika vlasti kojim se označavalo njihovo romsko poreklo. Predstav-nik rumunske vlade je pred Sudom izjavio da će rumunska Vlada isplatiti *ex gratia* tužiteljima sumu od 565.193,75 evra, a iznosi individualnih nakna-de označene su u aneksu. Vlada je takođe prihvatila da svakom od tužilaca isplati 5 hiljada evra za troškove pred ESLJP, njihove zastupnike Međuna-rodnu kliniku za ljudska prava. Važno je da se tom prilikom Vlada takođe obavezala da preduzme niz mera da bi se sprečili slični sukobi i doprinelo smanjenju netolerancije prema Romima.

Iste 2009. međutim, desio se još jedan slučaj masovnog napada na Rome u Rumuniji koji je došao pred ESLJP, Koki i dr. protiv Rumunije. Zahtev je proglašen dopuštenim 2009. i postupak je u toku. Aplikanti su se žalili što nije bilo efikasne istrage u slučaju napada na romsko naselje. Aplikanti su naveli da je u napadu učestvovalo 30 mladih muškaraca naoružanih bejzbol-skim palicama i metalnim šipkama, kojom prilikom su bili izloženi nasilju i uništena im je imovina. Aplikanti su se pozvali na povredu člana 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), člana 8. (pravo na poštovanje pri-vatnog i porodičnog života i doma), člana 13. (pravo na delotvoran pravni lijek), člana 14. (zabrana diskriminacije) i člana 1. Protokola br. 1. (pravo na mirno uživanje imovine)

bb) Rasne predrasude kod policijskih istraga

Načova i dr. protiv Bugarske 2005. Slučaj se odnosio na obavezu pokretanja istrage u vezi mogućih rasističkih motiva policijskih službenika koji su na dvojicu Roma u bekstvu ispalili smrtonosne hlice. ESLJP je utvrdio povreda člana 2. (pravo na život), povredu člana 14. (zabrana diskriminacije), zato što nadležna tela nisu pokrenula istragu kako bi ispitala moguću rasističku motivaciju za pucnje na članove porodice aplikantkinje (ali nema povrede člana 14. s obzirom na tvrdnju da je smrt članova porodice aplikantkinje posledica rasistički motivisanog nasilnog čina).

Šečić protiv Hrvatske, 2007 je slučaj nepreduzivanja efikasne istrage rasistički motivisanog napada na Roma. Aplikant je aprila 1991. zajedno s nekoliko drugih pojedinaca, skupljao stari metal u Zagrebu kada su ga napala dva neidentifikovana muškarca koja su ga tukli drvenim palicama izvikujući izraze koje su predstavljale rasno zlostavljanje. Postupak je u vreme obraćanja aplikanta ESLJP još uvek bio u predistražnoj fazi, iako je od tada prošlo više od sedam godina. ESLJP je utvrdio da je povreda koju je pretrpeo aplikant, uključujući nekoliko slomljenih rebara i naknadnu hospitalizaciju, bila dovoljno ozbiljna da predstavlja zlostavljanje u smislu člana 3. Konvencije. Od kada se dogodio događaj, policija nije prijavila nikoga i krivični postupak je sedam godina u predistražnoj fazi. Sud je utvrdio da policija nije preduzela ni jednu drugu istražnu meru koju dopušta domaće pravo, osim obavljanja razgovora sa svedocima koje je predložila advokatkinja aplikanta i da se poslednja aktivnost policije dogodila 2001. godine. Razmotrivši sav materijal koji poseduje i izjave stranaka, Sud utvrdio da propust državnih vlasti da kroz produženo vremensko razdoblje promptno nastave postupati u ovome predmetu ili pribave opipljive dokaze radi identifikovanja i hapšenja napadača ukazuje da istraga nije zadovoljila zahteve iz člana 3. Konvencije. Stoga Sud nalazi da je došlo do povrede člana 3. Konvencije.

Stojka protiv Rumunije 2008. je slučaj propusta sprovođenja delotvorne istrage. Prilikom sukoba policijskih službenika i grupe Roma ispred jednog bara došlo je do zlostavljanja jednog četrnaestogodišnjaka od strane policije. Događaji nakon toga nisu istraženi na primeren način. Aplikant se žalio da su njegovo zlostavljanje kao i odluka da se ne pokrene istražni postupak protiv policajaca koji su ga tukli, motivisani rasnim predrasudama. ESLJP je utvrdio dve povrede člana 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja; nije provedena efikasna istraga), povreda člana 14. (zabrana diskriminacije) zbog istrage koja je bila obležena rasnim predrasudama.

cc) Odvojena nastava u školama

D.H. i dr. protiv Češke Republike 2007. Aplikanti su naveli da su đaci romskog porekla neopravdano su smešteni u posebne škole predviđene za decu s teškoćama u učenju. Osim toga, češki propisi, koji su bili na snazi u to vreme, imali su takav ishod da su zajednicu Roma, pa time i aplikante, doveli u nesrazmerno nepovoljan položaj. ESLJP je utvrdio povredu člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 2. Protokol br. 1 pravo na obrazovanje

Sampanis i dr. protiv Grčke 2008. Sud je odlučio da nije na primeren način provereno je li uopšte bilo nužno da romska deca pohađaju tečajeve za pripremu, odnosno jesu li već dovoljno napredovala kako bi mogla pohađati redovnu nastavu. ESLJP je ustanovio povredu člana 2. Protokola br. 1 i člana 14. kako po pitanju odbijanja upisa u školu, tako i po pitanju posebne nastave. Osim toga, Sud je ustanovio i povredu člana 13. (pravo na efikasan pravni lek).

Oršuš i dr. protiv Hrvatske 2010. Petnaest Hrvata romskog porekla žalilo se da su bili žrtve rasne diskriminacije, jer su odvojeno od druge dece morali pohađati nastavu u razredu predviđenom samo za Rome, pa su stoga zakinući u pedagoškom, psihološkom i emotivnom smislu i dovedeni u nepovoljniji položaj. Sud je ustanovio da su u dotičnim školama samo romska deca upućivana u posebne razrede. Hrvatska vlada je to razdvajanje đaka tumačila nedovoljnim poznavanjem hrvatskog jezika; međutim prijemni testovi nisu bili usmereni na znanje jezika. Osim toga, pedagoški program uz nastavu takođe nije bio usmeren na poboljšanje jezičnog znanja, niti se kontrolisao napredak dece. Upućivanje aplikantata na nastavu u romske razrede stoga nije bilo opravdano, i predstavlja povredu člana 2. stav 2. Sud je jednoglasno prihvatio kao dopuštene one žalbe koje se tiču prava aplikantata na obrazovanje i njihovoga prava da ne budu diskriminirani, kao i njihov prigovor o dužini postupka. Presudio je da je došlo do povrede člana 6. Konvencije u vezi s prigovorom o dužini postupka pred Ustavnim sudom. Dosudio je svakom aplikantu 1.300 EUR na ime nematerijalne štete, i po 2.000 EUR na ime troškova i izdataka.

dd) Nemogućnost Roma da se kandiduju na izborima

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine 2009. Sud je zaključio da su ustavnopravne odredbe koje su stupile na snagu Dejtonskim mirovnim sporazumom¹⁴ diskriminativne. Prema njima samo se osobe koje su pripadnici jednog od triju „konstitutivnih naroda“ (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) mogu kandidovati za mandate u tročlanom Predsedništvu i Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. ESLJP je uvrдио povredu člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom čl. 3. Protokola br. 1 (pravo na slobodne izbore), povreda člana 1. Protokola br. 12 (opšta zabrana diskriminacije - Sud je prvi put u ovom slučaju ustanovio povredu tog člana Konvencije).

ee) Nevaženje romskog braka: uskraćivanje prava na porodičnu penziju

Munjoz Dijaz protiv Španije 2009. Aplikantkinja je španska državljanka romskog porekla, venčala se 1971. u skladu s običajima romske zajednice. Sud je ustanovio da je odluka Španije da joj se ne prizna brak sklopljen prema romskim običajima nesrazmerna, a zbog toga joj je posle smrti supruga uskraćena porodična penzija, iako su aplikantkinja i njena porodica imali zdravstveno osiguranje, a suprug je 19 godina uplaćivao doprinose za penziono i zdravstveno osiguranje. ESLJP je utvrdio da postoji povreda člana 14. (zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 1. Protokol br. 1 (pravo na mirno uživanje imovine).

ff) Prisilna sterilizacija

V. C. protiv Slovačke 2011, je slučaj prisilne sterilizacije. Aplikantkinja romskog porekla je u javnoj bolnici nakon rođenja drugog deteta 2000. sterilisana bez da je u potpunosti informisana ili dala saglasnost za taj zahvat. Potpisala je odobrenje dok je još imala trudove, ne shativši što se pod time podrazumeva i da je taj zahvat nepovratan. Prethodno joj je rečeno da će, ako treći put zatrudni, umreti ili ona ili dete. Lekari su postupili u najmanju ruku na način koji je predstavlja grubo nepoštovanje njenog prava na samoodređenje i slobodu izbora kao pacijenta. Sterilizacija predstavlja povredu člana 3. Nadalje je ustanovljena povreda

¹⁴ Dana 14. decembra 1995. godine na snagu je stupio Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (“Dejtonski mirovni sporazum”), čime je dovršen rat koji je u Bosni i Hercegovini trajao od 1992. do 1995.

člana 8., jer nisu postojale zakonske mere kojima bi se posebno zaštitile Romkinje u situacijama poput one u kojoj se našla pritužilja. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2004. godine uvedena je nova odredba u skladu s kojom se sterilizacija sme provesti tek 30 dana nakon pismenog zahteva. Osim toga, nužno je da se dotična žena unapred informiše o alternativnim metodama kontracepcije, planiranju obitelji i medicinskim posledicama. Utvrđena je povreda člana 3 (zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života)¹⁵.

gg) Zabrana aktivnosti ekstremno desničarskih organizacija

Vona protiv Mađarske 2013. je slučaj u kome je odlučeno da zabrana ekstremno desničarske, antiromske organizacije nije protivna odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima. ESLJP je 9. jula 2013. odlučio da se odlukom mađarskih sudova o raspuštanju ekstremno desničarskog Udruženja Mađarska garda, ne krši pravo na slobodu okupljanja (čl. 11. Konvencije). Deset članova partije Jobik osnovali su 2007. godine grupu pod nazivom Udruženje Mađarska garda za zaštitu tradicije i kulture. Nekoliko meseci kasnije preimenovani su u Pokret mađarska garda sa ciljem odbrane Mađarske fizički, duhovno i intelektualno. Pod oznakama i u uniformama koje su podsećale na mađarske fašiste za vreme Drugog svetskog rata, oni su održavali demonstracije u raznim mađarskim selima naseljenim većinskim romskim stanovništvom, otvoreno pozivajući na odbranu etničkih Mađara od „ciganskog kriminaliteta“, a koristili su i antisemitske uvrede. Budimpeštanski regionalni sud je raspustio to udruženje u decembru 2008. zbog kršenja prava Roma, a mađarski Apelacioni sud je tu presudu potvrdio, pa je slučaj došao pred ESLJP. On se do tada bavio raspuštanjem sindikata, religijskih organizacija i partija, ali ne i udruženja građana sličnih Mađarskoj gardi. Važno je razlikovati udruženja od političkih partija, jer udruženja nemaju ulogu u demokratskom izbornom procesu kao partije pa ne mogu zahtevati povećanu zaštitu zbog svoje funkcije podržavanja ključnih demokratskih vrednosti. S druge strane, Evropska konvencija o ljudskim pravima predviđa međunarodnopravnu dužnost da se kriminalizuje govor ili svaki drugi oblik širenja rasizma, ksenofobije i etničke netolerancije, da se zabrani svako oku-

¹⁵ Slični postupci u toku su, I. G., M. K. i R. H. protiv Slovačke – zahtev je 22.09.2010. proglašen dopuštenim, N. B. protiv Slovačke – 09.11.2010. odluka / presuda dostavljena strankama, R. K. protiv Češke Republike –14.12.2009. odluka / presuda dostavljena strankama.

pljanje i raspusti svaka grupa, organizacija, udruženje ili partija koja ih promovise. Sudije su se saglasile i oko važnosti takve presude u mađarskom društvenom kontekstu postojanja rasizma protiv Roma. U demokratiji nema mesta za bilo kakvu paramilitarnu grupu koja inicira rasnu mržnju ili aktivno uznemirava Rome.

hh) Prinudno iseljavanje

Konors protiv Ujedinjenog Kraljevstva.2004 je slučaj isterivanje aplikanta i njegove porodice iz romskog kampa Kotingli Springs u Lidsu (Engleska), koji su odredile lokalne vlasti, a gde su oni bili trajno naseljeni oko 13 godina. Isterivanje je obrazloženo time da su se loše ponašali i tako u velikoj meri doveli do remećenja mira u kampu. Sud je ustanovio da izgon u skraćenim (sumarnim) postupcima nije bio popraćen nužnim procesnim garancijama, a posebno je istaknuo da teško zadiranje u prava aplikanta nije bilo dovoljno opravdano. ESLJP je utvrdio povreda člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma).

Vinterštajn i dr. protiv Francuske 2008., još je u toku. Aplikanti su naveli da im nije ponuđen nikakav alternativni smeštaj, pozvali su se na član 3. (zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja), član 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma) i član 14. (zabrana diskriminacije).

Jordanova i dr. protiv Bugarske, još je u toku, 2010. zahtev je proglašen dopuštenim. Aplikanti su se žalili na planove nadležnih službi da raspuste jedno romsko naselje u Sofiji, pozivajući se na član 3. (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), član 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma), član 13. (pravo na delotvoran pravni lek), član 14. (zabrana diskriminacije) i član 1. Protokola br. 1 (pravo na mirno uživanje imovine).

f) Lista referentnih presuda Evropskog suda za ljudska prava o zaštiti od rasizma i antiromskih aktivnosti:

- Načova i dr. protiv Bugarske, 2005
- Timišev protiv Rusije
- D. H. i dr. protiv Češke Republike, 2007
- Oršuš protiv Hrvatske, 2010
- Tanase protiv Rumunije, 2009
- Glimmerveen i Hagenbeek protiv Nizozemske, 1979
- Remli protiv Francuske, 1996
- Sander protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2000
- Paraskeva Todorova protiv Bugarske, 2010
- Gaygusuz protiv Austrije, 1996
- Moldovan i dr. protiv Rumunije, 2005
- Koki i dr. protiv Rumunije, 2009
- Šečić protiv Hrvatske, 2007
- Stojka protiv Rumunije, 2008
- Sampanis i dr. protiv Grčke, 2008
- Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, 2009
- Munjoz Díjaz protiv Španije, 2009
- V. C. protiv Slovačke, 2011
- Vona protiv Mađarske, 2013
- Konors protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2004
- Vinterštajn i dr. protiv Francuske, 2008
- Jordanova i dr. protiv Bugarske, 2010

IV SEKSUALNA ORIJENTACIJA I RODNI IDENTITET

1. Uvodna napomena

Objašnjenja vezana uz seksualnu orijentaciju i rodni identitet sastoje se od dva dijela:

U daljnjem slijedu se pod točkom 2) u bitnim crtama prikazuju najvažnije odluke Evropskog suda za ljudska prava u takvim slučajevima. Radi se o prijevodu informativnih materijala objavljenih na internetskim stranicama ESLJP-a (Factsheets) na tu temu. Pod točkom 3) slijede daljnja pojašnjenja vezana uz predmetnu tematiku.

2. Informativni leci o sudskoj praksi

a) Informativni letak o sudskoj praksi o pitanju rodnog identiteta¹⁶

Pitanja rodnog identiteta

Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva

17.10.1986.

Transseksualac, koji je spol promijenio iz ženskog u muški, žalio se da njegova promjena spola pravno nije u potpunosti priznata.

Nema povrede člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života): Pravne promjene koje je tražio podnositelj zahtjeva iziskivale bi radikalne promjene u Matičnoj knjizi rođenih što bi imalo dalekosežne posljedice za upravo. Sud je, osim toga, ocijenio značajnom okolnost da je Ujedinjeno Kraljevstvo snosilo troškove medicinskog tretmana podnositelja žalbe. Međutim, Sud je svjestan „ozbiljnosti problema i problema transseksualaca“ te je preporučio „da se razmotri nužnost donošenja mjera, posebice s obzirom na današnji razvoj znanosti i društva“.

Nema povrede člana 12. (Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice):

Tradicionalno shvaćanje braka polazi od veze između osoba različitog spola. Države imaju ovlasti da same uredi propise o sklapanju braka.

¹⁶ Ovaj informativni letak se na drugim jezicima nalazi na internet stranici Evropskog suda za ljudska prava na <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=> . Izdavač se zahvaljuje Sudu za dozvolu za javno objavljivanje ovog prevoda.

Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva

27.09.1990.

Sud je došao do sličnih zaključaka kao u predmetu *Rees protiv Ujedinjenog kraljevstva* i nije ustanovio posebne nove okolnosti, koje bi dovele do odstupanja od ranije presude.

Nema povrede člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Sud je istaknuo da „operacija promjene spola za sobom ne povlači stjecanje svih ostalih bioloških karakteristika drugog spola“ (stav 40.)

Nema povrede člana 12. (Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice):

Vežanost za tradicionalno shvaćanje braka pruža „dovoljno razloga da se kod sklapanja braka i dalje polazi od bioloških kriterija za određivanje spola neke osobe“. U nadležnosti je država da uredi ostvarivanje prava na sklapanje braka.

X, Y i Z protiv Ujedinjenog Kraljevstva

22.04.1997.

Sud je, doduše, došao do zaključka da se ne radi o povredi člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života), ali je priznao da u slučaju transseksualca i djeteta njegove partnerice radi o porodičnom životu (st. 37: „X se od rođenja u svakom pogledu ponašao kao da je Z-ov „otac“. Uzevši u obzir te okolnosti, Sud smatra da [de facto] postoji porodična veza između troje podnositelja žalbe.“)

U predmetu B. protiv Francuske (25.03.1992.) Sud je prvi put u slučaju vežanom uz priznavanje transseksualca došao do zaključka da se radi o povredi člana 8.

Gospođa B., transseksualka koja je spol promijenila iz muškog u ženski, žalila se na odbijanje francuskih službi da izmijene podatke u Matičnom registru u skladu s njenim željama.

Povreda člana 8 (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Sud je uzeo u obzir okolnosti po kojima se ovaj slučaj razlikovao od predmeta *Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, posebno razlike između britanskog i francuskog sustava upisa matičnih podataka osoba. Dok su u Ujedinjenom Kraljevstvu postojale znatne prepreke za promjene rodnog lista, u Francuskoj je bila predviđena mogućnost da se rodni list mijenja tijekom života. Sud je ustanovio da u

Francuskoj brojni službeni dokumenti „pokazuju nepodudarnosti između pravnog i očiglednog spola transseksualca“ (st. 59), što se odnosi i na podatke u ispravama socijalnog osiguranja i dokumentima vezanim uz obračun plaća. Sud je slijedom navedenog zaključio da odbijanje nadležne službe da promijeni upis vezan uz podnositeljicu zahtjeva u Matičnom registru, podnositeljicu „svakodnevno [dovodi] u situaciju, koja je nespojiva s poštivanjem njezina privatnog života“.

Sheffield i Horsham protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 30.07.1998.

Sud je odlučio da ne postoji razlog da odstupi od svojih presuda u predmetima *Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva*:

„Transseksualnost i nadalje otvara znanstvene, pravne, moralne i socijalne probleme, u čijem rješavanju države članice SE nemaju zajednički načelni pristup“ (st. 58).

Ne radi se o povredi člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života), člana 12. (Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice) ni člana 14. (Zabrana diskriminacije).

Ipak, „Sud još jednom podcrtava da države članice SE ubuduće moraju pratiti razvoj na tom području“ (st. 60.) i to u kontekstu „sve veće društvene prihvaćenosti fenomena i boljeg prepoznavanja problema, kojima su izloženi transseksualci poslije operacije.“

Slučaj Christine Goodwin

Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, presuda Velikog vijeća, 11.07.2002.

Podnositeljica zahtjeva žalila se da joj promjena spola pravno nije priznata, posebno s obzirom na uvjete zapošljavanja, te prava iz socijalnog i mirovinskog osiguranja, te da joj je uskraćeno pravo na sklapanje braka.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života) na temelju jasnih međunarodnih tendencija ka sve većoj društvenoj prihvaćenosti transseksualaca i pravnom priznavanju promjene spola. „Budući da ne postoje važni razlozi u interesu javnosti koji bi bili protivni interesu podnositeljice zahtjeva na pravno priznavanje promjene spola, Sud dolazi do zaključka da bi pravedno odvagivanje interesa, koje je imanentno Konvenciji, sada očito išlo u korist podnositeljice zahtjeva.“

Povreda člana 12. (Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice)

„Sud nije uvjeren da je u današnje doba primjereno pretpostavljati da se to [član 12.] mora odnositi na određivanje spola samo prema biološkim kriterijima.“ (st. 100).

Sud je odlučio da je država nadležna da uredi pretpostavke i formalnosti za sklapanje braka transseksualaca, ali da „ne vidi opravdanje za to da se transseksualcima u svakom slučaju uskrati pravo na sklapanje braka.“

Nakon presude Velikog vijeća u slučaju Christine Goodwin, Ujedinjeno Kraljevstvo je 2004. godine uvelo propis prema kojemu transseksualne osobe mogu zatražiti službenu potvrdu o priznavanju spola. Sljedeća dva slučaja odnosila su se na transseksualce koji su se vjenčali prije promjene spola i zatim su pokrenuli postupak za priznavanje rodne pripadnosti.

Wena i Anita Parry protiv Ujedinjenog Kraljevstva (novembar 2006.)

R. i F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (novembar 2006.)

Podnositelji zahtjeva bili su u braku i imali djecu. Oboje su se podvrgnuli promjeni spola i ostali sa svojim bračnim drugom. Prema zakonu o priznavanju rodne pripadnosti iz 2004. oboje su zatražili službenu potvrdu o priznavanju rodne pripadnosti, koju su mogli dobiti samo u slučaju razvrgnuća braka. U zahtjevu su se pozvali na povredu člana 8. (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) i člana 12. (Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice).

Zahtjevi proglašeni nedopuštenima (odbačeni kao očigledno neutemeljeni):

Od podnositelja zahtjeva tražilo se da razvrgnu brak, jer brak između pripadnika istog spola prema engleskom pravu nije bio dopušten. Ujedinjeno kraljevstvo omogućilo je pravno priznavanje promjene spola, pa su podnositelji zahtjeva stoga mogli nastaviti biti u vezi i registrirati je kao partnerstvo, iz kojeg proizlaze gotovo ista prava i obveze kao i kod braka.

Sud je ustanovio da je zakonodavac prilikom uvođenja nove regulative znao za mali broj transseksualaca u braku, ali svjesno nije predvidio posebne odredbe za te brakove. ESLJP je smatrao da se (od zakonodavca) ne može zahtijevati da posebno uzme u obzir i regulira ovaj mali broj slučajeva.

Najnoviji slučajevi

Schlumpf protiv Švicarske, 08.01.2009.

Zdravstveno osiguranje podnositeljice zahtjeva usprotivilo se preuzimanju troškova za operaciju promjene spola, jer nije čekala dvije godine do operacije, kako je to predviđala sudska praksa.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života): Automatski se pošlo od predviđenog roka, bez da je u obzir uzeta dob podnositeljice zahtjeva (67 godina).

P.V. protiv Španjolske, 30.11.2010.

Transseksualka, koja je spol promijenila iz muškog u ženski, prije promjene spola 1998. imala je sina sa svojom suprugom. Godine 2002. uslijedila je rastava, a podnositeljica zahtjeva sada se žalila na sudsko ograničenje prava posjećivanja sina koje se temeljilo na obrazloženju da njezina emotivna neuravnoteženost nakon promjene spola može izazvati konfuziju kod djeteta.

Nema povrede člana 8. u vezi s povredom člana 14: Ograničenja prava posjećivanja djeteta ne predstavljaju diskriminaciju na temelju transseksualnosti podnositeljice zahtjeva. Presudni razlog za ograničenja tog prava od strane španjolskih sudova – s obzirom na privremenu emotivnu neuravnoteženost podnositeljice zahtjeva - bila je dobrobit djeteta. Nacionalni sudovi su stoga predvidjeli odredbu prema kojoj bi se dijete moglo postupno naviknuti na očevu promjenu spola.

P. protiv Portugala

Izbrisan iz registra dana 06.09.2011.

Podnositeljica zahtjeva u matičnoj knjizi rođenih vodila se pod muškim spolom. Kad je postala punoljetna, podvrgnula se promjeni spola. Žalila se na nemogućnost pravnog priznanja promjene spola, jer u Portugalu nije postojao odgovarajući zakon. Radilo se o prvom slučaju takve tužbe upućene ESLJP protiv Portugala. Zahtjev podnositeljice ESLJP-u za pravnim priznanjem promjene spola usvojen je od strane nacionalnih sudova, pa je ESLJP stoga odlučio da se zahtjev briše iz registra Suda.

Y. Y. protiv Turske (Zahtjev br. 14793/08)

Zahtjev zaprimljen u martu 2010.

Protivljenje nacionalnih sudova da podnositeljici zahtjeva odobre promjenu spola, jer ne ispunjava zakonsku pretpostavku, budući da joj je dijagnosti-

cirana trajna neplodnost. Pozvala se posebno na član 8. Postupak je još u tijeku.

H protiv Finske (Zahtjev br. 37359/09)

Zahtjev zaprimljen u aprilu 2010.

Podnositeljica zahtjeva žalila se na okolnost da priznavanje njezine promjene spola nužno iziskuje pretvaranje bračne zajednice u životnu zajednicu. Sud je jednoglasno odlučio da nema kršenja čl. 8. i čl. 14.

b) Informativni letak o sudskoj praksi o pitanju homoseksualnosti¹⁷

Homoseksualnost: krivičnopravni aspekti

Općenito o kriminalizaciji homoseksualnih odnosa

Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva (7525/76)

22.10.1981.

Prema zakonodavstvu koje je u to doba bilo na snazi u Sjevernoj Irskoj, homoseksualni odnosi između muškaraca smatrali su se krivičnim djelom. Podnositelj zahtjeva homoseksualne orijentacije iznio je da je zbog toga osjećao strah, psihički pritisak i opterećenje, uključujući strah od psihičkog zlostavljanja i ucjenjivanja, što je bila posljedica samog postojanja tih zakona. Osim toga, žalio se da je bio izložen istragama o određenim homoseksualnim aktivnostima.

Evropski sud za ljudska prava ustanovio je da ograničenja nametnuta podnosiocu zahtjeva zbog opsežnosti i neuvjetovanosti, te težine mogućih sankcija nisu razmjerna ciljevima koje je zakonodavac njima želio ostvariti, posebice „zaštitu prava i sloboda drugih osoba“ i „zaštitu morala“.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Mjere za izvršenje presude (Zakon je izmijenjen).

¹⁷ Ovaj informativni letak se na drugim jezicima nalazi na internet stranici Evropskog suda za ljudska prava na <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=> . Izdavač se zahvaljuje Sudu za dozvolu za javno objavljivanje ovog prevoda.

Norris protiv Irske (8225/78)

26.10.1988

Prema zakonodavstvu koje je u to doba bilo na snazi u Irskoj, homoseksualni odnosi između muškaraca smatrali su se krivičnim djelom. Podnositelj zahtjeva homoseksualne orijentacije žalio se na te zakone, koji prema njegovu mišljenju predstavljaju nerazmjeran zahvat u njegovo pravo na poštivanje privatnog života, u što se ubrajaju i seksualni odnosi.

Evropski sud za ljudska prava ustanovio je da se ne može tvrditi da u Irskoj postoji „hitna društvena nužnost“ za sankcioniranje homoseksualnih radnji. Činjenica da građane koji homoseksualnost smatraju nemoralnom takve radnje mogu šokirati, ili ih oni doživljavaju kao nešto što vrijeđa njihov moral ili remeti mir, sama po sebi ne opravdava primjenu krivičnopравnih sankcija, ako su u tim radnja sudjelovale samo punoljetne odrasle osobe.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Mjere za izvršenje presude (Zakon je izmijenjen).

Modinos protiv Cipra (15070/89)

Podnositelj zahtjeva bio je homoseksualac koji je bio u vezi s drugim odraslim muškarcem. Bio je predsjednik organizacije *Liberation Movement of Homosexuals in Cyprus*. Iznio je da je zbog zakonskih odredbi koje predviđaju sankcije za određene homoseksualne radnje stalno bio pod pritiskom i u strahu te se bojao progona.

Evropski sud za ljudska prava ustanovio je da je postojanje tih zakona kontinuirano i neposredno utjecalo na privatni život podnositelja žalbe. S obzirom na gore navedene presude ESLJP-a nadležna ciparska tijela nisu pokušala dokazati da je postojala „hitna društvena nužnost“ za sankcioniranje homoseksualnih radnji.

22.04.1993.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Mjere za izvršenje presude (Zakon je izmijenjen).

A.D.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (35765/97)

Podnositelj zahtjeva je iznio da je optužnica protiv njega i osuđujuća presuda zbog sudjelovanja u seksualnim radnjama s više odraslih muškaraca uz njihov pristanak u vlastitoj kući zadiranje u njegov privatni život.

Prema shvaćanju Suda sporne radnje bile su isključivo privatnog karaktera, zbog čega je diskreciono pravo tužene države bilo ograničeno. Nije postojala „hitna društvena nužnost“ kojom bi se opravdalo sporno zakonodavstvo ili njegova primjena u postupku protiv podnositelja zahtjeva.

Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Mjere za izvršenje presude (Zakon je izmijenjen).

31.07.2000.

Kriminalizacija homoseksualnih odnosa između odrasle osobe i maloljetnika; dobna granica za pristanak na spolni odnos

L. i V. protiv Austrije (39392/98 i 39829/98) te S. L. protiv Austrije (45330/99) (i neki drugi slični predmeti)

09.01.2003.

Podnositelj zahtjeva osuđen je zbog homoseksualnih spolnih odnosa s mladićima u dobi od 14 do 18 godina. Prema austrijskom pravu, spolni odnos odraslog muškarca s mladićima u dobi od 14 do 18 smatrao se krivičnim djelom, za razliku od spolnog odnosa s djevojkama iste dobne grupe.

Sud nije našao dostatno opravdanje za osporavani nejednaki tretman. Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi sa povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života).

Mjere za izvršenje presude (Zakon je izmijenjen).

Postupci u tijeku

F. J. protiv Austrije (2362/08) – Prikaz činjeničnog stanja; **E. B. protiv Austrije (26271/08)** – Prikaz činjeničnog stanja; **H. G. protiv Austrije (48098/07)** – Prikaz činjeničnog stanja (i neki drugi slični predmeti)

Podnositelji zahtjeva iznijeli su da policija i dalje čuva spise s informacijama koje su prikupljene dok je zakon još bio na snazi, što prema presudi u slučaju

L. i V. protiv Austrije i *S. L. protiv Austrije* (vidi gore) predstavlja povredu Evropske konvencije o ljudskim pravima.

B. B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (53760/00)

Podnositelj zahtjeva osuđen je zbog spolnog odnosa s maloljetnikom koji je imao 16 godina. Prema propisima koji su važili u to doba (1998-1999.) za homoseksualne radnje s muškarcima mlađim od 18 godina zakonom je bila predviđena kazna, dok je dobna granica za pristanak na spolni odnos u heteroseksualnim odnosima bila 16 godina.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života).

Mjere za izvršenje presude (Zakon je izmijenjen).

Vidi i slučaj *Sutherland protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (25186/94); dana 27.03.2001. izbrisan iz registra, nakon što je u novom zakonu definirana ista dobna granica za pristanak na spolni odnos kod heteroseksualnih i kod homoseksualnih veza).

10.02.2004.

*c) Informativni letak o sudskoj praksi o pitanju seksualne orijentacije*¹⁸

Pitanja seksualne orijentacije

Brak

Schalk i Kopf protiv Austrije (30141/04)

24.06.2010.

Podnositelji zahtjeva su homoseksualni par u stabilnoj vezi. Od službenih tijela u Austriji zatražili su dozvolu za sklapanje braka. Njihov je zahtjev (nacionalnom tijelu) odbijen uz obrazloženje da brak mogu zaključiti samo dvije osobe različita spola; to su shvaćanje potvrdili (nacionalni) sudovi.

Evropski sud za ljudska prava najprije je ustanovio da se odnos podnositelja zahtjeva – kao i odnos heteroseksualnog para u istoj situaciji – može podvesti pod pojam „porodičnog života“. Međutim, iz Evropske konvencije o ljudskim pravima ne proizlazi obaveza država potpisnica da se istospolnom paru omogući

¹⁸ Ovaj informativni letak se na drugim jezicima nalazi na internet stranici Evropskog suda za ljudska prava na <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=> . Izdavač se zahvaljuje Sudu za dozvolu za javno objavljivanje ovog prevoda.

sklapanje braka. Nacionalna tijela najbolje mogu procijeniti potrebe društva u tom području i odgovoriti na njih, budući da brak ima duboko ukorijenjeno socijalno i kulturno značenje, koje se znatno razlikuje od društva do društva.

Ne radi se o povredi čl. 12. (Pravo na sklapanje braka) ni o povredi čl. 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom čl. 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Postupak u tijeku

Chapin i Charpentier protiv Francuske (40183/07)

Slučaj se odnosi vjenčanje dvojice muškaraca, pri čemu je obred vjenčanja proveo gradonačelnik mjesta Bègles, a vjenčanje je kasnije poništeno sudskom odlukom.

Usvajanje djece

Fretté protiv Francuske (36515/97)

26.02.2002.

Slučaj se odnosi na odbijanje zahtjeva muškarca homoseksualne orijentacije za prethodno odobrenje usvajanja djeteta (koje je uputio nadležnom nacionalnom tijelu).

Sud je zaključio da nacionalna tijela mogu legitimno i razumno pretpostaviti da je pravo na usvajanje djeteta, na koje se pozivao podnositelj zahtjeva, ograničeno interesima djece koja se daju na usvajanje. Bez obzira na to, radi se o legitimnom nastojanju podnositelja zahtjeva i njegove osobne odluke nisu dovedene u pitanje. Ne radi se o povredi člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života). Međutim, radi se o povredi člana 6. (Pravo na pravičan postupak).

E. B. protiv Francuske (43546/02)

22.01.2008.

Slučaj se odnosio na odbijanje zahtjeva žene, koja je živjela u stalnoj vezi s drugom ženom, za prethodno odobrenje prava na usvajanje djeteta.

Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da je homoseksualnost podnositeljice bila presudan razlog za odbijanje njezina zahtjeva za usvajanje djeteta, premda francuski zakon istovremeno dozvoljava osobama koje žive same da usvoje dijete, pa time otvara i mogućnost za usvojenje od strane homoseksualne osobe koja živi sama.

Povreda člana 14. u vezi s povredom člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Mjere za izvršenje presude

Gas i Dubois protiv Francuske (25951/07)

15.03.2012.

Podnositeljice zahtjeva ESLJP-u, dvije lezbijke u stalnoj vezi koje su živjele zajedno, uložile su prigovor zbog odbijanja zahtjeva za usvajanje djeteta partnerice koji je prva podnositeljica uputila nacionalnim tijelima.

Ne radi se o povredi člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života). Evropski sud za ljudska prava bio je shvaćanja da pravna situacija podnositeljica zahtjeva s obzirom na usvajanje djeteta od strane drugog roditelja nije usporediva sa situacijom bračnog para. Sud, osim toga, nije našao uporište za nejednak tretman na temelju seksualne orijentacije podnositeljica zahtjeva, budući da partneri različitog spola, koji žive u registriranoj zajednici, također ne mogu usvojiti dijete svog partnera.

S obzirom na argument podnositeljica zahtjeva da partneri različitog spola mogu zaobići tu zabranu, ako se vjenčaju, Sud je uputio na svoje zaključke (obrazloženje) u vezi istospolne zajednice u slučaju Schalk i Kopf protiv Austrije (vidi gore).

Postupak u tijeku:

X i dr. protiv Austrije (19010/07)

Slučaj se odnosi na odbijanje zahtjeva prve podnositeljice zahtjeva ESLJP-u da usvoji dijete svoje partnerice (vidi: glavnu raspravu 01.12.2011. – webcast)

Roditeljska prava

Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala (33290/96)

21.12.1999.

Slučaj se odnosio na oduzimanje zajedničkog skrbništva ocu zbog njegove homoseksualnosti.

Odluka portugalskih sudova uglavnom se temeljila na činjenici da je podnositelj zahtjeva homoseksualac i da „dijete treba živjeti u tradicionalnoj portugalskoj porodici“. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je takav nejednaki tretman, koji proizlazi iz obrazloženja presude gdje se kao

argument navodi seksualna orijentacija, nespojiv s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života).

Mjere za izvršenje presude.

J.M. protiv Ujedinjenog kraljevstva (37060/06)

Nakon razvoda braka bivšem suprugu podnositeljice zahtjeva dodijeljeno je skrbništvo za zajedničku djecu, a njoj nametnuta obveza plaćanja alimentacije. Ona je od 1998. bila u intimnoj vezi s drugom ženom s kojom je i živjela. Zakon koji je važio u to doba – prije uvođenja Zakona o istospolnoj zajednici (*Civil Partnership Act*) - predviđao je smanjenu alimentaciju za uzdržavanje djeteta, ako je drugi roditelj stupio u novu vezu, bez obzira radi li se o bračnoj ili vanbračnoj zajednici, ali nije vodio računa o istospolnoj zajednici.

Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da propisi o alimentaciji prije uvođenja Zakona o istospolnoj zajednici (*Civil Partnership Act*) diskriminira istospolne zajednice.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 1. Protokola 1 uz EKLJP (Pravo na mirno uživanje imovine).

28.09.2010.

Hallier i Lucas protiv Francuske (46386/10)

Podnositeljici zahtjeva je odbijen „roditeljski dopust“, kada je njezina partnerica rodila dijete.

Zapošljavanje

Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjenog kraljevstva (31417/96 i 32377/96) te

Smith i Grady protiv Ujedinjenog kraljevstva (33985/96 i 33986/96)

27.09.1999.

Perkins i R. protiv Ujedinjenog kraljevstva (43208/98 i 44875/98) te Beck, Copp i Bazeley protiv Ujedinjenog kraljevstva (48535/99, 48536/99 i 48537/99)

22.10.2002.

Otpuštanje podnositelja zahtjeva iz vojske samo zbog homoseksualnosti nakon istrage o njihovoj seksualnoj orijentaciji.

Evropski sud za ljudska prava je odlučio da mjere protiv podnositelja zahtjeva predstavljaju teško zadiranje u njihov privatni život te da nisu bile opravdane „uvjerljivim i važnim razlozima“. Povreda člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog života). U nekim slučajevima povreda člana 13.

(Pravo na djelotvorni pravni lijek). U slučaju *Beck, Copp i Bazeley*: Ne radi se o povredi člana 3. (Zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja).

Mjere za izvršenje presude

Socijalna prava

Mata Estevez protiv Španjolske (56501/00)

10.05.2001. Odluka o nedopuštenosti zahtjeva

Slučaj se odnosio na nepostojanje prava na obiteljsku mirovinu kod homoseksualnih parova.

Španjolski zakonodavac je u vezi prava na obiteljsku mirovinu slijedio legitiman cilj (zaštita obitelji koje se temelji na bračnoj vezi), a nejednak tretman podliježe diskrecionom pravu države. Sud je zahtjev ocijenio nedopuštenim.

P.B. i J.S. protiv Austrije (18984/02)

22.07.2010.

Slučaj se odnosio na protivljenje nadležnih tijela da se zdravstvena zaštita prizna homoseksualnom partneru jednog osiguranika. Prije izmjena zakona koje su uslijedile u julu 2007. godine, austrijsko je pravo propisivalo da se samo bliski rođaci osiguranika ili životni partner suprotnog spola mogu smatrati članovima porodice.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je prije jula 2007. postojala povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života).

Izmjene zakona iz jula 2007. rezultirale su time da je dotični zakon sada neutralno formuliran s obzirom na seksualnu orijentaciju životnog partnera, pa stoga prema shvaćanju Suda više ne postoji povreda

Najamno pravo

Karner protiv Austrije (40016/98)

24.07.2003.

Odbijanje nadležnih tijela da službeno registriraju organizaciju lezbijki, homoseksualaca, biseksualaca i transseksualaca.

Muškarac homoseksualne orijentacije nakon smrti svog partnera nije mogao preuzeti ugovor o najmu za stan u kojem su stanovali zajedno.

Sud nije priznao argument da je općenito isključenje osobe koja živi u homoseksualnoj vezi kao pravnog slijednika ugovora o najmu bilo nužno radi zaštite porodice.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s povredom člana 8. (Pravo na poštivanje doma).

Mjere za izvršenje presude

Kozak protiv Poljske (13102/02)

02.03.2010.

Muškarac homoseksualne orijentacije nakon smrti svog partnera nije mogao preuzeti ugovor o najmu za stan u kojem su stanovali zajedno.

Sud nije priznao argument da je općenito isključenje osobe koja živi u homoseksualnoj vezi kao pravnog slijednika ugovora o najmu bilo nužno radi zaštite obitelji.

Povreda člana 14. (Zabrana diskriminacije) u vezi s porodice člana 8. (Pravo na poštivanje doma).

Sloboda okupljanja i udruživanja

Bączkowski i dr. protiv Poljske (1543/06)

Podnositelji zahtjeva zalagali su se za prava homoseksualaca. Godine 2005. lokalna tijela uskratila su im dozvolu za demonstracije u Varšavi, kojima se htjelo skrenuti pažnju na diskriminaciju manjina, žena i invalida. Demonstracije su ipak održane.

Premda su demonstracije naposljetku održane, podnositelji zahtjeva ESLJP preuzeli su rizik, zato što u tom trenutku nije postojalo službeno odobrenje. Tek su kasnije mogli uložiti žalbu (pravni lijek) zbog odbijanja odobrenja. Razumno se moglo pretpostaviti da je stvarni razlog za odbijanje dozvole bila odbojnost lokalnih tijela prema homoseksualnosti.

Povreda člana 11. (Sloboda okupljanja i udruživanja), člana 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek)

i člana 14. (Zabrana diskriminacije)

Aleksejev protiv Rusije (4916/07, 25924/08 i 14599/09)

Slučaj se odnosi na žalbe (zahtjeve ESLJP-u) ruskog aktiviste, koji se zalagao za prava homoseksualaca, zbog opetovanog odbijanja njegova zahtjeva za održavanje povorke „Gay Pride“ od strane nadležnih tijela u Moskvi (2006, 2007, 2008).

Sud je odlučio da zabrana spornih prosvjeda i straže upozorenja u demokratskom društvu nisu potrebne. Sud je nadalje ustanovio da gospodinu Aleksejevu na raspolaganju nije stajao nikakav djelotvoran pravni lijek kojim bi mogao osporiti zabrane, te da su te zabrane u odnosu na njega ujedno predstavljale i diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

Povreda člana 11. (Sloboda okupljanja i udruživanja), člana 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek) i člana 14.

(Zabrana diskriminacije).

21.10.2010.

03.05.2007.

Postupci u tijeku

Genderdoc-M protiv Republike Moldavije (9106/06)

Odbijanje nadležnih tijela da odobre prosvjednu povorku u Kišinjevu.

Zhdanov i Rainbow House protiv Rusije (12200/08)

Homofobija i zlostavljanje u zatvoru

Vincent Stasi protiv Francuske (25001/07)

Slučaj se odnosi na mjere uprave zatvora koje su uslijedile nakon zlostavljanja jednog od zatvorenika.

Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da su nadležna tijela u datim

okolnostima i vodeći računa o činjenicama o kojima su imale saznanja, poduzela sve mjere koje su se razumno mogle očekivati kako bi se podnositelja zahtjeva zaštitilo od tjelesnih povreda.

Sud nije ustanovio povredu člana 3. (Zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja).

Postupak u tijeku

X. protiv Turske (24626/09)

Podnositelj zahtjeva se žalio na to da je izložen diskriminaciji, između ostalog zbog homoseksualnosti, što se očituje u tome da je zatvoren u ćeliju veličine 5 m², bez kontakta s drugim zatvorenicima ili mogućnosti da boravi na svježem zraku.

Opasnost za homoseksualce u slučaju deportacije

Postupak u tijeku

K. N. protiv Francuske (47129/09)

Muškarac homoseksualne orijentacije u svom zahtjevu iznosi da bi u slučaju deportacije u Iran njegov život bio u opasnosti, te da bi bio izložen i riziku od zlostavljanja.

3. Dodatne informacije o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu

a) Zabrana diskriminacije

Načelo jednakog tretmana i zabrana diskriminacije ustanovljeni su kao osnovni principi na kojima počiva Evropska unija (u daljem tekstu: Unija), u skladu sa osnovnim vrijednostima slobode, demokratije, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i vladavine prava, koji su zajednički za sve države članice.¹⁹ Razvojem antidiskriminatorne politike i usvajanjem novih propisa ova načela uključena su u sve osnivačke ugovore kojima se zabranjuje diskriminacija po osnovu pola, rase, boje kože, etničkog ili socijalnog porijekla, genetičkih odlika, jezika, religije ili uvjerenja, političkog ili bilo kog drugog stava, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, rođenja, smetnji u razvoju, godina ili seksualne orijentacije.

Poslednje reforme koje donosi Lisabonski ugovor,²⁰ u članu 6 Mاستriškog ugovora, značajno su osnažile načelo jednakog tretmana i zabranu diskriminacije gdje se priznaju prava, slobode i načela koja su sadržana u Povelji o osnovnim pravima EU (u daljem tekstu: Povelja). Shodno tome, Povelja dobija istu pravnu snagu kao i Ugovori. Član 21, stav 1 Povelje zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, eksplicitno uključujući i seksualnu orijentaciju kao osnov.²¹ Takođe, Unija garantuje poštovanje osnovnih prava sadržanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, kao što je to navedeno u članu 6 stav 2 Ugovora o Evropskoj uniji, a shodno amandmanima ugovora iz Amsterdama.²² U pogledu ravnopravnosti muškarca i žene Unija svojom politikom promoviše rodnu ravnopravnost, definiše princip jedna-

¹⁹ Član 6. stav 1., European Union, Treaty on European Union (Consolidated Version), Treaty of Maastricht, 7 February 1992, Official Journal of the European Communities C 325, 24. December 2002, str. 11.

²⁰ Lisabonski ugovor uvodi značajne promjene u odnosu na prvobitni Ugovor o osnivanju Evropske unije iz Mاستrihta od 1992. godine, kao i na ugovore tri evropske zajednice iz Rima iz 1957. godine.

²¹ European Union, Charter of Fundamental Rights of the European Union, 7. December 2000, Official Journal of the European Communities C 364/01, 18. December 2000.

²² European Union, Treaty on European Union (Consolidated Version), Treaty of Maastricht, 7 February 1992, Official Journal of the European Communities C 325, 24. December 2002, str. 12.

kog plaćanja za isti rad bez obzira na pol i uspostavlja princip jednakih mogućnosti i tretmana u pogledu pune rodne jednakosti na poslu.²³

Zabrana diskriminacije jeste jedno od osnovnih prava na kojima počiva Evropska unija. Ono predstavlja politički preduslov za uspostavljanje demokratskih standarda, poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i vladavine prava, u smislu pravnog instrumenta zaštite kao obaveze nacionalnih sudova u državama članicama.²⁴

aa) Lisabonski ugovor i zabrana diskriminacije

Imajući u vidu status i težnju zemalja Zapadnog Balkana ka članstvu u Evropskoj Uniji, Lisabonski ugovor donosi značajne promjene u pogledu načela jednakosti i zabrane diskriminacije. Posebno su značajne promjene u članu 6. Ugovora o Evropskoj uniji, koji se oslanja na Povelju o osnovnim pravima Evropske unije i daje joj istu pravnu snagu kao i Ugovorima:²⁵

„Unija priznaje prava, slobode i načela priznata u Povelji o osnovnim pravima EU od 7. decembra 2000.g, kao što je usvojeno u Strazburu 12. decembra 2007.g, što ima istu pravnu snagu kao i Ugovori“.

Takođe, naglašena je i privrženost Unije Evropskoj konvenciji, dok su osnovna prava garantovana Evropskom konvencijom prihvaćena kao osnovna načela prava Evropske unije.²⁶

²³ Članovi 2. i 141., European Union, Treaty Establishing the European Community (Consolidated Version), Rome Treaty, 25. March 1957.

²⁴ Za više o razvoju evropskog antidiskriminatornog zakonodavstva, zabrani diskriminacije, načelu jednakog tretmana i promjenama koje donosi Lisabonski ugovor vidjeti Kojičić, J., „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu“. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve“, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, str. 59-94, na str.59-65. Vidjeti takođe, Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund Studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

²⁵ European Union, Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, Official Journal of the European Communities C 306/01, 13. December 2007.

²⁶ Isto, Član 6, stavovi 2. i 3.

Član 21 (Ne-diskriminacija) Povelje zabranjuje svaki oblik diskriminacije i glasi²⁷:

(1) Zabranjen je svaki vid diskriminacije koja se zasniva na polu, rasi, boji kože, etničkom ili socijalnom porijeklu, genetskim osobinama, jeziku, religiji ili uvjerenju, političkom ili bilo kojem drugom mišljenju, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovini, rođenju, smetnjama u razvoju, životnom dobu ili seksualnoj orijentaciji.

(2) U okviru primjene ugovora o osnivanju Evropske Zajednice i ugovora o Evropskoj Uniji, i bez protivljenja specijalnim odredbama tih ugovora, zabranjena je svaka diskriminacija po osnovu nacionalnosti.

b) Društvena kontrola i vladavina prava

Američki profesor i sociolog mađarskog porijekla *dr Steven Vago* u svojoj knjizi „*Pravo i društvo*“ ističe da u malim, tradicionalnim i homogenim društvima postoji konsenzus društvenih normi, koje su međusobno konzistentne, tako da su za ovakva društva karakteristična tzv. „saglasna ponašanja“.²⁸ Prema njemu, međusobna konzistentnost društvenih normi uslovljena je socijalizacijom, koja je veoma slična za sve građane. Zbog toga je društvena kontrola u ovakvim sredinama prvenstveno zavisna od tzv. „samo-kažnjavanja“, dok se institucionalno kažnjavanje rijetko upotrebljava, čak i u slučajevima kada se zahtijeva sankcija. Profesor Vago dalje naglašava da su u takvim društvima „devijacije“ najčešće izložene neformalnim mehanizmima društvene kontrole, kao što su ogovaranja, ismijavanja, ponižavanja i protjerivanja.²⁹ Neformalna društvena kontrola ima snažan uticaj na LGBT osobe i druge ranjive grupe, čije postojanje nije u „saglasju“ sa dominantnom većinom, te su često izloženi ismijavanju, ogovaranju, osudama, prijetnjama, maltretiranju, napadima i slično.³⁰

²⁷ European Union, Charter of Fundamental Rights of the European Union, 7 December 2000, Official Journal of the European Communities C 364/01, 18. December 2000, str. 13.

²⁸ Vago, S., ‘Law & Society’, Ninth Edition, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2009, str. 19.

²⁹ Isto, str. 19 i 20.

³⁰ Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

Prema Deflemu, u demokratskim društvima zakoni predstavljaju centralni mehanizam u participaciji građana u državnom upravljanju.³¹ Ono što pravne norme razlikuje od (društveno) normativnih ponašanja, kao što su npr. običaji, jeste upravo instrument prisile od strane države čija je uloga da sprovodi zakone.³² Zbog toga, potrebno je uspostaviti visok stepen društvene odgovornosti za sprovođenje i puno ostvarivanje zakona u praksi.

U kontekstu sociologije prava, glavni cilj posmatranja jesu odnosi između ljudi i društveni kontekst u kome se dešavaju takve interakcije. Ugledni švedski sociolog prava *prof. Hakan Hydén* tvrdi da se vladavina prava uspostavlja da utiče na ponašanje u društvu. Po njemu, pravo manifestuje određene vrijednosti, pri čemu je očuvanje moralnih vrijednosti najvažnija uloga prava. Takođe, uloga pravnog sistema je povezana sa standardizacijom, gdje se uspostavljaju pravila i izgrađuju institucije pravnog sistema, a u cilju rješavanja problema u društvu.³³

Kao ključnu funkciju prava *prof. Hydén* ističe njegovu „predvidljivost”, u smislu da primjena prava bude fleksibilna, odnosno da se namjera i primjena prava podudaraju tj. da se pravo ostvaruje. U suprotnom, ako pravo postane „nepredvidljivo”, da se namjera i primjena ne podudaraju, onda je njegova ključna funkcija izgubljena.³⁴

c) Seksualna orijentacija: ključni aspekti međunarodnog prava

Zabrana diskriminacije u međunarodnom pravu takođe predstavlja jedno od osnovnih načela zaštite ljudskih prava i sloboda. Iako se seksualna orijentacija eksplicitno ne navodi kao osnov zabrane, u osnivačkim aktima i osnovnim ugovorima, kao što su Povelja UN-a, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, te Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i slobodama, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim

³¹ Deflem, M., ‘Sociology of Law: Vision of a Scholarly Tradition’, Cambridge University Press: Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, 2008, str. 162.

³² Vago, S., ‘Law & Society’, Ninth Edition, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2009, str. 9.

³³ Hydén, H., ‘Using Law as a Model: Different Approaches to the understanding of normative decision making’. In Hydén, H., Wickenberg, P. (Eds.), ‘Contributions in Sociology of Law: Remarks From a Swedish Horizon’, Lund Studies in Sociology of Law 29, Media Tryck Sociologen: Lund, 2008, str. 11-35, na str. 14-15.

³⁴ Isto, str. 16.

pravima, Konvencija o pravima djeteta, date su široke garancije u pogledu zaštite ljudskih prava i sloboda, što uključuje i seksualnu orijentaciju kao osnov.³⁵

aa) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i slobodama

Član 2 Pakta propisuje da zemlje potpisnice moraju poštovati i garantovati svim licima priznata prava iz Pakta, bez obzira na postojanje bilo kakvih razlika u odnosu na „rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovno stanje, rođenje ili drugi status“.

Član 17 Pakta garantuje pravo na privatnost i propisuje da „niko neće biti podvrgnut proizvoljnom ili nepravednom miješanju u njegovu privatnost“, te da svako ima pravo na „zakonsku zaštitu od takvog miješanja“.

Član 26 Pakta garantuje da su sve osobe jednake pred zakonom i da bez ikakve diskriminacije uživaju jednaku zaštitu pred zakonima zemalja potpisnica, i glasi:

„Sva su lica jednaka pred zakonom i imaju pravo, bez ikakve diskriminacije na jednaku zakonsku zaštitu. Zakon treba da zabrani svaku diskriminaciju i da garantuje svim licima jednaku i djelotvornu zaštitu protiv diskriminacije bilo na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili bilo koje druge okolnosti“.

³⁵ Za više, vidjeti Kojičić, J., „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu“. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve“, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, str. 59-94, na str. 67-70.

Pravni predmet *Toonen protiv Australije* predstavljao je prvi slučaj na globalnom nivou koji je potvrdio da zabrana diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije predstavlja sastavni dio odredbi Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i slobodama.

Gospodin Toonen je istakao primjedbu da krivična sankcija u odnosu na homoseksualnost njemu ne dozvoljava da se slobodno izrazi i učini javnim stavove povodom reformi relevantnih zakona, imajuću u vidu da tasmanijski krivični zakon diskriminiše osobe po osnovu seksualne orijentacije. UN Komitet za ljudska prava odlučio je da postoji povreda prava iz člana 17 stav 1 i člana 2 stav 1 Pakta i zaključio da kriminalizacija istopolnog ponašanja predstavlja povredu prava na privatnost koji garantuje Međunarodni pakt i zatražio ukidanje spornih odredbi, članova 122 i 123 tasmanijskog krivičnog zakona.³⁶

- **Young protiv Australije**

U pravnom predmetu *Young protiv Australije*,³⁷ Komitet UN za ljudska prava se bavio pitanjima u odnosu na pravo koje proističe iz braka, odnosno vanbračne zajednice. Preživjeli partner u homoseksualnoj zajednici, gospodin Young, pred nadležnim australijskim organima tražio je da nastavi da prima boračku penziju svog preminulog partnera. Australijski zakon u to vrijeme predviđao je da pravo na boračku penziju imaju samo preživjeli bračni ili vanbračni partneri različitog pola, te je njegov zahtjev bio odbijen. Slučaj je dospio do UN Komiteta za ljudska prava, koji je bio na stanovištu da nepriznavanje benefita istopolnim parovima koji uživaju heteroseksualni parovi iz vanbračne zajednice predstavlja diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije i povredu člana 26 Međunarodnog Pakta o građanskim i političkim pravima.

U stavu 10.4 UN Komitet za ljudska prava je istakao:

„jasno da podnosilac predstavke, kao istopolni partner, nije imao mogućnost da stupi u brak, niti mu je u cilju sticanja penzije, a zbog njegovog pola ili seksualne orijentacije, mogao biti priznat status vanbračnog partnera gospodina C. [...] Država ugovornica nije pružila nikakve argumente u

³⁶ *Toonen v. Australia*, Communication No. 488/1992, CCPR/C/50/D/488/1992, UN Human Rights Committee (HRC), 4 April 1994, stav 9., str. 9.

³⁷ *Mr. Edward Young v. Australia*, Communication No 941/2000, CCPR C/78/D/941/2000, UN Human Rights Committee (HRC), 18. September 2003.

*pogledu razlike u tretmanu između partnera istog pola, kojima je zakonom onemogućeno pravo na penziju, i nevjenčanih heteroseksualnih partnera zasnovano na objektivnim i razumnim opravdanjima, niti je ponudila ijedan dokaz kojim bi se opravdala takva razlika. Uzimajući ovo u obzir, Komitet nalazi da je država ugovornica prekršila član 26 Pakta, time što je podnosiocu predstavke uskratila pravo na penziju po osnovu njegovog pola ili seksualne orijentacije“.*³⁸

Slično pitanje razmatrao je i Ustavni sud Mađarske u odnosu na važeće nacionalno zakonodavstvo, a shodno inicijativi za ocjenu ustavnosti i zakonitosti odredbi o braku i vanbračnoj zajednici (vidjeti odluku Ustavnog suda Mađarske).³⁹ Postupajući po zahtjevu podnosioca inicijative mađarski Ustavni sud je zaključio da pravljenje razlike između partnera po osnovu njihovog pola predstavlja povredu zabrane diskriminacije garantovane Ustavom. Takođe, Ustavni sud Mađarske, definiciju vanbračne zajednice, kao zajednice muškarca i žene, karakteriše diskriminatorskom i neustavnom. U konkretnom slučaju, sud nije odlučivao o ustavnosti člana 578/G(1) Građanskog zakona, već je prekinuo postupak do 1. marta 1996. godine, ostavljajući zakonodavcu mogućnost da riješi utvrđenu neustavnu situaciju. Kao rezultat toga, definicija vanbračne zajednice je u 1996-oj godini proširena i na istopolne partnere.⁴⁰

- **Irina Fedotova protiv Ruske Federacije**

Sloboda mišljenja i sloboda izražavanja jesu neophodni uslovi za potpuni razvoj lica, koji su bitni za svako društvo i predstavljaju osnov svakog slobodnog i demokratskog društva.

Zakoni moraju biti kompatibilni sa odredbama, konkretnim i opštim ciljevima Pakta, uključujući i odredbe Pakta o ne-diskriminaciji.

³⁸ Kojičić, J., „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu“. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve“, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, str. 59-94, na str. 85.

³⁹ Ustavni sud Mađarske, Odluka broj 14/1995 o zakonskoj jednakosti istopolnih partnera, od 13. marta 1995.

Dostupno na http://www.mkab.hu/admin/data/file/737_14_1995.pdf

⁴⁰ Za više, vidjeti Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje. Takođe, vidjeti: Szeibert-Erdős, O, „Same-sex partners in Hungary Cohabitation and registered partnership“, Utrecht Law Review, Volume Issue 2, June, 2008., str. 212-221.

U pravnom predmetu *Irina Fedotova protiv Ruske Federacije*⁴¹, podnosilac predstavke, gospođa Irina Fedotova bila je deklarirana lezbejka i aktivistkinja za LGBT prava u Ruskoj Federaciji. Pod okriljem inicijative usmjerene na promociju različitosti i tolerancije ona je, u martu 2009.g, u blizini škole u Ryazan-u, u Ruskoj Federaciji, istakla postere na kojima je pisalo „Homoseksualnost je normalna“⁴² i „Ja sam ponosan/na svoju homoseksualnost“.⁴³ Policija je prekinula njenu akciju i u aprilu 2009. g. bila je osuđena za administrativni prekršaj zbog javnih radnji usmjerenih na propagiranje homoseksualnosti i kažnjena je novčano u iznosu od 1.500 ruskih rublji. Uložila je žalbu Okružnom sudu, koji je u maju 2009.g. potvrdio prethodno kaznu. Žalila se Ustavnom sudu, koji je u januaru 2010.g. odbacio njenu žalbu sa obrazloženjem da je zabrana propagiranja homoseksualnosti neophodna kako bi se spriječilo „*namjerno i nekontrolisano širenje informacija koje mogu naškoditi zdravlju, moralu i duhovnom razvoju, i formirati izopačene koncepte jednakih društvenih vrijednosti tradicionalnih i netradicionalnih porodičnih odnosa...*“.⁴⁴ Nakon takve odluke, gospođa Fedotova obratila se predstavkom UN Komitetu za ljudska prava (u daljem tekstu: Komitet) tvrdeći da su članovi 19. (sloboda izražavanja) i 26. (jednakost pred zakonom) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i slobodama (u daljem tekstu: Pakt) prekršeni.

Komitet je konstatovao da su formulacije u tekstu Ryazanskog okružnog zakona koje se odnose na homoseksualnost dvosmislene i da je nejasno na šta se se odnose: „na seksualni identitet, seksualnu aktivnost ili oboje“. Komitet je „bez sumnje“ zaključio da je došlo do povrede ostvarivanja slobode izražavanja podnosioca predstavke, kako je garantovano članom 19 stav 2 Pakta i istakao da to nije dovedeno u pitanje čak ni između samih strana u sporu.⁴⁵ U daljem razmatranju predstavke Komitet je ispitivao da li je takvo ograničenje bilo opravdano u skladu sa članom 19 stav 3 Pakta, odnosno da li je bilo neophodno i propositno zakonom u pogledu poštovanja prava ili ugleda drugih i zaštite nacionalne bezbjednosti ili javnog reda, ili javnog zdravlja ili morala. Komitet

⁴¹ *Irina Fedotova v. Russian Federation*, Communication No. 1932/2010, CCPR C/106/D/1932/2010, UN Human Rights Committee (HRC), 19. November 2012.

⁴² Tekst u originalu, na ruskom jeziku „Гомосексуализм – это нормально“.

⁴³ Tekst u originalu, na ruskom jeziku „Я горжусь своей гомосексуальностью“.

⁴⁴ *Irina Fedotova v. Russian Federation*, Communication No. 1932/2010, CCPR/C/106/D/1932/2010, UN Human Rights Committee (HRC), 19. November 2012, Stav 5.5, na strani 7.

⁴⁵ Isto, stav 10.2, na strani 14.

se pozvao na stav 2 Opšteg komentara 34 gdje se, pored ostalog, navodi da su sloboda mišljenja i sloboda izražavanja neophodni uslovi za potpuni razvoj lica, koji su bitni za svako društvo i predstavljaju osnov svakog slobodnog i demokratskog društva. S tim u vezi, svako ograničenje u ostvarivanju ovog prava mora biti u skladu sa strogim pravilima nužnosti i proporcionalnosti i „mora se primijeniti samo za svrhu za koju je prethodno propisano i direktno povezano u odnosu na specifične potrebe na kojima je utemeljeno“.⁴⁶

Član 19. Pakta

- 1. Niko ne može biti uznemiravan zbog svoga mišljenja.*
- 2. Svako ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo obuhvata slobodu da traži, dobija i širi informacije i misli svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, štampom ili uumjetničkoj formi, ili bilo kojim drugim sredstvom po svom izboru.*
- 3. Vršenje prava predviđenih u stavu 2. ovog člana nosi sa sobom posebne dužnosti i odgovornosti. Zbog toga se ono može podrći određenim ograničenjima koja moraju biti utvrđena zakonom i biti neophodna:*
 - a) za poštovanje prava ili ugleda drugih lica;*
 - b) za zaštitu državne sigurnosti ili javnog reda, ili javnog zdravlja ili morala.*

Komitet je zaključio da nije od koristi ispitivati da li Ryazanski regionalni zakon treba da se sagledava u kontekstu ograničenja konkretnog prava, jer „zakoni kojima se ograničavaju prava iz člana 19 stav 2 moraju ne samo da budu saglasni sa strogim zahtjevima iz člana 19 stav 3 Pakta, već moraju biti kompatibilni sa odredbama, konkretnim i opštim ciljevima Pakta, uključujući i odredbe Pakta o ne-diskriminaciji“.⁴⁷

⁴⁶ Isto, stav 10.3, na str. 14-15. Vidjeti takođe *UN Human Rights Committee (HRC)*, General comment no. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression (CCPR/C/GC/34), 102nd session, Geneva, 11-29 July 2011, 12. September 2011, stavovi 2 i 22.

⁴⁷ Isto, stav 10.4, na strani 15. Vidjeti takođe *UN Human Rights Committee (HRC)*, General comment no. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression (CCPR/C/GC/34), 102nd session, Geneva, 11-29 July 2011, 12. September 2011. i *UN Human Rights Committee (HRC)*, CCPR General Comment No. 18: Non-discrimination, Thirty-seventh Session of the Human Rights Committee, 10. November 1989.

S tim u vezi

„koncept morala proizlazi iz mnogih društvenih, filozofskih i religijskih tradicija [...] u cilju zaštite morala ono se mora temeljiti na načelima koja ne proizilaze isključivo iz jedne tradicije [...] svako takvo ograničenje mora se razumjeti u svjetlu univerzalnosti ljudskih prava i principa ne-diskriminacije. U konkretnom slučaju, Komitet je sagledao odjeljak 3.10 Ryazanskog regionalnog zakona koji predviđa administrativnu odgovornost za „javne radnje usmjerene na propagiranje homoseksualnosti” - nasuprot propagandi heteroseksualnosti ili seksualnosti uopšte, među maloljetnicima. [...] Komitet podsjeća da zabrana diskriminacije u skladu sa članom 26 takođe obuhvata diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji“.⁴⁸

U pogledu razlike u tretmanu, Komitet je bio stava da država u postupku nije ponudila argumente kojima bi istakla razloge zasnovane na „razumnom” i „objektivnom” opravdanju za ograničavanje propagiranja homoseksualnosti, dok je dozvolila propagiranje heteroseksualnosti i seksualnosti uopšte. Stoga, Komitet je zaključio da su prava podnosioca predstavke prekršena u odnosu na član 19 stav 2 tumačeno u vezi sa članom 26 Pakta.⁴⁹

bb) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Član 2 stav 2 zabranjuje diskriminaciju bilo koje vrste po osnovu rase, pola, boje kože [...] ili nekog drugog statusa. UN Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima pružio je tumačenje tzv. otvorene odredbe „*drugi status*”, da se pod tim podrazumijeva i zabrana diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, te da takav osnov, seksualna orijentacija ljudi, *ne smije da bude prepreka kod ostvarivanja prava sadržanih u Paktu*.⁵⁰

cc) Konvencija o pravima djeteta

Član 2 stav 2 garantuje poštovanje prava sadržanih u Konvenciji i zabranjuje diskriminaciju bilo koje vrste, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, reli-

⁴⁸ *Irina Fedotova v. Russian Federation*, Communication No. 1932/2010, CCPR/C/106/D/1932/2010, UN Human Rights Committee (HRC), 19. November 2012, stav 10.5, na strani 15.

⁴⁹ Isto, stav 10.8, na strani 16.

⁵⁰ *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, General comment No. 20 (E/C.12/GC/20), Non-Discrimination in Economic, Social and Cultural Rights (Art. 2, para 2), Forty-second session Geneva, 4-22 May 2009, 10. jun 2009., stav 32., na str. 9.

giju [...] ili drugi status kojem djeca, njihovi roditelji ili zakonski staratelji pripadaju. UN Komitet o pravima djeteta pružio je tumačenje prema kojoj tzv. otvorena odredba „drugi status” podrazumijeva i seksualnu orijentaciju djeteta i adolosecenata, njihovih roditelja i/ili zakonskih staratelja kao zabranjeni osnov diskriminacije, kao i njihovo pravo da imaju pristup odgovarajućim informacijama i uživaju zastitu od strane društva da slobodno žive u skladu sa njihovom seksualnom orijentacijom.⁵¹

d) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Evropska konvencija) do sada je potpisalo i ratifikovalo 47 zemalja, među kojima i sve balkanske zemlje.⁵²⁵³ Evropska konvencija obavezuje države/strane ugovornice da prihvate obaveze iz Evropske konvencije i protokola koji idu uz nju, da poštuju prava i slobode koje su zaštićene konvencijom, te priznaju nadležnost (član 19) i jurisdikciju (član 46) Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud), koji je uspostavljen kao stalno nadležno tijelo za tumačenje i primjenu odredbi i protokola Evropske konvencije (članovi 19 i 32). Individualne predstavke pred Sudom predstavljaju ključni instrument zaštite ljudskih prava, dok države, kao tužena strana, priznavanjem nadležnosti Suda, u stvari, preuzimaju njegovu jurisdikciju.

⁵¹ Za više, vidjeti Kojičić, J., „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu”. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve”, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, str. 59-94, na str. 69. Takođe, vidjeti *UN Committee on the Rights of the Child*, General comment No. 3 (CRC/GC/2003/3), HIV/AIDS and the right of the child (Thirty-second session, 13-31 January 2003), 17. March 2003., stav 8. str. 3-4.; *UN Committee on the Rights of the Child*, General comment No. 4 (CRC/GC/2003/4), Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child (Thirty-third session, 19. May – 6. June, 2003), 1. July 2003, stav 6., str. 2.

⁵² Status ratifikacije Evropske Konvencije na dan 29.8.2010.g., vidjeti na linku <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSigasp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG>

⁵³ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od 4. novembra 1950. godine. Stupila je na snagu 1953. godine.

aa) Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

Član 8

1. Svako ima pravo na na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti se neće miješati u vršenje ovog prava, osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, u članu 8 Evropske konvencije obuhvata četiri oblasti: privatni život, porodični život, dom i prepisku. U poređenju sa drugima, pravo na privatni život predstavlja najšire zaštićenu oblast zabrane diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i priznavanja identiteta u oblasti krivičnog i porodičnog prava i zapošljavanja.⁵⁴

aaa) Krivična odgovornost

Krivična odgovornost zbog istopolnih seksualnih aktivnosti između odraslih osoba, saglasno njihovoj volji, predstavlja povredu prava na poštovanje privatnog života, član 8 Evropske konvencije.

U pravnom predmetu *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁵⁵ Sud je potvrdio da krivična sankcija za istopolne seksualne aktivnosti između odraslih osoba, saglasno njihovoj volji, predstavlja povredu prava na poštovanje privatnog života iz člana 8 Evropske konvencije. Gospodin Jeffrey Dudgeon bio je aktivista za LGBT prava u Belfastu, Sjevernoj Irskoj. Njegova predstava se odnosila na zakon u Sjevernoj Irskoj koji je istopolne seksualne aktivnosti tretirao krivičnim djelom. U presudi, Sud je istakao da seksualni život predstavlja „naintimniji aspekt privatnog života“,⁵⁶ dok je pokušaj mi-

⁵⁴ Vidjeti Kojičić, J., „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu”. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve”, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, str. 59-94, na str. 70-71.

⁵⁵ *Dudgeon v. The United Kingdom*, Application no. 7525/76, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. October 1981.

⁵⁶ Isto, stav 52. presude.

ješanja javnih vlasti u njegov privatni život ocijenjen kao uticaj na vršenje njegovih prava.⁵⁷ Takođe, da bi miješanje javnih vlasti u nečiji privatni život bilo legitimno „moraju da postoje posebno ozbiljni razlozi za to“, u smislu člana 8 stav 2 Evropske konvencije.⁵⁸

U sličnim slučajevima, kao što su *Norris protiv Irske*⁵⁹ i *Modinos protiv Kipra*⁶⁰ Sud je potvrdio povredu prava na poštovanje privatnog života, u članu 8 Evropske konvencije. Predstavka gospodina Norisa bila je zasnovana na sličnim polazištima kao u slučaju Dudgeon, a protiv postojanja zakona koji su sankcionisali istopolne seksualne aktivnosti između odraslih muškaraca saglasno njihovoj volji.

Na Kipru, Alexandros Modinos, aktivista za LGBT prava, bio je u seksualnoj vezi sa odraslim muškarcem. Tvrdio je da trpi veliki bol, patnju i strah od kažnjavanja zbog odredbi Krivičnog zakonika Kipra, članovi 171, 172 i 173, kojima je bilo predviđeno sankcionisanje homoseksualnog čina. Sud je smatrao da postojanje takve zabrane u kontinuitetu direktno utiče na privatni život Modinosa⁶¹.

Krivična odgovornost zbog praktikovanja grupnog istopolnog seksualnog čina u privatnosti, predstavlja povredu prava na privatni život, član 8. Evropske konvencije.

U pravnom predmetu *A.D.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁶³ podnosilac predstavke je bio osoba homoseksualne orijentacije. Prema prethodnom ovlašćenju i nalogu policijski službenici pretresli su njegovu kuću i oduzeli određene stvari, fotografije i video snimke. Na jednom od snimaka bio je snimljen seksualni (oralni) čin podnosioca predstavke sa grupom muškaraca. Zbog toga je bio je uhapšen i optužen za nemoral. Sud je istakao da

⁵⁷ Isto, stav 41. presude.

⁵⁸ Isto, stav 52. presude.

⁵⁹ *Norris v. Ireland*, Application no. 10581/83, Council of Europe: European Court of Human Rights, 26. October 1988.

⁶⁰ *Modinos v. Cyprus*, Application no. 15070/89, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. April 1993.

⁶¹ Isto, stav 24. presude.

⁶² Za više, vidjeti Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

⁶³ *A.D.T. v. The United Kingdom*, Application no. 35765/97, Council of Europe: European Court of Human Rights, final, 31. October 2000.

je podnosilac predstavke optužen zbog „sekusalnih aktivnosti kao takvih, a ne zbog snimanja ili rizika od objavljivanja takvog snimka, zbog čega su njegove aktivnosti proglašene „privatnim“. ⁶⁴ Prema tome, krivično gonjenje i sankcija s tim u vezi ne mogu biti opravdanje za zaštitu javnog zdravlja i morala, te je Sud presudio da je povrijeđeno njegovo pravo na poštovanje privatnog života, sadržano u članu 8. Evropske konvencije. ⁶⁵

bbb) Zapošljavanje

Seksualna orijentacija ne smije biti prepreka za zaposlenje. Otpuštanje ljudi sa posla zbog njihove seksualne orijentacije predstavlja povredu prava na privatni život, član 8. Evropske konvencije.

Seksualna orijentacija ne može biti prepreka za zaposlenje. Prema praksi Suda, u sličnim predmetima, kao što su *Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁶⁶ *Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁶⁷ *Perkins i R. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁶⁸ *Beck, Copp i Bazeley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁶⁹ podnosioci predstavke služili su oružanim snagama i bili su otpušteni s posla zbog njihove seksualne orijentacije. Suština ovih predmeta je ista, dok su presude Suda veoma slične i upućuju da istraga vojne policije o seksualnoj orijentaciji pripadnika oružanih snaga proizvodi direktno miješanje u njihovo pravo na privatni život i predstavlja povredu člana 8. Evropske konvencije.

U pravnom predmetu *Duncan Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, podnosioci predstavke bili su oficiri Britanske kraljevske mornarice, podrgrgnuti istrazi i ispitivanju, te otpušteni iz službe nakon što je otkrivena njihova homoseksualnost. Sud je zauzeo stanovište da „istraga

⁶⁴ Isto, stav 37. presude.

⁶⁵ Isto, stavovi 38. i 39. presude. Za više, vidjeti Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

⁶⁶ *Lustig-Prean and Beckett v. The United Kingdom*, Application nos. 31417/96 and 32377/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 27. September 1999.

⁶⁷ *Smith and Grady v. The United Kingdom*, Application nos. 33985/96 and 33986/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 27. September 1999.

⁶⁸ *Perkins and R. v. The United Kingdom*, Application nos. 43208/98 and 44875/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. October 2002.

⁶⁹ *Beck, Copp and Bazeley v. The United Kingdom*, Application nos. 48535/99, 48536/99, 48537/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. October 2002.

vojne policije o homoseksualnosti podnosioca predstavke predstavlja direktno miješanje u njihovo pravo na poštovanje privatnog života.⁷⁰ Sud se pozvao na presudu u pravnom predmetu *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, prema kojoj se zahtijeva postojanje „posebno ozbiljnih razloga“ da bi miješanje javnih vlasti bilo u skladu sa članom 8. Evropske konvencije.⁷¹ U konkretnom slučaju miješanje vlasti nije bilo adekvatno, jer su procedura istrage i ispitivanja imali izuzetno nametljiv karakter, otpuštanje podnosioca predstavke iz oružanih snaga je imalo veliki uticaj na njihove karijere i budući razvoj, što je predstavljalo miješanje u njihov privatni život, te nijesu utvrđeni dokazi kojima bi se mogla opravdati navodna opasnost po moral i suprotstavljanje nadređenima.⁷² Sud je zaključio da razlozi koje je ponudila Britanska vlada nijesu ubjedljivi i dovoljno jaki da opravdaju istragu o homoseksualnosti podnosioca predstavke, i zaključio da njihovo otpuštanje sa posla zbog njihove seksualne orijentacije nije u skladu sa politikom Ministarstva odbrane i da predstavlja povredu člana 8. Evropske konvencije.⁷³

ccc) *Starateljstvo*

Odbijanje gej muškarca, zbog njegove seksualne orijentacije, da dobije starateljstvo nad djetetom predstavlja povredu očevog prava na privatni i porodični život iz člana 8., u konekciji sa članom 14. Evropske konvencije.

U pravnom predmetu *Salguero da Silva Mouta protiv Portugala*⁷⁴ podnosioc predstavke, državljanin Portugala, bio je od 1983.g. oženjen sa C.D.S. Njihova ćerka M. rođena je u novembru 1987.g. U aprilu 1990.g. podnosioc

⁷⁰ *Lustig-Prean and Beckett v. The United Kingdom*, Application nos. 31417/96 and 32377/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 27. September 1999. U stavu 64. Presude Sud navodi da istraga vojne policije o homoseksualnosti podnosioca predstavke, njihovo detaljno ispitivanje, kao i trećih lica o njihovoj seksualnoj orijentaciji predstavlja direktno miješanje u pravo na poštovanje privatnog života. S tim u vezi, njihovo udaljavanje iz službe zbog seksualne orijentacije predstavlja takođe miješanje u njihovo pravo na poštovanje privatnog života.

⁷¹ Isto, u stavu 82. Presude Sud navodi da je na državi da nametne ograničenja u odnosu na pravo pojedinca u pogledu poštovanja njegovog privatnog života, ali kada za to postoji stvarna prijetnja funkcionisanju oružanih snaga.

⁷² Isto, vidjeti stavove 84.-86. i stav 92. presude.

⁷³ Isto, vidjeti stavove 103.-105. presude.

⁷⁴ *Salgueiro Da Silva Mouta v. Portugal*, Application no. 33290/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21. December 1999.

predstavke razdvojio se od svoje žene i od tada je živio sa istopolnim partnerom L.G.C. Formalno, njihov brak je prestao 30. septembra 1993. godine.

Tokom brakorazvodne parnice, u februaru 1991.g. podnosilac predstavke potpisao je ugovor sa svojom bivšom ženom po kome su starateljska prava nad njihovom ćerkom pripala C.D.S., dok je podnosilac predstavke dobio prava na kontakt. Kako C.D.S. nije uspjela da ispuni obaveze iz ugovora, a njihova ćerka živjela sa djedom i babom po majci, podnosilac predstavke je u martu 1992.g. tražio starateljstvo nad njihovom ćerkom. U odgovoru na tužbu, C.D.S. je optužila istopolnog partnera njenog bivšeg supruga (L.G.C.) za seksualno uznemiravanje njihovog djeteta. Lisabonski porodični sud prethodno je dodijelio starateljska prava podnosiocu predstavke, dok je Apelacioni sud, u januaru 1996.g., usvojio žalbu i dodijelio starateljstvo majci (C.D.S.), a pravo na kontakt podnosiocu predstavke.⁷⁵

U obraćanju Evropskom sudu za ljudska prava, podnosilac predstavke tvrdio je da je odluka Apelacionog suda da dodijeli majci (C.D.S.) starateljstvo nad njihovom ćerkom bilo zasnovano zbog njegove seksualne orijentacije. Razmatranjem slučaja, Sud je utvrdio da u presudi Apelacionog suda, u odnosu na raniju presudu Lisabonskog porodičnog suda postoji različit tretman između podnosioca predstavke i C.D.S., a koji je baziran na seksualnoj orijentaciji podnosioca predstavke:⁷⁶

„(...) Činjenica da otac djeteta, koji je istakao svoju homoseksualnost, želi da živi sa drugim muškarcem je realnost koja mora biti prihvaćena. Dobro je poznato da društvo postaje sve više tolerantno prema takvim pojavama. Međutim, ne može se tvrditi da je ovakvo okruženje najzdravije i najodgovarajuće za psihološki, socijalni i mentalni razvoj djeteta, naročito ako se uzme u obzir dominantan model u našem društvu (...) Dijete treba da živi u porodičnom okruženju, tradicionalnoj portugalskoj porodici (...) Nije naš zadatak da utvrdimo da li je homoseksualnost bolest ili ne, ili je to seksualna orijentacija prema osobama istog pola. U oba slučaja to je nenormalnost i dijete ne treba da živi u sjenci nenormalnih situacija, kao što nalaže ljudska priroda (...)“.

U stavu 33. Sud je istakao da je takva odluka zasnovana na seksualnoj orijentaciji, dok je u pogledu diskriminatornog tretmana bio na stanovištu da formulacije navedene u presudi, kao što su *„Dijete treba da živi u tradicionalnoj portugalskoj porodici“* i *„Nije naš zadatak da utvrdimo da li je homoseksualnost bolest ili ne, ili je to seksualna orijentacija prema osobama*

⁷⁵ Isto, vidjeti stavove 1.-16. presude.

⁷⁶ Isto, stav 28. Presude; Citat, izvod iz presude Apelacionog suda.

istog pola. U oba slučaja to je nenormalnost i dijete ne treba da živi u sjenci nenormalnih situacija“, upućuju na jasan zaključak da je homoseksualnost podnosioca predstavke bila odlučujući faktor za konačnu odluku suda.⁷⁷ Takođe, Sud je zaključio da prema Evropskoj konvenciji nije prihvatljivo da Apelacioni sud razmatra seksualnu orijentaciju podnosioca predstavke i utvrdio povredu člana 8., u vezi sa članom 14. Evropske konvencije.

ddd) Pravo na poštovanje porodičnog života

- **Schalk i Kopf protiv Austrije**

(bez povrede članova 8, 12, 14 Evropske konvencije)

Istopolni par koji vanbračno živi u stabilnoj de facto vezi, potpada pod pojam „porodični život“, baš kao i odnos para koji čine lica suprotnog pola u istoj situaciji.

U pravnom predmetu *Schalk i Kopf protiv Austrije*⁷⁸ podnosioci predstavke bili su istopolni par, austrijski državljani, rođeni 1962, odnosno 1960. godine, iz Beča. Oni su septembra 2002. godine zatražili od nadležnih vlasti da im omoguće da sklope brak. Opštinske vlasti su odbile njihov zahtjev sa obrazloženjem da brak mogu sklopiti samo dvije osobe suprotnog pola. U aprilu 2003. godine takav stav potvrđen je i od strane Regionalnog guvernera u Beču, dok je Ustavni sud Austrije, 12. decembra 2003. godine, odbacio njihovu žalbu smatrajući da

*„[...] Ni princip jednakosti, predviđen Federalnim Ustavom Austrije, niti Konvencija o ljudskim pravima (osvjedočeno kao „muškarac i žena“ u članu 12.) ne zahtijeva da koncept braka, makar usko povezan sa osnovnom mogućnošću roditeljstva, bude proširen na odnose druge vrste. Suština braka, štaviše, nije ni na koji način ugrožena činjenicom da je moguć razvod (ili rastava) i da je stvar bračnih supružnika da li oni u biti mogu ili žele imati djecu. U presudi Cossey od 27. septembra 1990. godine (broj 10843/84, povodom posebnog položaja transseksualnih osoba), Evropski sud za ljudska prava je našao da je ograničenje braka na taj „tradicionalni“ koncept objektivno opravdano [...]”.*⁷⁹

⁷⁷ Isto, stav 35. presude.

⁷⁸ *Schalk and Kopf v. Austria*, Application no. 30141/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 24. June 2010.

⁷⁹ Izvod iz Presude Ustavnog suda, stav 13. presude.

Pozivajući se na član 12, podnosioci predstavke žalili su se Sudu na činjenicu da im vlasti nijesu odobrile sklapanje braka, te se pozvali i na član 14, a u vezi sa članom 8, da su diskriminirani po osnovu svoje seksualne orijentacije, jer im je uskraćeno pravo da sklope brak i nemaju nikakvu drugu mogućnost da im se veza prizna zakonskim putem prije 1. januara 2010. godine, kada je Austriji stupio na snagu Zakon o registrovanom partnerstvu.⁸⁰

Sud je zapazio da među državama članicama Savjeta Evrope ne postoji konsenzus po pitanju istopolnih brakova.⁸¹ Takode, imajući u vidu Povelju EU o osnovnim pravima, na koju se Vlada Austrije pozivala u dokaznom postupku, Sud je konstatovao da upućivanje na eksplicitne naznake „muškarci i žene”, kao što je to u članu 12 Evropske konvencije, a što je izbrisano iz člana 9 Povelje EU o osnovnim pravima, daje osnov za zaključak da pravo na sklapanje braka ne mora u svim okolnostima biti ograničeno na sklapanje braka između dva lica suprotnog pola:

„Poredeći član 12. Konvencije sa članom 9. Povelje Evropske Unije o osnovnim pravima (Povelja), Sud je već zapazio da je poslednja svjesno odstupila od reference na muškarce i žene (vidjeti Christine Goodwin, iznad citirana, stav 100). Komentar Povelje, koja je u decembru 2009. godine postala obavezujuća, potvrđuje da se član 9. smatra širim u obimu nego odgovarajući članovi u drugim instrumentima o ljudskim pravima (vidjeti stav 25., iznad). U isto vrijeme, referenca na domaće zakonodavstvo ukazuje na različito normiranje u nacionalnim zakonodavstvima, koje se kreće od dozvole zaključenja braka istopolnim parovima do eksplicitne zabrane. Pozivajući se na nacionalno zakonodavstvo, član 9. Povelje državama ostavlja odluku da li će istopolnim parovima dozvoliti zaključenje

⁸⁰ Zakon o registrovanom partnerstvu usvojen je sa ciljem da se istopolnim parovima omogući priznavanje i davanje pravnog utemeljenja njihovom odnosu. Zakonom je predviđen veliki broj istih prava i obaveza za registrovane partnere kao i za brak, ali neke razlike ipak postoje. Na primjer: pravila o izboru imena se razlikuju od pravila za bračni par, registrovanim partnerima nije dozvoljeno da usvoje dijete, niti da posvoje dijete svog partnera (nije moguće biti očuh ili maćeha), a nije im dozvoljena ni vještačka oplodnja.

⁸¹ Stavovi 27. i 28. Presude: šest od četrdeset sedam država članica dozvoljava istopolnim parovima zaključenje braka, i to Belgija, Holandija, Norveška, Portugal, Španija i Švedska, dok su trinaest država članica, koje ne dozvoljavaju istopolnim parovima zaključenje braka, ali su usvojile izvjesnu vrstu zakonodavstva kojim dozvoljavaju istopolnim parovima registraciju partnerstva: Andora, Austrija, Češka Republika, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Mađarska, Island, Luksemburg, Slovenija, Švajcarska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Prema tome, postoji devetnaest država članica u kojima istopolni parovi imaju mogućnost zaključenja braka ili registracije partnerstva.

braka. U tekstu komentara: „... može se navoditi da u kontekstu braka nema prepreke priznanja istopolnog odnosa. Međutim, nema eksplicitnog zahtjeva da domaće pravo obezbijedi takve brakove. [...] Stoga, vodeći računa o članu 9. Povelje, Sud ne bi dalje smatrao da pravo na zaključenje braka predviđeno članom 12. mora u svakom slučaju biti ograničeno na brak između dvije osobe suprotnih polova. Posljedično, ne može se reći da član 12. nije primjenjiv na žalbe aplikanata. Međutim, kako stvari stoje, pitanje da li dozvoliti ili ne dozvoliti istopolni brak se ostavlja na normiranje nacionalnom zakonodavstvu države članice [...] U vezi sa time, Sud zapaža da brak ima duboko ukorijenjene društvene i kulturne konotacije koje se mogu u mnogome razlikovati od društva do društva. Sud ponavlja da on ne smije žuriti da vlastitom presudom zamijeni domaću presudu, jer su nacionalne vlasti u najboljem položaju da ispitaju i odgovore potrebama društva...”.⁸²

U zaključku, Sud je konstatovao da član 12. Evropske konvencije ne nameće obavezu Vladi Austrije da istopolnom paru, kao što su podnosioci predstavke, omogući pravo na sklapanje braka, te posljedično nije došlo do povrede člana 12. Evropske konvencije.⁸³

Razmatrajući žalbu podnosioca predstavke u smislu člana 14, a u vezi sa članom 8, Sud se bavio ocjenjivanjem okolnosti da li odnos istopolnog para predstavlja i „porodični život”. U smislu značenja člana 8. Evropske konvencije, za Sud je bilo nesporno da u ovom predmetu odnos istopolnog para potpada pod pojam „privatnog života”.⁸⁴ Ovaj aspekt predstavlja i najznačajniji dio Presude u odnosu na status istopolnih parova:

„[...] praksa Suda je jedino prihvatila da emocionalni i seksualni odnos istopolnog para predstavlja „privatni život” ali nije utvrdila da predstavlja „porodični život”, čak i tamo gdje je dugotrajna veza u zajednici za par bila od značaja [...] Sud zapaža da od 2001.g., kada je donijeta odluka u predmetu Mata Estevez, u mnogim državama članicama je došlo do rapidnog razvoja društvenog stava prema istopolnim partnerima. Od tada, značajan broj država članica je omogućio zakonsko priznanje istopolnih parova [...] Izvjesne odredbe EU propisa se takođe odnose na rastuću tendenciju uključivanja istopolnih parova u pojam „porodice” [...] U svijetlu takvog razvoja, sud smatra da

⁸² Stavovi 60.- 62. presude.

⁸³ Stavovi 63. i 64. presude.

⁸⁴ Stav 90. presude.

*bi bilo vještački održavati gledište da, za razliku od parova koje čine lica suprotnog pola, istopolni par ne može da uživa „porodični život” u skladu sa članom 8. Sljedstveno tome, odnos koji imaju podnosioci predstavke, istopolni par koji vanbračno živi u stabilnoj de facto vezi, potpada pod pojam „porodični život“, baš kao i odnos para koji čine lica suprotnog pola u istoj situaciji”.*⁸⁵ [Naglašavanje dodato] Sud je zaključio da ovaj predmet spada pod pojam „privatnog života” kao i „porodičnog života” u smislu značenja člana 8, te je stoga član 14. u vezi sa članom 8. Evropske konvencije primjenjiv.⁸⁶ Međutim, Sud nije našao povredu člana 14. u vezi sa članom 8. Konvencije.⁸⁷ Kako bilo, ova Presuda predstavlja veliki korak naprijed u smislu priznanja istopolnim parovima da uživaju pravo na porodični život i otvara put za nova razmatranja u odnosu na predstavke koje nijesu razmatrane pred Sudom.

bb) Pravo na brak

Član 12

Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.

U odnosu na brak, Evropska konvencija u članu 12. podrazumijeva tradicionalno shvatanje braka kao zajednice između muškarca i žene i usmjerena je na zaštitu braka kao temelja porodice i ne pruža jednak status istopolnim parovima u odnosu na brak.⁸⁸

Medjutim, u pravnom predmetu *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁸⁹, podnosilac predstavke, gospođa Christine Goodwin, koja je promijenila pol iz muškog u ženski, žalila se, pored ostalog, da je bila u nepovoljnoj poziciji u odnosu na brak. Takođe, ona se žalila i na pravno

⁸⁵ Stavovi 92.-94. presude.

⁸⁶ Stav 95. presude.

⁸⁷ Stav 110. presude.

⁸⁸ U pravnom predmetu *Sheffield i Horsham protiv Ujedinjenog Kraljevstva* iz 1998. godine, Sud je u stavu 66 presude istakao da je „pravo na brak garantovano članom 12 i da se odnosi na tradicionalni brak između osoba suprotnog pola. Vidjeti, *Sheffield and Horsham v. The United Kingdom*, Application nos. 22885/93, 23390/94, Council of Europe: European Court of Human Rights, 30. July 1998.

⁸⁹ *Christine Goodwin v. The United Kingdom*, Application no. 28957/95, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11. July 2002.

nepriznavanje njenog post-operativnog pola i pravni status transseksualaca. S tim u vezi, Sud je utvrdio da „ozbiljno miješanje u privatni život može da nastane kada se pravo sukobljava sa važnim aspektom ličnog identiteta“ i da je sukob između realnosti i zakona doveo transseksualce u nepovoljnu poziciju, da budu ranjivi i izloženi poniženjima i uznemiravanjima.⁹⁰

Sud je presudio u korist podnosioca predstavke i zaključio da Ujedinjeno Kraljevstvo krši odredbe člana 8. Evropske konvencije, kao i odredbu člana 12 (pravo na brak). Sud je bio svjestan tradicionalnog značenja termina brak, u smislu zajednice muškarca i žene i zasnivanja porodice, ali je i naglasio da su se od vremena donošenja Konvencije desile značajne društvene promjene u instituciji braka „uslovljene medicinskim i naučnim razvojem u oblasti transeksualnosti”.⁹¹ U konkretnom slučaju, podnosilac predstavke živi kao žena i u vezi je s muškarcem za kojeg želi da se vjenča, dok u stvarnosti ona nema takvu mogućnost. Stoga, gospođa Goodwin može da tvrdi da je njeno pravo na brak ugroženo, te Sud ne nalazi razlog da transseksualcima zabrani da stupe u brak sa osobama suprotnog pola nakon operacije (promjene pola), što predstavlja povredu člana 12 Evropske konvencije (pravo na brak).⁹²

- **Schalk i Kopf protiv Austrije**

Evropska konvencija ne obavezuje države da osiguraju pravo na sklapanje braka istopolnim parovima. Sud je konstatovao da član 12. Evropske konvencije ne nameće obavezu Vladi Austrije da istopolnom paru, kao što su podnosioci predstavke, omogući pravo na sklapanje braka, te posledično nije došlo do povrede člana 12. Evropske konvencije.

Poveljom se svakoj državi članici ostavlja da odluči da li dozvoljava istopolne brakove unutar nacionalnog zakonodavstva. Sud je istakao da su nacionalne vlasti najbolje u mogućnosti da ispituju i odgovore na potrebe društva u ovoj oblasti, imajući u vidu da brak ima duboko ukorijenjene društvene i kulturne konotacije koje se mogu u mnogome razlikovati od društva do društva.

⁹⁰ Isto, stav 77. presude.

⁹¹ Isto, stav 100. presude.

⁹² Isto, stavovi 102. i 103. presude.

cc) Zabrana diskriminacije

Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava diskriminacija predstavlja različit tretman kada za to ne postoji „objektivno i razumno opravdanje“, odnosno ako ne postoji „legitiman cilj“ kome se teži ili ne postoji „proporcionalnost između cilja i načina kojim se legitimni cilj želi postići“. ⁹³ Takođe, u svojoj praksi, Sud je utvrdio i neke specifične osnove razlikovanja, kao što su religija, ⁹⁴ pol ⁹⁵ i rasa. ⁹⁶

Sud je ustanovio i da je pravo osoba da ne budu diskriminirani u uživanju prava koja su garantovana Evropskom konvencijom povrijeđeno i kada država bez objektivnog i razumnog opravdanja propusti da ljude u bitno različitim situacijama tretira različito. ⁹⁷

⁹³ Belgijski lingvistički slučaj (*The Belgian linguistic case*), „Relating to certain aspects of the laws on the issue of languages in education in Belgium“ v. Belgium, Application nos. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23. July 1968., Serija A broj 6., stav 10., na strani 34; *Marcx v. Belgium*, Application no. 6833/74, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13. June 1979., Serija A broj 31, stav 33., na strani 16; *Rasmussen v. Denmark*, Application no. 8777/79, Council of Europe: European Court of Human Rights, 28. November 1984., stav 38., na strani 10..

⁹⁴ *Hoffman v. Austria*, Application no. 12875/87, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23. June 1993, stav 33., na str.13.

⁹⁵ *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom*, Application nos. 9214/80; 9473/81; 9474/81, Council of Europe: European Court of Human Rights, 28. May 1985, stavovi presude 71. i 72. (na strani 29), stav 83. (na strani 33) i stav 93. (na strani 37); Sud nije smatrao da su podnosioci predstavke (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali*) bili žrtve diskriminacije po osnovu rase (stav 86., na strani 35), niti je smatrao da je gospođa Balkandali bila žrtva diskriminacije po osnovu rođenja (stav 89., na strani 36).

⁹⁶ *Timishev v. Russia*, Application nos. 55762/00 i 55974/00, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13. December 2005; Etnička pripadnost i rasa su međusobno povezani pojmovi i preklapaju se (stav 55. Presude, na strani 13). Sud je zaključio da onemogućavanje podnosiocu predstavke da uđe na teritoriju Kabardino-Balkaria zbog njegovog čečenskog etničkog porijekla predstavlja kršenje člana 14 (zabrana diskriminacije) Evropske konvencije, u vezi s članom 2 Protokola 4 (sloboda kretanja) uz Konvenciju. Kako je podnosiocu predstavke bila ograničena sloboda kretanja isključivo zbog njegovog etničkog porijekla, razlika u tretmanu predstavlja rasnu diskriminaciju u pogledu člana 14. Evropske konvencije (stav 59. Presude, na strani 13). Takođe, vidjeti *Nachova and Others v. Bulgaria*, Application nos. 43577/98 i 43579/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 6. July 2005 (vidjeti obrazloženje u narednoj fusnoti 97).

⁹⁷ *Thlimmenos v. Greece*, Application no. 34369/97, Council of Europe: European Court of Human Rights, 6. April 2000, stav 44., str. 11. Sud je zaključio da je došlo do kršenja člana 14. u vezi s članom 9. Evropske konvencije, stav 49., str. 12. Takođe, vidjeti *Nachova and*

Član 14 Evropske konvencije sadrži tzv. akcesornu zabranu diskriminacije, što se odnosi samo na prava zaštićena Evropskom konvencijom. S tim u vezi, od posebne važnosti je opšta zabrana diskriminacije iz člana 1 Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju.

Član 14 Evropske konvencije [Zabrana diskriminacije] glasi:

„Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status“.

Član 1 Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju [Opšta zabrana diskriminacije] glasi:

„Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivaće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao npr. polu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovjesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovnom stanju, rođenju ili drugom statusu.

Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenuti u stavu 1“.

Others v. Bulgaria, Application nos. 43577/98 i 43579/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 6. July 2005. Podnositelji predstavke tvrdili su da su predrasude i neprijateljski stavovi prema ljudima romskog porijekla imali odlučujuću ulogu u događajima koji su doveli do ubistva njihovih bliskih rođaka, dvojice dvadesetjednogodišnjih romskih muškaraca, od strane vojne policije koja je pokušavala da ih uhapsi. Imajući u vidu opasne posledice, Sud je bio na stanovištu da rasna diskriminacija predstavlja posebno uvredljivu vrstu diskriminacije, te zahtijeva od vlasti posebnu budnost i energičnu reakciju. Vlasti moraju upotrijebiti sva raspoloživa sredstva u borbi protiv rasizma, jačajući time demokratsku viziju društva u kojem se različitost neće doživljavati kao prijetnja, već kao izvor bogaćenja (stav 145. Presude, na strani 30). Propuštanje [države] da u bitno različitim situacijama [ljude] tretira različito predstavlja neopravdano postupanje, koje je u suprotnosti sa članom 14. Evropske konvencije (stav 160.3 Presude, na strani 34). Sud je zaključio da vlasti nijesu ispunile obavezu da, po osnovu člana 14, u vezi sa članom 2 Evropske konvencije, preduzmu sve moguće korake i ispituju da li su događaji koji su doveli do smrti možda bili rasno motivisani. S tim u vezi, Sud je zaključio da je u proceduralnom smislu došlo do kršenja člana 14., u vezi s članom 2. Evropske konvencije (stav 168. Presude, na str. 35 i 36).

Praksa UN Komiteta za ljudska prava, kao i praksa Evropskog suda za ljudska prava pokazuje da se utvrđivanje postojanja diskriminatornog tretmana u odnosu na neko pravno ili faktičko stanje odvija kroz utvrđivanje postojanja *različitog postupanja prema ljudima u istim ili sličnim situacijama*, gdje teret dokazivanja pripada na strani podnosioca predstavke; i utvrđivanjem postojanja „objektivnog i razumnog opravdanja“ za takvo razlikovanje, gdje teret dokazivanja pripada tuženoj državi.

Države su obavezne da obezbijede zaštitu prava i sloboda koje garantuje Evropska konvencija i omogućće efikasnu primjenu. Glavni mehanizam kontrole u odnosu na poštovanje preuzetih obaveza predstavlja tumačenje odredbi Evropske Konvencije od strane Suda. Nediskriminacija nije zagarantovana u apsolutnom smislu, ali je uloga Suda da pruži finalno tumačenje s tim u vezi.⁹⁸

U pogledu širenja opsega primjene člana 14. Evropske konvencije i jačanja mehanizma zaštite od diskriminacije, poseban momenat predstavlja usvajanje Protokola br. 12 pri Evropskoj konvenciji.⁹⁹ Protokol je ratifikovan od strane 18 zemalja, članica Savjeta Evrope, uključujući i države Regiona.¹⁰⁰ ¹⁰¹ Protokol br. 12 u članu 1 sadrži opštu zabranu diskriminacije u odnosu na svako pravo predviđeno u zakonu, te da niko neće biti diskriminisan od strane javnih vlasti.

⁹⁸ Za više vidjeti Kojičić, J., „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu”. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve”, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, str. 59-94, na str. 72.

⁹⁹ Protokol br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, dostupan na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/177.htm>

¹⁰⁰ Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, B.J.R. Makedonija, Crna Gora i Srbija

¹⁰¹ Izvor: Savjet Evrope, Status ratifikacije na dan 29.8.2013.g., dostupno na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSigasp?NT=177&CM=&DF=&CL=ENG>

Postavljanje veće starosne granice za stupanje u seksualne odnose za gej muškarce u odnosu na heteroseksualne ili lezbejske osobe predstavlja diskriminaciju

- **S.L. protiv Austrije**

U pravnom predmetu *S.L. protiv Austrije*¹⁰² podnosilac predstavke bio je homoseksualna osoba, svjesna svoje homoseksualnosti još od dječaćkih dana, sa 15 godina života. Privlačili su ga stariji muškarci i bio je uznemiren zbog toga što nije mogao da stupi u emotivnu vezu sa starijim partnerom, zbog straha da bi takva osoba mogla biti otkrivena i krivično gonjena po (tada) važećem austrijskom Krivičnom zakoniku, koji je u članu 209 propisivao da će se punoljetni muškarac, u homoseksualnom činu sa osobom između 14 i 18 godina starosti, kazniti od 6 mjeseci do 5 godina zatvora.¹⁰³ U međuvremenu, austrijski Ustavni sud proglasio je član 209 Krivičnog zakonika neustavnim. Sud je razmatrao slučaj i nije našao da postoji objektivno i razumno opravdanje zašto mlađim muškarcima, između 14 i 18 godina, nije dozvoljeno da imaju seksualni odnos sa starijim (punoljetnim) muškarcima, dok heteroseksualci i lezbejke u istoj situaciji (preko 14 godina) nijesu bili kažnjavani. U stavu 42 presude, Sud se pozvao na „opšti evropski konsenzus primjene iste starosne granice za upražnjavanje seksualnih aktivnosti heteroseksualnim osobama, lezbejkama i gejevima“ i zaključio da u konkretnom slučaju postoji povreda odredbi člana 14. u konekciji sa članom 8. Evropske konvencije.

- **L. i V. protiv Austrije**

U pravnom predmetu *L. i V. protiv Austrije*¹⁰⁴ podnosioci predstavke bili su državljani Austrije G.L. i A.V., koji su se žalili protiv austrijskog Krivičnog zakonika (člana 209) koji je kažnjavao homoseksualne čine između odraslog muškarca i dječaka između 14 i 18 godina starosti. Oni su tvrdili da takva odredba u Krivičnom zakoniku predstavlja povredu njihovog prava na privatni život (član 8. Evropske konvencije) i s tim u vezi diskriminaciju po

¹⁰² *S.L. v. Austria*, Application no. 45330/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 9. January 2003.

¹⁰³ Isto, stav 12. presude.

¹⁰⁴ *L. and V. v. Austria*, *L. and V. protiv Austrije*, Application nos. 39392/98 and 39829/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 9. January 2003.

osnovu seksualne orijentacije i povredu člana 14. Evropske konvencije. Kao i u pravnom predmetu *S.L. protiv Austrije*, Sud nije pronašao nijedno objektivno i razumno opravdanje zašto maloljetni dječaci između 14 i 18 godina ne bi mogli da stupaju u seksualni odnos sa punoljetnim muškarcima i naglasio da „ne postoji ništa što bi ukazalo da adolescentima treba pružiti više zaštite u odnosu na heteroseksualne i lezbijske seksualne odnose.¹⁰⁵ Sud je takođe potvrdio stav da je seksualna orijentacija zaštićena članom 14 Evropske konvencije i da razlike u tretmanu zasnovane na seksualnoj orijentaciji zahtijevaju izuzetno ozbiljne razloge opravdanja,¹⁰⁶ te da austrijska Vlada nije ponudila ubjedljive i jake razloge kojima bi opravdala svrhu člana 209 Krivičnog zakonika i zaključio da u konkretnom slučaju postoji povreda člana 14. u konekciji sa članom 8. Evropske konvencije.¹⁰⁷

bbb) Diskriminacija nevjenčanih istopolnih parova

Zakonsko razlikovanje nevjenčanih istopolnih parova i nevjenčanih heteroseksualnih parova predstavlja diskriminaciju i povredu člana 14, u konekciji sa članom 8. Evropske konvencije.

- **Karner protiv Austrije**

U pravnom predmetu *Karner protiv Austrije*¹⁰⁸ Sud je razmatrao diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije u odnosu na pravo koje proističe iz braka, odnosno vanbračne zajednice. Gospodin Karner, nakon smrti svog (istopolnog) partnera, nije bio u mogućnosti da nastavi da živi u stanu koji je njegov partner bio zakupio. S obzirom na odluku suda u Austriji, od decembra 1996.g., kojom mu nije bio priznat status „životnog saputnika“ u odnosu na njegovog preminulog partnera W, podnosilac predstavke, gospodin Karner, tvrdio je pred Sudom da je žrtva diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije.

Gospodin Karner, koji je bio gej muškarac, živio je od 1989. godine u stanu sa svojim partnerom. Pošto je njegov partner umro 1994.g, austrijske vlasti mu nijesu priznale pravo da nastavi da živi u stanu koji je njegov, preminuli partner bio zakupio. Zbog toga je gospodin Karner bio spriječen

¹⁰⁵ Isto, stav 39. presude.

¹⁰⁶ Isto, stav 45. presude.

¹⁰⁷ Isto, stavovi 53.-54. presude.

¹⁰⁸ *Karner v. Austria*, Application no. 40016/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 24. July 2003.

da naslijedi stanarsko pravo njegovog, preminulog partnera. Da bi opravdala razliku u tretmanu, tužena država Austrija istakla je tumačenje po kojem su osporena zakonska rješenja imala za cilj zaštitu porodice u tradicionalnom smislu.

Sud je smatrao da slučajevi koji se odnose na postojanje razlike u tretmanu po osnovu pola ili seksualne orijentacije zahtijevaju širok opseg djelovanja povodom primjene načela proporcionalnosti, pri čemu se nesporno mora dokazati da je djelovanje bilo neophodno za postizanje legitimnog cilja, u pokušaju vlasti da određene kategorije ljudi budu isključene iz djelokruga primjene zakona.¹⁰⁹

*„Cilj zaštite porodice u tradicionalnom smislu je vrlo apstraktno i može biti ostvareno upotrebom različitih mjera. U slučajevima, kada je polje slobodne procjene koje je ostavljeno državama suženo, kao što je razlika u tretmanu po osnovu pola ili seksualne orijentacije, princip proporcionalnosti ne zahtijeva samo da su odabrana sredstva u načelu podobna da ostvare cilj kome se teži, već se, takođe, mora pokazati da je za ostvarivanje određenog cilja bilo neophodno isključiti određene kategorije ljudi – u ovom primjeru osoba koje žive u istopolnoj (homoseksualnoj) vezi – iz djelokruga primjene člana 14 Zakona o zakupu. Sud nije u stanju da primijeti bilo kakve argumente Vlade koji bi ga naveli na takav zaključak“.*¹¹⁰

Kako austrijska Vlada nije ponudila ubjedljive argumente da bi opravdala postojanje razlike u tretmanu, Sud je konstatovao da je u konkretnom slučaju doslo do povrede člana 14, u vezi s članom 8. Evropske konvencije.¹¹¹

• Kozak protiv Poljske

U veoma sličnom pravnom predmetu *Kozak protiv Poljske*¹¹² Sud je potvrdio prethodno stanovište da *zakonsko razlikovanje nevjenčanih istopolnih parova i nevjenčanih heteroseksualnih parova predstavlja diskriminaciju i povredu člana 14, u vezi s članom 8. Evropske konvencije*. U tumačenju

¹⁰⁹ Za više, vidjeti, Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

¹¹⁰ *Karner v. Austria*, Application no. 40016/98, stav 41. presude.

¹¹¹ Isto, stavovi 42. i 43. presude.

¹¹² *Kozak v. Poland*, Application no. 13102/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 2. March 2010.

povrede prava garantovanih Evropskom konvencijom, Sud je učinio i korak dalje, konstatujući da:¹¹³

„[...] Država kod izbora sredstava kojima štiti porodicu i obezbjeđuje poštovanje porodičnog života, shodno zahtjevima iz člana 8, mora uzeti u obzir razvoj u društvu i promjene koje nastaju u percepciji društvenog, građanskog statusa i sličnih pitanja, uključujući i činjenicu da ne postoji samo jedan način ili jedan izbor u sferi ostvarivanja i življenja sopstvenog porodičnog i privatnog života“.

ccc) Usvajanje djece

Odbijanje zahtjeva za usvajanje djece osobama koja nijesu vjenčane, a zbog njihove seksualne orijentacije predstavlja povredu člana 14, u vezi s članom 8. Evropske konvencije.

- **E.B. protiv Francuske**

U pravnom predmetu *E.B. protiv Francuske*¹¹⁴ Sud je razmatrao predstavku vaspitačice (E.B), koja je od 1990. živjela u stabilnoj vezi sa svojom partnerkom R.

Francuske vlasti, a zbog seksualne orijentacije gospođe E.B. odbile su da odobre zahtjev za usvajanje djeteta. Gospođa E.B. tvrdila je da je žrtva diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i da je povrijeđeno njeno pravo na privatni život. Razmatrajuci slučaj, Sud je potvrdio da je seksualna orijentacija gospođe E.B. bila odlučujući faktor prilikom odbijanja njenog zahtjeva za usvojenje djeteta i prihvatio da je primjedba o postojanju razlike u tretmanu osnovana. Posebno, Sud je istakao da Evropska konvencija predstavlja *živi instrument*, te da se treba tumačiti u duhu *aktuelnih prilika* (današnjice).¹¹⁵ Po mišljenju Suda, nedostatak očinske figure imao je negativan efekat na odluku francuskih vlasti da odbiju zahtjev gospođe E.B. za usvojenje djeteta. Sud je zaključio da odbijanje zahtjeva za usvajanje djeteta osobama koje nijesu vjenčane, a zbog njihove seksualne orijentacije,

¹¹³ Isto, stav 98. presude. Takođe, za više diskusije vidjeti, Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava“, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

¹¹⁴ *E.B. v. France*, Application no. 43546/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. January 2008.

¹¹⁵ Isto, stav 92 presude.

predstavlja diskriminaciju i povredu člana 14, u vezi s članom 8. Evropske konvencije.¹¹⁶

ddd) Sloboda okupljanja i udruživanja

Ukoliko bi pravo na mirno okupljanje i udruživanje manjinske grupe bilo uslovljeno prihvatanjem istog od strane većine, to ne bi bilo u skladu sa vrijednostima koje garantuje Evropska konvencija.

Ne postoje nejasnoće drugih država članica u pogledu priznanja prava pojedincima da se otvoreno izjasne kao gej, lezbejka ili bilo koja druga seksualna manjina i promovišu svoja prava i slobode, posebno u ostvarivanju prava na slobodu mirnog okupljanja.

Javne vlasti treba da osiguraju da se okupljanja održe mirno i u skladu sa zakonom i da dozvole svim stranama da postignu cilj i izraze svoje stavove, bez sukoba.

- **Alekseyev protiv Rusije**

Pravni predmet *Alekseyev protiv Rusije*¹¹⁷ odnosio se na žalbu podnosioca predstavke, gospodina Nikolay Aleksandrovich Alekseyev, povodom neopravdane zabrane šetnji ponosa (parade) za LGBT prava u Moskvi. Gospodin Alekseyev je ruski državljanin sa prebivalištem u Moskvi, Ruskoj Federaciji i jedan je od organizatora nekoliko šetnji u 2006, 2007. i 2008.-oj godini, a koje su imali za cilj da promovišu toleranciju i poštovanje ljudskih prava i skrenu pažnju javnosti na diskriminaciju LGBT osoba u Rusiji.

Tim povodom, organizatori su više puta obavještavali kabinet gradonačelnika Moskve o njihovoj namjeri da održe šetnje, istovremeno pokazujući spremnost da sarađuju sa organima za sprovođenje zakona, a kako bi osigurali bezbjednost i poštovanje javnog reda od strane učesnika i ispoštovali zahtjeve u pogledu ograničenja nivoa buke prilikom korištenja megafona i ozvučenja. Lokalne vlasti su odbile takve zahtjeve organizatora i pozvale se na odluku gradonačelnika Moskve kojom se njihov zahtjev za organizaciju šetnji odbija

¹¹⁶ Za više vidjeti, Kojičić, J., „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava”, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.

¹¹⁷ *Alekseyev v. Russia*, Application nos. 4916/07, 25924/08 and 14599/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21. October 2010.

iz potrebe da se zaštiti javni red, zdravlje, moral i prava i slobode drugih, kao i da se spriječe neredi. Odlukom je precizirano da, budući da su primljene brojne peticije protiv šetnji i da su negativne reakcije, uključujući nasilje protiv učesnika šetnji izgledne, što može dovesti do javnih nereda i masovnih nemira.¹¹⁸ Pored zvanične odluke, predstavnici lokalne vlasti i moskovski gradonačelnik su često bili citirani u medijima kako govore da „vlasti u Moskvi neće ni uzeti u razmatranje organizaciju gej šetnje“, i da gej parada neće biti dopuštena u Moskvi ni pod kakvim okolnostima „dok god je gradonačelnik [Luzhkov] na poziciji na kojoj jeste“, da je za gradonačelnika homoseksualnost „neprirodna“, da su tri najveće vjerske zajednice protiv održavanja takvih šetnji i da je to nešto što je „apsolutno neprihvatljivo“ u Moskvi i Rusiji, za razliku od nekih zapadnih zemalja koje su mnogo progresivnije u tome.¹¹⁹ Za gradonačelnika Moskve ovo

*„predstavlja način na koji se uspostavlja moral. Ako neko krši normalne principe [u skladu sa kojima] je seksualni i rodni život ustanovljen, onda to ne bi trebalo da se propagira u javnosti..“*¹²⁰

Kako su šetnje odbijene, organizatori su obavijestili lokalne vlasti o njihovoj namjeri da održe kratke protestne skupove na dane koji su planirani za najavljene šetnje. Protestna okupljanja su takođe odbijena. Dana 27. maja 2006. godine, podnosilac predstavke i još nekoliko osoba učestvovalo je na konferenciji posvećenoj Međunarodnom danu borbe protiv homofobije (IDAHO), kada su najavili njihovu namjeru da se okupe u bašti Aleksandrovičevog i polože cvijeće na spomen grobu neznanom junaku, u znak sjećanja na žrtve fašizma i LGBT žrtve i da se petnaestominutnom mirnim protestom suprotstave zabrani šetnje od strane lokalnih vlasti. Tom prilikom, podnosilac predstavke je bio uhapšen i prekršajno kažnjen zbog kršenja uslova za odžavanje protesta. Slične proteste i zajedno sa drugim licima, podnosilac predstavke je organizovao i u 2007. i 2008.-oj godini. Slučaj je dospio pred Evropski sud za ljudska prava. Pozivajući se na članove 11, 13. i 14, g. Alekseyev se žalio na ponovljenu zabranu održavanja gej marševa i protestnih skupova, na nepostojanje djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se osporile te zabrane i na diskriminatorni stav prema njemu i ostalim pripadnicima drugačije seksualne orijentacije.

¹¹⁸ Isto, stav 12. presude.

¹¹⁹ Isto, vidjeti stavove 7., 8. i 16. presude.

¹²⁰ Isto, stav 16. presude.

Sud je naglasio da se članom 11. Evropske konvencije, u vezi sa slobodom okupljanja štite nenasilne demonstracije koje bi mogle naljutiti ili uvrijediti ljude koji ne dijele ideje koje promovišu demonstranti. Takođe, da učesnicima treba omogućiti da održavaju demonstracije bez straha da će doživjeti fizički napad od svojih protivnika.¹²¹ Stoga, Sud nije mogao prihvatiti argument države da postoji rizik od nemira da se protestne šetnje održe, te da isticanje takvog argumenta nije dovoljno da opravdaju zabranu okupljanja. Javne vlasti su trebale da „osiguraju da se oba događaja održe mirno i u skladu sa zakonom, dozvoljavajući obijema stranama da postignu cilj i izraze svoje stavove, bez sukoba“.¹²² Umjesto toga, zabranom šetnji ponosa, vlasti su „djelotvorno podržale one grupe koje su pozivale na napad na učesnike mirnih šetnji, kršenje zakona i javnog reda“.¹²³

Sud je zaključio da su vlasti propustile da sprovedu adekvatnu procjenu rizika po bezbjednost učesnika i javni red, te da „ukoliko bi svaka mogućnost tenzija i trvenja među protivničkim grupama tokom demonstracije rezultirala zabranom demonstracija, društvo bi bilo lišeno mogućnosti da čuje različite stavove o pitanjima koja vrijeđaju osjetljivost mišljenja većine“, što je u suprotnosti sa načelima Evropske konvencije.¹²⁴ Takođe, Sud je istakao da je zabrinutost za bezbjednost bila od drugorazredne važnosti za odluku vlasti da zabrani okupljanje, već je, po ocjeni Suda, isto bilo motivisano dominantnim moralnim vrijednostima većine. To je gradonačelnik Moskve u više navrata i izrazio, kroz odlučne stavove da spriječi šetnju ponosa, kao nešto što je neprikladno. Sud je zapazio i da je Vlada Rusije, takođe u svojim podnescima prema Sudu izražavala stav da takve događaje treba „principijelno zabraniti, iz razloga što je propagiranje homoseksualnosti u suprotnosti sa religioznim doktrinama i javnim moralom i mogla bi naškoditi djeci i odraslima koji su joj izloženi“.¹²⁵

¹²¹ Isto, stav 73. presude.

¹²² Isto, stavovi 74. i 75. presude (citat, stav 75. presude).

¹²³ Isto, stav 76. presude.

¹²⁴ Isto, citat, stav 77. presude.

¹²⁵ Isto, stavovi 77. i 78. presude (citat, stav 78. presude).

Član 11 Evropske konvencije [Sloboda okupljanja i udruživanja]

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.

2. Za vršenje ovih prava neće se postavljati nikakva ograničenja, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovim se članom ne sprječava zakonito ograničavanje vršenja ovih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

Član 13 Evropske konvencije [Pravo na djelotvorni pravni lijek]

Svako kome su povrijeđena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Član 14 Evropske konvencije [Zabrana diskriminacije]:

„Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status“.

Sud je naglasio da, ukoliko bi pravo na mirno okupljanje i udruživanje manjinske grupe bilo uslovljeno prihvatanjem istog od strane većine, to ne bi bilo u skladu sa vrijednostima koje garantuje Evropska konvencija.¹²⁶ U konkretnom slučaju, nakon pažljivog razmatranja svih relevantnih činjenica, Sud je bio na stanovištu da je svrha šetnje ponosa i mirnih protesta bila da se „promovišu poštovanje ljudskih prava i tolerancija prema seksualnim manjinama“, te da organizatori nijesu pokušali da u svoje radnje uključe „golotinju, provokativno seksualno ponašanje ili kritikuju javni moral ili religiozna ubjeđenja“¹²⁷ i posebno istakao da

¹²⁶ Isto, stav 81. presude.

¹²⁷ Isto, stav 82. presude.

*„ne postoje nejasnoće drugih država članica u pogledu priznanja prava pojedincima da se otvoreno izjasne kao gej, lezbejka ili bilo koja druga seksualna manjina i promovišu svoja prava i slobode, posebno u ostvarivanju prava na slobodu mirnog okupljanja“.*¹²⁸

Sud je bio na stanovištu da samo kroz fer i javnu debatu u društvu mogu da se riješe tako kompleksna pitanja kao što je predmet konkretnog slučaja, te da će takva rasprava, podržana akademskim istraživanjima, rezultirati jačom društvenom kohezijom i omogućiti da se tako čuje glas svih.

*„To je upravo onaj tip događaja koji je podnosilac predstavke pokušavao da organizuje i nije mogao biti zamijenjen od strane zvaničnika izražavanjem uniformnih stavova koji su smatrani popularnim“.*¹²⁹

Shodno tome, Sud je zaključio da zabrane koje su nametnute u pogledu održavanja šetnji ponosa i mirnih protesta nijesu neophodne u demokratskom društvu i predstavljaju **povredu člana 11. Evropske konvencije (sloboda okupljanja i udruživanja)**.¹³⁰

Takođe, Sud je konstatovao da nije postojalo zakonsko obavezujuće pravilo u smislu vremenskog roka na strani vlasti da donesu konačnu odluku povodom održavanja šetnje ponosa ili mirnih okupljanja, da su bile post-hoc karaktera, te da djelotvoran pravni lijek nije bio na raspolaganju podnosiocu predstavke da pred nacionalnim vlastima zadovolji njegove zahtjeve. S tim u vezi, Sud je zaključio da je došlo do **povrede člana 13. Evropske konvencije (pravo na djelotvorni pravni lijek), u vezi sa članom 11. Evropske konvencije (sloboda okupljanja i udruživanja)**.¹³¹

Sud je podsjetio da je koncept seksualne orijentacije zaštićen članom 14. Evropske konvencije i nije mogao da zanemari snažne lične stavove koje je javno saopštio moskovski gradonačelnik i pronađe neraskidivu vezu između takvih izjava i zabrane šetnje i mirnih protesta. Prema tome, Sud je zaključio da je u konkretnom slučaju, podnosilac predstavke, gospodin Alekseyev pretrpio diskriminaciju zbog svoje seksualne orijentacije, te je došlo do **povrede člana 14. Evropske konvencije (zabrana diskriminacije), u vezi sa članom 11. Evropske konvencije (sloboda okupljanja i udruživanja)**.¹³²

¹²⁸ Isto, stav 84. presude.

¹²⁹ Isto, stav 86. presude.

¹³⁰ Isto, stavovi 87. i 88. presude.

¹³¹ Isto, stavovi 99. i 100. presude.

¹³² Isto, stavovi 108.-110. presude.

Literatura

- **Deflem, M.**, ‘Sociology of Law: Vision of a Scholarly Tradition’, Cambridge University Press: Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, 2008.
- **Hydén, H.**, ‘Using Law as a Model: Different Approaches to the understanding of normative decision making’. In Hydén, H., Wickenberg, P. (Eds.), ‘Contributions in Sociology of Law: Remarks From a Swedish Horizon’, Lund Studies in Sociology of Law 29, Media Tryck Sociologen: Lund, 2008, 11-35.
- **Kojičić, J.**, „LGBT prava kao pokazatelji demokratije i vladavine prava”, Lund studije iz sociologije prava, Lund: Lund Univerzitet, predstoji za publikovanje.
- **Kojičić, J.**, „Ljudska prava i seksualna orijentacija u međunarodnom pravu: Koncept diskriminacije na Zapadnom Balkanu”. U Uljarević, D. i drugi, „Ni manje ni više, ista prava za sve”, Analiza položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Podgorica: Juventas, 2011, 59-94.
- **Szeibert-Erdős, O.**, „ Same-sex partners in Hungary Cohabitation and registered partnership”, Utrecht Law Review, Volume 4, Issue 2, June, 2008., 212-221.
- **Vago, S.**, ‘Law & Society’, Ninth Edition, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2009.

Sudska praksa

- **Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom**, Application nos. 9214/ 80; 9473/ 81; 9474/81, Council of Europe: European Court of Human Rights, 28. May 1985.
- **A.D.T. v. The United Kingdom**, Application no. 35765/97, Council of Europe: European Court of Human Rights, final, 31. October 2000.
- **Alekseyev v. Russia**, Application nos. 4916/07, 25924/08 and 14599/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21. October 2010.
- **Beck, Copp and Bazeley v. The United Kingdom**, Application nos. 48535/99, 48536/99, 48537/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. October 2002.

- ***Christine Goodwin v. The United Kingdom***, Application no. 28957/95, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11. July 2002.
- ***Dudgeon v. The United Kingdom***, Application no. 7525/76, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. October 1981.
- ***E.B. v. France***, Application no. 43546/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. January 2008.
- ***Hoffman v. Austria***, Application no. 12875/87, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23. June 1993.
- ***Irina Fedotova v. Russian Federation***, Communication No. 1932/2010, CCPR/C/106/D/1932/2010, UN Human Rights Committee (HRC), 19. November 2012.
- ***Karner v. Austria***, Application no. 40016/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 24. July 2003.
- ***Kozak v. Poland***, Application no. 13102/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 2. March 2010.
- ***L. and V. v. Austria***, Application nos. 39392/98 and 39829/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 9. January 2003.
- ***Lustig-Prean and Beckett v. The United Kingdom***, Application nos. 31417/96 and 32377/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 27. September 1999.
- ***Marckx v. Belgium***, Application no. 6833/74, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13. June 1979.
- ***Modinos v. Cyprus***, Application no. 15070/89, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. April 1993.
- ***Mr. Edward Young v. Australia***, Communication No 941/2000, CCPR/C/78/D/941/2000, UN Human Rights Committee (HRC), 18. September 2003.
- ***Nachova and Others v. Bulgaria***, Application nos. 43577/98 i 43579/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 6. July 2005.
- ***Norris v. Ireland***, Application no. 10581/83, Council of Europe: European Court of Human Rights, 26. October 1988.
- ***Odluka broj 14/1995*** o zakonskoj jednakosti istopolnih partnera, Ustavni sud Mađarske, 13. mart 1995.

- ***Perkins and R. v. The United Kingdom***, Application nos. 43208/98 and 44875/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22. October 2002.
- ***Rasmussen v. Denmark***, Application no. 8777/79, Council of Europe: European Court of Human Rights, 28. November 1984.
- ***Salgueiro Da Silva Mouta v. Portugal***, Application no. 33290/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21. December 1999.
- ***Schalk and Kopf v. Austria***, Application no. 30141/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 24. June 2010.
- ***Sheffield and Horsham v. The United Kingdom***, Application nos. 22885/93, 23390/94, Council of Europe: European Court of Human Rights, 30. July 1998.
- ***S.L. v. Austria***, Application no. 45330/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 9. January 2003.
- ***Smith and Grady v. The United Kingdom***, Application nos. 33985/96 and 33986/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 27. September 1999.
- ***The Belgian linguistic case***, „Relating to certain aspects of the laws on the issue of languages in education in Belgium“ v. Belgium, Application nos. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23. July 1968.
- ***Thlimmenos v. Greece***, Application no. 34369/97, Council of Europe: European Court of Human Rights, 6. April 2000.
- ***Timishev v. Russia***, Application nos. 55762/00 i 55974/00, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13. December 2005.
- ***Toonen v. Australia***, Communication No. 488/1992, CCPR/C/50/D/488/1992, UN Human Rights Committee (HRC), 4 April 1994.

Dokumenti

- ***Council of Europe***, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html>
- ***Council of Europe***, Protocol 12 to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms on the Prohibition of Discrimination, 4 November 2000, ETS 177, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ddd0cb44.html>
- ***European Union***, Charter of Fundamental Rights of the European Union, 7 December 2000, Official Journal of the European Communities C 364/01, 18. December 2000, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b70.html>
- ***European Union***, Treaty Establishing the European Community (Consolidated Version), Rome Treaty, 25 March 1957, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39c0.html>
- ***European Union***, Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, Official Journal of the European Communities C 306/01, 13. December 2007, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/476258d32.html>
- ***European Union***, Treaty on European Union (Consolidated Version), Treaty of Maastricht, 7 February 1992, Official Journal of the European Communities C 325/5, 24 December 2002, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39218.html>
- **UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights**, General comment No. 20 (E/C.12/GC/20), Non-Discrimination in Economic, Social and Cultural Rights (Art. 2, para 2), Forty-second session Geneva, 4-22 May 2009, 10. jun 2009, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html>
- ***UN Committee on the Rights of the Child***, General comment No. 3 (CRC/GC/2003/3), HIV/AIDS and the right of the child (Thirty-second session, 13-31 January 2003), 17. March 2003, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/4538834e15.html>

- ***UN Committee on the Rights of the Child***, General comment No. 4 (CRC/GC/2003/4), Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child (Thirty-third session, 19. May – 6. June, 2003), 1. July 2003, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/4538834f0.html>
- ***UN General Assembly***, Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>
- ***UN General Assembly***, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html>
- ***UN General Assembly***, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>
- ***UN Human Rights Committee (HRC)***, CCPR General Comment no. 18: Non-discrimination, Thirty-seventh Session of the Human Rights Committee, 10. November 1989, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/453883fa8.html>
- ***UN Human Rights Committee (HRC)***, General comment no. 34, Article 19, Freedoms of opinion and expression (CCPR/C/GC/34), 102nd session, Geneva, 11-29 July 2011, 12. September 2011, dostupno na linku: <http://www.refworld.org/docid/4ed34b562.html>

PRILOZI

A large, white, serif capital letter 'E' is centered on a solid gray rectangular background. The letter is bold and has a classic, slightly ornate design with a horizontal top bar and two vertical stems. The background is a uniform medium gray color.

POGLAVLJE E

PRILOZI

I Uvodna napomena

Završni deo ove publikacije sadrži materijale korisne za praktično delovanje protiv diskriminacije u pojedinačnim slučajevima. To su, prvo, adrese ustanova, organizacija i nezavisnih tela, gde osobe koje su žrtve diskriminacije mogu potražiti pomoć. (Deo E II). Te adrese su navedene prema državama (Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija).

U delu III se nalazi prevedeni tekst Evropske konvencije o ljudskim pravima. Preporučujemo da pored ovog teksta pročitate i Protokole koje se nalaze uz njega.

Deo IV sadrži materijale korisne za podnošenje predstavki Evropskom sudu za ljudska prava. S jedne strane su to informacije o samom Sudu i prevod obrasca predstavke. S druge strane su to u najkraćim crtama uputi i objašnjenja advokata, koji poseduje veliko iskustvo u postupcima pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ovde možete pronaći više informacija o sastavljanju predstavke, ali i o toku postupka pred ESLJP i pravnom dejstvu presude Suda.

Pravni osnov predstavke zahteva poznavanje sudske prakse Suda. Ona je obimno dokumentovana u bazi podataka HUDOC. Stoga su na kraju dodata uputstva o korišćenju ove baze podataka, s posebnim informacijama koji se materijali u bazi mogu pronaći na jezicima regiona.

PREGLED PRILOGA:

II Adrese relevantnih tela

1. Adrese institucija, organizacija i nezavisnih tela u Bosni i Hercegovini
2. Adrese institucija, organizacija i nezavisnih tela u Crnoj Gori
3. Adrese institucija, organizacija i nezavisnih tela u Srbiji

III Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (prijevod na crnogorski jezik)

IV Dodatne informacije o podnošenju predstavke pred Evropskim sudom za ljudska prava

1. Uputstvo za lica koja žele da podnesu predstavku Evropskom sudu za ljudska prava
2. Evropski sud za ljudska prava – obrazac predstavke
3. Evropski sud za ljudska prava – obrazac punomćja
4. Opšta šema za provjeru pojedinačnog zahtjeva prema Konvenciji
5. Napomene o sastavljanju zahtjeva koji se podnosi Evropskom sudu za ljudska prava
6. Napomene o tijeku postupka kod pojedinačnog zahtjeva
7. Pravne posljedice odluke Evropskog suda za ljudska prava
8. Uvod u rad pomoću baze podataka HUDOC Evropskog suda za ljudska prava

II Adrese relevantnih tela

1. Institucije organizacije i nezavisna tela u Bosni i Hercegovini

1. HELSINŠKI KOMITET ZA LJUDSKA PRAVA U BIH *DAS HELSINKI KOMITEE FÜR MENSCHENRECHTE IN BIH*

Ante Fijamenga 14 b
71 000 Sarajevo
Bosnien und Herzegowina
Tel. +387 (0)33 20 00 53; + 387 (0) 33 20 01 16
Fax: +387 (0)33 20 00 96
office@bh-hchr.org
<http://www.bh-hchr.org/>

Helsinški komitet za ljudska prava u BiH je nezavisna, nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 11.02.1995. Cilj Komiteta je zaštita, unapređenje i praćenje poštovanja ljudskih prava u celoj Bosni i Hercegovini.

2. CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA UNIVERZITETA SARAJEVO *ZENTRUM FÜR MENSCHENRECHTE DER UNIVERSITÄT SARAJEWO*

Zmaja od Bosne 8
71 000 Sarajevo
Bosnien und Herzegowina
Tel. +387 (0)33 66 82 51
Fax: +387 (0)33 66 82 51
hrc_sa@hrc.unsa.ba
<http://www.hrc.unsa.ba>

Centar za ljudska prava Univerziteta Sarajevo saradjuje sa drugim institucijama, domaćim i inostranim organima koji se bave ljudskim pravima. Cilj Centra je, kroz političku edukaciju, izradu materijala za učenje, donošenje izveštaja i izdavanje publikacija, ostvariti međunarodno priznata ljudska prava.

3. SARAJEVSKI OTVORENI CENTAR *OFFENES ZENTRUM SARAJEWO*

Čobanija 12
71 000 Sarajevo
Bosnien und Herzegowina
Tel./Fax: +387 (0) 33 20 00 73
office@soc.ba
<http://www.soc.ba>

Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, nepolitička i neprofitna organizacija, koja kroz političku edukaciju podstiče aktivno učešće građana, a naročito nastoji da kroz podsticanje politike ravnopravnosti doprinese ostvarenju prava žena i pripadnika LGBT zajednice.

4. YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS *JUGENDINITIATIVE FÜR MENSCHENRECHTE*

Mula Mustafe Bašeskije 8/4
71 000 Sarajevo
Bosnien und Herzegowina
Tel./Fax: +387 (0) 33 21 90 47
bhoffice@yihhr.org
<http://www.yihhr.org>

„Inicijativa mladih za ljudska prava“ gradi regionalnu mrežu nevladinih organizacija, čiji se programi realizuju u Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Cilj Inicijative je unapredjenje saradnje medju mladima u procesu demokratizacije društva i jačanja pravne države kroz proces savladjivanja prošlosti, i izgradnje novih, konstruktivnih veza u posleratnom društvu bivše Jugoslavije.

5. PRAVA ZA SVE ***RECHTE FÜR ALLE***

Mula Mustafe Bašeskije 12/II
71 000 Sarajevo
Bosnien und Herzegowina
Tel. +387 (0) 33 20 30 70
Fax: +387 (0) 33 20 07 36
rights_for_all@open.net.ba

Nevladina organizacija „Prava za sve” se bavi zaštitom i promovisanjem ljudskih prava. Cilj Organizacije je realizacija pravičnog i demokratskog društva, koje poštuje načela ljudskih prava.

6. VAŠA PRAVA BiH ***IHRE RECHTE BIH***

Safeta Hadžića 66a
71000 Sarajevo
Bosnien und Herzegowina
Tel. +387 (0) 33 78 91 05
Fax: +387 (0) 33 789 106
www.vasaprava.org

Udruženje Vaša prava BiH sa sedištem u Sarajevu je nevladina i neprofitna organizacija, koja svim građanima Bosne i Hercegovine nudi pomoć na sva pitanja u oblasti prava gradjana i ljudskih prava. Udruženje teži ostvarenju slobode i dostojanstva ljudi. Ovo se ogleda i u njihovim uslugama besplatnog pravnog savetovanja i pravnog zastupanja.

7. BIRO ZA LJUDSKA PRAVA TUZLA ***BÜRO FÜR MENSCHENRECHTE TUZLA***

Borić 3
75 000 Tuzla
Bosnien und Herezegowina
Tel.: +387 (0) 35 36 04 91
Fax: +387 (0) 35 25 05 04
biroy@bih.net.ba

Biro za ljudska prava Tuzla je osnovan u oktobru 1995. Cilj Organizacije je unapredjenje standarda ljudskih prava u svim segmentima društva. U fokusu njihove delatnosti su mirovni procesi, prevencija konflikta i reintegracija društva u region.

8. CIVIL RIGHTS DEFENDERS ***MENSCHENRECHTSVERTEIDIGER***

Alipašina 7, 2. Stock
71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel.: +387 (0) 33 55 23 75
Fax: +387 (0) 33 55 23 76
sarajevo@civilrightsdefenders.org
<http://www.civilrightsdefenders.org>

„Branitelji ljudskih prava” je nezavisna organizacija stručnjaka, koja je osnovana 1982. u Stokholmu. Organizacija je aktivna ne samo u Švedskoj, već i širom sveta. Bavi se zaštitom građanskih i političkih prava ljudi. Ova organizacija ima na raspolaganju pravne savetnike koji se kroz svoje zalaganje za ljudska prava često izlažu velikim rizicima.

9. MREŽA PRAVDE ***JUSTIZNETZ***

Mreža pravde u Bosni i Hercegovini
Saša Madacki
Centar za ljudska prava
Zmaja od Bosne 8
71 000 Sarajevo
Tel: +387 (0) 33 668 251
Fax: +387 (0) 33 668 251
sm@hrc.unsa.ba
<http://www.hrc.unsa.ba>

Mreža pravde je organizacija osnovana 22.01.2010. U njene članove spadaju i profesionalna udruženja iz pravnog sektora, koja zajedno sa drugim nevladinim organizacijama nastoje da, u strateškim oblastima ljudskih prava i pravne sigurnosti građana, ostvare pristup pravnim organima, saradnju pravnog aparata sa vladinim institucijama i jačanje veza i kapaciteta u okviru ovih mreža.

10. INTERNATIONAL LEX

Ulica Branka Majstorovića 3
78 000 Banja Luka
Republika Srpska
Bosna i Hercegovina
Tel.: +387 (0) 51 21 80 11
Fax: +387 (0) 51 21 80 06
lex.ngo@blic.net

International Lex je nepartijska, nevladina i neprofitna organizacija, koja se bavi zaštitom prava izgnanika, izbeglica, manjina kao i prava na slobodu mišljenja. U tom cilju se, kroz pravno savetovanje, posmatranje rada pravosudja i javne uprave, analitičku i istraživačku delatnost, aktivnosti u obrazovanju i nadzor nad uskladjivanjem lokalnih propisa sa međunarodnim standardima, bavi podsticanjem efektivnosti i funkcionalnosti institucija pravne države.

11. KUĆA LJUDSKIH PRAVA ***HAUS DER MENSCHENRECHTE***

Dolina 1
71 000 Sarajevo,
Bosnia and Herzegovina
Tel.: +387 (0) 33 20 00 51
Fax: +387 (0) 33 20 00 96
sarajevo@humanrightshouse.org
http://humanrightshouse.org/Members/Bosnia_and_Herzegovina/index.html

Kuća ljudskih prava je osnovana u Sarajevu 1998. U njenom osnivanju su učestvovali norveško Ministarstvo spoljnih poslova, Humanitarna akcija (HumAk) i Fondacija za ljudska prava iz Osla. Kuća ljudskih prava je postalo mesto na kojem se okupljaju predstavnici nevladinih organizacija i gde medjusobno saradjuju. U Organizaciji se takodje održavaju seminari, radionice, konferencije za novinare, itd.

12. PAX CHRISTI AACHEN

Omladinska 11
74 400 Derventa
Tel.: +387 (0)53 312 680
pc.derventa@teol.net
<http://pax-christi-aachen.kibac.de/seiten/volontiranje>

Pax Christi je katolički mirovni pokret. Aktivan je pri radnim i lokalnim grupama, koje se bave promovisanjem mira i pomirenja između različitih etničkih grupa i naroda.

2. Institucije, organizacije i nezavisna tela u Crnoj Gori

VLADA CRNE GORE

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava vrši poslove uprave koji se odnose na: zaštitu ljudskih prava i sloboda, ako ta zaštita nije u nadležnosti drugih ministarstava; zaštitu od diskriminacije; praćenje ostvarivanja i zaštitu prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u dijelu njihovog nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta; unapređivanje međusobnih odnosa pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; unapređenje međuetničke tolerancije u Crnoj Gori; odnose države sa vjerskim zajednicama u Crnoj Gori; rodnu ravnopravnost; unapređenje položaja Roma, i njihovu integraciju u sve tokove društvenog života; kao i druge poslove koji su mu određeni u nadležnost.

Sektor ljudskih prava i sloboda, u okviru ovog Ministarstva, zaduženo je za sprovođenje politike zaštite od svih oblika diskriminacije, a posebno diskriminacije izražene prema najranjivijim društvenim grupama: Romima, manjinama, osobama sa invaliditetom, ženama, LGBT osobama, idr.

U normativnom dijelu, za 2013. godinu je Programom rada planirana izrada i predlaganje Vladi Crne Gore dva zakonska teksta, iz oblasti zaštite od diskriminacije i to: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Ovi Zakoni treba da budu usvojeni do kraja 2013. godine i predstavljaju značajan iskorak u pružanju zaštite od diskriminacije i značajno će povećati stepen usklađenosti sa standardima evropskog zakonodavstva.

U nadležnosti Ministarstva je i značajan dio aktivnosti predviđenih "Strategijom unapređenja kvaliteta života LGBT osoba" koju je Vlada CG usvojila u maju 2013..

Nadležno lice:	Blanka Radošević – Marović, pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava
Adresa:	Podgorica, Rimski trg bb
Telefon:	020/234193 ; 067/268-158
E-mail adresa:	kabinet@mmp.gov.me blanka.marovicr@mmp.gov.me
Radno vrijeme:	9:00 – 17:00
Web sajt:	www.minmanj.gov.me

MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNOG STARANJA

Ministarstvo rada i socijalnog staranja se bavi zaštitom ranjivih socijalno ugroženih grupa. Pruža zaštitu i podršku djeci, porodici, invalidima, starima i drugim marginalizovanim grupama u društvu. U okviru ministarstva rada i socijalnog staranja postoji odeljenje za rizične grupe, a zaposleni se bave konkretno zaštitom Roma, raseljenih lica, starih lica, pripadnika LGBT zajednice, djece bez roditeljskog staranja, djece smještene u ustanove socijalne zaštite, lica sa invaliditetom.

Nadležno lice:	Budimirka Đukanović
Adresa:	Rimski trg 47, 81000 Podgorica, Montenegro
Telefon:	+38269 383 059
E-mail adresa:	budimirka.djukanović@mrs.gov.me
Radno vrijeme:	9-17h
Web sajt:	http://www.mrs.gov.me/ministarstvo

MINISTARSTVO ZDRAVLJA

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori, između ostalog, propisano je da su građani u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo, što znači da i Zakon o zdravstvenom osiguranju u postupku pružanja zdravstvenih usluga poznaje isključivo osiguranika kao osnovni pojam u sistemu zdravstva za pružanje odgovarajućih usluga.

Aktivnosti koje sprovodi Ministarstvo zdravlja su prije svega unapređenje zdravlja, ujednačen stav struke i profesionalaca u skladu sa zvaničnim, međunarodno priznatim i naučno potvrđenim stavovima, jednak tretman od strane medicinskih radnika pacijentima bez obzira na različitosti sa unapređenjem zdravstvenih politika po svim osnovama kao i poboljšanju implementacije normativnog i unapređenja institucionalnog okvira za poštovanje prava osiguranika bez bilo kog oblika diskriminacije.

Politike koje se sprovode u sistemu zdravstva, kako iz nadležnosti Ministarstva zdravlja, tako i javnih zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori u okviru mreže zdravstvenih ustanova su na fonu normativnog okvira zdravstvenog sistema koji obezbjeđuje adekvatnu zdravstvenu zaštitu i zdravstvene usluge. Iako kroz implementaciju propisa postoji eventualna diskriminacija odnosi se isključivo na ponašanje pojedinca obavljajući svoja radna zaduženja, što svakako znači nedovoljnu edukovanost u smislu poštovanja svakog pojedinca bez bilo kog oblika diskriminacije, što znači da se radi isključivo o pojedinačnim slučajevima gdje Ministarstvo i zdravstvene ustanove redovno vode aktivnosti da do takvih pojava ne dolazi. Nacionalni programi, planovi i strateška dokumenta urađena su u skladu sa preporukama Svjetske zdravstvene organizacije i stepenom usklađenosti sa normativima i standardima evropskog zakonodavstva sa najvećim mogućim standardima prilagođenih zdravstvenom sistemu Crne Gore.

Nadležno lice: Ministarstvo zdravlja i javne zdravstvene ustanove (Klinički centar Crne Gore, JZU opšte i specijalne bolnice, JZU domovi zdravlja, JZU Institut za javno zdravlje, Zavod za hitnu medicinsku pomoć, Zavod za transfuziju krvi i Fond za zdravstveno osiguranje.

Nadležno lice:	Miodrag Radunović, ministar
Adresa:	Rimski trg 46 Podgorica
Telefon:	078 113 127
E-mail adresa:	mzdravlja@mzd.gov.me
Radno vrijeme:	od 09 do 17 sati
Web sajt:	www.mzd.gov.me

MINISTARSTVO PROSVJETE

Ministarstvo prosvjete vrši poslove uprave koji se odnose na: projektovanje, izgradnju, razvoj, organizaciju, izvođenje, finansiranje obrazovno-vaspitnog sistema; ostvarivanje i usklađivanje međunarodne prosvjetne saradnje; upravni nadzor u oblastima za koje je ministarstvo osnovano; kao i druge poslove koji su mu određeni u nadležnost.

U sistemu obrazovanja i vaspitanja zabranjena je diskriminacije po različitim osnovama i u ustanovama nije dozvoljeno fizičko, pishičko i socijalno nasilje; zlostavljanje i zanemarivanje dece, i učenika; fizičko kažnjavanje i vrijeđanje ličnosti, odnosno seksualna zloupotreba dece i učenika ili zaposlenih i svaki drugi oblik diskriminacije.

Ministarstvo prosvjete izražava značaj obrazovanja za razvoj i napredak svakog društva i namjeru da nastavni proces afirmiše razumijevanje, toleranciju, socijalnu uključenost i društvenu koheziju. U tom cilju vodi bezbjednoj i podržavajućoj sredini za učenike i zaposlene u kojoj se identifikuje i prevazilazi homofobno/transfobno ponašanje.

Opredjeljenje je da se poveća broj učenika romske i egipćanske populacije u školama u Crnoj Gori, poboljša kvalitet obrazovanja i školski uspjeh. Tom prilikom se cijene principi afirmativne akcije, ili tzv. preferencijalnog tretmana koji podrazumijeva pozitivnu diskriminaciju. Ovo znači da se priznaju izvjesna prava u većem obimu od prava koja se priznaju većinskom stanovništvu na osnovu opštih pravila međunarodnog prava o zaštiti ljudskih prava.

Odjeljenje prosvjetne inspekcije
Prof. dr Miomir ANĐIĆ, glavni prosvjetni inspektor
Kontakt telefon, faks: +382 20 231 759
Uprava za sport i mlade
Igor Vušurović, direktor
Kontakt telefoni: +382 20 232-167
+382 20 232-187
Faks: +382 20 231-158
Adresa: Novaka Miloševa 28

Nadležno lice:	Slavoljub Stijepović, ministar
Adresa:	Vaka Đurovića bb, Podgorica
Telefon:	+38220410100
E-mail adresa:	mps@mps.gov.me
Radno vrijeme:	9-17 h
Web sajt:	www.mps.gov.me

MINISTARSTVO PRAVDE

Ministarstvo pravde u okviru svoje nadležnosti, između ostalog, a imajući u vidu zaštitu građana od diskriminacije, vrši poslove koji se odnose na: krivično zakonodavstvo; zakonodavstvo koje uređuje obligacione, porodične i nasljedne odnose, sudske postupke, prekršajni postupak i pravnu pomoć; davanje mišljenja na predloge zakona i drugih propisa kojima se uređuje postupak pred sudovima, prekršajni postupak i sankcije; kontrolu izvršenja kazne zatvora i drugih krivičnih sankcija u slučajevima propisanim zakonom; upravni nadzor u oblastima za koje je ministarstvo osnovano.

Nadležno lice:	Enesa Hasanagić
Adresa:	Vuka Karadžića 3
Telefon:	020 407 504
E-mail adresa:	enesa.hasanagic@mpa.gov.me
Radno vrijeme:	09:00-17:00h
Web sajt:	http://www.mpa.gov.me/ministarstvo

KANCELARIJA ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Kao krovna institucija u odnosu na aktivnosti koje se u Crnoj Gori preduzimaju u odnosu na borbu protiv trgovine ljudima, Kancelarija je zadužena za obavljanje poslova koji se odnose na:

- Kreiranje i praćenje sprovođenja državne politike na planu borbe protiv trgovine ljudima;
- Koordinaciju aktivnosti nadležnih tijela državne uprave međunarodnih i nevladinih organizacija, objedinjujući na taj način sve pozitivne napore usmjerene na borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori;
- Uspostavljanje odnosa i ostvarivanje saradnje domaćih i međunarodnih subjekata, u cilju stvaranja efikasnih mehanizama za borbu protiv trgovine ljudima,
- Prezentovanje rezultata koji se ostvaruju na planu borbe protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori kroz učešće na raznim međunarodnim i domaćim skupovima,
- Sačinjava izvještaje za međunarodne subjekte (SE, UN, Evropska komisija, NATO i dr.),
- Inicira usklađivanje međunarodnog zakonodavstva sa domaćim iz ove oblasti,
- Prati primjenu međunarodnih propisa, konvencija i sporazuma iz oblasti borbe protiv trgovine ljudima;
- Pokretanje inicijativa za usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti;
- Obavlja poslove koji su u vezi sa pripremom edukativnih i promotivno-marketinških kampanja, izrađuje informativne materijale i sl.
- Rukovodi radom Skloništa za žrtve trgovine ljudima i kompletnim programom zaštite žrtava trgovine ljudima,
- Službenici Kancelarije u skladu sa Sporazumom o međusobnoj saradnji rukovode kompletnim programom zaštite žrtava trgovine ljudima, što podrazumijeva 24-časovna dežurstva i dostupnost istih, kao i druge poslove iz ove oblasti.

Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 13. septembra 2012. godine usvojila Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima za period od 2012. do 2018. godine i prateći dvogodišnji Akcioni plan., kojim se definiše nacionalna politika borbe protiv ovog problema. Ovim strateškim dokumentom definisani su ciljevi, načela i pravci u borbi protiv trgovine ljudima i određene su mjere za unapređenje efikasnosti uspostavljenog sistema za borbu protiv trgovine ljudima u javnom, privatnom i civilnom sektoru. Strategija težište stavlja na šest osnovnih oblasti: Prevencija i edukacija; Identifikacija žrtava trgovine ljudima; Pomoć, zaštita i reintegracija žrtava; Efikasno krivično gonjenje; Međunarodna saradnja i Koordinacija i partnerstvo. Ciljevi Strategije usklađeni sa relevantnim međunarodnim standardima, sa ciljevima koje propisuje direktiva Evropskog Parlamenta o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima, sa preporukama ključnih aktera na međunarodnoj sceni, kao i sa NATO programom borbe protiv trgovine ljudima.

Sa aspekta Kancelarije jedan od osnovnih problema je što se u Crnoj Gori KD Trgovina ljudima ne prepoznaje na pravi način i u dovoljnoj mjeri i što je najveći broj žrtava niskog stepena obrazovanja, dolaze iz nesređenih porodica i siromašnih sredina koje karakteriše visoka stopa nezaposlenosti, pri čemu se susreću sa diskriminacijom po različitim osnovama, što ih čini dodatno ranjivim u odnosu na trgovinu ljudima. Ohrabruje činjenica da u crnogorskim sudovima predmeti trgovine ljudima imaju prioritet u rješavanju, što podrazumijeva da se odmah uzimaju u rad što je svakako veoma značajno u dijelu ostvarivanja prava koja žrtve imaju shodno zakonu.

Nadležno lice:	Zoran Ulama – Rukovodilac Kancelarije/Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima
Adresa:	Jovana Tomaševića bb
Telefon:	+382 20 225 845
E-mail adresa:	antitrafiking@t-com.me
Radno vrijeme:	09.00-17.00
Web sajt:	www.antittrafficking.gov.me

SAVJET ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Savjet za zaštitu od diskriminacije Vlade Crne Gore osnovan je jula 2011. godine (u daljem tekstu: Savjet). Savjet čine predsjednik i 11 članova. Predsjednik Vlade Crne Gore je predsjednik Savjeta. Zadatak Savjeta je da: prati i koordinira aktivnosti državnih organa, organa državne uprave i drugih nadležnih institucija u primjeni zakonom propisanih mehanizama za zaštitu od svih oblika diskriminacije; analizira važeće propise s aspekta njihove usklađenosti s međunarodnim standardima u oblasti zaštite od svih oblika diskriminacije i, po potrebi, inicira njihove izmjene ili dopune; analizira administrativne mjere koje nadležni organi primjenjuju u pružanju zaštite od svih oblika diskriminacije, probleme koji se u praksi javljaju u postupku zaštite od diskriminacije i predlaže mjere za njihovo otklanjanje; predlaže i preduzima odgovarajuće mjere radi promocije zabrane diskriminacije, kao jednog od osnovnih i opštih principa zaštite ljudskih prava; ostvaruje neophodnu saradnju s domaćim i međunarodnim organima i organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda i predlaže preduzimanje drugih mjera od značaja za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Nadležno lice:	Jovan Kojičić, savjetnik predsjednika Vlade i sekretar Savjeta za zaštitu od diskriminacije
Adresa:	Karađorđeva bb, Podgorica
Telefon:	+382 (20) 482 880
E-mail adresa:	jovan.kojicic@gsv.gov.me
Radno vrijeme:	Radnim danima 09-17h
Web sajt:	http://www.gov.me/naslovna/Savjetodavna_tijela/Savjet_za_zastitu_od_diskriminacije/

ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je centralni institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije. Ovlašćen je da postupa po pritužbama građana ne samo u odnosu na diskriminaciju počinjenu od strane državnih organa, organa lokalnih samouprava, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja već i od strane svih pravnih i fizičkih lica, što zahtijeva poseban pristup Zaštitnika u preventivnom djelovanju i otklanjanju svih oblika diskriminacije. Sudovi, inspekcijски organi, organi za prekršaje i druga pravna i fizička lica obavezni su da vode posebnu evidenciju o podnijetim tužbama, zahtjevima i prijavama u vezi s diskriminacijom i da podatke iz evidencije blagovremeno dostavljaju Zaštitniku. Zaštitnik daje mišljenje na nacрте zakona i drugih propisa, podnosi inicijative za izmjene i dopune zakona u cilju njihovog usklađivanja s međunarodo priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i sprovodi druge aktivnosti od značaja za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i zaštitu od diskriminacije. Takođe, posebnim dijelom godišnjeg izvještaja obavještava Skupštinu Crne Gore o uočenim pojavama diskriminacije i preduzetim aktivnostima i predlaže preporuke i mjere za otklanjanje diskriminacije.

Nadležno lice:	Šučko Baković, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Marijana Laković, Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore
Adresa:	Ul. „Svetlane Kane Radević 3”
Telefon:	T: 020/225-395; F: 020/241-642
E-mail adresa:	ombudsman@t-com.me majalakovic@t-com.me
Radno vrijeme:	08-16 h
Web sajt:	www.ombudsman.co.me

SKUPŠTINA CRNE GORE

ODBOR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore razmatra prijedloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti; prati primjenu ovih prava kroz sprovođenje zakona i unaprijeđivanje principa rodne ravnopravnosti, posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravstva, socijalne politike i informisanja; učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koja se odnose na rodnu ravnopravnost; afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje i prati njihovu primjenu; saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladnim organizacijama iz ove oblasti. Posebnu pažnju, u svom radu, Odbor posvećuje razmatranju izvještaja o stanju ljudskih prava i zaštiti od diskriminacije koje podnosi Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, kao i izvještaja koje priprema Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Takođe, organizuje sjednice na kojima se razmatraju pitanja važna za pripadnike/ce posebno ranjivih grupa. Odbor, s posebnom pažnjom, nadgleda primjenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kojim se prava po osnovu rodne ravnopravnosti obezbjeđuju i ostvaruju u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Nadležno lice:	Snežana Grupković, sekretarka Odbora za rodnu ravnopravnost
Adresa:	Skupština Crne Gore, Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 10, Podgorica
Telefon:	020 404 559
E-mail adresa:	odborrr@skupstina.me
Radno vrijeme:	Radnim danima od 8,00 do 16,00 sati
Web sajt:	www.skupstina.me

ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE

Odbor za ljudska prava i slobode u skladu sa svojom članom 44 Poslovnika Skupštine Crne Gore utvrđenom nadležnošću, između ostalog, bavi se i pitanjima koja se odnose na zaštitu građana od diskriminacije po različitim osnovama.

Odbor se ovom problematikom bavi putem razmatranja:

- predloga zakona, drugih propisa i opštih akata i drugih pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unaprjeđivanje ovih prava;
- izvještaja koje nadležni državni organi, u skladu sa zakonom podnose Skupštini Crne Gore i
- izvještaja i informacija koje nadležni organi dostavljaju na zahtjev Odbora, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine,
- održavanjem kontrolnih saslušanja predstavnika Vlade ili drugih organa državne uprave na teme iz oblasti ljudskih prava.

Takođe, Odbor se predmetnom problematikom bavio i organizovanjem javnih tribina u cilju stvaranja direktne komunikacije i bližeg kontakta sa građanima, na kojima su razmatrane različiti teme koje se odnose na antidiskriminacionu politiku, počev od donošenja sistemskih zakona u ovoj oblasti: Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, do praćenja načina na koji se ovi zakoni primjenjuju.

Nadležno lice:	Slava Burić, sekretar Odbora za ljudska prava i slobode
Adresa:	Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 10, Podgorica
Telefon:	020-404-535
E-mail adresa:	slava.buric@skupstina.me
Radno vrijeme:	8.00-16.00
Web sajt:	www.skupstina.me

ODBOR ZA ZADRAVSTVO, RAD I SOCIJALNO STARANJE

Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje Skupštine Crne Gore ima široko polje nadležnosti.

Na sjednicama Odbora razmatraju se najznačajnija pitanja vezana za ostvarivanje prava građana, kako u sferi zdravstva, zdravstvene zaštite, zdravstvenog osiguranja, pravima pacijenata, tako i iz oblasti socijalne politike i socijalnih prava, kao što su socijalna zaštita, zaštita siromašnih i ugroženih lica, zaštita invalidnih lica i lica u stanju socijalne potrebe, ostvarivanje prava penzionera itd.

Nadležno lice:	Zoran Jelić, predsjednik Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje Skupštine Crne Gore
Adresa:	Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 10
Telefon:	067/630 467
E-mail adresa:	zoran.jelic@zzzcg.me
Radno vrijeme:	09h-16h
Web sajt:	www.skupstina.me

ODBOR ZA PROSVJETU, NAUKU, KULTURU I SPORT

Odbor za prosvjetu, nauku, kulturu i sport Skupštine Crne Gore razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: predškolsko, osnovno, specijalno i srednje obrazovanje i vaspitanje, više i visoko obrazovanje; nauku i naučno-istraživačku djelatnost; kulturu; umjetnost; tehničku kulturu; međunarodnu naučnu, prosvjetno-kulturnu i tehničku saradnju; zaštitu naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti; sport i fizičku kulturu.

Svi zakoni iz nadležnosti Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport usklađeni su sa Ustavom i Zakonom o zabrani diskriminacije.

Odbor ostvaruje i blisku saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom prava i interesa lica sa invaliditetom.

Nadležno lice:	Tanja Božović, sekretar Odbora
Adresa:	Skupština Crne Gore Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br.10 Podgorica
Telefon:	020 404 535
E-mail adresa:	tanja.bozovic@skupstina.me
Radno vrijeme:	08 – 16h
Web sajt:	www.skupstina.me

SAVEZ SINDIKATA CRNE GORE

Savez sindikata Crne Gore štiti prava zaposlenih iz rada i po osnovu rada. On je heterogena organizacija čije članstvo čine pripadnici svih grupacija, koje su izložene pravljenu razlike koja se može javiti u obliku isključivanja , davanja prvenstva ili u nekom drugom obliku , a što za posledicu može imati neko urođeno ili stečeno svojstvo: (pol, rasu, vjeru, bolest, partisku, nacionalnu, sindikalnu pripadnost, socijalno porijeklo, isl.). S tim u vezi radno zakonodavstvo Crne Gore tretira pojam diskriminacije (Zakon o radu, član 5. kao i Zakon o zabrani zlostavljanja na radnom mjestu, Zakon o zapošljavanju). Zakon o radu zabranjuje i uznemiravanje putem audio i video nadzora, koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Ovim Zakonom se posebno zabranjuje seksualno uznemiravanje po bilo kom osnovu. U tom smislu Zakona seksualno uznemiravanje je svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenog lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko ili ponižavajuće, neugodno ili agresivno okruženje. Ukoliko je neko od ovih prava zaposlenog ugroženo, isti može pokrenuti postupak pred sudom.

Nadležno lice:	Slavica Jauković
Adresa:	Savez sindikata Crne Gore Novaka Miloševa 29, Podgorica
Telefon:	Mobilni: +382 (0)68- 813 434 Fixni: +382 (0)20 230-209
E-mail adresa:	zenskamrezasscg@hotmail.com
Radno vrijeme:	Od 8 – 16 časova
Web sajt:	

NEVLADINE ORGANIZACIJE

CENTAR ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

Diskriminacija je kao tema zastupljena u obrazovnim programima Centra za građansko obrazovanje (CGO), prije svega u Školi ljudskih prava, praktično od ustanovljavanja ovih programa. Na taj način, građanima/kama se pruža mogućnost da se upoznaju sa pojavom, uzrocima i vrstama diskriminacije, ali i institucijama/ mehanizmima koji im stoje na raspolaganju u zaštiti od diskriminacije. Posebno se, kroz CGO programe, obrađuje diskriminacija po osnovu pola, seksualne orijentacije, političkog opredjeljenja, te diskriminacija nacionalnih i vjerskih grupa. Dodatno, u okviru regionalnog projekta „Umrežavanje civilnog društva u vezi sa ugroženim ljudskim pravima u Srbiji, Crnoj Gori i Kosovu”, koji CGO sprovodi sa grupom NVO-a iz Srbije i Kosova tokom 2013/14 predviđena je i aktivnost monitoringa suđenja u slučajevima diskriminacije, čiji bi rezultat trebalo da budu konkretne smjernice za uticaj na pravosudne institucije kako bi se doprinijelo efikasnom procesuiranju slučajeva diskriminacije pred crnogorskim sudovima, ali i izrada zajedničkih preporuka za sprovođenje antidiskriminacionih politika nakon konsultacija sa nadležnim institucijama. CGO ima svoju članicu i u Savjetu za zaštitu od diskriminacije čije je cilj da kroz saradnju vlade i civilnog sektora djeluje na unaprijeđenju antidiskriminacionih politika i praksi. Više informacije se može naći na sajtu CGO-a, u okviru dijela *Ljudska prava*.

Nadležno lice:	Daliborka Uljarević, Izvršna direktorka Petar Đukanović, Koordinator programa <i>Ljudska prava</i>
Adresa:	Njegoševa 36/1, 81000 Podgorica
Telefon:	+ 382 20 665 112
E-mail adresa:	info@cgo-cce.org
Radno vrijeme:	08h-16h svakog radnoga dana, a u skladu sa projektnim aktivnostima tokom proljeća i jeseni ponedjeljkom i srijedom od 08 – 20h
Web sajt:	www.cgo-cce.org

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA - CEDEM

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) je think-tank organizacija koja se bavi promocijom i zaštitom ljudskih prava, kao i demokratizacijom društva u cjelini. U saradnji sa partnerskim organizacijama i institucijama, CEDEM se aktivno zalaže za jednakost svih građana, bez obzira na pol/rod, nacionalnu pripadnost, socijalni status ili drugo lično svojstvo, kroz izradu legislativnih predloga; monitoring poštovanja ljudskih prava na nacionalnom i lokalnom nivou; sprovođenje istraživanja o položaju marginalizovanih zajednica; pripremu priručnika i predloga praktičnih politika i organizovanje obuka na temu primjene međunarodnih anti-diskriminacionih standarda. CEDEM je prva organizacija koja je inicirala donošenje anti-diskriminacionog zakona 2005. godina i aktivno je učestvovala u njegovoj izradi i promociji. Do sada je realizovao značajan broj projekata vezanih za ovu oblast: *Unaprjeđivanje integracije Roma na lokalnom nivou* (2013 –2014); *PGF Crna Gora* (2011 – 2012); *Aktivni monitoring ljudskih prava* (2011-2012); *Osnaživanje kapaciteta OCD za učešće u UPR procesu* (2012-2013); *Mapiranje zakonodavnog i institucionalnog okvira u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj* (2010-2011). U saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, realizovana su dva istraživanja javnog mnjenja o diskriminaciji (2011 i 2010). U saradnji sa AIRE Centrom iz Londona i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, u protekle tri godine, CEDEM je organizovao preko deset obuka na temu zaštite od diskriminacije za predstavnike pravosuđa, državne uprave i civilnog sektora. U saradnji sa AIRE Centrom, pripremljena su i dva vodiča namijenjena pravnicima praktičarima (*Zabrana diskriminacije – propisi i praksa u Crnoj Gori i Pravo na porodični život – Odabrana praksa Evropskog suda za ljudska prava*), kao i *Vodič kroz zakon o zabrani diskriminacije*, namijenjen građanima, u saradnji sa Kancelarijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. Od ove godine, CEDEM pruža podršku obrazovanju i stručnom usavršavanju pripadnika marginalizovanih zajednica, kroz PGF program stipendiranja koji trenutno pohađaju tri studenta romske nacionalnosti. U toku je i realizacija projekta *Podrška crnogorskom sistemu upravljanja azilom i ilegalnim migracijama*, čiju ciljnu grupu čine migranti i žrtve trafikinga, posebno žene, djeca i pripadnici manjinskih zajednica.

Nadležno lice:	Mr Nenad Koprivica, izvršni direktor
Adresa:	Bulevar Džordža Vašingtona 51/III, 81000 Podgorica
Telefon:	+ 382 20 234 114 + 382 20 234 368 (fax)
E-mail adresa:	nenad.koprivica@cedem.me, info@cedem.me
Radno vrijeme:	8.30h – 16.30h
Web sajt:	www.cedem.me

AKCIJA ZA LJUDSKA PRAVA

Akcija za ljudska prava (Human Rights Action - HRA) se zalaže za primjenu međunarodnih standarda ljudskih prava u Crnoj Gori. U oktobru 2009, sproveli smo istraživanje o stavovima 30 osoba homoseksualnog identiteta o njihovom položaju u Crnoj Gori i istraživanje javnog mnjenja "Homofobija u Crnoj Gori". Rezultati istraživanja su predstavljani na međunarodnoj konferenciji u Podgorici „Izlazak iz mraka – pravda na Balkanu: jednakost za seksualne manjine“. HRA je 2009. predložila 27 amandmana na Nacrt zakona o zabrani diskriminacije, od kojih je Vlada potpuno usvojila 11, a djelimično tri. U Skupštini je naknadno prihvaćen još jedan predlog amandmana HRA, dva djelimično. U junu 2013, HRA je učestvovala i u javnoj raspravi o Predlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije i predložila četiri amandmana. U izdanju HRA „Ljudska prava u Crnoj Gori 2010-2011“, posebno poglavlje je posvećeno zabrani diskriminacije. Izvršna direktorka HRA je bila koordinatorka radne grupe koju je osnovao potpredsjednik Vlade Crne Gore Duško Marković za izradu Analize pravnih propisa s aspekta LGBT prava, sa posebnim osvrtom na usklađenost nacionalnog pravnog okvira sa međunarodnim standardima. HRA pruža besplatnu pravnu pomoć i prati dešavanja u praksi u oblasti zaštite od diskriminacije.

Nadležno lice:	Tea Gorjanc-Prelević
Adresa:	Moskovska bb, Podgorica
Telefon:	+382 (0) 20 510 040
E-mail adresa:	hra@t-com.me
Radno vrijeme:	9:00 – 17:00
Web sajt:	www.hraction.org

LGBT FORUM PROGRES

LGBT Forum Progres, prva vildjiva i transparentna nevladina organizacija, koja se zalaže se za poštovanje i zaštitu ljudskih prava LGBT osoba i ravnopravnost u društvu. Naša područja djelovanja su:

- Zbrinjavanje LGBT osoba kroz LGBT Sklonište za osobe koje su u konfliktu sa porodicom zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Kapaciteta od 6 jedinica za spavanje i u svakom trenutku je otvoren i dostupan svim članovima/cama zajednice.
- Psihosocijalno savjetovalište funkcioniše po zakazivanju termina. Savjetovalište je otvoreno svake nedjelje odnosno ponedjeljakom, srijedom i petakom.
- Besplatna pravna pomoć i zastupanje slučajeva na sudu. Procesuiranje i svi vidovi pomoći LGBT osobama. Slučajevi se mogu prijaviti u našoj kancelariji ali i na www.lgbtprogres.me
- Praćenje govora mržnje i najava nasilja na internetu je dio programa besplatne pravne pomoći.
- Javno zagovaranje i zastupanje na svakom nivou.
- Rad sa policijom: Postoji tim povjerenja između policije i LGBT zajednice. Tim je otvoren za sve članove/ice zajednice. Sastanci se održavaju 3 puta mjesečno.
- Edukacija policijskih službenika/ca se sprovodi u cilju boljeg razumijevanja i senzitivnosti u radu sa LGBT zajednicom. Godišnje trening prođe više od 90 policijskih službenika/ca
- Edukacija sudija, tužilaca i advokata se sprovodi u cilju boljeg razumijevanja i shvatanja diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta kao i poznavanje domaće i međunarodne prakse.

- Društveni centar-Centar za druženje. Radi od 09:00 do 23:00. Prvi javni prostor za okupljanje LGBT zajednice. Tu se LGBT osobe mogu ponašati slobodno, socijalizovati se, družiti sa drugim LGBT osobama. Takođe u ovom prostoru se organizuju kulturna dešavanja (izložbe, performanski i sl.) i žurke.
- Kulturne manifestacije i festivali (MonteQueerFest). MQF je prvi Queer festival koji prikazuje LGBTIQ kulturu kroz drugačije pristupe umjetnika, izvođača itd. Prvo izdanje MQF će biti 2013. godine.
- Pomaganje socijalno ugroženim osobama u LGBT zajednici (Fond solidarnosti). Pruža se pomoć socijalno ugroženim i siromašnim LGBT osobama. Starijim osobama, studentima, osobama sa invaliditetom i pripadnicima/ama etničkih manjina koji su LGBT osobe a suočavaju sa određenim socijalnim izazovima u svom životu i radu.

Nadležno lice:

Zdravko Cimbalević, izvršni direktor

Adresa:

Zgrada Neksan B/22

Telefon:	+382 67 302 312
E-mail adresa:	info@lgbtprogres.me
Radno vrijeme:	Kancelarija > 09:00 – 17:00 Sklonište > 24/7
Web sajt:	www.lgbtprogres.me

GRADANSKA ALIJANSA (GA)

<p>Gradanska alijansa (GA) već osam godina zaredom vrši monitoring poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori i izvještava javnost o nalazima putem godišnjih i kvartalnih izvještaja. Svi izvještaji se mogu preuzeti na web adresama: www.gamn.org i www.yihr.org.</p> <p>Posebna pažnja u istraživanju posvećena je dokumentovanju i praćenju procesuiranja slučajeva diskriminacije pred nadležnim državnim institucijama. Oblasti koje smo pratili su: diskriminacija osoba sa invaliditetom, diskriminacija Roma, diskriminacija po nacionalnoj osnovi, diskriminacija pripadnika LGBT zajednice, diskriminacija žena, diskriminacija djece i diskriminacija radnika.</p> <p>GA takođe, pruža besplatnu pravnu pomoć građanima koji su prijavili diskriminaciju u vidu savjetovanja i zastupanja pred sudom. Besplatna pravna pomoć je u određenim slučajevima podrazumjevala i podnošenje aplikacije sudu u Strazburu.</p> <p>Značajnu ulogu GA ima i u informisanju, podizanju svijesti i senzitivisanju javnosti o problemu diskriminacije građana po različitim osnovama. To prije svega postiže kroz svoje medijske proizvode TV emisiju “Robin Hud” i internet portal www.e-Balkan.net.</p>	
Nadležno lice:	Milan Radović
Adresa:	Studentska ulica, Lamela 9, br. 5, 81000 Podgorica
Telefon:	020 513 687
E-mail adresa:	milan@gamn.org, office@gamn.org
Radno vrijeme:	09:00 – 15:00
Web sajt:	www.gamn.org

UDRUŽENJE MLADIH SA HENDIKEPOM CRNE GORE

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore kao organizacija koja promoviše i zastupa interese osoba s invaliditetom, u okviru svojih redovnih aktivnosti sprovođi i “Pravni program i antidiskriminaciju” – aktivnosti koje su usmjerene ka promociji i monitoringu prava osoba s invaliditetom, kao i podsticanje mjera antidiskriminacije. Udruženje je konkretno pomagalo osobama s invaliditetom koje su bile žrtve diskriminacije. Pomoć se sastojala u pružanju neophodne podrške, pravnog savjetovanja i pomoći tokom sudskih procesa. Tako je Udruženje imalo aktivno ulogu u zaštiti prava osoba s invaliditetom u slučajevima Marijane Mugoše, Andrije Samarđića, kao i Danijele Vušurović koji su bili žrtve diskriminacije.

Osim borbe za prava osoba s invaliditetom, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore se aktivno zalagalo i za prava i jednakost svih građana Crne Gore i često smo zajedno sa drugim nevladinim organizacijama javno osuđivali diskriminaciju po osnovu invaliditeta, seksualne orijentacije, nacionalnog porijekla i slično.

Nadležno lice:	Marina Vujačić
Adresa:	Ulica Vlada Četkovića, zgrada Šajo IV/1/125 81000 Podgorica
Telefon:	020 265 650
E-mail adresa:	umhcg@t-com.me marina.vujacic@umhcg.me
Radno vrijeme:	08:30-16:00h
Web sajt:	www.umhcg.me

INSTITUT SOCIJALNE INKLUZIJE

Ciljevi NVO „Institut socijalne inkluzije“:

- Promocija javnog razumijevanja socijalne uključenosti i blagostanja
- Stvaranje visokog inkluzivnog društva uz smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti
- Unaprijeđenje stanja i konteksta socijalno isključenih i ugroženih grupa i jačanje njihovog socijalnog, građanskog, političkog i ekonomskog učešća
- Borba protiv diskriminacije, strukturalnog rasizma i stigmatizacije u društvu
- Unaprijeđenje ljudskih prava i sloboda
- Promovisanje značaja i jačanje kapaciteta javnog obrazovanja za razvijanje društva kulture ljudskih prava i socijalne inkluzije
- Saradnja sa vladinim agencijama na polju poboljšanja njihovih servisa
- Promovisanje i pružanje podrške istraživanjima iz oblasti socijalne uključenosti
- Razvijanje dokazivih metodologija i pristupa za poboljšanje socijalne uključenosti, jednakosti, socijalne pravde i blagostanja u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i tržišta rada, socijalne zaštite, zdrastva, javnih politika, potrošačkog i komercijalnog sektora

Ovi ciljevi se ostvaruju kroz niz aktivnosti koje su usmjerene na praktičan i terenski rad sa marginalizovanim grupama i institucijama sistema u cilju suzbijanja pojave diskriminacije i povećanja stepena društvene uključenosti. Realizacija istraživanja, priprema izvještaja, pružanje stipendijske podrške za učenike/ce srednjih škola i studente/kinje fakulteta, partnerstvo sa drugim organizacijama marginalizovanih grupa, javno zastupanje pitanja od značaja za marginalizovane grupe su samo neke od metoda kojima se koristimo u svom radu na socijalnoj inkluziji vulnerabilnih grupa.

Nadležno lice:	Biljana Alković, izvršna direktorka
Adresa:	Ulica kralja Nikole 13/25
Telefon:	+ 382 78 103 717
E-mail adresa:	bi.alkovic@gmail.com
Radno vrijeme:	09- 17 h
Web sajt:	www.isi-mne.org

SIGURNA ŽENSKA KUĆA

Sigurna ženska kuća je prvo sklonište za žene i djecu žrtve porodičnog nasilja u Crnoj Gori , osnovano 1999.

Aktivnosti orgnizacije su usmjerene na suzbijanje rodno zasnovanog nasilja i svih oblika diskriminacije žena. One obuhvataju:

1. Servis za žene i djecu žtve nasilja, koji uključuje:

- inicijalno savjetovanje
- smeštaj u skloništu
- psihološko savjetovanje za žene koje se nalaze u skloništu
- pravnu pomoć

2. Javno zastupanje

Ova aktivnost predviđa uticaj na unaprjeđenje postojećih politika u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama i podizanje svijesti javnosti o fenomenu rodno zasnovanog nasilja.

Sigurna ženska kuća pruža aktivnu podršku i osnaživanju prava drugih marginlizovnih grupa : Romkinja, LGBT populacije itd.

Nadležno lice:	Ljiljana Raičević, izvršna direktorka
Adresa:	Ivana Crnojevica 89 Podgorica
Telefon:	020 23 23 52 069 013 321
E-mail adresa:	shelter@t-com.me
Radno vrijeme:	09:00h - 16:00h Dezurna linija 24h
Web sajt:	www.szk.me

CENTAR ZA ŽENSKA PRAVA

Misija i sve aktivnosti Centra za ženska prava (CŽP) usmjerene su na suzbijanje rodne diskriminacije poboljšanje položaja žena u Crnoj Gori i ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti u svim segmentima društva.

Aktivnosti se realizuju se kroz dva programa:

1. Program javnog zastupanja, edukacije i monitoringa implementacije politika u oblasti rodne ravnopravnosti i ženskih prava

Kroz ovaj program realizovane su sledeće aktivnosti:

- Učešće u istraživanju i izradi Studije o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori (Na zahtjev UNDP i u saradnji sa CEED Konsaltingom i SOS telefonom Nikšić)
- Treninzi o nasilju u porodici i primjeni Protokola o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici.
- Učešće u kampanji „16 dana aktivizma protiv nasilja u porodici” .
- Učešće u NVO Koaliciji za praćenje poglavlja 23
- Učešće u NVO Koaliciji za izradu UPR izvještaja
- Članstvo u Komisiji za praćenje Plana akcije za rodnu ravnopravnost 2013-2017
- Članstvo u nacionalnom Savjetu za suzbijanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- Učešće u radu „Ženskog parlamenta”
- Aktivnosti na izmjenama i dopunama zakona koji se odnose na položaj žena i zabranu diskriminacije

· Javne debate, predavanja, panel diskusije

2. Program podrške (servisi) za žene žrtve nasilja:

- Inicijalno savjetovanje i podrška povjerljivog lica
- Besplatna pravna pomoć i pravno zastupanje
- Psihološko savjetovanje

Nadležno lice:	Maja Raičević, izvršna direktorka
Adresa:	Bokeška 20, Podgorica
Telefon:	020 664 193
E-mail adresa:	women.mne@gmail.com
Radno vrijeme:	09:00h - 16:00h
Web sajt:	U izradi

ŽENSKA ALIJANSA ZA RAZVOJ

NVO Zenska alijansa za razvoj od 2008. godine pruža besplatnu pravnu pomoć ženama (djevojkama) koje smatraju da su diskriminirane po bilo kom osnovu.

Besplatna pravna pomoć obuhvata:

- informisanje,
- pravne savjete koje mogu dobiti sve korisnice čija su prava ugrožena,
- pisanje tužbi, žalbi i drugih podnesaka,
- advokatice Zenske alijanse u najdrastičnijim slučajevima besplatno zastupaju žene žrtve diskriminacije/ nasilja pred sudom.

Takodje, zbog naših korisnica prisustvujemo javnim saslušanjima, procesima i suđenjima kako bi utvrdili njihovu usaglašenost sa nacionalnim i međunarodnim obavezama iz oblasti ljudskih prava.

Nadležno lice:	Stana Scepanovic, izvršna direktorka
Adresa:	Jola Piletica br. 1, Niksic
Telefon:	040/244 504, 078/106 256
E-mail adresa:	womenalliance@gmail.com
Radno vrijeme:	ponedeljak -petak od 10 do 16 h
Web sajt:	www.zenska-alijansa.com

SOS TELEFON NIKŠIĆ

SOS telefon Niksic je osnovan sa ciljem da organizovano djeluje protiv nasilja i diskriminacija nad ženama i djecom.

Misija organizacije je - SOS telefon Nikšić pomaže pozitivnom razvoju i primjeni kapaciteta i potencijala žena i djece u porodici i društvu, kroz unapređenje i zaštitu ženskih i dječijih prava, da bi, kao **ravnopravne**, gradile posvećenu, odgovornu i otvorenu zajednicu.

Naša vizija je : Mi sanjamo svijet u kome **sve žene i sva djeca** žive u miru i dostojanstvu.

U skladu sa nasom vizijom I misijom strateski planiramo ciljeve I aktivnosti na suzbijanju nasilja I diskriminacije nada ženama I djecom kroz dvije programska oblasti:

1. Programa zastite zena i djece od muskog nasilja
2. Program za socio-ekonomsko osnazivanje zena

Neki do najzanacajnih rezultata u korist drustveno marginaliyovanih grupa zena su:

- 2004 – SOS pomogao osnivanje prve zenske romske NVO Centar za romske inicijative , za pomoc zenama rromske I egipcanske populacije ;
- 2006 – uspostavljena zenska NVO Tera , za pomoc zenama sa sela ;
- 2009 – SOS Niksic postao licencirani organizator obrazovanja za odrasle za zapostavljene grupe zena , po Rjesenju Ministrstava prosvjete I nauke ;
- 2009 – uspostavljena romska zenska zanatska zadruga „Rukatnice”

Nadležno lice:	Natasa Medjedovic- izvršna koordinatorka
Adresa:	Vuka Karadzica 97, 81400 Niksic
Telefon:	040 21 30 86
E-mail adresa:	sos@sosnk.org
Radno vrijeme:	09.00h-17.00h, svakog radnog dana
Web sajt:	www.sosnk.org

R.br.	CENTRI ZA SOCIJALNI RAD:	Direktori i rukovodioci službi:
1.	Podgorica (jucsrt@t-com.me) ul. IV proleterske br. 18 Cetinje Danilovgrad Kolašin	Vesna Stojanović – direktorica Nada Ljesar – rukovodilac Milanka Simović - rukovodilac Duško Šćepanović - rukovodilac
2.	Nikšić (csrnixsic@t-com.me) ul. Njegoševa br. 10 Šavnik Plužine	Radmila Marković – direktorica Nada Kotlica - rukovodilac Nenad Blagojević - rukovodilac
3.	Pljevlja (csrpv@t-com.me) ul. Vuka Karadžića br. 42 Žabljak	Juso Ajanović – direktor rukovodilac
4.	Bijelo Polje (csrbp@t-com.me) ul. Tršova bb Mojkovac	Zlata Lukač – direktorica Sreten Pejović - rukovodilac
5.	Bar (csrbar@t-com.me) ul. Bulevar revolucije bb Ulcinj (csrul@t-com.me)	Slobodan Đonović – direktor Meto Duraku - rukovodilac
6.	Berane (cen.soc.rad@t-com.me) ul. 29. novembra br. 1 Andrijevića	Sava Arsović – direktor Mirjana Marijanović - rukovodilac
7.	Kotor (czsrkotor@t-com.me) Gurdić bb Tivat Budva	Kristina Petrović – VD direktora Momčilo Sekulović - rukovodilac Saška Jovanović - rukovodilac
8.	Rožaje (csr-rozaje@t-com.me) ul.30. septembra br. 6	Mahmut Kalač – direktor
9.	Plav (centarsocradplav@t-com.me) ul. Čaršijska bb	Branka Djukić – direktorica
10.	Herceg Novi (csrhn@t-com.me) ul. Put partizanskih majki br. 4	Vukica Novaković – direktorica

Mob. tel.	Fiksni telefoni:
067 619 795 067 271 949 067 583 065 067 279 809 068 008 678	020 230 - 563 , 230 - 570 041 231- 890 020 812 - 584 020 865 - 645, 864 - 645
069 240 757 069 343 063 067 277 409	040 215 - 207, 215 - 192 , 220 - 034 040 266 - 142 040 271 - 144
067 415 266	052 301- 264, 301 - 265 052 360 - 150
069 412 892 069 384 506 069 494 657	050 432 - 024, 431 - 481 050 472 - 101
069 030 719 067 288 155 067 314 072	030 303 - 492, 313 - 336, fax 303 - 493 030 412 - 205, 412 - 094, 401- 548
067 411 760 067 623 670 067 510 535	051 230 -128, 234 - 966, fax 230 - 129 051 230 - 920 , fax 230 - 921
067 279 899 069 406 990 069 402 819	032 322- 622, 322 - 624, 304 -740 032 674 - 646 033 452 - 887
067 414 579	051 271- 009, 270-174, 270-175, 270-176
067 563 299 067 234 338	051 255 - 075 , fax 251 - 450
067 318 084	031 321 - 187, 322-293, 322 - 578

R. br.	USTANOVE SOCIJALNE I DJEČIJE ZAŠTITE	Direktori:	Mob.tel.	Fiksni telefon
1.	Centar za djecu i mlade „Ljubović „ - Podgorica (zavodpodljubovic@t-com.me) adresa:Podljubović bb P.F. 51 web sajt: http://centarljubovic.me	Dragan Pajović Milorad - Gero Ščekić – pomoćnik direktora	069 027 446 069 637 438	020 662 - 410, 663 - 105
2.	Resursni centar za sluh i govor – Kotor “Dr. Peruta Ivanović” surdomonte@t-com.me Web sajt: www.resursnicentarsluhigovor.me	Boro Kaščelan	069 031 454	032 325 - 996, 304 - 288
3.	Dječji dom „ Mladost ”- Bijela (djecji.dom@t-com.me) web sajt. http://www.dombijela.me/	Borislav Đukanović	069 013 024	031 671 - 042, 671 - 043, 671 - 033
4.	JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom „1.jun,,- Podgorica (centar1.jun@t-com.me) adresa:ul.Princeze Ksenije broj 8 - PG Web sajt: www.centar1jun.me	Željko Darmanović	068 271 799	020 640 – 136, 643 - 326
5.	JU Zavod „ Komanski most „ – Podgorica (zavod@t-com.me) web sajt: http://www.juzkomanskimost.me/ adresa:Gornja gorica bb	Vaselj Dušaj	067 258 075 069 271 978	020 262 - 259, 262 - 258
6.	JU Resursni centar za djecu i mlade „ Podgorica ” - Podgorica (juzinv@t-com.me) Web sajt: www.resursnicentarpg.me adresa: Princeze Ksenije 6	Zoran Bošković	069 962 790 0679155 276	020 640 - 408, 643 - 076
7.	JU Dom starih „ Grabovac „ - Risan (grabovac@t-com.me) web sajt: http://www.domstarihrisan.me/	Zoran Vukićević	069 305 070	032 371 - 500, 371 - 100 fax 371 - 411
8.	JU „ Lovćen - Bečići ” - Cetinje (odmaraliste@t-com.me) web sajt: http://www.ivanovkonak.com/	Sreten Mrvaljević	069 027 052	041 233 - 700
9.	JU Dom starih Bijelo Polje (domstarihbp@t-com.me) Web sajt: http://www.domstarihbp.me Adresa: Medanovići b.b. Bijelo Polje	Admir Mustajbašić –VD	067 276 031	050 486 - 336, 486 - 335

10.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju „TISA”- Bijelo Polje Adresa: Medanovići b.b. – Bijelo Polje E-mail: dtisa@t-com.me Web sajt: www.dnevnicecentartisa.me	Saida Čikić direktorica	069 334 668 067 219 424	050 486 - 248
11.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju – Nikšić Adresa: ul. VI Crnogorske b.b.- Nikšić E-mail: dnevnicecentarnk@t-com.me Sajt : http://www.dnevnicecentarnk.me/	Radojka Koprivica direktorica	069 495 505 067 741 540	040 244 - 420
12.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Pljevlja Adresa: Ul. Voja Đenisijevića br.14 - Pljevlja E-mail: dcpljevlja@t-com.me Sajt : http://www.dnevnicecentarpv.me	Svetlana Dujović direktorica	069 227 029	052 / 321 - 360
13.	JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Herceg Novi Adresa: Ul. Sava Ilića broj 52 - Igalo E-mail: dnevnicecentarigalo@t-com.me Web sajt: www.dnevnicecentarhn.org	Dragica Kosić direktorica	068 543 669 069 649 006	031 / 331 – 243
14.	JU Dnevni Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju „LIPA” – Plav Adresa: Korita b.b. - Plav E-mail: lipaplav@t-com.me	Sulejman Šabović direktor	068 871 817	051/ 250 - 164
15.	JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju „SIRENA” – Ulcinj Adresa: Bulevar Đerđa Kastriota Skenderbega b.b. - Ulcinj	Bilal Alaj direktor	069 079 452	
16.	JU Dnevni Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju Berane			
17.	JU Centar za podršku djeci i porodici - Bijelo Polje Adresa: Ul. Slobode b.b. Web sajt: www.djecabp.me E-mail: czpdip@gmail.com , czpdip@live.com	Rada Đerić direktor		Tel/fax +382 50 433 - 651 i 451 - 555
18.	JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci -Podgorica E-mail: jukakarickagora@t-com.me Web site: www.old.podgorica.me/Kgora/kakaricka/index.html Adresa: Kakaricka Gora bb	Aleksandar Radinović- direktor		020/611-847 Faks: 020/ 611-534

ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE

Biro rada Bar

Bulevar 24. novembra H-14,
tel. 030/313-048

Biro rada Bijelo Polje

Tomaša Žižića bb,
tel. 050/432-422

Biro rada Nikšić

Lazara Sočice 4,
tel. 040/214-161

Biro rada Podgorica

Novaka Miloševa 6/1,
tel. 020/406-800

Kancelarija Andrijevića

Branka Deletića bb,
tel. 051/230-660

Kancelarija Cetinje

Bajova 2,
tel. 041/236-064

Kancelarija Kolašin

Trg Vukmana Kruščića,
tel. 020/860-030

Kancelarija Mojkovac

Filipa Žorića bb,
tel. 050/470-051

Biro rada Berane

29. novembra 54,
tel. 051/233-332

Biro rada Herceg Novi

Partizanskih majki 4,
tel. 031/324-059

Biro rada Pljevlja

Tanasija Pejatovića 2,
tel. 052/356-742

Direkcija

Bulevar revolucije 3,
tel. 020/405-272

Kancelarija Budva

Mediterranska 23,
tel. 030/402-556

Kancelarija Danilovgrad

Baja Sekulića bb,
tel. 020/812-672

Kancelarija Kotor

Škaljari bb-zgrada Obnove,
tel. 032/325-732

Kancelarija Plav

tel. 051/255-061

Kancelarija Plužine

Dom kulture,
tel. 040/271-295

Kancelarija Šavnik

tel. 040/266-400

Kancelarija Ulcinj

Bulevar Maršala Tita,
tel. 030/412-213

Sektor za ekonomske poslove

Ivana Vujoševića 10,
tel. 020/248-034

**Sektor za istraživanje,
razvoj i planiranje**

Bulevar revolucije 3,
tel. 020/405-273

Sektor za zapošljavanje

Ivana Vujoševića 10,
tel. 020/405-201

Kancelarija Rožaje

30. septembra bb,
tel. 051/271-343

Kancelarija Tivat

Soliter (p+5),
tel, 032/674-585

Kancelarija Žabljak

Trg durmitorskih ratnika,
tel. 052/360-030

Sektor za informatiku

Ivana Vujoševića 10,
tel. 020/405-213

Sektor za pravne i opšte poslove

Bulevar revolucije 3,
tel. 020/405-271

3. Institucije, organizacije i nezavisna tela u Srbiji

VLADA REPUBLIKE SRBIJE

KANCELARIJA ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

Kancelarija vrši stručne poslove za potrebe Vlade i nadležnih ministarstava koji se odnose na: zaštitu i unapređenje ljudskih i manjinskih prava; praćenje usaglašenosti domaćih propisa sa međunarodnim ugovorima i drugim međunarodnopravnim aktima o ljudskim i manjinskim pravima i iniciranje izmena domaćih propisa; opšta pitanja položaja pripadnika nacionalnih manjina; praćenje položaja pripadnika nacionalnih manjina koje žive na teritoriji Republike Srbije i ostvarivanja manjinskih prava; ostvarivanje veza nacionalnih manjina sa matičnim državama.

Kancelarija koordinira pripremu državnih izveštaja o sprovođenju 8 osnovnih međunarodnih ugovora iz oblasti ljudskih prava koje je Republika Srbija ratifikovala. Kancelarija takođe priprema državne izveštaje o sprovođenju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima i Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope. Aktivnosti Kancelarije realizuju se kroz dve osnovne grupe poslova: – Praćenje i unapređenje stanja ljudskih prava u Srbiji – Praćenje i unapređenje položaja nacionalnih manjina

Nadležno lice:	Suzana Paunović, direktorka Kancelarije za ljudska i manjinska prava
Adresa:	Bulevar Mihajla Pupina 2, 11070 Novi Beograd
Telefon:	+ 381 011/2142974 ; +381 011/3112510; +381 011/3112405
E-mail adresa:	director@ljudskaprava.gov.rs; suzana.paunovic@ljudskaprava.gov.rs
Radno vreme:	9:00 –17:00h
Web sajt:	http://www.ljudskaprava.gov.rs/

MINISTARSTVO PRAVDE I DRŽAVNE UPRAVE

Delokrug Ministarstva pravde i državne uprave utvrđen je u članu 10. Zakona o ministarstvima i obuhvata poslove državne uprave koji se odnose na:

- krivično zakonodavstvo i zakonodavstvo o privrednim prestupima i prekršajima; obligacione odnose; nasleđivanje; postupak pred sudovima, izuzev stečajnog postupka; organizaciju i rad pravosudnih organa; pravosudni ispit;
- izvršenje krivičnih sankcija; rehabilitaciju, amnestiju i pomilovanje; izručenje; prikupljanje podataka o izvršenim krivičnim delima protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom; donošenje rešenja o predaji okrivljenih lica Međunarodnom tribunalu za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine i Međunarodnom krivičnom sudu, a na osnovu pravnosnažnih i izvršnih sudskih odluka;
- sprovođenje programa zaštite učesnika u krivičnom postupku; advokaturu i druge pravosudne profesije; sudsku stražu; statistiku i analitiku rada pravosudnih organa; međunarodnu pravnu pomoć; upravljanje oduzetom imovinom proisteklom iz krivičnog dela;
- stručno usavršavanje nosilaca pravosudnih funkcija i javnih beležnika; sudske veštace, prevodioce i tumače;
- stvaranje uslova za pristup i realizaciju projekata iz delokruga tog ministarstva koji se finansiraju iz sredstava pretpriступnih fondova Evropske unije, donacija i drugih oblika razvojne pomoći;
- zastupanje Republike Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava i staranje o objavljivanju presuda tog suda koje se odnose na Republiku Srbiju i praćenje njihovog izvršenja; pripremu propisa o postupku pred Ustavnim sudom i pravnom dejstvu odluka Ustavnog suda;
- pripremu propisa o zaštiti podataka o ličnosti i tajnosti podataka; nadzor nad primenom propisa koji uređuju tajnost podataka;
- sistem državne uprave i organizaciju i rad ministarstava i posebnih organizacija; Zaštitnika građana; upravnu inspekciju; upravni postupak i upravni spor; izbore za republičke organe; radne odnose u državnim organima; stručno usavršavanje zaposlenih u državnim organima;
- matične knjige; službenu upotrebu jezika i pisma; pečate, političko i drugo organizovanje, izuzev sindikalnog organizovanja; neposredno izjašnjavanje građana; jedinstveni birački spisak; vođenje registra političkih stranaka;
- vođenje registra crkava i verskih zajednica; vođenje registra nacionalnih saveta nacionalnih manjina; izbor nacionalnih saveta nacionalnih manjina; pripremu propisa o crkvama i verskim zajednicama; pripremu propisa o ljudskim i manjinskim pravima, kao i druge poslove određene zakonom.

Nadležno lice:	Nikola Selaković, ministar pravde i državne uprave u Vladi Republike Srbije
Adresa:	Beograd, Nemanjina broj 22-26
Telefon:	011/3622-559; 011/3612-458; 011/3616-548; 011/3616-549;
E-mail adresa:	kabinet@mpravde.gov.rs
Radno vreme:	08:30-16:30
Web sajt:	http://www.mpravde.gov.rs/

MINISTARSTVO RADA, ZAPOSŁJAVANJA I SOCIJALNE POLITIKE

Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike obavlja poslove državne uprave koji se odnose na: sistem u oblasti radnih odnosa i prava iz rada u svim oblicima rada izuzev u državnim organima; zarade i ostala primanja iz radnog odnosa, plate u javnom sektoru, izuzev u državnim organima i poslova koje obavlja ministarstvo nadležno za poslove finansija; bezbednost i zdravlje na radu; inspeksijski nadzor iz oblasti radnih odnosa i bezbednosti i zdravlja na radu; sindikalno organizovanje; štrajk; ostvarivanje prava iz radnog odnosa radnika privremeno zaposlenih u inostranstvu; zaštitu građana zaposlenih u inostranstvu; zaključivanje sporazuma o upućivanju zaposlenih na rad u inostranstvo i upućivanje zaposlenih na privremeni rad u inostranstvo; evidencije u oblasti rada; saradnju sa međunarodnim organizacijama u oblasti rada i zapošljavanja; međunarodne konvencije u oblasti rada, bezbednosti i zdravlja na radu; antidiskriminacionu politiku; sistem socijalne zaštite; sistem porodičnopravne zaštite; brak; ravnopravnost polova; populacionu politiku; planiranje porodice, porodicu i decu; ostvarivanje prava i integraciju izbeglih i raseljenih lica, povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, romskog stanovništva i drugih socijalno ugroženih grupa; sistem penzijskog i invalidskog osiguranja; nadzor nad radom Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja; socijalno osiguranje i zaštitu vojnih osiguranika; učestvovanje u pripremi, zaključivanje i primenu međunarodnih ugovora o socijalnom osiguranju; boračko-invalidsku zaštitu, zaštitu civilnih invalida rata i članova porodica lica na obaveznoj vojnoj službi; negovanje tradicija oslobođilačkih ratova Srbije; zaštitu spomenika i spomen obeležja oslobođilačkih ratova Srbije, vojnih grobova i grobalja boraca u zemlji i inostranstvu; boračko-invalidske i invalidske organizacije i udruženja, kao i druge poslove određene zakonom.

Nadležno lice:	Jovan Krkobabić, potpredsednik Vlade i ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike
Adresa:	Nemanjina 22-26, Beograd
Telefon:	+ 381 011/3038661
E-mail adresa:	Postoji veliki broj e-mail adresa, te je s toga preporučljivo prethodno otići na internet stranicu
Radno vreme:	09-15h
Web sajt:	http://www.minrzs.gov.rs

ZAŠTITNIK GRAĐANA- OMBUDSMAN

Zaštitnik građana je inokosni državni organ koji štiti i unapređuje ostvarivanje prava građana kontrolišući da li organi i organizacije koje obavljaju javna ovlašćenja svoj posao rade zakonito i pravilno. Pored kontrole formalnog poštovanja zakona Zaštitnik građana s posebnom pažnjom ispituje etičnost, savesnost, nepristrasnost, stručnost, svrsishodnost, delotvornost, poštovanje dostojanstva stranke i ostale osobine koje treba da karakterišu upravu, a koje građani s punim pravom očekuju od onih koje kao poreski obveznici plaćaju.

Zaštitniku građana može se, pritužbom ili u neposrednom razgovoru, obratiti svako (državljeni Srbije, stranci, apatridi, izbeglice, raseljena lica, udruženja, pravna lica...) ko smatra da organi uprave nekorektno primenjuju (ili ne primenjuju) propise Republike Srbije na njegovu štetu. Pre podnošenja pritužbe podnosilac je dužan da svoja prava pokuša da zaštiti u odgovarajućem pravnom postupku.

Kancelarija Ombudsmana posebnu pažnju pridaje:

- zaštititi prava pripadnika nacionalnih manjina
- provođenju rodne ravnopravnosti
- zaštititi osoba sa invaliditetom

Nadležno lice:	Saša Janković, Ombudsman
Adresa:	Deligradska 16, Beograd
Telefon:	+381 011/2068100
E-mail adresa:	zastitnik@zastitnik.rs
Radno vreme:	8:30-16:30h
Web sajt:	http://www.ombudsman.rs

AUTONOMNA POKRAJINA VOJVODINA

POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA OBRAZOVANJE, UPRAVU I NACIONALNE ZAJEDNICE

U delokrugu Sektora za nacionalne zajednice spadaju pitanja iz oblasti ostvarivanja prava nacionalnih zajednica, odnosa sa crkvama i verskim zajednicama, kao i prevodilački poslovi na i sa stranih jezika i jezika nacionalnih zajednica koji su u službenoj upotrebi u radu pokrajinskih organa.

U ovom sektoru se obavljaju poslovi u oblasti ostvarivanja, zaštite i unapređenja ljudskih i manjinskih prava u Pokrajini; pripreme i sprovođenja projekata u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja, službene upotrebe jezika i pisama, održavanja međuregionalnih veza, očuvanja i negovanja međunacionalne tolerancije i drugi poslovi od značaja za ostvarivanje prava nacionalnih zajednica. Ostvaruje se saradnja i pruža pomoć udruženjima građana, pripadnika manjinskih nacionalnih zajednica i drugim udruženjima građana čiji su projekti usmereni na ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava i na očuvanje i negovanje međunacionalne tolerancije. Prati se rad i ostvaruje saradnja sa nacionalnim savetima nacionalnih zajednica, saradnja sa naučnim i drugim institucijama koje se bave izučavanjem i praćenjem ostvarivanja ljudskih i manjinskih prava, kao i saradnja sa organima nadležnim za oblast ljudskih i manjinskih prava, organima pokrajinske uprave i organima jedinica lokalne samouprave pri vršenju poslova iz delokruga Sektora.

U sektoru se prati i sagledava stanje u oblasti crkava, vera i verskih zajednica, predlažu mere za unapređenje stanja u ovoj oblasti i ostvaruje se saradnja sa predstavnicima crkava i verskih zajednica koje deluju na teritoriji Pokrajine.

Nadležno lice:	Andor Deli, Pokrajinski sekretar
Adresa:	Bulevar Mihajla Pupina 16, Novi Sad
Telefon:	+381 021/4874213
E-mail adresa:	ounz@vojvodina.gov.rs
Radno vreme:	08:00-16:00h
Web sajt:	http://www.puma.vojvodina.gov.rs

POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA PRIVREDU, ZAPOŠLJAVANJE I RAVNOPRAVNOST POLOVA

U SEKTORU ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA obavljaju se poslovi koji se odnose na pripremanje analitičkih i drugih materijala u vezi sa primenom propisa iz oblasti ravnopravnosti polova za Skupštinu i Pokrajinsku vladu; aktivnosti za unapređenje oblasti ravnopravnosti polova u Pokrajini; promociju principa jednakih mogućnosti za žene i muškarce; praćenje stanja i predlaganje mera za unapređenje položaja žena i ostvarivanja politike jednakih mogućnosti u Pokrajini; praćenje primene ratifikovanih konvencija i preporuka međunarodnih organizacija u ovoj oblasti; ostvarivanje saradnje sa nevladinim organizacijama, sindikatima i drugim asocijacijama i medijima; učestvovanje u radu radnih tela Skupštine, Pokrajinske vlade i lokalnih samouprava u oblasti ravnopravnosti polova; koordinaciju donošenja i izmena zakonskih propisa i drugih akata u oblasti ravnopravnosti polova; predlaganje i sprovođenje mera afirmativne akcije u cilju poboljšanja ekonomskog i društvenog položaja žena, naročito ranjivih grupa žena, kao i eliminacije nasilja nad ženama i nasilja u porodici i drugi poslovi po nalogu Sekretara.

U Sektoru za ravnopravnost polova obavljaju se poslovi praćenja rada saveta, komisija i drugih radnih tela Sekretarijata i saradnja sa republičkim i pokrajinskim organima uprave i organima jedinica lokalne samouprave iz oblasti ravnopravnosti polova i drugi poslovi po nalogu Sekretara.

Sektor obavlja aktivnosti ka integrisanju principa rodne ravnopravnosti u sve oblasti rada pokrajinskih organa i pruža im potrebnu stručnu podršku. U Sektoru se kao povereni posao obavlja nadzor nad primenom Zakona o ravnopravnosti polova na teritoriji Pokrajine.

Nadležno lice:	Miroslav Vasin, Pokrajinski sekretar Juhas Balint, Zamenik Pokrajinskog sekretara
Adresa:	Bulevar Mihajla Pupina 16, Novi Sad
Telefon:	+381 021/4874300
E-mail adresa:	juhas.balint@vojvodina.gov.rs
Radno vreme:	
Web sajt:	http://www.spriv.vojvodina.gov.rs/

POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je nezavisan, samostalan i specijalizovan državni organ formiran na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije iz 2009. godine.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ovlašćen je da sprovodi postupak po pritužbama u slučajevima diskriminacije osoba ili grupe osoba koje povezuje isto lično svojstvo. Poverenik je nadležan da prima i razmatra pritužbe zbog diskriminacije, daje mišljenja i preporuke u konkretnim slučajevima diskriminacije i izriče zakonom utvrđene mere. Pored toga, Poverenik je dužan da podnosiocu pritužbe pruži informacije o njegovom pravu i mogućnosti pokretanja sudskog ili drugog postupka zaštite, uključujući i postupak mirenja, kao i da podnosi tužbe za zaštitu od diskriminacije, uz saglasnost diskriminisanе osobe.

Poverenik je, takođe, nadležan da podnosi prekršajne prijave zbog akata diskriminacije inkriminisanih antidiskriminacionim propisima.

Poverenik je ovlašćen da upozorava javnost na najčešće, tipične i teške slučajeve diskriminacije, da prati sprovođenje zakona i drugih propisa, inicira donošenje ili izmenu propisa radi sprovođenja i unapređivanja zaštite od diskriminacije i daje mišljenje o odredbama nacрта zakona i drugih propisa koji se tiču zabrane diskriminacije, kao i da preporučuje organima javne vlasti i drugim licima mere za ostvarivanje ravnopravnosti. Jedan deo nadležnosti Poverenika odnosi se na praćenje stanja u oblasti zaštite ravnopravnosti, o čemu Poverenik podnosi godišnji izveštaj Narodnoj skupštini.

U svom delovanju Poverenik je dužan da uspostavlja i održava saradnju sa organima nadležnim za ostvarivanje ravnopravnosti i zaštitu ljudskih prava na teritoriji autonomne pokrajine i lokalne samouprave.

Nadležnost Poverenika je uređena Zakonom o zabrani diskriminacije.

Nadležno lice:	Nevena Petrušić, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti
Adresa:	Beogradska 70, Beograd
Telefon:	+381 011/2438020
E-mail adresa:	poverenik@ravnopravnost.gov.rs
Radno vreme:	08:30-16:30h
Web sajt:	http://www.ravnopravnost.gov.rs

POKRAJINSKI OMBUDSMAN (AP VOJVODINA)

Pokrajinski ombudsman je nezavisan i samostalan organ koji se stara se o zaštiti i unapređenju ljudskih prava i sloboda svakog, zajemčenih Ustavom, međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, zakonom i propisima Autonomne Pokrajine Vojvodine. Štiti ljudska prava i slobode od povreda koje bi u svom radu mogli učiniti pokrajinska i opštinske uprave i organizacije i javne službe, koje vrše upravna i javna ovlašćenja, a čiji je osnivač Pokrajina ili opština.

Na osnovu Pokrajinske skupštinske odluke o pokrajinskom ombudsmanu, pokrajinski ombudsman ima pet zamenika, od kojih su tri specijalizovana i to za oblasti zaštite prava nacionalnih manjina, zaštite prava deteta i ravnopravnost polova.

U cilju zaštite ljudskih prava Pokrajinski ombudsman prima i ispituje predstavke koje se odnose na povredu ljudskih prava, nadzire primenu propisa, kontroliše zakonitost, celishodnost i efikasnost postupanja organa uprave i istražuje njihov rad. Pored toga, prati primenu međunarodnih standarda iz oblasti ljudskih prava, prikuplja informacije o primeni zakona i drugih propisa iz oblasti ljudskih prava, sastavlja godišnji izveštaj o ostvarivanju ljudskih prava, obaveštava nadležne organe i širu javnost o kršenju ljudskih prava, inicira pokretanje krivičnih, disciplinskih i drugih postupaka kod nadležnih organa u slučaju kršenja ljudskih prava itd.

Osnovni principi delovanja ombudsmana su zakonitost, nepristrasnost, nezavisnost i pravičnost.

Nadležno lice:	Aniko Muškinja Heinrich, pokrajinski ombudsman Eva Vukašinović, zamenica za zaštitu prava nacionalnih manjina Danica Todorov Jašarević, zamenica za ravnopravnost polova
Adresa:	Bulevar Mihajla Pupina 25, Novi Sad
Telefon:	+381 021/4874144
E-mail adresa:	office@ombudsmanapv.org
Radno vreme:	09-16h
Web sajt:	http://www.ombudsmanapv.org

NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE

ODBOR ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA I RAVNOPRAVNOST POLOVA

Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, razmatra predlog zakona i drugog opšteg akta i druga pitanja iz oblasti:

- ostvarivanja i zaštite ljudskih prava i sloboda i prava deteta;
- sprovođenja potvrđenih međunarodnih ugovora koji uređuju zaštitu ljudskih prava;
- ostvarivanja slobode veroispovesti;
- položaja crkava i verskih zajednica;
- ostvarivanja prava nacionalnih manjina i međunacionalnih odnosa u Republici Srbiji.

Odbor saraduje sa nacionalnim savetima nacionalnih manjina. Odbor razmatra predlog zakona i drugog opšteg akta sa stanovišta unapređivanja i postizanja ravnopravnosti (rodne jednakosti) polova, sagledava stanje vođenja politike, izvršavanje zakona i drugih opštih akata od strane Vlade i drugih organa i funkcionera odgovornih Narodnoj skupštini, sa stanovišta poštovanja ravnopravnosti polova.

Odbor obavlja i druge poslove, u skladu sa zakonom i poslovnikom. Odbor ima 17 članova.

Nadležno lice:	Meho Omerović, narodni poslanik, Predsednik Odbora
Adresa:	Narodna skupština Republike Srbije , Trg Nikole Pašića 13, Beograd
Telefon:	
E-mail adresa:	http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/kontakt.939.html Kontakt sa Odborom može se ostvariti putem ovog linka, slanjem upita, odnosno zahteva.
Radno vreme:	
Web sajt:	http://www.parlament.gov.rs

UPRAVA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Uprava za rodnu ravnopravnost je prvi izvršni mehanizam Vlade RS nadležan poslove ostvarivanja i unapređivanja rodne ravnopravnosti. Uprava je osnovana 2007. godine kao Sektor za rodnu ravnopravnost u okviru Ministarstva rada i socijalne politike, da bi 2008. godine prerasla u Upravu za rodnu ravnopravnost u sastavu istog Ministarstva.

Uprava obavlja poslove koji se odnose na:

- analizu stanja i predlaganje mera u oblasti unapređenja rodne ravnopravnosti;
- izradu i sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti;
- izradu nacarta zakona i drugih propisa u ovoj oblasti;
- saradnju sa drugim državnim organima, organima autonomnih pokrajina i organima jedinica -lokalne samouprave u ovoj oblasti;
- međunarodnu saradnja;
- koordinaciju rada i pružanje stručne i administrativno-tehničke podrške Savetu za ravnopravnost polova;
- poboljšanje položaja žena i promociju rodne ravnopravnosti i politike jednakih mogućnosti;
- integrisanje principa rodne ravnopravnosti u svim oblastima delovanja institucija sistema;
- sprovođenje preporuka Komiteta UN o eliminaciji diskriminacije žena, kao i druge poslove u skladu sa zakonom.

Prioriteti u radu Uprave su u skladu sa šest prioriternih oblasti Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti i Akcionog plana za njeno sprovođenje.

Nadležno lice:	Natalija Mićunović, direktorka
Adresa:	Terazije 41/III
Telefon:	+381 011/3345665
E-mail adresa:	rodna.ravnopravnost@minrzs.gov.rs
Radno vreme:	
Web sajt:	http://www.gendernet.rs

BEOGRADSKI CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA

Beogradski centar za ljudska prava je nestranačko, nepolitičko i neprofitno udruženje građana zainteresovanih za unapređenje teorije i prakse ljudskih prava. Za Beogradski centar su vezani ljudi različitih profesija i profila – pravnici i advokati, sociolozi, ekonomisti, književnici, profesori, studenti i poslovni ljudi. Svi oni svojim znanjem i entuzijazmom doprinose ostvarivanju ciljeva kojima Centar teži.

Beogradski centar je osnovan 1995. godine i od tada do danas prerastao je u jednu od najznačajnijih nevladinih organizacija u Srbiji.

Unapređenje znanja u oblasti ljudskih prava i humanitarnog prava, razvoj demokratije, uspostavljanje pravne države i građanskog društva u Srbiji i u ostalim državama nastalim na prelazu iz autokratije u demokratiju osnovni su ciljevi Beogradskog centra. Centar je tokom svoga postojanja nastojao da podigne svest građana o značaju i dometima ideje ljudskih prava i individualnih sloboda i stvori klimu za njihovo puno uvažavanje.

Nakon petnaest godina svog postojanja Beogradski centar je postao obrazovni centar za ljudska prava. Svake godine organizuju se škole ljudskih prava koje su prilagođene različitim profilima polaznika – studentima i srednjoškolicima, diplomiranim pravnicima i advokatima, sudijama, policajcima i politikolozima. Pored škola, Centar organizuje i brojne seminare i predavanja.

Centar posebnu pažnju poklanja svojoj izdavačkoj delatnosti. Brojne publikacije do sada su bile napisane, pripremljene i odštampane u Centrovoj produkciji, a među njima se nalaze čak i univerzitetski udžbenici.

Nadležno lice:	Vesna Petrović, članica Upravnog odbora Centra
Adresa:	Beogradska 54, Beograd
Telefon:	+381 011/3085328
E-mail adresa:	bgcentar@bgcentar.org.rs
Radno vreme:	09:00-16h
Web sajt:	http://www.bgcentar.org.rs

NACIONALNA ORGANIZACIJA OSOBA SA INVALIDITETOM

Nacionalna organizaciju osoba sa invaliditetom, skraćeno NOOIS, je „krovna” organizacija koja predstavlja ujedinjeni invalidski pokret Srbije, a osnovana je 22. juna 2007. kao dobrovoljna, socijalno-humanitarna, nestranačka, nevladina i nedobitna organizacija, odnosno kao savez udruženja građana. Njenim osnivanjem je Zajednica invalidskih organizacija Srbije, kao neformalna mreža republičkih invalidskih organizacija koja je postojala dugi niz godina pre toga, prerasla u NOOIS, kao formalnu mrežu sa pravnim statusom, sličnu mnogima u Evropi.

NOOIS je osnovana sa ciljem da predstavlja ujedinjeni pokret osoba sa invaliditetom Srbije, govori u ime većine osoba sa invaliditetom i čini najvažniju političku snagu u zastupanju njihovih zajedničkih interesa i potreba.

Uloga Nacionalne organizacije nije da zameni pojedinačne / specifične organizacije osoba sa invaliditetom, već da se usredsredi na zajedničke akcije, inicijative i pitanja od opšteg interesa.

Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije predstavlja:

- savez organizacija osoba sa pojedinačnim vrstama invaliditeta tzv. tradicionalne organizacije),
- organizacije zakonskih zastupnika osoba sa invaliditetom i
- interesnih organizacija koje okupljaju osobe sa različitim oblicima invaliditeta (cross-disability)

Nacionalna organizacija je osnovana na neodređeno vreme, a radi ostvarivanja ciljeva utvrđenih Statutom i Odlukom o osnivanju u oblasti zaštite i unapređivanja položaja osoba sa invaliditetom na teritoriji Republike Srbije.

Nadležno lice:	Milan Stošić, predsednik
Adresa:	Dimitrija Tucovića 23, Beograd
Telefon:	+381 011/2414328
E-mail adresa:	nacionalnaorganizacija@bvcom.net
Radno vreme:	09-16h
Web sajt:	http://www.noois.rs

GEJ STREJT ALIJANSA

Gej strejt alijansa (GSA) je udruženje čija je misija promovisanje i zaštita ljudskih prava građana i građanki Srbije, a posebno ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih (LGBT) osoba.

Osnovne vrednosti GSA su ravnopravnost, solidarnost, nenasilje i tolerancija.

Ciljevi i zadaci Gej strejt alijanse su:

- smanjenje nasilja, diskriminacije i homofobije u svim društvenim, ekonomskim i političkim sferama
- promena društvenog sistema vrednosti u skladu sa vrednostima kao što su tolerancija, ravnopravnost, jednakost, nenasilje i sl.
- izgradnja demokratskog, građanskog i odgovornog društva u kome se poštuju ljudska prava i princip jednakih šansi za sve građane i građanke
- podsticanje i jačanje kapaciteta LGBT osoba i svih građana i građanki da aktivno učestvuju u političkom i društvenom životu
- podsticanje medija da objektivno informišu javnost o potrebi poštovanja ljudskih prava i promovišu vrednosti građanskog društva
- podsticanje državnih, obrazovnih i drugih institucija da promovišu potrebu poštovanja ljudskih prava i preduzimaju mere iz svoje nadležnosti u procesu rešavanja statusa LGBT osoba
- pomoć žrtvama nasilja i diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta
- ukazivanje na probleme homofobije, bifobije i transfobije u društvu i rešavanje statusa LGBT osoba

Gej strejt alijansa je jedinstvena po tome što su se po prvi put u Srbiji u borbi za prava LGBT osoba okupili ljudi kojima nije bitno pitanje različitosti u seksualnosti, već ciljevi koje žele da ostvare – jednaka prava za sve i smanjenje nasilja i diskriminacije. Zato je važno istaći da je oko GSA okupljen veliki broj i LGBT i heteroseksualnih osoba koje su svesne činjenice da nasilje nad LGBT populacijom nije nasilje samo nad onima koji/e su drugačije seksualne orijentacije, već je to nasilje nad čitavim društvom.

Nadležno lice:	Lazar Pavlović, predsednik
Adresa:	
Telefon:	+381 064/4439155
E-mail adresa:	info@gsa.org.rs
Radno vreme:	
Web sajt:	http://gsa.org.rs/

YUCOM

Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) je osnovan novembra 1997. godine pod imenom Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava, kao stručno, dobrovoljno, nevladino udruženje građana okupljenih radi zaštite i unapređenja ljudskih prava prema opšteprihvaćenim civilizacijskim standardima, međunarodnim konvencijama i domaćem pravu.

Komitet se angažuje na unapređenju ideja i prakse poštovanja ljudskih i građanskih prava i sloboda, širenju znanja o njima, pružanju pravne pomoći onima čija su prava ugrožena, razvijanju saradnje sa udruženjima i organizacijama koje se bave unapređenjem građanskih, političkih, ljudskih i sindikalnih sloboda i prava i na organizovanju drugih aktivnosti kojima se ostvaruju ciljevi Komiteta.

Nadležno lice:	Milan Antonijević, direktor
Adresa:	Svetogorska 17, Beograd
Telefon:	+381 011/3344425
E-mail adresa:	office@yucom.org.rs
Radno vreme:	
Web sajt:	http://www.yucom.org.rs

PRAXIS

Praxis je domaća, nevladina i neprofitna organizacija osnovana 2004. godine u Beogradu. Ciljevi i zadaci Praxisa su promocija, zaštita i unapređivanje ljudskih prava, borba protiv diskriminacije, netolerancije i rasizma.

Pravedno društvo u kome je uspostavljena vladavina zakona u kojem se osnovna ljudska prava poštuju i mogućnosti su jednake za sve.

Praxis se zalaže za vrednosti građanskog društva, razvoj demokratije, uspostavljanje vladavine prava, smanjenje siromaštva, marginalizacije i socijalne isključenosti i poboljšanje kvaliteta života.

Praxis ostvaruje svoje ciljeve pružanjem besplatne pravne pomoći i javnim zagovaranjem, kao i podizanjem svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, u oblasti državljanstva i ličnih dokumenata, stanovanja, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite i zapošljavanja, a takođe i u oblasti zaštite od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Pružanjem pravne pomoći socijalno najugroženijim zajednicama, nacionalnim manjinama (Romima, Aškalijama i Egipćanima) i migrantima, Praxis se bori protiv diskriminacije, za poštovanje ljudskih prava i za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima.

Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje kroz istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemski rešenja problema i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti, obrazovanje, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, umrežavanje i saradnju.

Nadležno lice:	Ivanka Kostić, izvršna direktorka
Adresa:	Alekse Nenadovića 7, Beograd Heroja Maričića 70, Kraljevo
Telefon:	+381 011/3444482
E-mail adresa:	bgoffice@praxis.org.rs
Radno vreme:	09-16h
Web sajt:	http://www.praxis.org.rs

LABRIS

Labris, grupa za lezbejska ljudska prava, osnovana je u Beogradu 1995. godine. Nastala je iz gej i lezbejskog lobija – Arkadija, osnovanog 1990. godine, a registrovanog 1994. godine u Beogradu.

Prvih šest godina Labris je za realizaciju svojih aktivnosti koristio prostorije i opremu dve ženske organizacije. Grupa je dobila svoj prostor 2001. godine, što je pomoglo realizaciju njenih aktivnosti.

Labris prostor je namenjen svim ženama bez obzira na nacionalnu, rasnu, versku, klasnu pripadnost, starost, profesiju, psihičku, fizičku i zdravstvenu sposobnost i seksualnu orijentaciju koje su spremne da poštuju druge žene – poštovanje nenasilne komunikacije i različitosti – radno vreme Labrisa, obaveze zaposlenih i politike grupe.

U okviru svojih aktivnosti Labris pruža različite vrste usluga jer nam je važno da on postane i vaše mesto.

Resurs centar radi svakog radnog dana (po dogovoru i vikendom). U Resurs centru možete koristiti internet i družiti se u okviru brojnih dešavanja u toku godine – projekcije filmova, radionice, večeri druženja, kokteli, izložbe... Takođe, na raspolaganju vam je bogata biblioteka i videoteka.

Labris je organizacija koja smatra pravo na različitu seksualnu orijentaciju jednim od osnovnih ljudskih prava i radi na eliminaciji svih vrsta nasilja i diskriminacije nad lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Nadležno lice:	Aleksandra Gavrilović, Koordinatorica za Edukaciju Jelena Vasiljević, Koordinatorica za info centar
Adresa:	
Telefon:	
E-mail adresa:	labris@labris.org.rs
Radno vreme:	Svakog radnog dana (po dogovoru)
Web sajt:	http://labris.org.rs/

SIGURNA KUĆA

Sigurne ženske kuće su nastale kao projekat SOS telefona i Savetovališta za žrtve porodičnog nasilja, a danas su samostalni projekti koje realizuju nevladine organizacije i centri za socijalni rad uz podršku lokalnih samouprava. Sigurne kuće su namenjene ženama i deci koje trpe nasilje od strane drugog člana porodice.

Naše Sigurne kuće ženama i deci pružaju:

- smeštaj i ishranu
- sigurnost
- emotivnu podršku
- pravnu pomoć
- razne obuke u cilju osposobljavanja za lakše zapošljavanje
- pomoć pri pronalaženju posla
- podršku u donošenju odluka
- podršku u realizaciji donetih odluka

Osnovni principi rada u Sigurnoj kući su podrška i samopomoć. Život u Sigurnoj kući je organizovan od strane Centra za socijalni rad. Redovno se organizuju radionice i predavanja na teme koje korisnice izaberu. Individualni rad se organizuje sa svakom korisnicom prema njenim potrebama.

Nadležno lice:	
Adresa:	Saznaje se pozivom na sos telefon.
Telefon:	Lista sos linija nalazi se na internet prezentaciji Sigurne kuće. S obzirom da sigurne kuće postoje u više gradova širom Srbije, postoji više sos linija.
E-mail adresa:	office@sigurnakuca.org
Radno vreme:	00-24h
Web sajt:	http://www.sigurnakuca.org

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM

Udruženje studenata sa hendikepom (USH) je nevladina, nestranačka, neprofitna organizacija koja se bori za ostvarivanje i poštovanje ljudskih prava i izjednačavanje mogućnosti mladih i studenata sa hendikepom kroz kreiranje uslova za inkluzivno formalno i neformalno obrazovanje i primenu socijalnog modela pristupa hendikepu. USH je jedna od prvih organizacija u Srbiji koja okuplja mlade ljude sa različitim tipovima hendikepa, bez obzira na medicinsku dijagnozu, kao i mlade ljude bez hendikepa kroz inkluzivni, cross-disability pristup.

Sledeći viziju „Jednake mogućnosti za sve“, Udruženje radi na izgradnji civilnog društva zasnovanog na jednakim mogućnostima i ravnopravnosti svih građana i građanki, nenasilju, nediskriminaciji, poštovanju ljudskih prava bez obzira na različitosti, društvenoj uključenosti i odgovornosti. USH realizuje aktivnosti u okviru nekoliko programskih linija:

- Inkluzivno obrazovanje (formalno i neformalno)
- Antidiskriminacija i ljudska prava
- Psihosocijalna podrška i osnaživanje mladih sa hendikepom
- Inkluzivna kultura i umetnost

U okviru Programa inkluzivnog obrazovanja Udruženje studenata sa hendikepom sprovodi servise podrške za studente/studentkinje sa hendikepom. Podrška se organizuje samostalno i u saradnji sa Centrom za studente sa hendikepom Univerziteta u Beogradu koji je osnovan na inicijativu i uz podršku USH. U okviru ovog programa sprovode se i istraživanja položaja mladih sa hendikepom u obrazovnom sistemu Srbije, a članovi i članice USH učestvuju u procesima kreiranja praktičnih politika inkluzivnog obrazovanja kao i u procesu reformi sistema obrazovanja i vaspitanja koje sprovodi Ministarstvo prosvete. Pored toga, USH doprinosi kreiranju i primeni inkluzivnih metodologija u okviru programa neformalnog obrazovanja drugih organizacija.

Nadležno lice:	Milan Janković, izvršni direktor
Adresa:	Vojvode Stepe 33, Beograd
Telefon	+381 011/3910106
E-mail adresa:	office@ush.rs
Radno vreme:	Utorkom 10-14h
Web sajt:	http://www.ush.rs

GRUPA 484

Grupa 484 je nevladina organizacija osnovana 1995. godine sa ciljem da podrži samooorganizovanje 484 izbeglih porodica, koje su bežeći iz Krajine od akcije hrvatske vojske „Oluja”, utočište našle u Srbiji. Po njima je organizacija dobila i ime.

Grupa 484 je od grupe entuzijasta koji su prvenstveno pružali humanitarnu, psihosocijalnu, pravnu i informativnu pomoć izbeglima iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a zatim raseljenima sa Kosova i Metohije (od 1999.) i povratnicima iz Zapadne Evrope (od 2001.), postala strukturisana organizacija sa sistemskim pristupom problematici prisilnih migracija i migracija uopšte. Direktno pružanje usluga postepeno smo proširili na edukativni i istraživački rad i uticanje na donosioce odluka radi postizanja trajnih rešenja. Takođe smo uz osnaživanje prisilnih migranata paralelno osnaživali i lokalno stanovništvo, a posebno mlade da budu otvoreni i tolerantni za novo i različito, druge i drugačije. Grupa 484 je, od samog osnivanja pa do danas, uporedo sa osnaživanjem korisnika osnaživala i svoje članove i organizaciju u celini, transformišući je u modernu organizaciju koja je u stanju da odgovori na potrebe korisnika i na migracione izazove u okruženju.

Od svog nastajanja, Grupa 484 je kroz svoje programa pružila podršku i pomoć za preko 100.000 korisnika. Radili smo u preko 70 gradova u Srbiji, formirali čvrstu i efikasnu mrežu saradnika, inicirali i učestvovali u regionalnim inicijativama.

Delujemo kroz tri programa i težimo da pomognemo i ojačamo prisilne i dobrovoljne migrante, ali i lokalno stanovništvo, pre svega - mlade.

Nadležno lice:	Vladimir Petronijević, izvršni direktor
Adresa:	Pukovnika Bacića 3, Beograd
Telefon:	+381 011/2660972
E-mail adresa:	office@grupa484.org.rs
Radno vreme:	
Web sajt:	http://www.grupa484.org.rs

ASOCIJACIJA DUGA

Asocijacija DUGA je osnovana u junu 2004 godine, preregistrovali/e smo se u skladu sa novim zakonom o udruženjima građana/ki u novembru 2009 godine. Osnovale su je LGBT osobe sa ciljem rada na unapređenju kvaliteta života ove populacije. Posle 5 godina rada i uvećanjem naših kapaciteta, shvatile/i smo da možemo delovati na mnogo širem polju, pa smo prilikom preregistracije naš osnovni cilj i specifične ciljeve proširile/i.

Resursi organizacije:

Asocijacija DUGA ima Predsednika Skupštine, 5 članova/ica Upravnog odbora, 5 koordinatora programskih odbora, 8 spoljnih saradnika/ica i 39 članova/ica

Asocijacija DUGA ima odvojeno sedište organizacije u kom je smešten Upravni odbor i gde se nalazi celokupna dokumentacija organizacije i centar za korisnike/ice od 92 kvadrata u centru Šapca.

Asocijacija DUGA poseduje kompletnu opremu i nameštaj za 6 radnih mesta i opremljen centar za korisnike/ice sa svojim nameštajem i opremom.

Asocijaciji DUGA su Ministarstvo zdravlja Srbije i Global fond kupili specijalizovano kombi vozilo za terenski rad.

Asocijacija DUGA trenutno ima pet programa iz kojih razvija projekte:

- Zdravlje i LGBT – prevencija HIV/AIDS-a i PPI, psihološko zdravlje.
- Bezbednost i LGBT – smanjenje nasilja i diskriminacije kroz rad sa nadležnim državnim službama i LGBT osobama, praćenje i dokumentovanje trenda nasilja.
- Podrška i LGBT – razvijanje i pružanje usluga LGBT osobama, edukacija nama bitnih državnih institucija i rad na smanjenju stigme i diskriminacije i internalizovane homofobije.
- Socijalna pitanja i LGBT – socijalan kohezija i smanjenje siromaštva u LGBT populaciji.
- Održivost organizacije – razvijanje programa samofinansiranja i finansiranja iz budžeta.

Nadležno lice:	-
Adresa:	-
Telefon:	+381 015/341525
E-mail adresa:	asocijaciaduga1@open.telekom.rs
Radno vreme:	Sreda-subota 17-24
Web sajt:	http://www.asocijaciaduga.org.rs

III EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA

sa izmijenama predviđenim Protokolima br. 11 i 14

s Protokolima br. 1, 4, 6, 7, 12 i 13

Tekst Konvencije sadrži izmjene u skladu s odredbama Protokola br. 14 (CETS No. 194) od dana njegovog stupanja na snagu 1. juna 2010. godine. Originalni tekst Konvencije prethodno je izmijenjen u skladu sa Protokolom br. 3 (ETS No. 45), koji je stupio na snagu 21. septembra 1970, Protokolom br. 5 (ETS No. 55), koji je stupio na snagu 20. decembra 1971. i Protokolom br. 8 (ETS No. 118), koji je stupio na snagu 1. januara 1990. Tekst Konvencije sadrži i tekst Protokola 2 (ETS No. 44) koji je, u skladu sa čl. 5 st. 3, postao integralni dio Konvencije od momenta njegovog stupanja na snagu 21. septembra 1970. Sve odredbe koje su izmijenjene i dopunjene ovim protokolima zamijenjene su Protokolom br. 11 (ETS No. 155), danom njegovog stupanja na snagu 1. novembra 1998. Od tog datuma Protokol br. 9 (ETS No. 140), koji je stupio na snagu 1. oktobra 1994, je ukinut, a Protokol br. 10 (ETS No. 146) postao je suvišan.

Trenutni podaci o potpisima i ratifikacijama Konvencije i njenih Protokola, kao i cjelovit spisak deklaracija i rezervacija, dostupni su na www.conventions.coe.int.

Samo su engleska i francuska verzija Konvencije autentične. Ovaj prevod ne predstavlja zvaničnu verziju Konvencije.

Evropski sud za ljudska prava

Council of Europe

F-67075 Strasbourg cedex

www.echr.coe.int

**Konvencija za zaštitu ljudskih
prava i osnovnih sloboda**
(prijevod na Crnogorski)¹

Rim, 4. novembra 1950.

Vlade potpisnice ove Konvencije, kao članice Savjeta Evrope,

Imajući u vidu Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija proglasila 10. decembra 1948,

Imajući u vidu da ova Deklaracija ima za cilj da obezbijedi opšte i stvarno priznanje i poštovanje prava proklamovanih u njoj,

Imajući u vidu da je cilj Savjeta Evrope postizanje većeg jedinstva između njegovih članica i da je očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda jedan od načina na koji tom cilju treba stremiti,

Potvrđujući iznova svoju duboku vjeru u osnovne slobode koje su temelj pravde i mira u svijetu i koje se najbolje održavaju stvarnom političkom demokratijom, s jedne strane, i zajedničkim shvatanjem i poštovanjem ljudskih prava od kojih one zavise, s druge strane,

Riješene da, kao vlade evropskih zemalja koje su sličnih pogleda i imaju zajedničko nasljeđe političkih tradicija, ideala, slobode i vladavine prava, preduzmu prve korake za zajedničko ostvarivanje izvjesnih prava navedenih u Univerzalnoj deklaraciji,

Sporazumjele su se o sljedećem:

¹ Prijevod na Bosnanski se nalazi pod http://echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf, na Hrvatski pod http://echr.coe.int/Documents/Convention_HRV.pdf i prevod na Srpski pod http://echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf.

ČLAN 1

Obaveza poštovanja ljudskih prava

Visoke strane ugovornice garantuju svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Dijelu I ove Konvencije.

DIO I PRAVA I SLOBODE

ČLAN 2

Pravo na život

1. Pravo na život svakog lica zaštićeno je zakonom. Niko ne smije biti namjerno lišen života, osim prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.
2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:
 - a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja,
 - b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili spriječilo bjekstvo lica zakonito lišenog slobode,
 - c) prilikom zakonitih mjera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

ČLAN 3

Zabrana mučenja

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

ČLAN 4

Zabrana ropstva i prinudnog rada

1. Niko se ne smije držati u ropstvu ili ropskom položaju.
2. Ni od koga se ne može zahtijevati da obavlja prinudni ili obavezni rad.
3. Za svrhe ovog člana izraz „prinudni ili obavezni rad“ ne obuhvata:

- a) rad uobičajen u sklopu lišenja slobode određenog u skladu sa odredbama člana 5 ove Konvencije ili tokom uslovnog otpusta,
- b) službu vojne prirode ili, u zemljama u kojima se priznaje prigovor savjesti, službu koja se zahtjeva umjesto odsluženja vojne obaveze,
- c) rad koji se iziskuje u slučaju kakve krize ili nesreće koja prijete opstanku ili dobrobiti zajednice,
- d) rad ili službu koji čine sastavni dio uobičajenih građanskih dužnosti.

ČLAN 5

Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- a) u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda,
- b) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbjeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom,
- c) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično djelo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela ili bjekstvo po njegovom izvršenju,
- d) u slučaju lišenja slobode maloljetnog lica na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili zakonitog lišenja slobode radi njegovog privođenja nadležnom organu,
- e) u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droga ili skitnica,
- f) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se spriječio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mjere u cilju deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen mora biti odmah i na jeziku koji razumije obavješten o razlozima za njegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1.c ovog člana mora bez odlaganja biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice

zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i mora imati pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti garancijama da će se lice pojaviti na suđenju.

4. Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.

5. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima utuživo pravo na naknadu.

ČLAN 6

Pravo na pravično suđenje

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se mora izreći javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s cijelog ili s dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kad to zahtjevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

2. Svako ko je optužen za krivično djelo mora se smatrati nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:

- a) da bez odlaganja, detaljno i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima optužbe protiv njega;
- b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno, kada interesi pravde to zahtjevaju;
- d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbjedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
- e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

ČLAN 7

Kažnjavanje samo na osnovu zakona

1. Niko se ne može smatrati krivim za krivično djelo izvršeno činjenjem ili nečinjenjem koje, u vrijeme kada je izvršeno, nije predstavljalo krivično djelo po unutrašnjem ili po međunarodnom pravu. Isto tako, ne može se izreći strožija kazna od one koja je bila propisana u vrijeme kada je krivično djelo izvršeno.

2. Ovaj član ne utiče na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme izvršenja smatralo krivičnim djelom prema opštim pravnim načelima koje priznaju civilizovani narodi.

ČLAN 8

Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

ČLAN 9

Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti

1. Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti; ovo pravo uključuje slobodu promjene vjere ili uvjerenja i slobodu čovjeka da, bilo sam ili zajedno s drugima, javno ili privatno, ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovijedanjem, običajima i obredom.

2. Sloboda ispovijedanja vjere ili ubjeđenja može biti podvrgnuta samo zakonom propisanim ograničenjima neophodnim u demokratskom društvu u interesu javne bezbjednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

ČLAN 10

Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtjevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

ČLAN 11

Sloboda okupljanja i udruživanja

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.

2. Za vršenje ovih prava ne smiju se postavljati nikakva ograničenja, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovim se članom ne sprečava zakonito ograničavanje vršenja ovih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

ČLAN 12

Pravo na sklapanje braka

Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.

ČLAN 13

Pravo na djelotvorni pravni lijek

Svako kome su povrijeđena prava i slobode predviđene ovom Konvencijom ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

ČLAN 14

Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

ČLAN 15

Odstupanje u vanrednim okolnostima

1. U doba rata ili druge javne opasnosti koja prijete opstanku nacije, svaka Visoka strana ugovornica može da preduzme mjere koje odstupaju od njenih obaveza po ovoj Konvenciji, i to u najnužnijoj mjeri koju iziskuje hitnost situacije, s tim da takve mjere ne budu u neskladu s njenim drugim obavezama prema međunarodnom pravu.
2. Prethodna odredba ne dopušta odstupanja od člana 2, osim u pogledu smrti prouzrokovane zakonitim ratnim postupcima, ili člana 3, 4 (stav 1) i 7.
3. Svaka Visoka strana ugovornica koja koristi svoje pravo da odstupa od odredbi Konvencije obavještava u potpunosti generalnog sekretara Savjeta Evrope o mjerama koje preduzima i razlozima za njih. Ona takođe obavještava generalnog sekretara Savjeta Evrope kada takve mjere prestanu da djeluju i kada odredbe Konvencije ponovo počnu da se primjenjuju u potpunosti.

ČLAN 16

Ograničenja političke aktivnosti stranaca

Nijedna odredba članova 10, 11 i 14 ne smije se tumačiti tako da sprečava Visoke strane ugovornice da ograničavaju političku djelatnost stranaca.

ČLAN 17

Zabrana zloupotrebe prava

Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumijeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku djelatnost ili izvrše neki čin koji je usmjeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj mjeri od one koja je predviđena Konvencijom.

ČLAN 18

Granice korišćenja ograničenja prava

Ograničenja navedenih prava i sloboda koja su dozvoljena ovom Konvencijom ne smiju se primjenjivati ni u koje druge svrhe osim onih zbog kojih su propisana.

DIO II EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

ČLAN 19

Uspostavljanje Suda

Da bi se obezbjedilo poštovanje obaveza iz Konvencije i protokola uz nju koje su prihvatile Visoke strane ugovornice, ustanovljava se Evropski sud za ljudska prava, u daljem tekstu „Sud”. Sud će raditi kao stalni organ.

ČLAN 20

Broj sudija

Sud se sastoji od onolikog broja sudija koliko je Visokih strana ugovornica.

ČLAN 21

Uslovi za izbor

1. Sudije moraju imati visoki moralni ugled i posjedovati kvalifikacije potrebne za obavljanje visokih sudskih funkcija, odnosno biti priznati pravni stručnjaci.
2. Sudije služe u ličnom svojstvu.
3. Tokom svog mandata sudije se ne smiju baviti poslovima koji su nespojivi s njihovom nezavisnošću, nepristrasnošću ili zahtjevima stalne službe; sva pitanja u vezi s primjenom ovog stava rješava Sud.

ČLAN 22

Izbor sudija

Za svaku stranu ugovornicu sudiju bira Parlamentarna skupština većinom glasova sa liste od tri kandidata koje dotična Visoka strana ugovornica predloži.

ČLAN 23

Trajanje i prestanak mandata

1. Sudije se biraju na period od devet godina. Oni se ne mogu ponovo birati.
2. Sudiji ističe mandat kada navršši sedamdeset godina života.
3. Sudije ostaju na dužnosti dok ne budu zamijenjeni. Međutim, oni nastavljaju da rade na predmetima koje su već uzeli u razmatranje.
4. Sudija se ne može razriješiti svoje funkcije osim ako druge sudije ne odluče dvotrećinskom većinom da on više ne ispunjava potrebne uslove.

ČLAN 24

Sekretarijat i izvjestioci

1. Sud ima sekretarijat čije se funkcije i organizacija utvrđuju Poslovníkom Suda.
2. Kada postupa sudija pojedinac, Sudu pomažu izvjestioci koji su potčinjeni predsjedniku Suda. Oni čine dio Sekretarijata Suda.

ČLAN 25

Opšta sjednica Suda

Na opštoj sjednici Sud:

- a) bira predsjednika i jednog ili dva potpredsjednika Suda na period od tri godine; oni se mogu ponovo birati;
- b) ustanovljava vijeća za određeni vremenski period;
- c) bira predsjednike vijeća Suda; oni se mogu ponovo birati;
- d) usvaja poslovnik Suda;
- e) bira sekretara Suda i jednog ili više njegovih zamjenika;
- f) podnosi zahtjev u skladu sa članom 26, stav 2.

ČLAN 26

Sudija pojedinac, odbori, vijeća i Veliko vijeće

1. Sud razmatra predmete od strane sudije pojedinca, u odborima od tri sudije, vijeću od sedam sudija i u Velikom vijeću od sedamnaest sudija. Vijeća Suda ustanovljavaju odbore za određen vremenski period.
2. Na zahtjev Opšte sjednice Suda, Komitet ministara može, jednoglasnom odlukom i za određeni period, da broj sudija vijeća smanji na pet.
3. Kada sudi kao sudija pojedinac, sudija ne može da razmatra predstavku podnijetu protiv Visoke strane ugovornice sa čije liste je izabran.
4. Po službenoj dužnosti u sastav vijeća i Velikog vijeća ulazi sudija izabran sa liste Visoke strane ugovornice protiv koje je podnijeta predstavka. Ako takvog sudije nema ili nije u mogućnosti da učestvuje u radu, u svojstvu sudije u radu vijeća i Velikog vijeća učestvuje lice koga

izabere predsjednik Suda sa liste koju unaprijed podnosi ta Visoka strana ugovornica.

5. U sastav Velikog vijeća ulaze i predsjednik i potpredsjednici Suda, predsjednici vijeća i druge sudije izabrane u skladu sa Poslovníkom Suda. Kada se predmet iznese pred Veliko vijeće na osnovu člana 43, sudije članovi vijeća koje je donijelo presudu ne mogu učestvovati u radu Velikog vijeća, s izuzetkom predsjednika Vijeća i sudije koji je izabran sa liste Visoke strane ugovornice protiv koje je podnijeta predstavka.

ČLAN 27

Nadležnost sudije pojedinca

1. Sudija pojedinac može da proglašuje neprihvatljivom ili da skine s liste predmeta Suda predstavku podnijetu na osnovu člana 34, ako se takva odluka može donijeti bez daljeg ispitivanja.
2. Ova odluka je konačna.
3. Ako sudija pojedinac ne proglašuje predstavku neprihvatljivom ili je ne skine s liste predmeta Suda, ustupice je nekom od odbora ili vijeća na dalji postupak.

ČLAN 28

Nadležnost odbora

1. Predstavku podnijetu u skladu s članom 34. odbor može jednoglasnom odlukom:
 - a) da proglašuje neprihvatljivom ili je skine s liste predmeta, ako se takva odluka može donijeti bez daljeg ispitivanja; ili
 - b) da proglašuje prihvatljivom i istovremeno donese presudu o suštini spora, ako je pitanje koje je predmet spora, a odnosi se na tumačenje ili primjenu Konvencije ili protokola uz nju, već razjašnjeno u ustaljenoj praksi Suda.
2. Odluke i presude donijete na osnovu stava 1. su konačne.
3. Ako sudija izabran sa liste Visoke strane ugovornice ne učestvuje u radu odbora protiv koje je podnijeta predstavka, odbor može u svakoj fazi postupka da pozove tog sudiju da zauzme mjesto jednog od članova tog odbora, uzimajući u obzir sve relevantne činjenice, uključujući i to da li je ta Visoka strana ugovornica osporila primjenu procedure predviđene stavom 1. tačka b).

ČLAN 29

Odluke vijeća o prihvatljivosti i suštini stvari

1. Ako nije donijeta odluka na osnovu članova 27. i 28, niti je izrečena presuda na osnovu člana 28, vijeće odlučuje o prihvatljivosti i suštini pojedinačnih predstavlki podnijetih na osnovu člana 34. Odluka o prihvatljivosti može se donijeti posebno.
2. Vijeće odlučuje i o prihvatljivosti i suštini međudržavnih predstavlki podnijetih na osnovu člana 33. Odluka o prihvatljivosti se donosi posebno osim kada Sud, u izuzetnim slučajevima, drugačije odluči.

ČLAN 30

Ustupanje nadležnosti Velikom vijeću

Ako se povodom predmeta koji vijeće razmatra pokrene neko ozbiljno pitanje od značaja za tumačenje Konvencije ili protokola uz nju, ili ako rješenje pitanja pred vijećem može da dovede do rezultata koji nije u saglasnosti s nekom prethodno donijetom presudom Suda, vijeće može, sve dok ne done-se presudu, da ustupi nadležnost Velikom vijeću, izuzev kada se tome protivi jedna od stranaka u sporu.

ČLAN 31

Ovlašćenja Velikog vijeća

Veliko vijeće:

- a) odlučuje o predstavkama podnijetim na osnovu člana 33 i člana 34, kada mu neko od vijeća ustupi nadležnost na osnovu člana 30 ili kada mu je predmet upućen na osnovu člana;
- b) odlučuje o pitanjima koja Sudu upućuje Komitet ministara u skladu sa članom 46, stav 4; i
- c) razmatra zahtjeve za savjetodavna mišljenja podnijete na osnovu člana 47.

ČLAN 32

Nadležnost Suda

1. Nadležnost Suda se proteže na sve predmete koji se tiču tumačenja i primjene ove Konvencije i protokola uz nju, a koji su mu upućeni na osnovu članova 33, 34, 46 i 47.
2. U sporovima oko nadležnosti odlučuje Sud.

ČLAN 33

Međudržavni sporovi

Svaka Visoka strana ugovornica može ukazati Sudu na svaku povredu odredbi Konvencije ili protokola uz nju za koju smatra da se može pripisati nekoj drugoj Visokoj strani ugovornici.

ČLAN 34

Pojedinačne predstavke

Sud može da prima predstavke od svakog lica, nevladine organizacije ili grupe lica koji tvrde da su žrtve povrede prava ustanovljenih Konvencijom ili protokolima uz nju, učinjene od strane neke Visoke strane ugovornice. Visoke strane ugovornice obavezuju se da ni na koji način ne ometaju stvarno vršenje ovog prava.

ČLAN 35

Uslovi prihvatljivosti

1. Sud može uzeti predmet u postupak tek kada se iscrpe svi unutrašnji pravni ljekovi, u skladu sa opštepriznatim načelima međunarodnog prava, i u roku od šest mjeseci od dana kada je povodom njega donijeta pravosnažna odluka.
2. Sud ne postupa po pojedinačnoj predstavi podnijetoj na osnovu člana 34 koja je
 - a) anonimna, ili

b) u suštini istovjetna s predstavkom koju je Sud već razmatrao, ili koja je već podnijeta nekoj drugoj međunarodnoj instanci radi ispitivanja, odnosno rješavanja, a ne sadrži nove relevantne činjenice.

3. Sud proglašava neprihvatljivom svaku pojedinačnu predstavku podnijetu na osnovu člana 34. ako:

a) smatra da je predstavka nespojiva sa odredbama Konvencije ili protokola uz nju, očigledno neosnovana, ili predstavlja zloupotrebu prava na predstavku; ili

b) smatra da podnosilac predstavke nije značajnije oštećen, osim ako poštovanje ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i protokolima uz nju ne zahtjeva ispitivanje suštine predstavke, s tim da se predstavka ne može odbaciti po ovom osnovu ukoliko slučaj nije prethodno s dužnom pažnjom razmotrio domaći sud.

4. Sud odbacuje svaku predstavku koju smatra neprihvatljivom u smislu ovog člana. On to može učiniti u svakoj fazi postupka.

ČLAN 36

Intervencija trećih lica

1. Visoka strana ugovornica čiji je državljanin podnosilac predstavke može podnijeti pisana zapažanja i uzeti učešće u raspravi u predmetima pred vijećem ili Velikim vijećem.

2. Predsjednik Suda može u interesu ispravnog postupanja pozvati Visoku stranu ugovornicu koja nije strana u postupku ili svako zainteresovano lice koje nije podnosilac predstavke da podnesu pisana zapažanja ili uzmu učešće u raspravi.

3. Komesar za ljudska prava Savjeta Evrope može podnijeti pisani podnesak i uzeti učešće u raspravi u predmetima pred vijećem ili Velikim vijećem.

ČLAN 37

Brisanje predstavki

1. Sud u svakoj fazi postupka može odlučiti da izbriše predstavku sa liste predmeta ako se na osnovu okolnosti može zaključiti:

a) da podnosilac predstavke ne namjerava da dalje učestvuje u postupku, ili

b) da je stvar razriješena, ili

c) da iz svakog drugog razloga koji Sud utvrdi nije više opravdano nastaviti sa ispitivanjem predstavke.

Međutim, Sud nastavlja s ispitivanjem predstavke ako je to potrebno radi poštovanja ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i protokolima uz nju.

2. Sud može odlučiti da predstavku vrati na svoju listu predmeta ako smatra da okolnosti to nalažu.

ČLAN 38

Ispitivanje predmeta

Sud razmatra predstavku zajedno s predstavnicima stranaka i, ako je to potrebno, preuzima istragu za čije će mu efikasno sprovođenje Visoke strane ugovornice u pitanju obezbjediti sve neophodne uslove.

ČLAN 39

Prijateljsko poravnanje

1. U svakoj fazi postupka Sud se može staviti na raspolaganje stranama u sporu kako bi se postiglo prijateljsko poravnanje zasnovano na poštovanju ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i protokolima uz nju.

2. Postupak koji se vodi na osnovu stava 1. povjerljive je prirode.

3. Ako se postigne prijateljsko poravnanje, Sud briše predmet sa svoje liste odlukom koja sadrži kratak opis činjenica i postignutog rješenja.

4. Odluka se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda izvršenje odredbi prijateljskog poravnanja predviđenih odlukom.

ČLAN 40

Javna rasprava i uvid u spise

1. Rasprave su javne, sem kada Sud u posebnim okolnostima odluči drugačije.

2. Spisi deponovani kod sekretara dostupni su javnosti, sem kada predsjednik Suda odluči drugačije.

ČLAN 41

Pravično zadovoljenje

Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj strani.

ČLAN 42

Presude vijeća

Presude vijeća postaju pravosnažne u skladu s odredbama člana 44, stav 2.

ČLAN 43

Obraćanje Velikom vijeću

1. U roku od tri mjeseca od dana donošenja presude vijeća svaka stranka može, u posebnim slučajevima, da zahtjeva da se predmet iznese pred Veliko vijeće.
2. Kolegijum od pet sudija Velikog vijeća prihvatiće zahtjev ako se predmet tiče nekog značajnog pitanja vezanog za tumačenje ili primjenu Konvencije ili ozbiljnog pitanja od opšte važnosti.
3. Ako kolegijum prihvati zahtjev, Veliko vijeće odlučuje o predmetu presudom.

ČLAN 44

Pravosnažne presude

1. Presuda Velikog vijeća je pravosnažna.
2. Presuda vijeća postaje pravosnažna:
 - a) kada stranke izjave da neće zahtjevati da se predmet iznese pred Veliko vijeće; ili
 - b) tri mjeseca poslije donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko vijeće; ili
 - c) kada kolegijum odbije zahtjev za obraćanje Velikom vijeću na osnovu člana 43.
3. Pravosnažna presuda se objavljuje.

ČLAN 45

Obrazloženja presuda i odluka

1. Presude i odluke kojima se predstavka proglašava prihvatljivom ili neprihvatljivom moraju biti obrazložene.
2. Ako presuda u cjelosti ili jednom svom dijelu ne predstavlja jednoglasno mišljenje sudija, svaki sudija ima pravo da iznese izdvojeno mišljenje.

ČLAN 46

Obaveznost i izvršenje presuda

1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.
2. Pravosnažna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda njeno izvršenje.
3. Ako Komitet ministara smatra da praćenje izvršenja pravosnažne presude remeti neki problem u vezi sa tumačenjem presude, može se obratiti Sudu radi donošenja odluke povodom pitanja tumačenja. Za odluku o obraćanju Sudu potrebna je dvotrećinska većina glasova predstavnika koji sjede u Komitetu.
4. Ako Komitet ministara smatra da neka Visoka strana ugovornica odbija da se povinuje pravosnažnoj presudi u predmetu u kojem je stranka, Komitet ministara može, nakon što zvanično obavijesti tu Visoku stranu ugovornicu, a na osnovu odluke usvojene dvotrećinskom većinom glasova predstavnika koji sjede u Komitetu, da se Sudu obrati pitanjem da li je ta Visoka strana ugovornica propustila da ispuni svoju obavezu iz stava 1.
5. Ako Sud utvrdi da postoji povreda stava 1, upućuje predmet Komitetu ministara radi razmatranja mjera koje treba preduzeti. Ako Sud utvrdi da stav 1. nije prekršen, vratiće predmet Komitetu ministara koji zaključuje raspravu o predmetu.

ČLAN 47

Savjetodavna mišljenja

1. Na zahtjev Komiteta ministara Sud može da daje savjetodavna mišljenja o pravnim pitanjima koja se tiču tumačenja Konvencije i protokola uz nju.

2. Takva mišljenja se ne mogu baviti pitanjima koja se odnose na sadržaj ili obuhvat prava i sloboda ustanovljenih Dijelom I Konvencije i protokolima uz nju, kao ni bilo kojim drugim pitanjem koje bi Sud ili Komitet ministara mogli da razmatraju u vezi s postupcima koji se mogu pokrenuti u skladu sa Konvencijom.
3. Za odluke Komiteta ministara da zahtjeva savjetodavno mišljenje Suda potrebna je većina glasova predstavnika koji imaju pravo da u Komitetu zasjedaju.

ČLAN 48

Nadležnost Suda da daje savjetodavna mišljenja

Sud odlučuje da li zahtjev za davanje savjetodavnog mišljenja koji podnosi Komitet ministara spada u njegovu nadležnost određenu članom.

ČLAN 49

Obrazloženje savjetodavnih mišljenja

1. Savjetodavna mišljenja Suda moraju biti obrazložena.
2. Ako savjetodavno mišljenje u cjelosti ili jednom svom dijelu ne predstavlja jednoglasno mišljenje sudija, svaki sudija ima pravo da iznese izdvojeno mišljenje.
3. Savjetodavna mišljenja Suda dostavljaju se Komitetu ministara.

ČLAN 50

Troškovi Suda

Troškove Suda snosi Savjet Evrope.

ČLAN 51

Privilegije i imuniteti sudija

Tokom vršenja svoje funkcije sudije uživaju privilegije i imunitete predviđene članom 40 Statuta Savjeta Evrope i sporazumima donijetim na osnovu njega.

DIO III OSTALE ODREDBE

ČLAN 52

Obavještenja generalnom sekretaru

Po prijemu zahtjeva od generalnog sekretara Savjeta Evrope, svaka Visoka strana ugovornica pružiće objašnjenje o načinu na koji njeno unutrašnje pravo obezbjeđuje djelotvornu primjenu svih odredaba ove Konvencije.

ČLAN 53

Obezbjeđenje postojećih ljudskih prava

Nijedna odredba ove Konvencije neće se tumačiti tako da ograničava odnosno ugrožava ljudska prava i osnovne slobode koji bi bili priznati po zakonima svake Visoke strane ugovornice ili po svakom drugom sporazumu čija je ona strana ugovornica.

ČLAN 54

Ovlašćenja Komiteta ministara

Ništa u ovoj Konvenciji ne zadire u ovlašćenja koja su data Komitetu ministara Statutom Savjeta Evrope.

ČLAN 55

Isključenje drugih načina za rješavanje spora

Visoke strane ugovornice saglasile su se da se neće koristiti, izuzev ako postoji poseban sporazum, postojećim međusobnim ugovorima, konvencijama ili deklaracijama kako bi neki spor koji proizilazi iz tumačenja ili primjene ove Konvencije putem predstavke podnijele da se rješava nekim drugim načinom, a ne onima koji su predviđeni ovom Konvencijom.

ČLAN 56

Teritorijalna primjena

1. Prilikom ratifikacije, ili u svako doba poslije toga, svaka država može izjaviti, putem notifikacije upućene generalnom sekretaru Savjeta Evrope, da će se u skladu sa odredbama 4. stava ovog člana ova Konvencija primjenjivati na sve ili na neku od teritorija za čije je međunarodne odnose odgovorna.
2. Konvencija će se primjenjivati na teritoriju ili teritorije označene u notifikaciji počev od tridesetog dana po prijemu ove notifikacije od strane generalnog sekretara Savjeta Evrope.
3. Pri primjeni odredaba ove Konvencije na takvim teritorijama vodiće se računa o lokalnim potrebama.
4. Svaka država koja je dala izjavu u saglasnosti sa stavom 1. ovog člana može u svako doba poslije toga izjaviti da prihvata nadležnost Suda u pogledu primanja predstavki od pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa lica prema odredbama člana 34 Konvencije, a u odnosu na neku ili više teritorija na koje se izjava odnosi.

ČLAN 57

Rezerve

1. Prilikom potpisivanja ove Konvencije, ili prilikom deponovanja instrumenta ratifikacije, svaka država može staviti rezervu na svaku pojedinu odredbu Konvencije u obimu u kome neki zakon koji je tada na snazi na njenoj teritoriji nije saglasan sa tom odredbom. Rezerve opšteg karaktera nijesu dozvoljene na osnovu ovog člana.
2. Svaka rezerva stavljena na osnovu ovog člana sadrži kratku izjavu o zakonu u pitanju.

ČLAN 58

Otkazivanje

1. Visoka strana ugovornica može otkazati ovu Konvenciju tek po proteku pet godina od dana kada je postala strana ugovornica i to putem otkaza sa šestomjesečnim otkaznim rokom, koji se dostavlja generalnom

sekretaru Savjeta Evrope, koji o tome obavještava druge Visoke strane ugovornice.

2. Otkaz ne može imati za posljedicu da se Visoka strana ugovornica u pitanju oslobodi svojih obaveza prema ovoj Konvenciji u pogledu svake radnje učinjene do dana kada je otkaz počeo da djeluje, a koja bi mogla da predstavlja kršenje tih obaveza.

3. Pod ovim istim uslovima, svaka Visoka strana ugovornica koja prestane da bude članica Savjeta Evrope prestaje da bude i ugovornica ove Konvencije.

4. Saglasno odredbama prethodnih stavova, Konvencija se može otkazati u odnosu na svaku teritoriju za koju je saglasno odredbama člana 56 objavljeno da se primjenjuje.

ČLAN 59

Potpis i ratifikacija

1. Ova Konvencija je otvorena za potpis članicama Savjeta Evrope. Ona se ratifikuje. Ratifikacije se deponuju kod generalnog sekretara Savjeta Evrope.

2. Evropska unija može da pristupi ovoj Konvenciji.

3. Ova Konvencija stupa na snagu po deponovanju deset instrumenata ratifikacije.

4. U pogledu svakog potpisnika koji je bude ratifikovao poslije toga, Konvencija stupa na snagu na dan kada ovaj deponuje svoj instrument ratifikacije.

5. Generalni sekretar Savjeta Evrope obavještava sve članice Savjeta Evrope o stupanju na snagu ove Konvencije, o imenima Visokih strana ugovornica koje su je ratifikovale i o svim instrumentima ratifikacije naknadno deponovanim.

Sačinjeno u Rimu, dana 4. novembra 1950, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako vjerodostojna, u jednom primjerku koji se čuva u arhivi Savjeta Evrope. Generalni sekretar će dostaviti ovjerene prepise svakoj potpisnici.

DODATNI PROTOKOL

uz Konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
Pariz, 20. marta 1952.

Vlade potpisnice, kao članice Savjeta Evrope,

Riješene da preduzmu korake da bi obezbjedile zajedničko sprovođenje izvjesnih prava i sloboda, pored onih već sadržanih u Dijelu I Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu „Konvencija”),

Sporazumjele su se o sljedećem:

ČLAN 1

Zaštita imovine

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbjedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

ČLAN 2

Pravo na obrazovanje

Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da obezbjede obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

ČLAN 3

Pravo na slobodne izbore

Visoke strane ugovornice se obavezuju da u primjerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod uslovima koji obezbjeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tijela.

ČLAN 4

Teritorijalna primjena

Svaka Visoka strana ugovornica može prilikom potpisivanja ili ratifikacije, ili u svako doba poslije toga, dostaviti generalnom sekretaru Savjeta Evrope izjavu o tome u kom obimu prihvata da se odredbe ovog Protokola primjenjuju na teritorijama za čije je međunarodne odnose odgovorna, a koje je označila u izjavi.

Svaka Visoka strana ugovornica koja je dostavila izjavu u smislu prethodnog stava može naknadno da dostavi novu izjavu kojom mijenja uslove sadržane u ranijoj izjavi ili ukida primjenu odredbi ovog Protokola u odnosu na bilo koju teritoriju.

Izjava data u skladu sa ovim članom smatraće se kao da je data u skladu sa stavom 1, člana 56. Konvencije.

ČLAN 5

Odnos s Konvencijom

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1, 2, 3 i 4 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

ČLAN 6

Potpis i ratifikacija

Ovaj Protokol je otvoren za potpis članicama Savjeta Evrope koje su potpisnice Konvencije, on se ratifikuje istovremeno ili poslije ratifikacije Konvencije. On stupa na snagu poslije deponovanja deset instrumenata ratifikacije. U pogledu svake potpisnice koja ga bude ratifikovala poslije toga, Protokol stupa na snagu na dan kada ona deponuje svoj instrument ratifikacije.

Instrumenti ratifikacije deponuju se kod generalnog sekretara Savjeta Evrope, koji će sve članice obavijestiti o imenima onih članica koje su izvršile ratifikaciju.

Sačinjeno u Parizu, dana 20. marta 1952, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako vjerodostojna, u jednom primjerku koji se čuva u arhivi Savjeta Evrope. Generalni sekretar će dostaviti ovjerene prepise vladi svake države potpisnice.

PROTOKOL BR. 4

uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbjeđuju izvjesna prava i slobode koji nijesu uključeni u Konvenciju i Prvi protokol uz nju

Strazbur, 16. septembra 1963.

Vlade potpisnice, kao članice Savjeta Evrope,

Riješene da preduzmu korake da bi osigurale zajedničko sprovođenje izvjesnih prava i sloboda koji nijesu uključeni u Dio I Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu „Konvencija”), i članove 1 do 3 Prvog Protokola uz Konvenciju, potpisanog u Parizu 20. marta 1952,

Sporazumjele su se o sljedećem:

ČLAN 1

Zabrana kazne zatvora za dug

Niko se ne može lišiti slobode samo zato što nije u stanju da ispuni ugovornu obavezu.

ČLAN 2

Sloboda kretanja

1. Svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta.
2. Svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i sopstvenu.
3. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti u odnosu na vršenje ovih prava osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti ili javne sigurnosti, radi očuvanja javnog poretka, za sprečavanje kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

4. Prava iz stava 1 mogu se, takođe, u izvjesnim oblastima podvrgnuti ograničenjima koja su uvedena u skladu sa zakonom i opravdana javnim interesom u demokratskom društvu.

ČLAN 3

Zabrana protjerivanja sopstvenih državljana

1. Niko ne može biti protjeran, bilo pojedinačnom bilo kolektivnom mjerom, s teritorije države čiji je državljanin.
2. Niko ne može biti lišen prava da uđe na teritoriju države čiji je državljanin.

ČLAN 4

Zabrana grupnog protjerivanja stranaca

Zabranjeno je kolektivno protjerivanje stranaca.

ČLAN 5

Teritorijalna primjena

1. Svaka Visoka strana ugovornica može prilikom potpisivanja ili ratifikacije, ili u svako doba poslije toga, dostaviti generalnom sekretaru Savjeta Evrope izjavu o tome u kom obimu prihvata da se odredbe ovog Protokola primjenjuju na teritorijama za čije je međunarodne odnose odgovorna, a koje je označila u izjavi.
2. Svaka Visoka strana ugovornica koja je dostavila izjavu u smislu prethodnog stava može naknadno da dostavi novu izjavu kojom mijenja uslove sadržane u ranijoj izjavi ili ukida primjenu odredbi ovog Protokola u odnosu na bilo koju teritoriju.
3. Izjava data u skladu s ovim članom smatraće se kao da je data u skladu sa stavom 1, člana 56 Konvencije.
4. Teritorija svake države na koju se primjenjuje ovaj Protokol na osnovu ratifikacije ili prihvatanja, i svaka teritorija na koju se ovaj Protokol primjenjuje na osnovu izjave te države date na osnovu ovog člana, smatraju se odvojenim teritorijama u smislu člana 2 i 3.

5. Država koja je dala izjavu u skladu sa stavom 1 ili 2 ovog člana može u svako doba izjaviti u ime jedne ili više teritorija na koje se izjava odnosi da prihvata nadležnost Suda da prima predstavke od pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa pojedinaca prema odredbama člana 34 Konvencije, a u vezi sa članovima 1 do 4 ovog Protokola.

ČLAN 6

Odnos s Konvencijom

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1 do 5 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

ČLAN 7

Potpis i ratifikacija

1. Ovaj Protokol je otvoren za potpis članicama Savjeta Evrope koje su potpisnice Konvencije; on se ratifikuje istovremeno ili poslije ratifikacije Konvencije. On stupa na snagu poslije deponovanja pet instrumenata ratifikacije. U pogledu svake potpisnice koja ga bude ratifikovala poslije toga, Protokol stupa na snagu na dan kada ona deponuje instrument ratifikacije.

2. Instrumenti ratifikacije deponuju se kod generalnog sekretara Savjeta Evrope, koji će sve članice obavijestiti o tome koje su članice izvršile ratifikaciju.

U potvrdu čega su dolje potpisani, propisno ovlašćeni za to, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Strazburu, dana 16. marta 1963, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako mjerodavna, u jednom primjerku koji se čuva u arhivi Savjeta Evrope. Generalni sekretar će dostaviti ovjerene prepise svakoj državi potpisnici.

PROTOKOL BR. 6

uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
o ukidanju smrtne kazne

Strazbur, 28. aprila 1983

Države članice Savjeta Evrope, potpisnice ovog Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisanu u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu „Konvencija”),

Smatrajući da promjene do kojih je došlo u nekoliko država članica Savjeta Evrope izražavaju opštu težnju ka ukidanju smrtne kazne,

Sporazumjele su se o sljedećem:

ČLAN 1

Ukidanje smrtne kazne

Smrtna kazna se ukida. Niko se ne može osuditi na smrtnu kaznu ili pogubiti.

ČLAN 2

Smrtna kazna za vrijeme rata

Država može u svom zakonodavstvu da predvidi smrtnu kaznu za djela izvršena u doba rata ili neposredne ratne opasnosti; takva kazna primjenjuje se samo u slučajevima predviđenim zakonom i u skladu s njegovim odredbama. Država obavještava generalnog sekretara Savjeta Evrope o odgovarajućim odredbama tog zakona.

ČLAN 3

Zabrana odstupanja

Ni od jedne odredbe ovog Protokola ne može se odstupiti na osnovu člana 15 Konvencije.

ČLAN 4

Zabrana rezervi

Na odredbe ovog Protokola ne mogu se stavljati rezerve na osnovu člana 57 Konvencije.

ČLAN 5

Teritorijalna primjena

1. Svaka država može, prilikom potpisivanja ili kada deponuje instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja, da odredi teritoriju ili teritorije na koje se ovaj Protokol primjenjuje.
2. Svaka država može, u svako doba poslije toga, putem izjave upućene generalnom sekretaru Savjeta Evrope, da proširi primjenu ovog Protokola na bilo koju drugu teritoriju označenu u izjavi. U pogledu takve teritorije Protokol stupa na snagu prvog dana mjeseca koji nastupa poslije dana kada generalni sekretar primi takvu izjavu.
3. Svaka izjava učinjena na osnovu prethodna dva stava može, u pogledu teritorije označene u njoj, da se povuče putem izjave upućene generalnom sekretaru. Povlačenje izjave ima dejstvo od prvog dana mjeseca koji nastupa nakon dana kada je generalni sekretar primio takvo obavještenje.

ČLAN 6

Odnos s Konvencijom

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1 do 5 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

ČLAN 7

Potpis i ratifikacija

Ovaj Protokol je otvoren za potpis državama članicama Savjeta Evrope koje su potpisnice Konvencije. On se ratifikuje, prihvata ili odobrava. Država

članica Savjeta Evrope ne može da ratifikuje, prihvati ili odobri ovaj Protokol ako nije istovremeno ili prethodno ratifikovala Konvenciju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja se deponuju kod generalnog sekretara Savjeta Evrope.

ČLAN 8

Stupanje na snagu

1. Ovaj Protokol stupa na snagu prvog dana mjeseca koji nastupa poslije dana kada je pet država članica Savjeta Evrope izrazilo svoj pristanak da ih ovaj Protokol obavezuje u skladu sa odredbama člana 7.
2. U pogledu svake države članice koja poslije toga izrazi svoj pristanak da je ovaj Protokol obavezuje, on stupa na snagu prvog dana mjeseca koji nastupa poslije dana kada je deponovan instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja.

ČLAN 9

Deponovanje

Generalni sekretar Savjeta Evrope obavještava države članice Savjeta Evrope o:

- a) svakom potpisu,
- b) deponovanju instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja,
- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu sa članovima 5 i 8,
- d) svakoj drugoj radnji, obavještenju ili saopštenju u vezi s ovim Protokolom.

U potvrdu čega su dolje potpisani, propisno ovlašćeni za to, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Strazburu, dana 28. aprila 1983, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako vjerodostojna, u jednom primjerku koji se čuva u arhivi Savjeta Evrope. Generalni sekretar Savjeta Evrope će dostaviti ovjerene prepise svakoj državi članici Savjeta Evrope.

PROTOKOL BR. 7

uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Strazbur, 22. novembar 1984.

Države potpisnice, članice Savjeta Evrope,

Riješene da preduzmu dalje korake da bi obezbjedile zajedničko sprovođenje izvjesnih prava i sloboda putem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu „Konvencija”),

Sporazumjele su se o sljedećem:

ČLAN 1

Zaštita u postupku protjerivanja stranaca

1. Stranac koji zakonito boravi na teritoriji jedne države ne može se iz nje protjerati, osim na osnovu odluke donijete u skladu sa zakonom, i ima pravo:

- a) da iznese razloge kojima osporava protjerivanje,
- b) da se njegov slučaj preispita, i
- c) da u tu svrhu bude zastupljen pred nadležnim organom ili licem ili licima koja taj organ odredi.

2. Stranac se može protjerati i prije nego što iskoristi svoja prava prema stavu 1 a, b i c ovog člana, ako je protjerivanje neophodno u interesu javnog reda ili se temelji na razlozima nacionalne bezbjednosti.

ČLAN 2

Pravo na žalbu u krivičnim stvarima

1. Svako ko je odlukom suda osuđen za krivično djelo ima pravo da njegovu osudu ili kaznu preispita viši sud. Ostvarivanje ovog prava, uključujući i osnove za njegovo korišćenje, uređuje se zakonom.

2. Ovo pravo može trpjeti izuzetke kada je riječ o djelima manjeg značaja, koja su određena zakonom, ili u slučajevima kada je licu u pitanju u prvom stepenu sudio najviši sud ili je bilo osuđeno na osnovu žalbe na oslobađajuću presudu.

ČLAN 3

Naknada za pogrešnu osudu

Ako je neko lice bilo pravosnažnom presudom osuđeno zbog krivičnog djela i ako je kasnije njegova presuda bila ukinuta ili je bio pomilovan zbog toga što neka nova ili novootkrivena činjenica neosporno ukazuje da se radilo o sudskoj grešci, lice koje je pretrpjelo kaznu kao posledicu takve osude dobiće naknadu u skladu sa zakonom ili praksom dotične države, osim ako se ne dokaže da je ono u potpunosti ili djelimično odgovorno za to što nepoznata činjenica nije blagovremeno otkrivena.

ČLAN 4

Pravo da se ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari

1. Nikome se ne može ponovo suditi niti se može ponovo kazniti u krivičnom postupku u nadležnosti iste države za djelo zbog koga je već bio pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države.
2. Odredbe prethodnog stava ne sprečavaju ponovno otvaranje postupka u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom date države, ako postoje dokazi o novim ili novootkrivenim činjenicama, ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla da utiče na njegov ishod.
3. Ovaj se član ne može staviti van snage na osnovu člana 15 Konvencije.

ČLAN 5

Jednakost supružnika

U vezi s brakom, u toku braka i u slučaju njegovog raskida, supružnici su ravnopravni u pogledu međusobnih građanskopravnih prava i obaveza i u svom odnosu prema djeci. Ovim se članom države ne sprečavaju da preduzimaju neophodne mjere u interesu djece.

ČLAN 6

Teritorijalna primjena

1. Svaka država može, prilikom potpisivanja ili kada deponuje instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja, da odredi teritoriju ili teritorije na koje se ovaj Protokol primjenjuje i da navede stepen u kome će se njegove odredbe primjenjivati na tim teritorijama.
2. Svaka država može, u svako doba poslije toga, putem izjave upućene generalnom sekretaru Savjeta Evrope, da proširi primjenu ovog Protokola na bilo koju drugu teritoriju označenu u izjavi. U pogledu takve teritorije Protokol stupa na snagu prvog dana mjeseca koji nastupa poslije protoka dvomjesečnog perioda od dana kada generalni sekretar primi takvu izjavu.
3. Svaka izjava učinjena na osnovu prethodna dva člana može, u pogledu teritorije označene u njoj, da se povuče ili izmijeni putem izjave upućene generalnom sekretaru. Povlačenje ili izmjena izjave ima dejstvo od prvog dana mjeseca koji nastupa poslije protoka dvomjesečnog perioda od dana kada generalni sekretar primi takvu izjavu.
4. Izjava data u skladu sa ovim članom smatraće se kao da je data u skladu sa stavom 1, člana 56 Konvencije.
5. Teritorija svake države na koju se primjenjuje ovaj Protokol na osnovu ratifikacije, prihvatanja i odobrenja, i svaka teritorija na koju se ovaj Protokol primjenjuje na osnovu izjave te države na osnovu ovog člana, mogu se smatrati odvojenim teritorijama u smislu člana 1.
6. Država koja je dala izjavu u skladu sa stavom 1 ili 2 ovog člana može u svako doba izjaviti u ime jedne ili više teritorija na koje se izjava odnosi da prihvata nadležnost Suda da prima predstavke od pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa pojedinaca prema odredbama člana 34 Konvencije, a u vezi sa članovima 1 do 5 ovog Protokola.

ČLAN 7

Odnos s Konvencijom

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1 do 6 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

ČLAN 8

Potpis i ratifikacija

Ovaj Protokol je otvoren za potpis članicama Savjeta Evrope koje su potpisnice Konvencije. On se ratifikuje, prihvata ili odobrava. Država članica Savjeta Evrope ne može da ratifikuje, prihvati ili odobri ovaj Protokol ako nije istovremeno ili prethodno ratifikovala Konvenciju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja se deponuju kod generalnog sekretara Savjeta Evrope.

ČLAN 9

Stupanje na snagu

1. Ovaj Protokol stupa na snagu prvog dana mjeseca koji nastupa poslije protoka dvomjesečnog perioda od dana kada je sedam država članica Savjeta Evrope izrazilo svoj pristanak da ih ovaj Protokol obavezuje u skladu sa odredbama člana 8.

2. U pogledu svake države članice koja poslije toga izrazi svoj pristanak da je ovaj Protokol obavezuje, on stupa na snagu prvog dana mjeseca koji nastupa poslije protoka dvomjesečnog perioda od dana kada je deponovan instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja.

ČLAN 10

Deponovanje

Generalni sekretar Savjeta Evrope obavještava države članice Savjeta Evrope o:

- a) svakom potpisu,
- b) deponovanju instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja,
- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu sa članovima 6 i 9,
- d) svakoj drugoj radnji, obavještenju ili saopštenju u vezi s ovim Protokolom.

U potvrdu čega su dolje potpisani, propisno ovlašćeni za to, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Strazburu, dana 22. novembra 1984, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako vjerodostojna, u jednom primjerku koji se čuva u arhivi Savjeta Evrope. Generalni sekretar Savjeta Evrope će dostaviti ovjerene prepise svakoj državi članici Savjeta Evrope.

PROTOKOL BR. 12

uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Rim, 4. novembar 2000. godine

Države potpisnice, članice Savjeta Evrope,

Imajući u vidu osnovno načelo da su svi ljudi jednaki pred zakonom i imaju pravo na jednaku zaštitu zakona,

Riješene da preduzmu dalje korake radi unapređivanja jednakosti svih ljudi kolektivnom primjenom opšte zabrane diskriminacije putem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu: „Konvencija”),

Potvrđujući da načelo nediskriminacije ne sprečava potpisnice da preduzimaju mjere radi unapređivanja pune i stvarne jednakosti pod uslovom da postoji objektivno i razumno opravdanje za ovakve mjere,

Saglasile su se o sljedećem:

ČLAN 1

Opšta zabrana diskriminacije

1. Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivaće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao npr. polu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovijesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovini, rođenju ili drugom statusu.
2. Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenuti u stavu 1.

ČLAN 2

Teritorijalna primjena

1. Svaka država može, u vrijeme potpisivanja ili prilikom deponovanja instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju, označiti teritoriju ili teritorije na kojima će se primjenjivati ovaj Protokol.

2. Svaka država može bilo kada kasnije, deklaracijom upućenom generalnom sekretaru Savjeta Evrope, proširiti primjenu ovog Protokola na neku drugu teritoriju označenu u deklaraciji. Protokol će stupiti na snagu u odnosu na takvu teritoriju prvog dana u mjesecu poslije isteka roka od tri mjeseca od dana kada je generalni sekretar primio ovakvu deklaraciju.

3. Svaka deklaracija data po jednom od dva prethodna stava može se, u odnosu na svaku teritoriju označenu u deklaraciji, povući ili izmijeniti obavještenjem upućenim generalnom sekretaru. Povlačenje ili izmjena stupiće na snagu prvog dana u mjesecu poslije isteka roka od tri mjeseca od dana kada je generalni sekretar primio obavještenje.

4. Deklaracija data u skladu s ovim članom smatraće se saglasnom sa stavom 1 člana 56 Konvencije.

5. Svaka država koja je dala deklaraciju u skladu sa stavovima 1 ili 2 ovoga člana može u svako vrijeme izjaviti da prihvata nadležnost Suda da prima predstavke pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa pojedinaca u odnosu na član 1 ovog Protokola s jedne ili više teritorija na koje se deklaracija odnosi, kao što je predviđeno članom 34 Konvencije.

ČLAN 3

Odnos prema Konvenciji

Određbe članova 1 i 2 ovoga Protokola smatraće se između ugovornica dodatnim članovima Konvencije; sve odredbe Konvencije će se shodno primjenjivati.

ČLAN 4

Potpis i ratifikacija

Ovaj Protokol biće otvoren za potpisivanje od strane država članica Savjeta Evrope koje su potpisale Konvenciju. On podliježe ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju. Država članica Savjeta Evrope ne može ratifikovati, prihvatiti ili odobriti ovaj Protokol, a da prije toga ili istovremeno ne ratifikuje Konvenciju. Instrumenti o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju deponovaće se kod generalnog sekretara Savjeta Evrope.

ČLAN 5

Stupanje na snagu

1. Ovaj Protokol stupiće na snagu prvog dana u mjesecu poslije isteka roka od tri mjeseca od dana kada su deset država članica Savjeta Evrope izrazile saglasnost da ih Protokol obavezuje u skladu s odredbama člana 4.
2. U odnosu na svaku državu koja kasnije izrazi svoju saglasnost da bude njime obavezana Protokol će stupiti na snagu prvog dana u mjesecu poslije isteka roka od tri mjeseca od dana deponovanja instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju.

ČLAN 6

Funkcije depozitara

Generalni sekretar Savjeta Evrope obavijestit će sve države članice Savjeta Evrope o:

- a) svakom potpisu,
- b) deponovanju svakog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju,
- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu s članovima 2 i 5,
- d) svakom drugom aktu, obavještenju ili dopisu koji se tiče ovog Protokola.

U potvrdu čega su dolje potpisani, propisno ovlašćeni za to, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Rimu, dana 4. novembra 2000. godine, na engleskom i francuskom jeziku, s tim da su oba teksta jednako autentična, u jednom primjerku koji će se deponovati u arhivi Savjeta Evrope. Generalni sekretar Savjeta Evrope dostaviće ovjerene prepise svakoj članici Savjeta Evrope.

PROTOKOL BR. 13

uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju
smrtne kazne u svim okolnostima

Vilnius, 3. maj 2002. godine

Države članice Savjeta Evrope, potpisnice ovog Protokola,

Uvjerene da je pravo svakoga na život osnovna vrijednost u demokratskom društvu i da je ukidanje smrtne kazne od suštinske važnosti za zaštitu ovog prava, kao i za potpuno priznavanje urođenog dostojanstva svih ljudskih bića;

Želeći da učvrste zaštitu prava na život, garantovanog Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda potpisanoj u Rimu, 4. novembra 1950. (u daljem tekstu: Konvencija);

Imajući u vidu da Protokol br. 6 uz Konvenciju, koji se odnosi na ukidanje smrtne kazne, potpisan u Strazburu, 28. aprila 1983, ne isključuje smrtnu kaznu za djela počinjena u vrijeme ratnog stanja ili stanja neposredne ratne opasnosti;

Riješene da preduzmu odlučujući korak u cilju ukidanja smrtne kazne u svim okolnostima,

Sporazumjele su se o sljedećem:

ČLAN 1

Ukidanje smrtne kazne

Smrtna kazna se ukida. Niko se ne može osuditi na smrtnu kaznu ili pogubiti.

ČLAN 2

Zabrana odstupanja

Ni od jedne odredbe ovog Protokola ne može se odstupiti na osnovu člana 15 Konvencije.

ČLAN 3

Zabrana stavljanja rezervi

Na odredbe ovog Protokola ne mogu se stavljati rezerve na osnovu člana 57 Konvencije.

ČLAN 4

Teritorijalna primjena

1. Svaka država može u trenutku potpisivanja ili deponovanja instrumenata o ratifikaciji, prihvatanju ili odobravanju, naznačiti teritoriju ili teritorije na koje se ovaj Protokol primjenjuje.
2. Svaka država ugovornica može naknadno, izjavom upućenom generalnom sekretaru Savjeta Evrope, proširiti primjenu ovog Protokola na neku drugu teritoriju navedenu u izjavi. U odnosu na tu teritoriju Protokol stupa na snagu prvog dana u mjesecu koji nastupa po isteku perioda od tri mjeseca od dana kada je generalni sekretar primio tu izjavu.
3. Svaka izjava date u skladu s prethodna dva stava, u odnosu na svaku teritoriju navedenu u izjavi, može da se povuče ili izmijeni notifikacijom dostavljenom generalnom sekretaru. Povlačenje ili izmjena stupa na snagu prvog dana u mjesecu koji nastupa po isteku perioda od tri mjeseca od dana kada je generalni sekretar primio pomenutu notifikaciju.

ČLAN 5

Odnos prema Konvenciji

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe članova 1 do 4 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

ČLAN 6

Potpis i ratifikacija

Ovaj Protokol je otvoren za potpis državama članicama Savjeta Evrope koje su potpisnice Konvencije. On podliježe ratifikaciji, prihvatanju ili odobravanju.

nju. Država članica Savjeta Evrope ne može da ratifikuje, prihvati ili odobri ovaj Protokol bez prethodne ili istovremene ratifikacije Konvencije. Instrumenti o ratifikaciji, prihvatanju ili odobravanju deponuju se kod generalnog sekretara Savjeta Evrope.

ČLAN 7

Stupanje na snagu

1. Ovaj Protokol stupa na snagu prvog dana u mjesecu koji nastupa po isteku perioda od tri mjeseca od dana kada je deset država članica Savjeta Evrope izrazilo pristanak da se obavežu ovim Protokolom u skladu s odredbama člana 6.

2. U odnosu na državu članicu koja naknadno izrazi pristanak da se obaveže ovim Protokolom, on stupa na snagu prvog dana u mjesecu koji nastupa po isteku perioda od tri mjeseca od dana deponovanja instrumenata o ratifikaciji, prihvatanju ili odobravanju.

ČLAN 8

Funkcije depozitara

Generalni sekretar Savjeta Evrope obavještava sve članice Savjeta Evrope o sljedećem:

- a) svakom potpisu,
- b) deponovanju svakog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju,
- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu s članovima 2 i 5,
- d) svakom drugom aktu, obavještenju ili dopisu koji se tiče ovog Protokola.

U potvrdu toga su dolje potpisani, propisno ovlašćeni za to, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Viljnusu 3. maja 2002, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta vjerodostojna, u jednom primjerku koji će se deponovati u arhivu Savjeta Evrope. Generalni sekretar Savjeta Evrope dostavlja ovjerene prepise svakoj državi članici Savjeta Evrope.

IV DODATNE INFORMACIJE O PODNOŠENJU PREDSTAVKE PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

1. Uputstvo za lica koja žele da podnesu predstavku Evropskom sudu za ljudska prava

I KOJU VRSTU PREDMETA SUD MOŽE DA RAZMATRA?

1. Evropski sud za ljudska prava je međunarodni sud koji može da razmatra pritužbe onih lica koja smatraju da su njihova prava zajemčena Evropskom konvencijom o ljudskim pravima povrijeđena. Konvencija je međunarodni ugovor kojim su se brojne evropske države obavezale da obezbjede određena osnovna ljudska prava. Ta prava su navedena u samoj Konvenciji, kao i u Prvom, Četvrtom, Šestom, Sedmom, Dvanaestom i Trinaestom protokolu koje su prihvatile samo neke države. U prilogu ćete naći Konvenciju i navedene Protokole, koje je treba pažljivo da pročitate.

2. Sudu se možete obratiti ako smatrate da ste **lično i neposredno bili žrtva** povrede jednog ili više prava zajemčenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima od strane jedne ili više država.

3. Evropski sud nije apelacioni sud u odnosu na domaće sudove, te ne može ukidati ili preinačiti njihove odluke. Osim toga, Evropski sud ne može neposredno intervenisati u vaše ime kod organa na čije se postupke žalite. Evropski sud se isključivo bavi navodima o povredama **prava zajemčenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima**.

4. Sud može da razmatra samo pritužbe protiv država koje su ratifikovale Konvenciju ili određeni Protokol ako se tiču događaja koji su se desili nakon ratifikacije. Datumi ratifikacije (odnosno stupanja na snagu Konvencije i Protokola za svaku pojedinu državu) navedeni su na kraju ovog dokumenta.

5. Sudu se možete žaliti samo zbog postupaka i propusta javnih organa vlasti (parlament, državna uprava, sud i slično). Sud se ne može baviti pritužbama protiv pojedinaca ili privatnih organizacija.

6. U skladu sa članom 35. stavom 1. Konvencije, Sud može uzeti predstavku u razmatranje samo ako su **već iscrpljeni svi domaći pravni lijekovi** i ako je predstavka podnijeta u roku od **šest mjeseci od donošenja konačne domaće odluke**.

7. Stoga je neophodno da, prije nego što se obratite Sudu, iscrpите sve domaće pravne lijekove, odnosno da prvo pokušate da dobijete odluku domaćih organa povodom predmeta vaše pritužbe, što uključuje i obraćanje najvišoj nadležnoj sudskoj instanci. Ukoliko to ne učinite, morate dokazati da takvi lijekovi ne bi bili efikasni za potrebe vašeg predmeta.

8. Prilikom obraćanja domaćim sudovima morate **ispoštovati sva domaća pravila postupka** (uključujući rokove). U protivnom, Evropski sud neće moći da se bavi vašim predmetom.

9. Domaći pravni lijekovi koje niste dužni da koristite, jer ih Evropski sud smatra nedjelotvornim, su prijedlog za ponavljanje postupka, molba za pomilovanje i druge molbe upućene parlamentu, predsjedniku, premijeru, ministru ili zaštitniku ljudskih prava i sloboda.

10. Korišćenje gorenavedenih domaćih pravnih lijekova (tačka 9) ne utiče na računanje roka od **šest mjeseci**. Ovaj rok počinje da teče od datuma **kada vi ili vaš advokat primite konačnu odluku donesenu u postupku po djelotvornim pravnim lijekovima**.

11. Sud će smatrati da ste ispoštovali rok od šest mjeseci ako ste prije proteka roka poslali **kompletno ispunjen obrazac predstavke ili makar pismo** u kojem u kratkim crtama opisujete svoj predmet. Slanje zahtjeva za informacije ili službene obrasce nije dovoljno da bi se zaustavio rok od šest mjeseci.

12. Radi vaše informacije, **preko 90% predstavki bude na kraju odbačeno** zbog toga što ne zadovoljavaju gorenavedene uslove.

II KAKO SE MOŽETE OBRATITI SUDU?

13. **Službeni jezici** Suda su engleski i francuski, ali Sekretarijatu Suda možete pisati na službenom jeziku bilo koje države koja je ratifikovala Konvenciju. U početnoj fazi postupka, moguće je primati dopise od Suda na tom istom jeziku. Međutim, ukoliko Sud kasnije odluči da pozove tuženu državu da dostavi pismena zapažanja u vašem predmetu, Sud će vam slati dopise na engleskom ili francuskom, što se, u principu, očekuje i od vas odnosno vašeg zastupnika.

14. Predstavka se može podnijeti samo redovnom poštom. Ukoliko ste predstavku poslali faksom ili elektronskom poštom, morate je poslati i redovnom poštom. **Nema potrebe da dolazite u zgradu Suda ili zovete telefonom.**

15. Svoje podneske možete slati na sljedeću **adresu**:

The Registrar

European Court of Human Rights

Council of Europe

F-67075 STRASBOURG CEDEX

Poželjno bi bilo da ne koristite samoljepljivu traku, spajalice ili bilo šta slično, nego da samo označite svoje podneske rednim brojevima.

16. Nakon vašeg prvog obraćanja, Sekretarijat Suda **dodijeliće broj vašem predmetu (koji morate da navodite prilikom svakog sljedećeg obraćanja Sudu)** i poslaće vam kodirane naljepnice koje takođe morate da koristite prilikom svakog sljedećeg obraćanja Sudu. Sekretarijat Suda može zatražiti od vas i da dostavite određene dodatne informacije, dokumente ili objašnjenja. Međutim, imajte u vidu da vam Sekretarijat Suda ne može dati informacije ili pravne savjete u vezi s primjenom i tumačenjem domaćeg prava.

17. U vašem je interesu da **na vrijeme** odgovorite na svaki zahtjev Sekretarijata Suda. U protivnom, Sud može zaključiti da ste odustali.

18. Ako smatrate da se vaše pritužbe tiču prava zajemčenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima ili Protokolima uz tu Konvenciju i da su zadovoljeni svi gorenavedeni uslovi, **pažljivo ispunite obrazac predstavke i pošaljite ga, zajedno sa svim bitnim dokumentima, u roku od osam nedjelja od odgovora Sekretarijata Suda na vaše prvo pismo**. Ukoliko kompletno ispunjen obrazac predstavke ne pošaljete u tom roku, može se desiti da prekoračite gore navedeni rok od šest mjeseci (vidjeti tačke 6 i 10), jer će se datumom podnošenja predstavke smatrati datum kada ste poslali kompletno ispunjen obrazac predstavke, a ne datum kada ste se prvi put obratili Sudu. Pored toga, ukoliko kompletno ispunjen obrazac predstavke ne pošaljete ni u roku od šest mjeseci od odgovora Sekretarijata Suda na vaše prvo pismo, smatraće se da ste odustali i vaši će spisi biti uništeni. Osim toga, nedostavljanje dodatnih informacija ili dokumenata na zahtjev Suda može imati za posljedicu da Sud ne razmatra vašu predstavku ili da je proglasi neprihvatljivom ili briše sa liste predmeta.

19. Prilikom ispunjavanja obrasca predstavke, potrebno je sljedeće:

(a) da jasno označite stranke u postupku (dio I obrasca predstavke); ukoliko nekoliko osoba podnosi zajedničku predstavku, da dostavite tražene

podatke za svaku od tih osoba na posebnom papiru (možete fotokopirati drugu stranu obrasca predstavlka u više primjeraka); ukoliko je imenovan zastupnik (iako se od podnosioca predstavke ne traži da imenuju zastupnika u početnoj fazi postupka), da ispunite poseban obrazac punomoćja za svakog podnosioca predstavke;

- (b) da ukratko i hronološkim redom navedete bitne činjenice (dio II);
- (c) da objasnite zbog čega se tačno žalite Sudu (dio III), koja su prava zajemčena Evropskom konvencijom o ljudskim pravima povrijeđena i na koji tačno način;
- (d) da dokažete da ste iskoristili sve domaće pravne lijekove i da ste predstavku podnijeli u roku od šest mjeseci od donošenja konačne domaće odluke (dio IV);
- (e) da ukratko navedete šta želite postići u postupku pred Sudom (dio V);
- (f) da navedete da li ste pritužbe iz predstavke Sudu podnijeli još nekom međunarodnom tijelu (dio VI) i, ukoliko jeste, da opišete taj postupak i da dostavite sve bitne dokumente koji se tiču tog postupka;
- (g) da u dijelu VII obrasca predstavke još jednom nabrojite sve odluke koje spominjete u dijelovima IV i VI kao i druge dokumente koje želite da Sud uzme u obzir prilikom odlučivanja (zapisnike sa ročišta, izjave svjedoka i tome slično) i da dostavite **fotokopije** svih tih odluka i dokumenata ukoliko to još niste učinili. Sud vam neće vratiti te podneske, pa je u vašem interesu da pošaljete kopije, a ne originale.
- (h) da vi ili vaš zastupnik potpišete obrazac predstavke; ukoliko vaš zastupnik potpiše obrazac predstavke, potrebno je da dostavite kompletno ispunjen obrazac punomoćja (ukoliko to još niste učinili).

20. Po pravilu, svi podaci sadržani u dokumentima koje podnosite Sekretarijatu Suda (uključujući lične podatke o vama ili trećim licima) dostupni su javnosti i mogu se pojaviti u bazi podataka Suda (HUDOC) i odlukama Suda koje su dostupne na internetu. Shodno tome treba da dostavite samo one lične podatke o vama ili trećim licima koji su neophodni za razumijevanje predmeta. Ukoliko želite anonimnost (da vaš identitet ne bude dostupan javnosti), potrebno je da to izričito navedete i pružite razloge za odstupanje od gore navedenog pravila o javnosti podataka. Sud može odobriti **anonimnost** u izuzetnim i opravdanim slučajevima.

21. Kao što je gore navedeno, u početnoj fazi postupka pred Sudom nije potrebno imenovati zastupnika. Ukoliko ipak odlučite da to učinite, potrebno je da priložite obrazac punomoćja. Zastupnik ili punomoćnik

pravnog lica (kompanije, udruženja i dr.), kao i grupe pojedinaca, mora priložiti dokaz da je ovlašćen za zastupanje.

22. Sud ne dodjeljuje **novčanu pomoć na ime troškova advokatskih usluga** u početnoj fazi postupka. Međutim, ako Sud kasnije odluči da pozove tuženu državu da dostavi pismena zapažanja u vašem predmetu, može vam dodijeliti novčanu pomoć za troškove advokatskih usluga ukoliko je to potrebno radi pravilnog vođenja postupka i ukoliko niste u stanju da sami snosite te troškove.

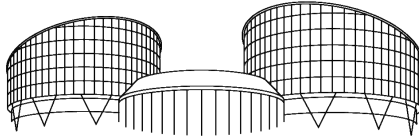
23. Postupak pred Sudom je **besplatan**. Pošto se postupak, u početnoj fazi, odvija u pisanoj formi, nema svrhe da lično dolazite u zgradu Suda. Bićete blagovremeno obaviješteni o svakoj odluci Suda u vašem predmetu.

2. Evropski sud za ljudska prava – obrazac predstavke

BIH

Voir Notice
See Notes
Pogledati priloženo Uputstvo

Numéro de dossier
File number

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Requête
Application
Predstavka

présentée en application de l'article 34 de la Convention européenne des
Droits de l'Homme,
ainsi que des articles 45 et 47 du règlement de la Cour
*under Article 34 of the European Convention on Human Rights
and Rules 45 and 47 of the Rules of Court*
*podnijeta na osnovu člana 34. Evropske konvencije o ljudskim pravima
i pravila 45. i 47. Pravila Suda*

IMPORTANT: La présente requête est un document juridique et peut affecter vos droits et obligations.
This application is a formal legal document and may affect your rights and obligations.
Važno: *Ova predstavka je pravni dokument i može utjecati na Vaša prava i obaveze.*

I. Les Parties

The Parties

Stranke

A. Le Requérent/La Requérente

The Applicant

Podnositelj/Podnositeljica predstavke

(Renseignements à fournir concernant le/la requérant(e) et son/sa représentant(e) éventuel(le))

(Fill in the following details of the applicant and the representative, if any)

(Unesite podatke o podnositelju/podnositeljici predstavke i eventualno zastupniku/zastupnici)

1. Nom de famille
<i>Surname</i>
<i>Prezime</i>	2. Prénom(s)
<i>First Name(s)</i>
<i>Ime</i>
Sexe : masculin / feminine
<i>Sex: male / female</i>
<i>Spol: muški / ženski</i>	
3. Nationalité
<i>Nationality</i>
<i>Državljanstvo</i>	4. Profession
<i>Occupation</i>
<i>Zanimanje</i>
5. Date et lieu de naissance
<i>Date and place of birth</i>
<i>Datum i mjesto rođenja</i>	
6. Domicile
<i>Permanent address</i>
<i>Adresa prebivališta</i>	
7. Tél n°
<i>Tel no.</i>
<i>Broj telefona</i>	
8. Adresse actuelle (si différente de 6.)
<i>Present address (if different from 6.)</i>
<i>Trenutna adresa (ako je drukčija od adrese prebivališta)</i>	
9. Nom et prénom du/de la représentant(e) ¹
<i>Name of representative</i>
<i>Prezime i ime zastupnika/zastupnice*</i>	
10. Profession du/de la représentant(e)
<i>Occupation of representative</i>
<i>Zanimanje zastupnika/zastupnice</i>	
11. Adresse du/de la représentant(e)
<i>Address of representative</i>
<i>Adresa zastupnika/zastupnice</i>	
12. Tél n°
<i>Tel no.</i>
<i>Broj telefona zastupnika/zastupnice</i>	Fax n°
<i>Fax no.</i>
<i>Broj telefaksa zastupnika/zastupnice</i>

B. La Haute partie contractante

The High Contracting Party

Visoka strana ugovornica

(Indiquer ci-après le nom de l'Etat/des Etats contre le(s)quel(s) la requête est dirigée)

(Fill in the name of the State(s) against which the application is directed)

(Upišite protiv koje države/država podnosite predstavku)

13. _____

¹ Si le/la requérant(e) est représenté(e), joindre une procuration signée par le/la requérant(e) et son/sa représentant(e).
If the applicant appoints a representative, attach a form of authority signed by the applicant and his or her representative.
Priložiti punomoć sa potpisima podnosioca/podnositeljice predstavke i zastupnika/zastupnice ako podnositelj/podnositeljica predstavke ima zastupnika/zastupnicu.

II. Exposé des faits²
Statement of the Facts
Činjenice

(Voir § 19 (b) de la notice)
(See § 19 (b) of the Notes)
(Pogledati tačku 19 (b) priloženog Uputstva)

14.

² Si nécessaire, continuer sur une feuille séparée
Continue on a separate sheet if necessary
Ako je potrebno, nastavite na posebnom listu

MOLIMO VAS DA ODVOJITE OBRAZAC PREDSTAVKE PRIJE SLANJA

III. Exposé de la ou des violation(s) de la Convention et/ou des Protocoles alléguée(s), ainsi que des arguments à l'appui
Statement of alleged violation(s) of the Convention and/or Protocols and of relevant arguments
Navodne povrede Konvencije i/ili Protokola i argumenti

(Voir § 19 (c) de la notice)

(See § 19 (c) of the Notes)

(Pogledati tačku 19 (c) priloženog Uputstva)

15.

IV. Exposé relatif aux prescriptions de l'article 35 § 1 de la Convention³
Statement relative to article 35 § 1 of the Convention
Izjava koja se tiče člana 35. stava 1. Konvencije

(Voir § 19 (d) de la notice. Donner pour chaque grief, et au besoin sur une feuille séparée, les renseignements demandés sous les points 16 à 18 ci-après)

(See § 19 (d) of the Notes. If necessary, give the details mentioned below under points 16 to 18 on a separate sheet for each separate complaint)

(Pogledati tačku 19 (d) priloženog Uputstva; ako imate nekoliko pritužbi, odgovorite na posebnom listu za svaku pojedinačno)

16. Décision interne définitive (date et nature de la décision, organe – judiciaire ou autre – l'ayant rendue)
Final decision (date, court or authority and nature of decision)
Konačna odluka (navedite datum i prirodu odluke, te sud ili drugi organ koji ju je donio)
17. Autres décisions (énumérées dans l'ordre chronologique en indiquant, pour chaque décision, sa date, sa nature et l'organe – judiciaire ou autre – l'ayant rendue)
Other decisions (list in chronological order, giving date, court or authority and nature of decision for each of them)
Druge odluke (navedite hronološkim redom datum i prirodu svih odluka, te sud ili drugi organ koji ih je donio)
18. Dispos(1)ez-vous d'un recours que vous n'avez pas exercé? Si oui, lequel et pour quel motif n'a-t-il pas été exercé?
Is there or was there any other appeal or other remedy available to you which you have not used? If so, explain why you have not used it.
Da li postoji ili je postojao pravni lijek koji niste iskoristili i, ukoliko je to slučaj, zašto niste?

³ Si nécessaire, continuer sur une feuille séparée

Continue on a separate sheet if necessary

Ako je potrebno, nastavite na posebnom listu

MOLIMO VAS DA ODVOJITE OBRAZAC PREDSTAVKE PRIJE SLANJA

V. Exposé de l'objet de la requête
Statement of the object of the application
Šta želite postići u postupku pred Sudom

(Voir § 19 (e) de la notice)
(See § 19 (e) of the Notes)
(Pogledati tačku 19 (e) priloženog Uputstva)

19.

VI. Autres instances internationales traitant ou ayant traité l'affaire
Statement concerning other international proceedings
Izjava o drugim međunarodnim postupcima

(Voir § 19 (f) de la notice)
(See § 19 (f) of the Notes)
(Pogledati tačku 19 (f) priloženog Uputstva)

20. Avez-vous soumis à une autre instance internationale d'enquête ou de règlement les griefs énoncés dans la présente requête? Si oui, fournir des indications détaillées à ce sujet.
Have you submitted the above complaints to any other procedure of international investigation or settlement? If so, give full details.
Da li ste pritužbe iz ove predstavke podnijeli još nekom međunarodnom tijelu? Ukoliko je to slučaj, navedite sve pojedinosti.

VII. Pièces annexées

(pas d'originaux, uniquement des copies ; prière de n'utiliser ni agrafe, ni adhésif, ni lien d'aucune sorte)

List of documents

(no original documents, only photocopies, do not staple, tape or bind documents)

Prilozi (bez originala, samo fotokopije)

(Voir chapitre § 19 (g) de la notice. Joindre copie de toutes les décisions mentionnées sous ch. IV et VI ci-dessus. Se procurer, au besoin, les copies nécessaires, et, en cas d'impossibilité, expliquer pourquoi celles-ci ne peuvent pas être obtenues. Ces documents ne vous seront pas retournés.)

(See § 19 (g) of the Notes. Include copies of all decisions referred to in Parts IV and VI above. If you do not have copies, you should obtain them. If you cannot obtain them, explain why not. No documents will be returned to you.)

(Pogledati tačku 19 (g) priloženog Uputstva. Priložite fotokopije svih odluka koje ste naveli gore u dijelovima IV i VI. Ako ih nemate, pribavite ih, a ako ih ne možete pribaviti, objasnite zašto. Nijedan dokument Vam neće biti vraćen)

21. a) _____
b) _____
c) _____

MOLIMO VAS DA ODVOJITE OBRAZAC PREDSTAVKE PRIJE SLANJA

VIII. Déclaration et signature
Declaration and signature
Izjava i potpis

(Voir § 19 (h) de la notice)
(See § 19 (h) of the Notes)
(Pogledati tačku 19 (h) priloženog Uputstva)

Je déclare en toute conscience et loyauté que les renseignements qui figurent sur la présente formule de requête sont exacts.

I hereby declare that, to the best of my knowledge and belief, the information I have given in the present application form is correct.

Izjavljujem da su, prema mom znanju i uvjerenju, podaci koje sam naveo u ovoj predstavi tačni.

Lieu
Place
Mjesto

.....

Date
Date
Datum

.....

(Signature du/de la requérant(e) ou du/de la représentant(e))
(*Signature of the applicant or of the representative*)
(*Potpis podnositelja/podnositeljice predstavke ili zastupnika/zastupnice*)

.....

3. Evropski sud za ljudska prava

Punomoćje¹

(Pravilo 36. Poslovnika Suda)

Potpisani/a,

.....
(ime i adresa podnosioca predstavke)

ovlašćujem

.....
(ime, adresa i zanimanje punomoćnika)

da me zastupa u postupku pred Evropskim sudom za ljudska prava i u svim kasnijim postupcima na osnovu Evropske konvencije za ljudska prava u vezi sa predstavkom koju sam podnio/podnijela u skladu s članom 34. Konvencije protiv

.....
(država protiv koje se podnosi predstavka)

dana

(datum podnošenja predstavke)

.....
(mjesto i datum)

.....
(potpis podnosioca predstavke)

Ovim prihvatam dato ovlašćenje

.....
(potpis punomoćnika)

¹ Ovaj obrazac mora da ispuni i potpiše podnosilac predstavke koji želi da imenuje punomoćnika u postupku pred Sudom, kao i sam punomoćnik (bilo da se radi o advokatu ili ne).

4. Opšta šema za provjeru pojedinačnog zahtjeva prema Konvenciji

Znatno proširena, dopunjena i doradena verzija šeme za provjeru koja se može naći na internetskoj stranici jura.uni-frankfurt.de/43680477/INDIVIDUALBESCHWERD-EMR.pdf

A DOPUŠTENOST

1. Stranačka i parnična sposobnost podnosioca zahtjeva

a) Stranačka sposobnost podnosioca zahtjeva

aa) Fizičke osobe uvijek imaju stranačku sposobnost (specifična pitanja se nameću kada se zahtjev podnosi u ime nerođenog djeteta, te kad ga podnose nasljednici ili rođaci dotične osobe)

bb) nevladine organizacije (pravne osobe same moraju biti nosioci nekog prava iz Konvencije da bi imale stranačku sposobnost). Grupe osoba koje nemaju pravnu sposobnost imaju stranačku sposobnost samo onda, ako svi njihovi članovi imaju pravo podnošenja zahtjeva)

b) Parnična sposobnost podnosioca zahtjeva

Parnična sposobnost u praksi uglavnom ne predstavlja problem.

2. Pravo podnošenja zahtjeva

Pravo podnošenja zahtjeva postoji, ako podnositelj zahtjeva koji pripada grupi koja ima karakteristike žrtve, može biti žrtva navodne povrede prava iz Konvencije. U tu je svrhu nužno sljedeće:

a) konkludentan iskaz o mogućoj povredi prava (mogućnost povrede prava postoji uvijek onda ako je podnositelj zahtjeva adresat nekog državnog akta)

b) moguće je i indirektno svojstvo žrtve, primjerice kod članova obitelji

3. Iscrpljenost svih raspoloživih pravnih sredstava

Zahtjev se ESLJP-u može podnijeti samo onda ako su sva pravna sredstva za zaštitu prava koja postoje u nacionalnom pravu iscrpljena bez uspjeha. Evropski sud za ljudska prava je instanca iznad nacionalnih pravnih sredstava unutar područja primjene Konvencije. Podnošenje zahtjeva ESLJP-a nije

alternativni postupak u odnosu na nacionalna pravna sredstva i nije „prečica”, već slijedi nakon što su iscrpljena sva nacionalna pravna sredstva. Iz toga proizlaze sljedeći uvjeti dopuštenosti:

a) Vertikalna iscrpljenost pravnih instanci. To znači da moraju biti iskorišteni svi pravni lijekovi prema višim instancama (vertikalno) koje predviđa nacionalno pravo, uključujući ustavnu tužbu (ako postoji u nacionalnom pravu). Taj zahtjev iznimno ne mora biti ispunjen kod nedjelotvornih, očito bezizglednih ili podnositelju nepristupačnih pravnih lijekova, (slučajevi „uskraćivanja pristupa sudu”).

b) Horizontalna iscrpljenost pravnih sredstava

Kako bi taj kriterij bio ispunjen, dovoljno je da je pred nacionalnim sudovima uložena žalba povrede nacionalnih temeljnih prava, koja se podudara s odgovarajućim pravima iz Konvencije.

4. Pridržavanje roka za podnošenje zahtjeva od šest mjeseci

5. Pridržavanje propisane forme

6. Zahtjev ne smije biti anonimna

7. U istom predmetu ne smije postojati pravomoćna odluka, ni drugi postupak koji je u tijeku.

8. Kod podnošenja zahtjeva ne smije se raditi o zlouporabi prava

9. Zahtjev ne smije biti nespojiv s Konvencijom

a) *ratione personae*: s obzirom na stranačku sposobnost podnositelja zahtjeva ili njegovo svojstvo žrtve; s obzirom na dotičnu državu, ukoliko ona nije odgovorna za radnju (koja predstavlja povredu) ili nije pristupila odgovarajućem dodatnom protokolu

b) *ratione loci*: akt državnih tijela izvan teritorija dotične države (problem se javlja kod oružanih snaga)

c) *ratione temporis*: ako je povreda na koju se podnositelj zahtjeva žalio uslijedila prije stupanja na snagu Konvencije u dotičnoj zemlji i u međuvremenu je okončana.

d) *ratione materiae*: ako se povreda na koju se podnositelj zahtjeva žali ne odnosi na prava zaštićena Konvencijom (npr. pravo na azil)

10. Zahtjev ne smije biti očigledno neosnovan

11. Mora postojati potreba za zaštitom prava

B OSNOVANOST

Kod provjere osnovanosti zahtjeva valja razlikovati slučajeve u kojima se podnositelj s jedne strane žali na povredu prava na slobodu, a s druge strane na povredu nekog procesnog temeljnog prava ili načela jednakosti.

a) Područje koje se štiti pravima iz Konvencije (stvarna i lična prava)

b) Zadiranje u prava

c) Opravdanje

5. Napomene o sastavljanju zahtjeva koji se podnosi Evropskom sudu za ljudska prava

I Općenito o pojedinačnim zahtjevima koji se podnose Evropskom sudu za ljudska prava u skladu sa čl. 34. Evropske konvencije o ljudskim pravima

1. Općenito o formalnim zahtjevima

Obavezno je korištenje Obrasca zahtjeva Evropskog suda za ljudska prava, a inače trenutačno postoji samo nekoliko formalnih kriterija za pojedinačne zahtjeve (!Oprez!: Od 01.01. 2014. na snagu stupa novi član 47. Poslovnika ESLJP-a, koji sadrži neke izmjene (verzija čl. 47. Poslovnika koja važi od 01.01. 2014. Može se naći na internetu pod http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_EGL.pdf) Najvažnije buduće izmjene koje se odnose na formalne aspekte zahtjeva su: Zahtjev će načelno biti dopušten samo ako je obrazac zahtjeva u cijelosti popunjen i dostavljen ESLJP-u u roku od 6 mjeseci; dopune obrasca zahtjeva ne smiju biti duže od 20 stranica).

2. Obavezno zastupanje od strane odvjetnika (tek od dostavljanja zahtjeva tuženoj državi)

- Do sada kod predavanja zahtjeva nije bilo nužno da stranku zastupa odvjetnik (međutim, od dostave zahtjeva tuženoj državi i kod usmenog ročišta stranku načelno mora zastupati odvjetnik). Nedavno se raspravljalo o tome da se obavezno zastupanje od strane odvjetnika uvede već kod predavanja zahtjeva, no na tom se projektu trenutačno ne radi.

3. Nepostojanje pristojbi

- Do sada se kod podnošenja zahtjeva ESLJP-u nisu plaćale pristojbe. Nedavno se vodila diskusija o tome da se uvedu sudske pristojbe, no ta je diskusija trenutačno zamrla.

4. Konkretizacija iskaza o činjenicama (Što mora navesti podnositelj zahtjeva i koliko detaljni moraju biti ti navodi?)

- Iskaz o činjenicama pojednostavljen je jako detaljnim obrascima zahtjeva ESLJP-a koji postoje na svim jezicima država stranaka Ugovora. U tim se formularima ciljano postavljaju pitanja u vezi svih točaka o kojima se podnositelj zahtjeva mora očitovati (iskaz o činjenicama). To vrijedi prije svega za sve pretpostavke dopuštenosti zahtjeva.
- Sud će, pod određenim okolnostima, ovisno o stadiju u kojem se nalazi postupak, podnositelja uputiti da su potrebni daljnji navodi, primjerice da zahtjev za pravičnu naknadu u skladu sa čl. 41. Evropske konvencije treba pobliže obrazložiti (supstancirati). Međutim, to ne vrijedi u posebnim konstelacijama, primjerice kod zahtjeva za donošenje konkretnih mjera od strane ESLJP-a (koje se donose samo u iznimnim slučajevima) kao što je zahtjev za puštanje zatvorenika na slobodu, i ne vrijedi za zahtjeve kojima se želi ubrzati postupak.

5. Najčešća greška kod zahtjeva

Najčešća greška kod zahtjeva koji se podnose ESLJP-u je ta da se ESLJP zloupotrebljava kao „nadrevizijska instanca“ za nacionalno pravo. Naime, ESLJP preispituje samo povrede Evropske konvencije, ali ne provjerava i povrede nacionalnog prava. Pa ipak, nacionalno pravo se u znatnoj mjeri može odraziti na izgled zahtjeva. Tako je, primjerice, jamstvo vlasništva iz čl. 1. Dodatnog protokola br. 1 (DP 1) uz Evropsku konvenciju primjenjivo samo onda, ako postoji ili faktičko vlasništvo ili zahtjev za stjecanje vlasništva, koji se može izvesti iz nacionalnih pravnih normi ili priznate nacionalne sudske prakse, a taj je zahtjev i utuživ („legitimate expectation = legitimno očekivanje“)¹. To jest, ovisno o nacionalnom pravu, čak i kad se radi o istom slučaju, u jednoj državi ugovornoj stranci može postojati vlasnička titula u smislu konvencije koja je utuživa, a u drugoj državi ugovornoj stranci ne. Stoga se u praksi preporuča da se u zahtjevu uvijek prikaže i nacionalno zakonodavstvo te priznata sudska praksa povezana sa predmetom zahtjeva.

¹ Broniowski protiv Poljske, 31443/96, RDJ 2004, V, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2004, 472; Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike, 39794/98 CEDH – 2002 - VII; zaštićenu osnovu ne predstavlja nada da će se steći vlasništvo: usporredi Maltzan i dr. protiv Njemačke, ESLJP, Presuda od 02.03.2005, 71916/01, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2005, 305

- Za uspješnost izgleda zahtjeva često je presudno već to kako se odvijao postupak pred nacionalnim sudom i jesu li iscrpljena sva pravna sredstva te što se u zahtjevu iznosi o nacionalnom sudskom postupku. Iznimno, čak i izričit prigovor povrede određenog člana Konvencije u nacionalnom postupku može biti preduvjet za dopuštenost kasnijeg zahtjeva pred Evropskim sudom za ljudska prava (Zahtjev iscrpljenosti pravnih sredstava vrijedi i u materijalnom smislu. Radi se o tzv. horizontalnoj iscrpljenosti pravnih sredstava, usporedi priloženu shemu za provjeru dopuštenosti zahtjeva). Stoga bi zahtjev ESLJP-u trebalo planirati što ranije, naime još tijekom trajanja postupka pred nacionalnim sudom. Primjer za to je prigovor povrede jamstva vlasništva iz čl. 1 Dodatnog protokola br. 1 uslijed brisanja neke norme, na kojoj se temelji to pravo, od strane zakonodavca. U tom se slučaju kod pripreme zahtjeva ESLJP-u može podići deklaratorna tužba pred nacionalnim sudom, čiji je cilj utvrditi da li je prije brisanja norme postojao pravni zahtjev i je li bio utuživ (utvrđivanje postojanja „legitimnog očekivanja“ u smislu utemeljenog prava na stjecanje vlasništva u nacionalnom pravu)².

II Podnošenje pojedinačnog zahtjeva i daljnjih podnesaka

1. Forma zahtjeva (Oprez!: Vidi napomenu o nekim izmjenama čl. 47. Poslovnika od 01.01.2014. s priloženom novom verzijom tog člana; budući da se već danas može preporučiti da se obrazac zahtjeva svakako podnese u roku od 6 mjeseci te da dopune uz obrazac zahtjeva ne obuhvaćaju više od 20 stranica, te smo nove odredbe uzeli u obzir u daljnjem slijedu).

- Korištenje obrazaca zahtjeva je obligatorno (čl. 47 st. 1 Poslovnika).
- Najkasnije od 01.01.2014. obrazac zahtjeva koji mora biti popunjen u cijelosti trebat će dostaviti u roku od 6 mjeseci. Sam podnesak zahtjeva bez popunjenog obrasca tada načelno više ne će biti dovoljan u smislu pridržavanja navedenog roka. Iznimno se, kod postojanja posebnih okolnosti (primjerice ako su obrasci osobi nedostupni, jer se nalazi u pritvoru/ zatvoru), može dopustiti predaja takvih podnesaka. No te bi posebne okolnosti u tom slučaju trebalo egzaktno prikazati.
- Opseg pisanih podnesaka kojima se dopunjuje obrazloženje zahtjeva predanog na obrascu smije iznositi najviše 20 stranica.

² Tako je bilo u slučaju Dömel protiv Njemačke, *Strike out decision* od 09.05.2007, 31828/03, www.coe.int/T/D/Menschenrechtsgerichtshof

- Kod podnošenja zahtjeva ne postoji obaveza zastupanja od strane odvjetnika; no u pravilu je od dostavljanja zahtjeva nužno da stranku zastupa odvjetnik, osim ako predsjednik vijeća ne odluči drugačije (To je moguće u skladu sa čl. 36. st. 2 Poslovnika, ali je za to potrebno podnijeti zahtjev!).
- Zahtjev na za to predviđenom obrascu treba poslati ESLJP-u nakon što su iscrpljena sva raspoloživa pravna sredstava u roku od 6 mjeseci od dostave zadnje odluke nacionalnih sudova ili tijela, koja se pobija zahtjevom. U vezi detalja vezanih uz iscrpljivanje svih raspoloživih pravnih sredstava i pridržavanje roka od 6 mjeseci upućujemo na priloženu shemu za provjeru dopuštenosti zahtjeva.

Jezik prije dostavljanja zahtjeva tuženoj državi:

- Prije dostavljanja zahtjeva tuženoj državi podnesci se mogu sastaviti na bilo kojem od službenih jezika države protiv koje je zahtjev podignut (čl. 34. st. 2. Poslovnika) ili na službenim jezicima suda (engleski i francuski).

Jezik nakon dostavljanja zahtjeva tuženoj državi:

- Nakon dostavljanja zahtjeva tuženoj državi načelno se mogu koristiti samo službeni jezici suda (engleski i francuski).

Iznimka: Predsjednik vijeća odobrio je daljnje korištenje službenog jezika tužene države! Oprez! Potrebno je podnijeti zahtjev!

2. Napomene o ispunjavanju obrazaca zahtjeva i eventualnim dopunama; minimalni sadržaj zahtjeva (većim dijelom je pokriven pitanjima na obrascu, no ovdje dopunjen nekim odvjetničkim savjetima). Oprez! I tu će biti izmjena nakon 01.01. 2014. godine, primjerice kod podataka o poduzećima, ako su podnositelji zahtjeva poduzeća – usporedi novu verziju člana 47. Poslovnika ESLJP-a koja se na engleskom jeziku može naći pod http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_EGL.pdf.

a) Podaci o podnositelju zahtjeva, o činjeničnom stanju i zahtjeva

- Treba navesti sljedeće podatke: ime i prezime, datum rođenja, nacionalnost, spol, zanimanje i adresu podnositelja zahtjeva te eventualno ime i prezime, zanimanje i adresu zastupnika te državu ugovornu stranku protiv koje se zahtjev podnosi.
- Treba priložiti sve odluke nacionalnih tijela i sudova, dokumente o radnjama i/ili nacionalnim normama kojima je možda prekršena Evropska konvencija o ljudskim pravima.
- Osim toga treba u bitnim crtama iznijeti tijek postupka pred nacionalnim sudovima, te bitne argumente koje su obje strane iznijele u postupku, eventualno priložiti glavne podneske s važnim argumentima.
- Važan je također iskaz o svim bitnim pretpostavkama dopuštenosti zahtjeva, posebice pridržavanje roka od 6 mjeseci (trenutačno se razmatra da se taj rok uskoro skрати na 4 mjeseca) i iscrpljenosti nacionalnih pravnih lijekova.
- Ako nisu iscrpljena sva pravna sredstva predviđena nacionalnim pravom, nužno je detaljno obrazloženje zašto je to izostalo. Posebice bi trebalo prikazati zašto takva daljnja pravna sredstva ne bi bila izgledna. Tu bi u idealnom slučaju trebalo ukazati na ustaljenu sudsku praksu nacionalnog suda kojemu bi se podnositelj još teoretski mogao obratiti, a prema kojoj u slučaju iz zahtjeva ne bi bilo realno očekivati da takvo pravno sredstvo ima izgleda za uspjeh. Ako postoje sekundarna pravna sredstva (izvanredni pravni lijekovi), primjerice kod tužbe protiv službenih osoba ili države zbog odgovornosti za štetu, također treba iznijeti zašto ti pravni lijekovi nisu iskorišteni.
- Ukoliko bi to u pojedinačnom slučaju moglo biti problematično, iskaz treba dopuniti daljnjim aspektima dopuštenosti, kao što je stranačka i procesna sposobnost, ovlasti podnošenja zahtjeva, značajna šteta za podnositelja zahtjeva (usporedi priloženu shemu za provjeru dopuštenosti zahtjeva, koja sadrži sve bitne aspekte dopuštenosti).

b) Prikaz nacionalnog prava i postupka pred nacionalnim sudom

Preporučuje se također da se iznese sažeti prikaz nacionalnog prava važećeg tijekom postupka pred nacionalnim sudom. To je posebno važno, jer u preliminarnom ispitivanju zahtjeva sudac pojedinac po nacionalnosti nikada nije iz tužene države, pa stoga ne mora nužno poznavati nacionalno pravo te zemlje. Čak i ako preliminarno ispitivanje provodi, ili čak i konačnu odluku (u slučajevima ustaljene sudske prakse) donosi odbor (koji se sastoji od 3 suca), sudac iz tužene države ne mora nužno biti član tog odbora, tako da se – barem kad se radi o sucima – ne može uvijek pretpostaviti da detaljno poznaju sva područja nacionalnog prava (međutim, sucima podršku pružaju nacionalni pravnici u tajništvu ESLJP-a, a odbor može pozvati i nacionalnog suca). Također bi trebalo prikazati i najvažniju sudsku praksu vezanu uz nacionalno pravo relevantno za predmet, budući da se ne može uvijek poći od pretpostavke da su suci upoznati s njome (*!Važno! Vidi gore!*).

c) Navođenje člana Konvencije koji je prekršen i opis povrede

- Uvijek treba navesti i član Konvencije na koji se odnosi navodna povreda i (po mogućnosti sažeto) prikazati povredu tog člana Konvencije na temelju uobičajene sheme za provjeru za taj član.
- Trebalo bi podići zahtjev za utvrđivanje povrede Konvencije ili Dodatnog protokola za sve relevantne članke Konvencije koji su prekršeni.
- U podnesku bi trebalo najaviti i podizanje zahtjeva za pravičnu naknadu (čl. 41. EKLJP). U tom trenutku još ne treba konkretizirati visinu naknade, jer se to može učiniti i tijekom postupka, ali najkasnije nakon dostavljanja zahtjeva tuženoj državi (ugovornoj stranci) i zahtjeva Suda za očitovanjem o osnovanosti zahtjeva unutar definiranog roka (bitne stavke u zahtjevu za pravičnu naknadu: materijalna i nematerijalna šteta koja je prouzročena neposredno povredom Konvencije te troškovi postupka pred nacionalnim sudovima, troškovi zahtjeva i kamate).

d) **Mogući daljnji zahtjevi koje treba preporučiti**

U posebnim slučajevima mogu se postaviti i drugi zahtjevi. Oni se mogu – ovisno o vrsti – podnijeti i kasnije, ali najkasnije nakon dostavljanja zahtjeva tuženoj državi i zahtjeva Suda za očitovanjem o osnovanosti zahtjeva. Možemo navesti sljedeće zahtjeve:

- Ako je poželjno da se država žurno obavijesti o zahtjevu, već bi u zahtjevu podnositelja trebalo postaviti **zahtjev za hitnu obavijest o zahtjevu podnositelja** u skladu sa čl. 40. Poslovnika. Na temelju tog zahtjeva ESLJP, uz odobrenje predsjednika vijeća, o zahtjevu može neposredno i prije njegova dostavljanja izvijestiti tuženu državu, što eventualno može dovesti do (dragovoljne) odgode izvršenja presude od strane tužene države (premda to nije formalno uređeno podnošenjem zahtjeva, možemo preporučiti da se podnese takav izričit zahtjev).
- Također i **zahtjev za prioritetnu obradu** u skladu sa čl. 41. al. 2 Poslovnika može dovesti do (dragovoljne) odgode izvršenja presude od strane tužene države, no u svakom slučaju takvim zahtjevom može se osigurati žurnija obrada (Opet nije formalno propisano podnošenje takvog zahtjeva, ali preporučamo da se zahtjev ipak podnese).
- Ponekad je svrsishodno podnijeti **zahtjev za donošenje privremenih mjera** u skladu sa čl. 39. Poslovnika (!Oprez! Za razliku od prethodna dva slučaja, ovdje je u svakom slučaju nužan formalni zahtjev!). Sud će privremene mjere naložiti samo u posebnim okolnostima. To su: iscrpljenost svih nacionalnih mogućnosti zaštite prava sa suspenzivnim učinkom, opasnost ozbiljne i nepopravljive štete, posebice ako neposredno predstoji državna mjera koju treba spriječiti ili postoji velika vjerojatnost da će u protivnom doći do povrede Konvencije.

Tužena država ima obvezu povinovati se privremenim mjerama³. Radi kontrole je li država ispunila tu obvezu, Vijeće od stranaka može zatražiti informacije o provedbi privremenih mjera (čl. 39. st. 3. Poslovnika).

- **Zahtjev za spajanje nekoliko tužbenih zahtjeva** (čl. 42. Poslovnika)
- Eventualno se može preporučiti i podnošenje **zahtjeva kojim se od Suda traži da naloži tuženoj državi da otkloni eventualne zapreke za ponovno pokretanje postupka u nacionalnom pravu,**

³ Mamatkulov i Askarov, ESLJP, Presuda velikog vijeća od 04.02.2005, br. 46827/99 i 46951/99, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2005, 357, § 129

ako takve zapreke postoje i ukoliko bi ponovno pokretanje postupka imalo smisla.

- **Iznimno** se može preporučiti i podnošenje **zahtjeva za konkretan nalog ESLJP-a za provedbu mjera**. To je primjerice bio slučaj u predmetu Assanidze⁴, u kojem je ESLJP naložio puštanje zatvorenika na slobodu ili u predmetu Görgülü⁵, kada je ESLJP naložio da se ocu omogući posjećivanje djeteta.
- U slučaju strukturalnih deficita postoji mogućnost da se postavi **zahtjev da se od tužene države zatraži da otkloni strukturalne nedostatke** primjerenim mjerama ili izmjenom zakona. Takav je zahtjev postavljen u slučaju Broniowski⁶, kada je ESLJP od tužene države zatražio da uvede pravo na odštetu i u drugim usporedivim slučajevima.
- Može se postaviti i zahtjev da ESLJP na temelju pojedinačnog slučaja provede tzv. **postupak donošenja pilot presude** (*pilot judgement procedure*) za veći broj osoba koje su pogođene istim pravnim problemom (npr. pravnom normom koja je protivna Konvenciji). Postupak donošenja pilot presude proveden je, primjerice, u slučaju Rumpf⁷, kad je od njemačkog zakonodavca zatraženo da u roku od godinu dana uvede nacionalni pravni lijek kod postupaka koji traju nerazmjerno dugo, a koji prije toga nije postojao u njemačkom pravu (Povreda člana 6. EKLJP-a, zaštita od predugog trajanja postupaka u vezi s povredom člana 13. EKPLJ-a; obaveza države da osigura djelotvoran pravni lijek ne samo kod povreda nacionalnog prava već i kod povreda EKLJP-a).

⁴ Assanidize protiv Gruzije, ESLJP, Presuda velikog vijeća od 08.04.2004, 71503/01, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2004, 268

⁵ Görgülü protiv Njemačke, ESLJP, Presuda od 26.02.2004, 74969/01 § 64

⁶ Bronioski protiv Poljske, ESLJP, Presuda od 22.06.2004, 31443/96 RDJ 2004 – V, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2004, 472

⁷ Rumpf protiv Njemačke, ESLJP, Presuda od 02.09.2010, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2010, 700

6. Napomene o tijeku postupka kod pojedinačnog zahtjeva

1. Uvodne napomene

- Ratifikacijom Dodatnog protokola br. 14 u 2010. godini uslijedile su znatne izmjene u pogledu tijeka postupka kod pojedinačnog zahtjeva. Stoga ćemo se u daljnjem slijedu paralelno osvrnuti na stare i nove odredbe, kako bismo bolje prikazali te novine.
- Od 01. 01. 2014. na snagu stupa nova verzija člana 47. Poslovnika ESLJP-a u kojem se navode zahtjevi vezani uz sadržaj pojedinačnog zahtjeva, što ne utječe bitno na daljnji tijek postupka. U vezi sadržaja pojedinačnog zahtjeva i novih odredaba sadržanih u novoj verziji člana 47. Poslovnika upućujemo na autorov tekst naslova „Napomene o sastavljanju zahtjeva koji se podnosi Evropskom sudu za ljudska prava“.

2. Podnošenje zahtjeva

- Zahtjev, koji se obavezno mora sastaviti na za to predviđenom obrascu uz najviše 20 stranica dopuna (prema odredbama člana 47. Poslovnika ESLJP-a u verziji koja vrijedi od 01.01.2014), treba predati na jednom od službenih jezika tužene države, u roku od 6 mjeseci od zadnje odluke nacionalnih tijela ili sudova u predmetu zbog kojeg se zahtjev podnosi i nakon što su iscrpljena sva raspoloživa pravna sredstva.
- Po zaprimanju zahtjeva ESLJP mu dodjeljuje broj spisa. Podnositelju zahtjeva eventualno će odrediti rok za dopunu obrazloženja svog zahtjeva.

3.a Daljnji postupak prema starim odredbama (prije stupanja na snagu DP br. 14.)

Ispitivanje zahtjeva u odboru (stara verzija čl. 28. – ako pojašnjenja vezana uz odbor vrijede i za postupak prema novoj verziji člana 28. nakon stupanja na snagu DP br. 14, to ćemo naznačiti u daljnjem slijedu. Primjerice: „Odbor se sastojao (i sastoji se) od tri suca ...“

Prema staroj i novoj verziji najprije je slijedilo prethodno ispitivanje zahtjeva od strane izvjestitelja

- Izvjestitelja je imenovao (i imenuje) predsjednik odjela.
- Izvjestitelj je zatim odlučivao treba li zahtjev razmotriti odbor ili vijeće

Ako je ispitivanje zahtjeva provodio odbor (čl. 28. EKLJP stara verzija), a ne vijeće, vrijedilo je sljedeće:

- odbor je bio najvažniji filter za nedopuštene zahtjeve
- odbor su činila tri suca iz istog odjela,
- u radu odbora nije sudjelovao (i ne sudjeluje) sudac iz države podnositelja zahtjeva. Međutim, u skladu sa čl. 53. st. 1. Poslovnika odbor je mogao (i može) pozvati tog suca.
- Ako se odluka mogla (i može) donijeti bez daljnjeg razmatranja, odbor je zahtjev jednoglasno mogao (i može) proglasiti nedopuštenim ili ga brisati s liste slučajeva
- Odluka odbora je (bila) konačna (čl. 28. st. 2 EKLJP, stara verzija)
- Ako je odbor zahtjev proglasio (i proglasi) nedopuštenim ili ga brisao (i briše) s liste slučajeva, zahtjev se uopće ne bi dostavio (ne dostavlja) tuženoj državi,
- Ako odbor nije jednoglasno zaključio da je zahtjev nedopušten, niti ga je brisao s liste slučajeva, zahtjev bi se proslijedio (i prosljeđuje se) vijeću da ga još jednom razmotri.

3.b. Daljnji postupak prema novim odredbama (nakon stupanja na snagu DP br. 14.)

(Prethodno) Ispitivanje dopuštenosti zahtjeva od strane suca pojedinca (nova verzija čl. 27. EKLJP-a prema novom DP br. 14) ili odbora (čl. 28. EKLJP, nova verzija)

Prema novim odredbama preliminarno ispitivanje zahtjeva, koje je u slučaju očite nedopuštenosti i neosnovanosti ujedno i konačno ispitivanje, provodi sudac pojedinac (nova verzija čl. 27. EKLJP-a)

- Sada sudac pojedinac preuzima velik dio funkcije „filtriranja“ zahtjeva koju je ranije imao odbor.
- Sudac pojedinac zahtjev može proglasiti nedopuštenim ili ga brisati sa liste slučajeva, ako je to moguće bez daljnjeg razmatranja.
- Ako to nije moguće bez daljnjeg razmatranja, zahtjev će proslijediti na daljnje razmatranje odboru ili vijeću.

(Prethodno) Ispitivanje dopuštenosti zahtjeva u odboru (čl. 28. EKLJP-a, nova verzija)

- One zahtjeve koje sudac pojedinac prosljedi odboru, a odbor o njihovoj nedopuštenosti može odlučiti bez daljnjeg razmatranja, odbor će proglasiti nedopuštenima, odnosno brisati ih sa sudske liste predmeta (čl. 28. st. 1 a EKLJP-a, nova verzija).
- Ako o pitanjima koja otvara slučaj, a odnose se na tumačenje ili primjenu Konvencije, već postoji ustaljena sudska praksa ESLJP-a, tada se radi o „well established case law“, (čl. 28 st. 1 b EKLJP-a, nova verzija). Samo u tim slučajevima odbor može konačnom presudom zahtjev proglasiti dopuštenim i osnovanim, te ga prihvatiti. Tako je načelno moguće da se odlučuje o dopuštenosti i osnovanosti zahtjeva, a da sudac države ugovorne stranke protiv koje je zahtjev podnesen, nije sudjelovao u donošenju te odluke (za razliku od ranijih odredbi prema kojima to nije bilo moguće). Stoga odbor u bilo kojoj fazi postupka može pozvati tog suca. To je važno.
- Ako odbor zahtjev ne proglasi nedopuštenim, niti ga izbriše sa sudske liste predmeta, ali zbog nedovoljne „ustaljene sudske prakse“ (well established case law) smatra da ipak nije sam u stanju prihvatiti zahtjev, prosljedit će ga vijeću na daljnje razmatranje.

4. Postupak u vijeću

- Vijeće se sastoji od 7 sudaca.
- Članovi vijeća su obavezno predsjednik odjela i sudac izabran u ime države ugovorne stranke protiv koje je podnesen zahtjev („national judge“)
- Vijeće može zahtjev odmah proglasiti nedopuštenim, ili ga brisati sa sudske liste predmeta (čl. 54. st. 1. Poslovnika)
- U suprotnom, vijeće od podnositelja najprije može zatražiti da dostavi daljnje informacije ili materijale, ili dostaviti zahtjev tuženoj državi i od nje zatražiti očitovanje. Vijeće može tuženoj državi, a eventualno i podnositelju zahtjeva, postaviti konkretna pitanja o dopuštenosti i/ili osnovanosti zahtjeva. Nakon što je tužena država dostavila svoje očitovanje, vijeće će u pravilu pozvati podnositelja zahtjeva da podnese odgovor. **Oprez: Od dostavljanja zahtjeva pisana korespondencija u pravilu se vodi samo na jezicima suda, dakle na engleskom ili francuskom (no može se postaviti zahtjev za izuzećem)**
- Kada vijeće dostavi zahtjev tuženoj državi, sud će u pravilu pitati je li moguće postići sporazumno ili prijateljsko rješenje; možemo zapamtiti „pravilo koje otprilike vrijedi“ da izgledi za uspjeh zahtjeva koji su dostavljeni tuženoj državi iznose oko 50%.
- U iznimnim slučajevima je moguće da vijeće eventualno nakon prethodne usmene rasprave odluči samo o dopuštenosti zahtjeva.
- U pravilu se o dopuštenosti i osnovanosti zahtjeva odlučuje zajedno, a ta se odluka u praksi rijetko kada donosi na usmenoj raspravi.
- Ako se postavlja zahtjev za pravičnu naknadu, treba ga podnijeti najkasnije u roku koji je podnositelju određen za dostavu očitovanja o osnovanosti u skladu sa čl. 41. EKLJP, pri čemu zahtjev mora biti (brojčano) specificiran i supstanciran (čl. 60. st. 1 i 2. Poslovnika); Oprez! Ako izostane takav zahtjev, ili nije specificiran ili supstanciran to može dovesti do toga da odštetni zahtjev propadne! (čl. 60. st. 3. Poslovnika). Najkasnije do prethodno spomenutog roka trebalo bi podnijeti i druge zahtjeve.
- Nakon zaključnog ispitivanja i eventualno usmene rasprave, vijeće odlučuje o odbijanju ili prihvatanju zahtjeva te o pravičnoj naknadi prema čl. 41. EKLJP (Ako se u toj fazi još ne može odlučiti o zahtjevu za pra-

vičnu naknadu, taj se postupak može izdvojiti te se primjerice stranke mogu i posebno nagoditi samo oko pravične naknade)

- O zahtjevu u pravilu odlučuje malo vijeće. Iznimno se zahtjev može ustupiti i velikom vijeću, ako treba dati odgovore na važna pitanja koja utječu na tumačenje Konvencije ili ako su moguća odstupanja u odnosu na neku raniju presudu (čl. 30. EKLJP).
- Žalba na odluku malog vijeća (= zahtjev za upućivanje predmeta velikom vijeću) može se podnijeti u roku od 3 mjeseca od datuma presude (čl. 43. EKLJP)

5. Postupak odlučivanja u velikom vijeću

- Veliko vijeće sastoji se od 17 sudaca. U stalnom sastavu velikog vijeća su: predsjednik i potpredsjednici ESLJP-a, predsjednici odjela i nacionalni sudac („national judge“).
- O prihvaćanju žalbe na odluke malog vijeća odlučuje odbor od 5 sudaca. Ako malo vijeće ustupi nadležnost velikom vijeću u skladu sa čl. 30 EKLJP, tada će suci vijeća koje je ustupilo predmet sudjelovati u donošenju odluke,
- Ako se, naprotiv, radi o žalbi na odluku malog vijeća sukladno čl. 43. EKLJP, tada su svi suci malog vijeća isključeni, s iznimkom predsjednika vijeća i nacionalnog suca (national judge).
- Protiv odluka velikog vijeća ne postoji pravni lijek. One su konačne.

6. Tijek usmene rasprave

- Usmena rasprava u postupcima vezanim uz pojedinačne zahtjeve održava se samo iznimno.
- U tim iznimnim slučajevima usmena rasprava se može naložiti po službenoj dužnosti ili na zahtjev stranaka (Oprez! Potreban je detaljno obrazloženi zahtjev! U pravilu će sud podnositelja zahtjeva nakon razmjene očitovanja pitati hoće li podnijeti zahtjev za usmenu raspravu.
- Usmena rasprava otvorena je za javnost.
- Osim toga, stranka mora biti zastupana po odvjetniku, osim ukoliko predsjednik vijeća nije odlučio drugačije (čl. 36. st. 3 Poslovnika)!

Oprez! Za izuzimanje od obveze zastupanja po odvjetniku mora se podnijeti zahtjev!

- Jezici na kojima se održava usmena rasprava u pravilu su službeni jezici ESLJP-a (engleski i francuski).
- No predsjednik vijeća podnositelju zahtjeva može dopustiti iskaz na službenom jeziku tužene države (kod država s nekoliko službenih jezika: na jednom od službenih jezika) koji se u tom slučaju simultano prevodi! Oprez! Za iskaz na službenom jeziku ili službenim jezicima tužene države treba podnijeti zahtjev! Sud će u pravilu prije usmene rasprave ukazati na mogućnost podnošenja takvog zahtjeva.
- Tijek usmene rasprave strogo je propisan. Podnositelj zahtjeva i njegovi odvjetnici će se tijekom pripremnog razgovora prije rasprave detaljno informirati o tijeku rasprave i trajanju iskaza. Trajanje iskaza u pravilu iznosi 30 minuta (kod velikog vijeća 40 min), a replika traje 10 minuta. Ako postoji nekoliko stranaka ili odvjetnika, vrijeme za izlaganje moraju unaprijed raspodijeliti. Samo ako ima nekoliko podnositelja, koje zastupa nekoliko odvjetnika iznimno se može zatražiti dodatno vrijeme za izlaganje. (!Oprez! Za to je potreban pažljivo obrazložen zahtjev!
- Priprema usmene rasprave: Završnu riječ u pisanom obliku sudu treba dostaviti unaprijed radi pripreme simultanih prevoditelja, inače problemi s prevodenjem mogu otežati razumijevanje završne riječi.
- U pravilu se ne raspravlja o pravnim pitanjima kao u postupku pred nacionalnim sudovima, ali suci imaju pravo postavljati pitanja.

7. Pravne posljedice odluke Evropskog suda za ljudska prava

- Načelno Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) donosi deklaratorne presude i nema kasacijske ovlasti, to jest ne može ukinuti presude nacionalnih sudova ili odluke javnih tijela.
- Pored mogućnosti da presudom utvrdi povredu Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), ESLJP može donijeti presudu u kojoj nalaže isplatu pravične naknade prema čl. 41. EKLJP-a kojom se država ugovorna stranka u pravilu osuđuje na novčanu naknadu štete i dr.
- Iznimno, ESLJP može naložiti i konkretne mjere, primjerice dati nalog zakonodavcu države ugovorne stranke da otkloni strukturalne nedostatke (Broniowski protiv Poljske¹: Tu je ESLJP naložio da se strukturalni nedostaci u nacionalnom pravu imaju otkloniti uvođenjem prava na restituciju (Napomena vezana uz formuliranje zahtjeva u takvim slučajevima: može se postaviti zahtjev da se tuženoj državi u osuđujućoj presudi naloži da u nacionalnom pravu uvede pravo na restituciju ili pravo na odštetu); Rumpf protiv Njemačke²: u tom je slučaju ESLJP dao nalog da njemački zakonodavac u roku od godinu dana mora uvesti pravni lijek za postupke koji traju nerazmjerno dugo).
- Osim toga, postoji i mogućnost donošenja tzv. pilot presude (vođenje tzv. pilot postupka u slučaju koji se odnosi na načelni problem u pravnom sustavu neke države). U tom bi slučaju država, a ne ESLJP, trebala riješiti takve daljnje slučajeve (*repetitive cases*) na temelju načelne presude ESLJP-a time što će npr. izmijeniti zakon (i gore navedeni postupak Rumpf protiv Njemačke ESLJP je vodio kao tzv. *pilot judgment procedure*). Ukoliko to država ne bi učinila, ESLJP u nekoliko skraćenih postupaka u „slučajevima koji se ponavljaju“ (*repetitive cases*) u kratkom roku može donijeti presude u postupku donošenja pilot presude.
- ESLJP nije „nadrezvizijska instanca“. Dakle, on u pravilu ne kontrolira pravovaljanost činjenica ili pravnih ocjena o nacionalnom pravu domaćih tijela ili sudova (Iznimku predstavlja situacija kada pogrešno

¹ Broniowski protiv Poljske, 31433/96, RDJ 2004, V, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2004, 472

² Rumpf protiv Njemačke, 46344/06, Presuda od 02.09. 2010, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2010, 700

utvrđivanje činjenica ili pogrešna primjena prava same po sebi predstavljaju povredu prava iz Konvencije) Primjer: U pravilu se ESLJP-u ne može uložiti prigovor na male greške u izvođenju dokaza, međutim iznimku predstavlja slučaj kada izvođenje dokaza nije u skladu sa zahtjevima pravičnog postupka prema članu 6. EKLJP.

- ESLJP, doduše, nema kasacijske ovlasti, no prema čl. 46. st. 1 EKLJP postoji obveza osuđene države da se povinuje presudama ESLJP-a između ostalog i izmjenom (spornog) zakona. Osuđena država u pravilu može samostalno odabrati sredstvo, odnosno način na koji će izvršiti presudu. (O iznimci se radi kada ESLJP u svojoj presudi naloži konkretne mjere kao što je to bio slučaj u predmetu Assanidize protiv Gruzije³, kada je ESLJP naložio da se zatvorenika pusti na slobodu, ili u predmetu Görgülü protiv Njemačke⁴, kada je ESLJP dao nalog da se ocu mora omogućiti pravo posjećivanja djeteta. Ako država ne izvrši takav nalog, ESLJP, nažalost, nema stvarnu mogućnost izvršenja presude.
- Ukoliko je to predviđeno nacionalnim pravom, postoji mogućnost obnove postupka pred nacionalnim sudom kao posljedica presuda ESLJP-a (Takav primjer imamo u Njemačkoj: Tamo je mogućnost obnove nacionalnog postupka na temelju presude ESLJP-a prvobitno bila uređena samo u kaznenom pravu, a tek od 31.06.2006. uvedena je mogućnost obnove postupka u građanskom i upravnom pravu. Kod nacionalnih zakona koji se ne mogu (jednoznačno) tumačiti, a ESLJP je utvrdio da se njima krši Evropska konvencija o ljudskim pravima, u pravilu postoji samo mogućnost naknade štete i/ili izmjene zakona od strane države, a tek zatim obnove postupka, jer bi u suprotnom obnova postupka predstavljala povredu nacionalnog prava koje, unatoč deklaratornoj presudi ESLJP-a, dalje postoji i nije u skladu s Konvencijom.
- Ako ESLJP ustanovi da je povreda Konvencije uslijedila u nekom upravnom aktu, načelno vrijedi prvobitna obaveza države da se ta povreda mora otkloniti ukidanjem upravnog akta.
- Ako ESLJP utvrdi da je do povrede Konvencije došlo u presudi, presuda se ne ukida, a mogućnost obnove postupka ovisit će o nacionalnom pravu. No kod ponovnog bavljenja meritumom, nacionalni sud morat će ispoštovati presudu ESLJP-a. Primjer za to je nedavna odluka

³ Assanidize protiv Gruzije, ESLJP, Presuda velikog vijeća od 08.04.2004, 71503/01, Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2004, 268

⁴ Görgülü protiv Njemačke, ESLJP, Presuda od 26.02.2004, 74969/01 § 64

njemačkog Ustavnog suda (BVerfG) o sigurnosnoj mjeri zadržavanja u ustanovi zatvorenog tipa nakon odsluženja zatvorske kazne⁵. Prema tome se čak i pravomoćnost odluke Ustavnog suda može prevladati odstupajućom presudom ESLJP-a.

- Kada ESLJP utvrdi povredu Konvencije u nekom zakonu, dotična je država obavezna tumačiti taj zakon u skladu sa Konvencijom. Ako takvo tumačenje nije moguće prema nacionalnim pravilima o tumačenju, država je obavezna odgovarajuće zakone izmijeniti na način da budu sukladni Evropskoj konvenciji.
- Ako ESLJP utvrdi da je nacionalni ustav protivan Konvenciji, postoji obaveza izmjene ustava.
- Zahtjev postavljen ESLJP-u nema suspenzivan učinak, no postoji mogućnost da se od ESLJP-a zatraži donošenje privremenih mjera (za što je potrebno podnijeti odgovarajući zahtjev); vidi napomene o sadržaju zahtjeva u daljnjem slijedu,
- ESLJP sam ne nadzire izvršenje svojih presuda, već je u skladu sa čl. 46. st. 2. EKLJP-a za to nadležan Odbor ministara. Dodatnim protokolom br. 14 stvorene su bolje mogućnosti kontrole izvršenja obaveza. Član 46. st. 3. Konvencije sada predviđa da ESLJP na zahtjev Odbora ministara poteškoće kod tumačenja svojih presuda rješava tako da sam još jednom da „autentično tumačenje“ kako bi se otklonile nejasnoće. Član 46. st. 4. i 5. EKLJP-a nadalje predviđa da Odbor ministara može zatražiti od ESLJP-a da ustanovi je li država protiv koje je donesena presuda ispoštovala svoju obvezu iz čl. 46. EKLJP-a da se podvrgne konačnim presudama ESLJP-a ili ne. Član 1. Konvencije obavezuje države da osiguranju prava i slobode iz Konvencije. Sudska praksa ESLJP-a definira tumačenje Konvencije, te joj se države sukladno čl. 46. st. 1. EKLJP-a moraju povinovati. Evropska Konvencija je „živi instrument“, to jest stalno se razvija kroz sudsku praksu ESLJP-a, dakle ne ostaje na onoj razni tumačenja od koje je zakonodavac pošao u doba nastanka Konvencije. Znači, postoji obaveza svih državnih institucija, dakle svih javnih tijela i svih sudova, da primjenjuju Konvenciju u skladu s aktualnim tumačenjem na koje je mjerodavno utjecao ESLJP. Od toga ne smiju odstupiti ni nacionalni vrhovni ni ustavni sudovi.

⁵ BVerfG / Njemački ustavni sud, Presuda od 04.05.2011 – 2 BvR 2365/09 i dr., Evropski bilten za temeljna prava (EuGRZ) 2011, 297 ff

8. Uvod u rad pomoću baze podataka HUDOC Evropskog suda za ljudska prava¹

Značenje Evropske konvencije o ljudskim pravima i Evropskog suda za ljudska prava

Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP) i Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) značajno su utjecali na pravo, ali i na svakodnevni život u 47 država članica Vijeća Evrope. Taj je značaj ESLJP stekao prije svega zbog dvije okolnosti: reforme zaštite prema EKLJP 1998. godine, kojom su proširene mogućnosti podnošenja zahtjeva ESLJP-u, i primanjem u članstvo brojnih država u tranziciji iz Istočne i Jugoistočne Evrope 90-tih godina. Time se ne samo povećao broj članica, nego je protiv tih država zadnjih godina donesen i najveći broj presuda zbog povrede EKLJP. Jedna brojka možda najbolje ilustrira značenje ESLJP-a: od 1959. doneseno je više od 15.000 presuda protiv država članica Vijeća Evrope zbog povrede Evropske konvencije.

Kada se uzme u obzir tako velik broj presuda, efikasan rad pomoću baze podataka HUDOC važno je pomagalo kod pripreme zahtjeva pred ESLJP-om.

Sadržaj i jezici internetskog portala ESLJP-a

Taj portal, naime, sadrži brojne informacije o Konvenciji i sudskoj praksi ESLJP-a. Tu se mogu naći:

- na početku stranice tekst Konvencije na nekoliko jezika i
- presude ESLJP-a na nekoliko jezika,
- zatim slijede publikacije o sudskoj praksi ESLJP-a vezanoj uz pojedine članove EKLJP-a,
- sažeti pregled najvažnije sudske prakse ESLJP-a prema tematskim područjima (tzv. fact sheets) i
- praktične informacije za podnositelje zahtjeva i procesne opunomoćenike

¹ Ovaj je tekst na makedonskom jeziku prvi puta objavljen u časopisu „Evropsko pravo“ 1-2/2012, čiji je suizdavač fondacija IRZ.

- i naposljetku slijede izvještaji po zemljama, iz kojih se može vidjeti koliko je puta određena država osuđena zbog povreda EKLJP-a i u koje pravno područje se ubrajaju problemi zbog kojih je osuđivana.

Zainteresirani na taj način preko interneta na raspolaganju imaju opsežnu besplatnu biblioteku, ako se žele informirati o određenim stručnim temama, ili se baviti nekim područjem. Sadržaj portala izlazi iz okvira uobičajene ponude biblioteka: naime, preko portala se može pristupiti

- video snimkama usmenih rasprava na ESLJP-u i
- filmskom materijalu s uvodom u razne stručne teme na raznim jezicima (između ostalog, na jezicima regiona).

Upravo stoga želimo predstaviti taj internetski portal i dati nekoliko praktičnih napomena o njegovu korištenju. Naime, portal je jako opsežan, a rad pomoću njega na samom početku može se pojednostaviti uz neke dodatne informacije. Osim toga, portal doduše sadrži informacije na drugim jezicima (ili postoji link koji vodi do njih), ali tekstovi na portalu sročeni su samo na engleskom i francuskom jeziku. Stoga će dodatne informacije posjetitelju portala svakako pomoći da se bolje snađe. S druge strane, portal je uglavnom logično strukturiran, tako da se čak i sa slabim znanjem engleskog ili francuskog jezika mogu pronaći informacije na drugim jezicima.

Pregled rubrika na portalu

Portal Evropskog suda za ljudska prava nalazi se na web stranici <http://www.echr.coe.int/echr/>. Kada se upiše taj URL, otvorit će se početni zaslon gdje se može kliknuti na „Site en Francais“ ili „Site in English“ i tako dolazimo do engleske ili francuske verziju. Drugi jezici nisu na raspolaganju, pa ne postoji ni njemačka verzija.

Na prvoj strani engleske verzije (http://www.echr.coe.int/ECHR/Homepage_En/) postoji izbornik sa sljedećim opcijama:

The Court = ESLJP

Basic Texts = Osnovni tekstovi

Case-Law = Sudska praksa

Reports = Izvještaji

Pending Cases = Postupci u tijeku

Press = Informacije za tisak

Applicants = Podnosiitelji zahtjeva

Visitors = Posjetitelji

Kako pronaći tekst Konvencije na vlastitom jeziku

Onima koji se žele informirati o sudskoj praksi ESLJP-a bit će zanimljive prve tri rubrike. Pod „Basic Texts / Osnovni tekstovi“ može se pronaći tekst EKLJP-a (kursorom doći na „Basic Texts“, zatim se otvara izbornik „The Convention / Konvencija“). Kada kursorom dođemo na „The Convention“ otvara se podizbornik u kojem možemo kliknuti na „European Convention“ nakon čega se otvara stranica gdje se u donjoj polovici nalazi tekst EKLJP-a na 35 jezika. Na istoj stranici, malo niže lijevo, nalazi se link koji vodi do video filma o Konvenciji na 30 jezika. (Pažnja: Kako linkovi na prijevode teksta Konvencije, tako i video film nalaze se u donjoj polovici navedene strane, tako da se kursorom bočno treba spustiti dolje (scroll) kako bi se pojavili na zaslonu. Ako samo letimično pogledamo ovu stranicu <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/> - vidjet ćemo samo linkove koji vode na engleski i francuski tekst Konvencije).

Kako pronaći presude ESLJP-a na vlastitom jeziku

Do prijevoda presuda dolazimo na sličan način, tako što ćemo kursorom najprije doći na „Case Law / Sudska praksa“, zatim se otvara izbornik s nekoliko opcija, nakon čega kursorom treba doći na „Decisions and Judgements / Odluke i presude“, potom se otvara novi izbornik s više opcija gdje treba odabrati „Translations / Prijevodi“. Na stranici koja se zatim otvara

(<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Decisions+and+judgments/Translations/>) treba kursorom otići prema dolje (scroll) i kliknuti na „Existing translations / Postojeći prijevodi“ nakon čega se otvara stranica (<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/HUDOC/Translations/>) na kojoj se (nakon što smo se pomaknuli dosta prema dolje) mogu naći zanimljivi linkovi na stranice raznih država regiona gdje se nalaze prijevodi presuda. Ako znamo adrese, možemo ih i direktno upisati.

Za Bosnu i Hercegovinu to je adresa Delegacije Savjeta Evrope u BiH na stra-

nici (http://www.coe.ba/web/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=34), te stranica Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice (http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/default.aspx?id=170&langTag=bs-BA);

za Hrvatsku treba otvoriti stranicu Ministarstva pravosuđa (<http://www.mprh.hr/praksa-eu-sudova01>), zatim desno kliknuti na ikonu ESLJP, nakon čega se otvara stranica <http://www.mprh.hr/Default.aspx>;

za Srbiju treba otići na stranicu Beogradskog centra za ljudska prava (<http://www.bgcentar.org.rs/>) ili na stranicu Kancelarije Saveta Evrope u Beogradu (http://www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/coe_office_in_belgrade/projects_sr/?conid=155&doc=1), ili na stranicu Ministarstva pravde i državne uprave, Sektor za zastupanje pred Evropskim sudom za ljudska prava (<http://www.zastupnik.mpravde.gov.rs/lt/>);

za Makedoniju treba otići na stranicu Ministarstva pravde (<http://www.pravda.gov.mk/tekstovi3.asp?lang=mak&id=presudi2008>).

Osim toga, prijevodi na jezicima regiona mogu se naći na stranici londonskog centra AIRE (Advice on Individual Rights in Europe) (<http://www.ai-recentre.org/legal-bulletins.php?lang=sr>).

Njemački prijevodi mogu se naći na internetskoj stranici Saveznog ministarstva pravosuđa na http://www.bmj.de/DE/Recht/OeffentlichesRecht/MenschenrechtsschutzEuroparatInternationalerMenschenrechtsschutz/EuropaeischerGerichtshoffuerMenschenrechte/Urteile/_node.html

Pretraga presuda pomoću baze podataka HUDOC

Do odluka i presuda ESLJP-a na raznim jezicima i o raznim temama može se doći i preko baze podataka HUDOC, koju je uspostavio sam ESLJP. Baza ima posebnu funkciju filtriranja, tako da se može pretraživati prema određenim jezicima, prema presudama donesenim protiv određenih država, prema članovima Konvencije ili kombinaciji svih tih atributa. Do tog pretraživača (filtera) možemo doći tako da na stranici http://www.echr.coe.int/ECHR/Homepage_EN odaberemo „Case Law / Sudska praksa“, zatim „Decision and judgement / odluke i presude“ i napokon „Hudoc data base“. Zatim se otvara strana <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Decisions+and+judgments/HUDOC+database/>

Na početku te stranice piše:

The HUDOC database provides access to the case-law of the Court

U tom tekstu treba kliknuti na HUDOC database, zatim se otvara stranica [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22documentcollectionid%22:\[%22COMMITTEE%22,%22DECISIONS%22,%22COMMUNICATEDCASES%22,%22CLIN%22,%22ADVISORYOPINIONS%22,%22REPORTS%22,%22RESOLUTIONS%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22documentcollectionid%22:[%22COMMITTEE%22,%22DECISIONS%22,%22COMMUNICATEDCASES%22,%22CLIN%22,%22ADVISORYOPINIONS%22,%22REPORTS%22,%22RESOLUTIONS%22]})

Na toj se stranici lijevo nalazi uski izbornik iznad kojeg piše:

Narrow your search / Suzite pretraživanje

Document collections / Zbirka dokumenata

A nekoliko redaka ispod piše:

„Filters / Filteri“.

Tko želi pronaći presude na određenom jeziku mora u podizborniku

LANGUAGE

English (15452)

French (15450)

Russian (508)

Romanian (280)

More...

kliknuti na polje „More / Više“, nakon čega treba odabrati jednu od sljedećih opcija:

Bosnian (62)

Croatian (44)

English (15452)

French (15450)

German (30)

Macedonian (38)

Serbian (87)

Slovenian (118)

Nakon što smo odabrali odgovarajući jezik, dolazimo do stranice s presudama na tom jeziku. Na sličan način se pod „State / Država“ mogu odabrati određene države. Tako ćemo između ostalog doći do sljedećih informacija:

“The former Yugoslav Republic of Macedonia“ (179)

Bosnia and Herzegovina (56)

Croatia (480)

Montenegro (28)

Serbia (147)

Slovenia (527)

Germany (567)

Brojke u zagradi odnose na broj presuda u bazi podataka kod kojih je pojedina država bila stranka u postupku. Pomoću tog filtera baza se može pretraživati i prema ključnim riječima ili odlukama te tako možemo ustanoviti je li neka država prekršila Konvenciju ili nije.

Daljnji materijali

Osim praktičnih pravnih tekstova (pored Konvencije, tu se može naći i Postupovnik suda, nažalost samo na engleskom i francuskom jeziku) i presuda / odluka ESLJP-a na internetskom portalu mogu se naći i daljnji korisni materijali koji sadrže informacije o postupku pred Sudom.

Između ostalog, tu se može naći *Kratki vodič kroz uvjete dopuštenosti* ESLJP-a (makedonski verziju dala je izraditi fondacija IRZ i može se naći na stranici http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/6DA2C97E-32AC-4D6B-B576-6081B1F63C45/0/MKD_Guide_pratique.pdf).

Važan je i *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu*, koji postoji i na hrvatskom, a može se naći na strani http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/CCC3C900-67F1-4ED1-8FDB-D9FF05F63E8E/0/HRV_FRA_CASE_LAW_HANDBOOK.pdf.)

Posebno su korisni informativni tekstovi tzv. „Factsheets“ na stranici <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Factsheets/>, koji sadrže kratak prikaz sudske prakse u vezi određenih pitanja, uključujući sažetke pojedinih presuda. Na taj se način može uštedjeti dosta vremena koje bi se inače utrošilo na čitanje relativno dugih presuda ESLJP-a. To je usluga koju će posebice cijeniti oni koji se ne služe engleskim i francuskim jezikom. Pomoću tih informativnih letaka može se provjeriti je li neka presuda uopće relevantna za pitanje koje upravo proučavamo.

Osim toga, za svaku zemlju postoji izvještaj (*Country profiles* pod <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Country+profiles/>) koji sadrži kratak pregled postupaka protiv raznih članica Vijeća Evrope pred ESLJP-om. Tako, primjerice, možemo saznati da je protiv Bosne i Hercegovine 2012. godine doneseno 7 presuda zbog povrede Konvencije (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/BA08E355-677E-4336-B9CC-4B5AA63B9340/0/PCP_Bosnia_EN.pdf?), protiv Hrvatske je doneseno 19 presuda (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5206B3D5-10DF-4233-93FA-E6289BECCE34/0/PCP_Croatia_EN.pdf?), protiv Makedonije 7 presuda (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/179D61BF-A530-4B97-B1AE-C7AFFC1640EC/0/PCP_The_former_Yugoslav_Republic_of_Macedonia_EN.pdf?), protiv Crne Gore 5 presuda (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3A00C9D6-EF7C-409E-88A8-E472CA4434F8/0/PCP_Montenegro_EN.pdf?), protiv Srbije 10 presuda (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/962F2571-2D85-4879-94CC-5D699E3F1A65/0/PCP_Serbia_EN.pdf?), protiv Slovenije 20 presuda (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/9614C3C3-73B9-4D15-9D28-2682A15FACDF/0/PCP_Slovenia_EN.pdf?), a protiv Njemačke 11 presuda zbog povrede EKLJP (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F7EDC6ED-A205-436C-9F0D-1E9E0FBAAAB1/0/PCP_Germany_EN.pdf?).

Videodatoteke i tv prijenosi

Već iz dosadašnjeg izlaganja je razvidno da internetski portal ESLJP-a sadrži skoro nepregledno mnoštvo informacija. Ponuda informacija ne svodi se samo na tekstove i dokumente. Naime, tamo se mogu pronaći i kratki video filmovi na raznim jezicima, odnosno linkovi koji vode na takve filmove na portalu YouTube. Tako primjerice postoji i video s praktičnim uputama za korištenje baze podataka Hudoc (nažalost samo na engleskom i francuskom) (<http://www.youtube.com/watch?v=reO12mvvIYE&feature=plcp>).

Za čitatelje iz regiona punom je lakše doći do informacija o uvjetima dopuštenosti zahtjeva pred ESLJP-om preko takvog video filma. Postoje čak tri jezične varijante tog video filma:

na bosanskom (<http://www.youtube.com/watch?v=bOEd6KLXkgs>),

na hrvatskom (<http://www.youtube.com/watch?v=prCTayQI8sE>)

inacrnogorskom jeziku (<http://www.youtube.com/watch?v=IKeDTsHvj3M>).

Video s pojašnjenjima o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima na bosanskom može se naći pod (<http://www.youtube.com/watch?v=7MK1bPb-JTc>)

ili na makedonskom pod (<http://www.youtube.com/watch?v=7wqcBu5p-II>)

Osim tih video filmova s uvodom u razne teme povezane s Konvencijom na stranici <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Multimedia/Webcasts+of+public+hearings/>)

mogu se pogledati live prijenosi usmenih rasprava ili snimke (Webcasts) već održanih rasprava. Tako se primjerice snimka rasprave u predmetu Finci i Sejdić protiv Bosne i Hercegovine može naći pod http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Multimedia/Webcasts+of+public+hearings/webcastEN_media?id=20090603-1&lang=en&flow=high. Posebno je korisna opcija „Go to“ ispod ekrana pomoću koje možemo doći do određene faze rasprave (Uvod u raspravu od strane suda, očitovanje stranaka u postupku, pitanja koja postavlja sud, zaključno očitovanje stranaka). Osim toga, postoje i snimke (Webcasts) proglašenja presuda. Kako snimke rasprava, tako i snimke proglašenja presuda sadrže ne samo informacije, već daju živi uvid u atmosferu postupka i atmosferu na ESLJP-u općenito.

Zaključak

ESLJP je vjerojatno jedan od sudova u svijetu koji ima najopsežniju vlastitu dokumentacijom na internetu. Ovdje se zbog kratkoće ne možemo osvrnuti na čitav niz mogućnosti tog portala. Primjerice postoji pomoć i pomagala za osobe koje žele predati zahtjev sudu (srpska verzija može se naći na http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D685D676-B374-42AD-AAFB-997391CA15B2/0/SRP_Rule_47.pdf). Mnogi sadržaji koji se tu mogu naći mogli bi biti i predmetom dubljih lingvističkih razmatranja. Mnoštvom informativnog materijala, koji je k tomu još i besplatan, željelo se postići da podizanje zahtjeva pred ESLJP-om ne propadne ili ne izostane zbog premalo informacija ili nerasploživih informacija. Međutim, zbog mnoštva informacija treba nam određeno vrijeme za uhodavanje, odnosno dobro snalaženje na portalu. No ne bismo se trebali bojati utrošiti to vrijeme, jer se isplati. Osim toga, ovaj portal može poslužiti kao poticaj sudovima da vide koje usluge ili informacije mogu ponuditi građanima, koji žele ostvariti neko pravo, na svojim internetskim stranicama.

AUTORI

DOC. DR JOVAN KOJIČIĆ

Jovan Kojičić je doktorirao pravo na Evropskom Univerzitetu Viadrina u Njemačkoj. Tokom doktorskih studija bio je nagrađen prestižnom stipendijom Njemačke službe za akademsku razmjenu (DAAD). Završio je i postdoktorat u oblasti ljudskih prava u međunarodnom pravu i relaciji prava u odnosu na društvene promjene (u oblasti diskriminacije) na prestižnom Lund Univerzitetu (odsjek za sociologiju prava) u Lundu, u Švedskoj. Gostujući je naučnik na Vilijams Institutu Pravnog fakulteta Univerziteta u Kaliforniji (UCLA), u Los Anđelesu, Sjedinjenim Američkim Državama. Član je Evropske komisije za pravo seksualne orijentacije (ECSOL) za Crnu Goru. U avgustu 2011. godine imenovan je za savjetnika predsjednika Vlade Crne Gore za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije, na koju je ponovo izabran 31. januara 2013. godine.

PROF. DR ZLATAN MEŠKIĆ

Prof. dr Meškić je već tokom studija u centar svojih profesionalnih interesovanja postavio evropsko pravo, iako njegovu domovinu još uvek čeka dug put do Evropske unije. Prof. dr Zlatan Meškić je završio master studije pri Univerzitetu u Beču 2006, gde je i specijalizirao u oblasti međunarodnog prava i međunarodnih odnosa. Na tom univerzitetu je i doktorirao, s tezom „Evropsko potrošačko pravo, s posebnim osvrtom na Zelenu knjigu 2007”. Od 2008. predaje na Pravnom fakultetu u Zenici, pri katedri za državno i međunarodno javno pravo, i katedri za građansko pravo. Od 2010. je prodekan je za naučno-istraživački rad na Pravnom fakultetu u Zenici, a uz to je i stalni član redakcije sarajevske „Nove pravne revije - časopis za domaće, nemačko i evropsko pravo”, skraćeno NPR, koja se takođe objavljuje u saradnji s IRZ-om.

PROF. DR ZORICA MRŠEVIĆ

Diplomirala, magistrirala i doktorirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Radila je u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja od 1979. do 1999. U Institutu društvenih nauka u Beogradu je od 1999, gde je bila upravnica Centra za pravna istraživanja. Saradivala je sa međunarodnim organizacijama u oblasti ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Predaje od 1992. godine na Ženskim studijama u Beogradu (Fakultet političkih nauka). Predavala je Comparative feminist jurisprudence na Pravnom fakultetu Univerziteta u Ajovi, školske 1996/97. Tri godine je bila gostujući profesor na Centralnom Evropskom Univerzitetu u Budimpešti, od 2002. do 2005, gde je predavala Teoriju nasilja i ženska ljudska prava. Isti predmet je predavala 2005/06 kao gostujući profesor na Rosa-Mayreder Koledžu u Beču. Od 2008. predaje Fenomenologiju nasilja kao vanredni profesor na Fakultetu za evropske pravne i političke studije u Novom Sadu. Objavila je 22 knjige iz oblasti krivičnopravnih disciplina, teorije roda, teorije nasilja i ženskih ljudskih prava. Prof. dr Zorica Mršević je u instituciji Zaštitnika građana, na mestu zamenice zaštitnika građana za rodnu ravnopravnost, bila od 7. oktobra 2008. godine do 1. decembra 2010. godine.

DR STEFAN PÜRNER

Dr Stefan Pürner je vođa projektnog odeljenja „Jugoistočna Evropa” (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija, Srbija) pri Nemačkoj fondaciji za međunarodnu pravnu saradnju, registrovano društvo (IRZ) u Bonu, koja, u skladu sa zahtevima nemačke vlade, pruža podršku partnerskim državama u procesu njihove pravne reforme. Dr Pürner je, između ostalog, bio asistent na departmanu za krivično pravo, krivično procesno pravo i istočno pravo (Prof. Dr Friedrich-Christian Schroeder) u Regenzburgu, i advokat u velikim, internacionalnim kancelarijama. Do dolaska u Bon je bio predavač pri Univerzitetu primenjenih nauka Georg-Simon-Ohm u Nirnbergu, i gost docent u stručnom usavršavanju sudija pri Višem sudu u Nirnbergu. Tokom 1989-90. godine se, kao stipendista Nemačke službe za akademsku razmenu (DAAD) i jugoslovenske vlade, bavio istraživačkim radom na Pravnom fakultetu u Novom Sadu. Drugi značajniji boravci u inostranstvu uključuju Brno (Češka) i Zagreb (Hrvatska). Dr Pürner je saizdavač i koautor brojnih pravnih, literarnih i novinarskih publikacija.